BÜLBÜLÜ ÖLDÜRMEK

1961 Pulitzer Ödülü
1962 Oscar Ödülü

HARPER LEE

ALTIN KİTAPLAR

Bülbülü Öldürmek

Harper Lee

İngilizce aslından çeviren: Özay Süsoy

Altın Kitaplar

Kitabın Orijinal Adı
To Kill a Mockingbird

Yayın Hakları
© Harper Lee
Akcalı Telif Hakları Ajansı
Altın Kitaplar Yayınevi ve Ticaret A.Ş.

Kapak Düzeni
Gülhan Taşlı

Baskı
8. Basım, Kasım 2013, İstanbul

E-kitap
1. Sürüm, Aralık 2014
Kasım 2013 tarihli 8. basımı esas alınarak hazırlanmıştır.

Altın Kitaplar Yayınevi
Göztepe Mah. Kâzım Karabekir Cad.
No: 32 Mahmutbey - Bağcılar / İstanbul

Tel: (0 212) 446 38 88 pbx
Fax: (0 212) 446 38 90

http://www.altinkitaplar.com.tr
info@altinkitaplar.com.tr

Bay Lee ve Alicee için...

Sanırım avukatlar da bir zamanlar çocuktu...

Charles Lamb

Önsöz

Bülbülü Öldürmek'te giriş bölümü yok çok şükür. Bir okur olarak giriş bölümlerinden nefret ederim. Bana göre, önsözler ancak, yazarın ölümünden ve eserin yayımlanmasından çok uzun yıllar sonra yeniden basılan romanlara yakışır. Her ne kadar *Bülbülü Öldürmek* yazılalı çok zaman geçmiş olsa da, 51 yıldır baskısı hiç tükenmedi ve geçen yıllar içinde çok sessiz kalmış olsam bile, ben de henüz hayattayım. Önsözler kitaptan zevk almayı engeller, beklentinin heyecanını öldürür, insanı hayal kırıklığına uğratır. Önsözlerin tek iyi yanı, bazı durumlarda romanın yaratacağı şoku ertelemesidir. *Bülbülü Öldürmek* anlatması gereken şeyleri hâlâ tek başına anlatıyor; yıllardır herhangi bir başlangıca ihtiyaç duymadan yaşamayı da başardı.

Harper Lee

Birinci Bölüm

Ağabeyim Jem on üç yaşındayken, kolu dirseğinden çok kötü kırılmıştı. İyileşip de bir daha asla futbol oynayamayacağı korkusu yatıştıktan sonra sakatlığını neredeyse unuttu. Sol kolu, sağından bir parça kısa kalmıştı. Ayaktayken ya da otururken, elinin ayası bedeniyle dik bir açı yapacak biçimde ayrık dururdu. Ama o top oynayabildiği sürece bunlara hiç aldırış etmezdi.

Aradan, geçmişi anımsamak gereğini duyacak kadar uzun yıllar geçtikten sonra aramızda Jem'in kolunun kırılmasına neden olan olayları konuşabilecek duruma geldik. Ben her şeyin Ewell'larla başladığını söylüyordum, benden dört yaş büyük olan ağabeyim Jem ise her şeyin çok daha önce başladığına inanıyordu. Ona göre her şey, Dill'in gelişi ve Boo Radley'i dışarı çıkarma fikrini ortaya atışıyla başlamıştı.

"Durumu ayrıntılarıyla ele alacak olursan, işin Andrew Jakson'la başladığını göreceksin. O burada yaşayan Kızılderilileri koydan yukarılara sürmeseydi, atamız Simon Finch Alabama kıyılarında kürek çekemeyecekti. İşte o zaman biz nerede olacaktık acaba?" dediğim zaman çok kızmıştı. Ama tartışmaları yumrukla çözemeyecek kadar büyümüştük artık. Onun için Atticus'a danıştık. Babamız ikimizin de haklı olduğunu söyledi.

Güneyli oluşumuz, Hasting Çarpışması'nda, dost ya da düşman yanda, atalarımızdan birinin dövüştüğünü gösterir yazılı bir belgenin bulunmaması, ailemizden kimileri için bir utanç kaynağı olmuştur. Varımız yoğumuz, dindarlığına yalnızca cimriliğinin üstün geldiği, Cornwall'lü Simon Finch'tir. İngiltere'de kendilerine Metodist diyenlerin uyguladığı ağır baskılar Simon'ın rahatını kaçırmıştı. Çünkü Simon da kendini Metodist sayıyordu. Bu yüzden İngiltere'den göç edip Atlantik Okyanusu'nu aşarak Philadelphia'ya gelmişti. Oradan Jamaika'ya, oradan da Mobile'a ve Saint Stephen'ın yukarılarına geçmişti. Öğretmeni John Wesley'in öğütlerini

unutmamaya çalışarak, eczacılık yapmış, hatta bir hayli de para kazanmıştı. Fakat süslü, pahalı şeyler giyinmek gibi Tanrı'nın buyruğuna uymayacak şeyler yaptığından dolayı mutsuzdu. Duygularına uymuş, öğretmeninin insan ticareti için söylediklerini hiçe sayarak, üç köle satın almıştı. Onların yardımıyla Saint Stephen'ın kırk mil kadar yukarılarında, Alabama Nehri'nin kıyılarında bir çiftlik kurmuştu. Bütün ömrü boyunca Saint Stephen'a yalnız bir kez, o da evlenecek bir kadın bulmak için dönmüştü. Böylece Simon, karısı ve birbiri peşi sıra doğan çocuklarıyla bir soy kurmuştu. Simon Finch uzun yıllar yaşamış, zengin bir insan olarak ölmüştü.

Ailenin erkeklerinin, Finch'in çiftliği diye bilinen, Simon'ın kurduğu bu krallıkta kalmaları gelenekti. Çiftlik kendi kendini besleyecek güçteydi: Çevresindeki imparatorluklarla karşılaştırılınca hayli gösterişsiz bir yerdi, ama Mobile'dan nehir yoluyla getirilen un, buz, giyim eşyası dışındaki her türlü gereksinmesini karşılayacak durumdaydı.

Simon Finch yaşasaydı, torunlarının elinde topraklarından başka bir şey bırakmayan Kuzey-Güney Savaşı'nı çaresiz bir öfkeyle karşılardı sanırım. Yine de babam Atticus'un hukuk okumak için eyaletin başkenti Montgomery'ye, küçük kardeşinin de tıp öğrenimi için Boston'a gittiği yirminci yüzyıla kadar, erkeklerin çiftlikte kalmaları geleneği sürmüştü, iki erkek çiftlikten uzaklaşınca, geride kız kardeşleri Alexandra kalmıştı. Alexandra, zamanını nehir kıyısındaki hamağına uzanıp oltasına alabalık gelmesini bekleyerek geçiren sessiz bir adamla evlenmişti.

Babam baroya kabul edilir edilmez Maycomb'a dönüp avukatlığa başlamıştı. Finch çiftliğinin yirmi mil doğusunda bulunan Maycomb, Alabama Eyaleti'ne bağlıydı. Atticus'un adliye binasındaki ofisi, bir şapka askısı, bir tükürük hokkası, bir dama tahtası ve yepyeni bir Alabama yasa kitabından başka pek az şey alabilirdi. İlk iki müşterisi, Maycomb Hapishanesi'nde asılan iki hükümlü olmuştu. Atticus onlardan, eyaletin suçlulara tanıdığı bir haktan faydalanabilmeleri için suçlu olduklarını kabul etmelerini istemiş, böylece idam cezasından kurtulacaklarını söylemişti. Fakat aptallıkları ve inatçılıklarıyla tanınan bu iki kardeş buna yanaşmamışlardı. Alacağı karşılığında katırlarına el koyan bir nalbandı üç şahidin gözleri önünde öldürmelerine rağmen suçsuz olduklarında diretmişler, Atticus için de müvekkillerinin idamında hazır bulunmaktan başka yapacak bir şey kalmamıştı. Öyle zannediyorum ki, Atticus'un cinayet davalarına karşı duyduğu derin nefret böyle başladı.

Atticus, Maycomb'daki ilk beş yılda, her şeyden çok geçim derdiyle uğraştı. Çoğu zaman kazancını kardeşinin öğrenimine harcadı. Babamdan on yaş küçük olan Jack Hale Finch, pamuk yetiştirmenin artık kazanç getirmediği bir zamanda tıp öğrenimine kalkışmıştı. Amcam üniversiteyi bitirdiği sıralarda Atticus avukatlıktan hatırı sayılır bir gelir sağlamaya başlamıştı. Maycomb'u severdi. Doğma büyüme Maycomb'luydu. O, kasaba halkını, onlar da kendisini iyi tanırdı.

Benim ilk anımsayabildiğim günlerde Maycomb, eski ve yorgun bir kasabaydı. Yağmur yağdığı zaman sokaklar kırmızı bir çamur deryasına dönerdi. Kaldırım kenarlarında otlar yeşerir, alandaki adliye binası her yanından dökülüverecekmiş gibi dururdu. Nedense, o zamanlar hava daha sıcak olurdu: Yazın köpekler soluk soluğa kalır, çektikleri arabalarına bağlı sıska katırlar alandaki yaşlı meşe ağaçlarının gölgesinde sineklerini kovmaya uğraşırdı. Erkeklerin kolalı gömlek yakaları daha sabahın dokuzunda buruş buruş olurdu. Hanımlar öğleden önce ve saat üç şekerlemesinden sonra yıkanırlar, akşamları ise mis kokulu talk pudrasına karışan ter kokularıyla yumuşak çay bisküvilerini yerlerdi.

O zamanlar insanlar ağır ağır hareket ederlerdi. Meydanda keyiflerince dolaşırlar, çevredeki dükkânlara eğlene eğlene girip çıkarlardı. Hiçbir şeyde acele etmezlerdi. Gün yine yirmi dört saatti ama sanki daha uzunmuş gibi gelirdi. Acele etmek diye bir şey yoktu. Çünkü ne gidilecek bir yer, ne alınacak bir şey, ne alışveriş yapacak para, ne de Maycomb sınırlarının dışında görülecek bir yer vardı. Bununla birlikte bazıları belirsiz bir iyimserlikle doluydular. Çünkü Maycomb'un kendinden başka korkacak hiçbir şeyi olmadığı söylenirdi.

Biz kasabanın anacaddesinde otururduk... Atticus, Jem, ben ve bir de aşçımız Calpurnia. Jem'le ben babamızı severdik. Çünkü Atticus bizimle oynar, bize kitap okur ve ikimize de tarafsız davranırdı.

Calpurnia başlı başına önemli bir kişiydi. Boylu boslu ve iri kemikliydi. Miyop olduğundan gözlerini kısarak bakardı. Beni durmadan mutfaktan çıkmam için uyarır, niçin Jem gibi uslu olmadığımı sorar, hiç uygun olmayan zamanlarda da eve girmemi isterdi. Kavgalarımız gürültülü ve hep sonucu belli olan kavgalardı. Daima Calpurnia kazanırdı. O Jem'in doğduğu günden beri yanımızdaydı. Kendimi bildim bileli onun varlığının baskısını hissetmişimdir.

Annemiz ben iki yaşındayken ölmüş. Bu yüzden annemi hiç hatırlamıyordum. Kendisi Montgomery'li Graliam ailesindendi. Atticus

onunla, eyalet meclisine seçildiği yıl tanışmış. Kendisi orta yaşta, annemse ondan on beş yaş küçükmüş. Jem evliliklerinin ilk yılında doğmuş, dört yıl sonra da ben doğmuşum. İki yıl sonra annemiz kalp sektesinden ölüvermiş. Ailesinde sık sık görülen bir hastalıkmış. Onu hiç aramadım. Ama Jem'in özlediğini sanıyorum. Onu iyice anımsıyordu çünkü. Bazen oyunun tam ortasında, derin derin içini çeker, oyunu bırakıp garajın arkasına gider, orada kendi başına otururdu. Böyle zamanlarda onu rahatsız etmemem gerektiğini bilirdim.

Ben hemen hemen altı, Jem de on yaşlarındayken yaz tatilinde oyun alanımızın sınırı –Calpurnia'nın sesimizi duyabileceği uzaklıkta– bir yandan bizim evin iki kapı kuzeyindeki Bayan Henry Lafayette Dubose'lara, bir yandan da üç kapı güneyimizdeki Radley'lere uzanırdı. Bu sınırı aşmayı asla aklımıza getirmedik. Radley'lerin evinde bizi günlerce uslu uslu oynamaya zorlayacak bilinmez bir varlık yaşıyordu. Bayan Dubose ise şeytanın ta kendisiydi.

İşte Dill o yaz geldi.

Bir gün, sabahın erken saatlerinde, arka bahçede günlük oyunumuza başlamak üzereydik. Jem'le bitişik komşu Bayan Rachel Haverford'un bahçesinden bir ses duyduk. Yavru köpek mi diye bakmak için demir parmaklığa yaklaştık. Çünkü Bayan Rachel'ın köpeği neredeyse doğuracaktı. Ancak, oturmuş bizi seyreden bir çocukla karşılaştık. Pek ufak tefek görünüyordu. O konuşuncaya kadar sessizce yüzüne baktık.

"Merhaba."

Jem hoşnut bir tavırla, "Merhaba," diye karşılık verdi.

"Adım Charles Baker Harris. Ben okuma yazma bilirim."

"Ne yapalım yani?" dedim.

"Bunun size ilginç gelebileceğini düşündüm de. Okunacak bir şeyiniz varsa okurum."

Jem, "Kaç yaşındasın?" diye sordu. "Dört buçuk var mısın?"

"Yedinin içindeyim."

"Bunda şaşılacak bir şey yok," dedi Jem başparmağını benden yana sallayarak. "Bizim Scout doğduğu günden beri okuma yazma bilir. Daha okula bile başlamadı. Sen pek yedi yaşında göstermiyorsun."

"Ufak tefeğim ama yaşım büyüktür."

Jem, onu iyice görebilmek için alnındaki saçları geriye doğru itti.

"Yanımıza gelmek ister misin Charles Baker Harris?" dedi. "Aman Tanrım şu isme bakın!"

“Seninkinden daha komik değil herhalde. Rachel hala senin isminin Jeremy Atticus Finch olduğunu söyledi.”

Jem kaşlarını çatarak, “Adıma uyacak kadar büyüğüm ben,” diye karşılık verdi. “Senin adın senden daha uzun. Bir karış daha uzun olduğuna bahse girerim.”

Çocuk parmaklığın altından geçmeye çalışarak, “Arkadaşlarım bana Dill derler,” dedi.

Jem, “Üstünden atlasan daha iyi edersin,” diye seslendi. “Nerelisin?”

Dill, Mississippi Eyaleti’nin Meridian kasabasındandı. Yazı geçirmek için halası Bayan Rachel’ın yanına gelmişti. Bundan sonra Maycomb’a her yaz geleceğini umuyordu. Ailesi Maycomb’luydu. Annesi Meridian’da bir fotoğrafçının yanında çalışıyordu. Dill’in fotoğrafını Güzel Çocuk Yarışması’na yollamış, beş dolar kazanmıştı. Parayı Dill’e vermiş, o da yirmi kere sinemaya gitmişti.

Jem, “Burada hiç film seyretmeyiz,” dedi. “Bazen adliye binasında eğitici filmler gösterirler. Sen iyi bir şeyler seyrettin mi?”

Dill, *Drakula* filmini görmüştü. Bu açıklamadan sonra Jem, Dill’i saygılı bakışlarla süzmeye başladı. “Anlatsana,” dedi.

Dill başlı başına bir âlemdi. Belinden gömleğine düğmelenen mavi bir keten pantolon giyerdi. Saçları bembeyazdı. Başına tüy gibi yapışırdı. Benden bir yaş büyük olmasına rağmen ondan bir karış daha uzundum. Bize *Drakula* filmini anlatırken mavi gözleri bir parlıyor bir kararıyordu. Gevrek, tatlı bir gülüşü vardı. Alnına düşen perçemleriyle oynamayı alışkanlık haline getirmişti.

Dill, *Drakula*’yı anlatmayı bitirince Jem, “Filmi kitabından daha iyiye benziyor,” dedi.

Ben de babasının nerede olduğunu sorarak, “Ondan hiç söz etmedin,” dedim.

“Benim babam yok.”

“Öldü mü?”

“Hayır...”

“Öyleyse baban var, değil mi?”

Dill kıpkırmızı oldu. Jem susmamı söyledi. Bu Dill’in incelendiği ve arkadaşlığa kabul edildiği anlamına geliyordu.

Yaz yine her zamanki gibi geçmeye başladı. Bütün eğlencemiz arka bahçedeki ikiz, dev kiraz ağaçlarının arasındaki ağaç evimizle uğraşmak, Oliver Optic, Victor Appleton ve Edgar Burroughs’un eserlerinden

esinlendiğimiz oyunlarımızı oynamaktı. Daha önce benim üstüme yıkılan *Tarzan*'daki maymun, *Köprü Altı Çocukları*'ndaki Grabtree ve *Tom Swift*'teki Damon gibi karakter rollerini artık Dill oynuyordu. Böylece Dill gitgide kafası ilgi çekici planlar, garip arzular ve acayip hayallerle dolu bir sihirbaz olup çıktı.

Ama ağustos ayının sonlarına doğru, aynı şeyleri yinelemekten sıkılmaya başladık. İşte bu sırada Dill, Boo Radley'i dışarı çıkarma fikrinden söz etti.

Radley'lerin evi Dill'i büyülüyordu sanki. Bütün uyarılarımıza rağmen orası Dill'i, mıknatıs gibi çekiyordu. Fakat hiçbir zaman Radley'lerin bahçe kapısına güvenli bir uzaklıktaki sokak lambasından öteye de çekmiyordu. Dill orada, kolunu kocaman elektrik direğine dolayarak durur, gözünü kırpmadan eve bakardı.

Radley'lerin evi bizim evin arkasına doğru dik bir dönemeçle kıvrılırdı. Güneye doğru yürüyünce evin önündeki veranda görülürdü. Ev yüksek değildi. Bir zamanlar bembeyaz olan duvarları, geniş verandası ve yeşil panjurları şimdi kirli bir renk almıştı. Yağmurun çürüttüğü çatı kaplamaları verandanın sayvanlarından sarkmıştı. Meşe ağaçları güneşi tamamıyla engellerdi. Evin önündeki avluyu yabani otlar bürümüştü.

Evin içinde kötü bir hayalet yaşıyordu. Herkes bu hayaletten bahsetse de Jem'le ben hiç görmemiştik. Mehtapsız gecelerde sokağa çıktığını, pencerelerden içerileri gözetlediğini söylüyorlardı. Hanımeliler soğuktan kuruduğu zaman, onun dışarı çıkıp çiçekleri kokladığını söyleyenler vardı. Maycomb'da işlenen bütün ufak tefek suçlar ona yüklenirdi. Bir keresinde bütün kasaba, geceleri meydana gelen tuhaf olaylarla adeta dehşete düştü. Tavuklar ve bazı evcil hayvanlar sakatlanmış olarak bulunuyordu. Olayın gerçek suçlusunun daha sonra Baker Çağlayanı'nda intihar eden Deli Addie olduğu anlaşıldıktan çok sonra bile, herkes Radley'lerin evini, bir türlü silip atmak istemedikleri şüpheli bakışlarla süzüp durdu. Zenciler Radley'lerin evinin önünden geceleri asla geçmezdi. Hemen kaldırım değiştirirler, ıslık çala çala, bir an önce oradan uzaklaşmaya bakarlardı. Okulun bahçesi Radley'lerin arka bahçesiyle birleşirdi. Bahçelerindeki dev ceviz ağaçları yemişlerini okulun bahçesine dökerdi. Fakat çocukların hiçbiri bu cevizlere dokunmazdı. Radley'lerin cevizlerinin insanı öldüreceğine inanılmıştı. Onların bahçesine düşen topa kaybolmuş gözüyle bakılırdı. Hiç peşine düşülmezdi.

Bu evin öyküsü ben ve Jem doğmadan çok yıllar önce başlamış. Kasabada herkesçe sevilen Radley'ler gittikçe kendi içlerine kapanmışlar. Maycomb'da bağışlanmayacak bir davranıştır bu. Kiliseye gitmezler, evde ibadet ederlermiş. Oysa Maycomb'un en büyük eğlencelerinden biriydi kiliseye gitmek. Bayan Radley sabah kahvesi için komşularına çok seyrek uğrar, hiçbir derneğin çalışmalarına katılmazmış. Bay Radley her sabah on bir buçukta kasabaya iner, tam on ikide de geri dönermiş. Elinde, komşuların içinde evin yiyeceğinin bulunduğunu söyledikleri kahverengi bir kesekâğıdıyla. İhtiyar Radley'in hayatını nasıl kazandığını bir türlü öğrenemedim... Jem pamuk işiyle uğraştığını söylemişti. Bu hiçbir iş yapmayanlar için kullanılan nazik bir deyimdir. Her nasılsa, Bay Radley, karısı ve iki oğlu bu evde uzun yıllardan beri yaşıyorlardı.

Pazar günleri, Radley'lerin evinin kapı ve pencereleri kapalı olurdu. Maycomb'lular için bu da garip bir şeydi: Çünkü kapalı kapı Maycomb'da hastalığa ya da havaların soğuduğuna işaret ederdi. Pazar, kasaba için resmi ziyaret günüdür. Hanımlar korselerini, erkekler ceketlerini ve çocuklar ayakkabılarını giyerler. Ama bir pazar olsun, komşuların Radley'lerin kapısını çalıp merhaba dedikleri görülmemiştir. Radley'lerin evlerinin tel kapısı da yoktu. Bir keresinde Atticus'a Radley'lerin hiç tel kapıları olup olmadığını sordum. Olduğunu söyledi. Ben doğmadan önce varmış.

Ortalıkta dolaşan söylentilere göre en küçük Radley, on yedi on sekiz yaşlarına gelince, kasabanın kuzey tarafında oturan garip ve geniş bir aile olan Cunningham'larla ahbap olmuş. Hep birlikte bir çete kurmuşlar. Pek fazla bir şey yapmıyorlarmış ama yine de kasabanın diline düşecek, kilisede herkesin önünde uyarılacak kadar ileri gitmişler. Berber dükkânının önünde vakit öldürürler, pazar günleri otobüsle Abbottsville'e giderler ve film seyrederlermiş. Nehir kenarındaki kumarhanede ve balıkçı kampında kumar oynar, dans ederlermiş. Maycomb'da hiç kimse Bay Radley'e oğlunun yanlış kişilerle dolaştığını söylemeye cesaret edememiş.

Bir gece, bir hayli içen gençler, kiraladıkları bir arabayla etrafta dolaşmaya başlamışlar. Maycomb'un ihtiyar korucusu Bay Conner'a karşı gelip onu adliye binasının bir odasına kapatmışlar. Kasabada herkes artık bir şeyler yapılmasının gerektiğine karar vermiş. Bay Conner gençlerin kimler olduğunu biliyormuş. Hiçbirinin peşini bırakmamaya da kararlıymış. Böylece gençler teker teker yargıcın karşısına getirilmişler. Huzuru bozmak, serserilik, saldırganlık ve bir kadının duyabileceği kadar yüksek sesle kötü sözcükler kullanmakla suçlanmışlar. Bay Conner'dan bu son suçlamayı tam

olarak açıklaması istenmiş. İhtiyar korucu da o gece gençlerin, çirkin sözcükleri bütün kasabanın duyabileceği kadar yüksek sesle haykırdıklarını söylemiş. Yargıç gençleri eyalet okuluna göndermeye karar vermiş. Burası kötü, utanılacak bir yer değilmiş. Ne yazık ki Bay Radley'in gücüne gitmiş. Yargıçtan oğlunu serbest bırakmasını rica etmiş. Oğlunun bir daha kimseye zararı dokunmayacağına söz vermiş. Bay Radley'in sözüne güvenildiğinden dileği yerine getirilmiş.

Eyalet okuluna giden öteki gençler, parasız yapılabilecek en iyi öğrenimi görmüş. Hatta bunlardan biri Auburn'daki mühendis okuluna bile gitmiş. Radley'lerin kapısı pazar günü olduğu gibi hafta arasında da kapanmış. Ve Bay Radley'in oğlunu, bir daha tam on beş yıl gören olmamış.

Fakat Jem'in belleğinde, Boo Radley'in ortaya çıkıp pek çok kişi tarafından görüldüğüyle ilgili belli belirsiz bir hatıra var. Tabii Jem görmemiş. Bana Atticus'un, Radley'lerden söz etmekten pek hoşlanmadığını söylemişti. Ne zaman Atticus'a ne olduğunu sorsa, Atticus kendi işine bakmasını, Radley'leri rahat bırakmasını söylermiş. Çoğu zaman da başını sallar, "Hımm... hımmm..." dermiş.

Onun için Jem edindiği bilginin çoğunu, her şeyi bildiğini ileri süren komşu Bayan Stephanie Crawford'dan öğrenmişti. Bayan Stephanie'ye göre Boo oturma odasında oturuyor, *Maycomb Tribune* gazetesinden defterine yapıştırmak için bazı kupürler kesiyormuş. İçeri babası girmiş. Tam oğlunun yanından geçerken, Boo makası babasının bacağına saplamış. Sonra makasın üstündeki kanı pantolonuna silip işine devam etmiş.

Bayan Radley, Boo'nun kendilerini öldürmeye kalktığını haykırarak sokağa fırlamış. Fakat şerif olay yerine geldiğinde Boo'yu sessizce oturmuş gazeteden kupür keserken bulmuş. O zaman Boo otuz üç yaşındaymış.

Bayan Stephanie'ye göre Bay Radley oğlunun Tuscaloo'ya gönderilmesi önerisine karşılık, Boo'nun tımarhaneye konulmasına izin vermeyeceğini söylemiş. Bay Radley, Boo'nun deli olmadığını, zaman zaman coştuğunu ileri sürmüş. Yalnızca bir yere kapatmanın yeteceğini söylemiş. Boo'yu Maycomb Hapishanesi'ne, zencilerin arasına koymaya şerifin gönlü elvermemiş. Bunun üstüne Boo, adliye binasının bodrumuna kapatılmış.

Boo'nun adliye binasının bodrumundan eve götürülüşü, Jem'in kafasında pek açık bir şekilde yer etmemişti. Bayan Stephanie Crawford'ın dediğine göre Bay Radley'e Boo'yu bir an önce eve almadığı takdirde

bodrumda rutubetten çürüyüp gideceği söylenmiş. Sonra Boo sonuna kadar eyaletin sırtından geçinemezmiş.

Bay Radley'in, Boo'yu gözlerden uzak tutmak için ne gibi bir çare bulduğunu kimse bilmiyor. Jem'e göre çoğu zaman Boo yatağına zincirle bağlanıyordu. Atticus bunun doğru olmadığını söyledi.

Bayan Radley arada sırada ön kapıyı açar ve tespihağaçlarını sulardı. Bay Radley de her gün çarşıya gidip gelirdi. Zayıf, kara kuru bir adamdı. Işığı bile aksettirmeyen donuk, renksiz gözleri vardı. Elmacıkkemikleri çıkıktı. Geniş ağzının alt dudağı kalın, üst dudağı incecikti. Bayan Stephanie Crawford, Bay Radley'in Tanrı'nın kelamını tek kanun olarak kabul ettiğini, dosdoğru bir adam olduğunu söylemişti. Biz de ona inanmıştık. Çünkü gerçekten de Bay Radley, baston gibi dimdik yürürdü.

Bizimle hiç konuşmazdı. O geçerken yere bakarak, "Günaydın efendim," derdik. O da cevap olarak öksürürdü. Bay Radley'in büyük oğlu Nathan, Pensacola'da oturuyordu. Yalnızca Noel'de gelirdi. O eve girip çıktığını gördüğümüz tek kişiydi. Söylediğine göre Bay Radley, Boo'yu eve götürdüğü gün, ev canlılığını kaybetmişti.

Bir gün Atticus eğer gürültü yapacak olursak derimizi yüzeceğini söyledi. Calpurnia'yı da gürültü yaptığımız takdirde kendisine haber vermesi için sıkı sıkı tembihledi. Çünkü Bay Radley ölüm döşeğinde yatıyordu. Gürültüyü kesmek için elden gelen her şey yapıldı: Her iki taraftan Radley'lerin evi tahta testere tezgâhlarıyla yoldan ayrıldı. Kaldırımın üstüne saman döküldü. Trafik de arka sokağa aktarıldı. Doktor Reynolds arabasını bizim evin önüne park etti. Radley'lere yürüyerek gitti. Biz de günlerce evin içinde sürünür gibi dolaştık. Nihayet testere tezgâhları kalktı. Ön avluda durup, Bay Radley'in evimizin önünden geçerek son yolculuğunu yapacağı anı beklemeye başladık.

Calpurnia, "İşte insanların en aşağılığı gidiyor," diye mırıldandı. Düşünceli bir tavırla yere tükürdü. Hayretle yüzüne bakakaldık. Çünkü Calpurnia'nm beyazlar hakkında fikir yürütmesine ilk kez tanık oluyorduk.

Herkes Bay Radley gömüldükten sonra Boo'nun ortaya çıkacağı inanandaydı. Bambaşka bir şey oldu: Boo'nun ağabeyi Pensacola'dan geldi. Eve yerleşti. Babasıyla arasındaki tek fark yaşlarıydı sanırım. Jem, Bay Nathan Radley'in de "pamuk alışverişiyle" uğraştığını söyledi. Bay Nathan sabahları günaydın dediğimiz zaman bizimle konuşurdu. Arada sırada eve elinde bir dergiyle döndüğünü görürdük.

Dill’e Radley’lerden söz ettikçe o daha çok bilmek istiyor, evi, elektrik direğine sarılıp daha uzun süre gözetliyor, daha çok merak ediyordu.

“Acaba içerde ne yapıyor?” diye mırıldanıyordu. “Sanki birden kapıdan başını uzatacakmış gibi geliyor,” diyordu.

Jem, “Dışarı çıkıyor tabii,” diye cevap veriyordu. “Ama geceleri. Bayan Stephanie Crawford, bir gece yarısı uyandığında onun pencereden kendisine baktığını gördüğünü söyledi... Başı tıpkı bir kurukafaya benziyormuş. Hiç gece uyanıp ayak seslerini duymadın mı Dill? Bak şöyle yürüyor...” Jem ayaklarını sürür gibi yaparak birkaç adım giderdi. “Bayan Rachel geceleri kapısını niçin o kadar sıkı sıkıya kilitliyor sanıyorsun? Ayak izlerini kaç kere gördüm ben. Bir gece de arka kapıyı zorladığım duydum. Atticus kalkıncaya kadar gitti tabii.”

“Acaba neye benziyor?” diye sormuştu bir gün Dill.

Jem, Boo’nun akla uygun bir tanımını yapmıştı: Ayak izlerinden anlaşılacağı üzere boyu yaklaşık iki metreydi. Serçelerle ve yakalayabildiği kedilerle karnını doyuruyordu. Bu yüzden elleri kan içindeydi... Eğer bir hayvanı pişirmeden çiğ çiğ yersen ellerindeki kanı hiçbir şeyle yıkayıp çıkaramazdın. Yüzünü baştan başa kaplayan bir yara izi vardı. Ağzındaki bir iki diş, sapsarı ve çürüktü. Durmadan salyası akardı.

Dill, “Hadi onu dışarı çıkarmaya çalışalım,” demişti. “Neye benzediğini görmek istiyorum.”

Jem, “Kendini öldürtmek istiyorsan bahçeye girip ön kapıyı çalman yeter,” diye karşılık vermişti.

İlk girişimimiz, Jem’le Dill arasındaki bir bahisle başladı. Jem, Radley’lerin kapısını çalabilirse Dill ona iki tane *Tom Swift* verecekti. Eğer bunu yapamazsa da Jem’in *Gri Hayalet*’ini alacaktı.

Jem üç gün düşündü. Bütün hayatı boyunca bir kerecik olsun bu cinsten meydan okumaları geri çevirmemişti. Şerefini kellesinden daha çok seviyordu sanırım. Çünkü Dill onu pek kolaylıkla kandırdı. Dill ilk gün, “Korkuyorsun,” dedi. Jem, “Korkmuyorum,” diye karşılık verdi. “Sadece saygım var.” Ertesi gün Dill, “Ön avluya parmağını olsun sokamayacak kadar korkuyorsun,” dedi. Jem korkmadığını, çünkü her gün okula giderken Radley’lerin evinin önünden geçtiğini söyledi.

“Ama hep koşarak,” dedim.

Dill, üçüncü gün Jem’i yendi. Meridian’lıların Maycomb’lular kadar korkak olmadıklarını ve bizim kadar ürkek insanlar görmediğini söylediği zaman kazandı...

Bu, Jem’in köşeye gitmesine, elektrik direğine dayanarak Radley’lerin evine doğru bakmasına yetti.

“Umarım şunu aklına sokmuşsundur Dill Harris,” dedi Jem. “Hepimizi gözümüzün yaşına bakmadan öldürecektir. Gözlerini oyarken sakın beni kabahatli bulma. Sen istedin.”

Dill sabırla, “Hâlâ korkuyorsun,” dedi.

Jem, ilk ve son defa olarak hiçbir şeyden korkmadığını Dill’in bilmesini istedi. “Bütün düşündüğüm bizi yakalamasına olanak bırakmadan onu dışarı çıkarmak.” Sonra Jem’in düşünecek bir de küçük kız kardeşi vardı.

İşte bunu söylediği anda korktuğunu anladım. Evin damından aşağıya atlayamayacağına bahse girdiğim zaman da beni ileri sürmüş, “Ben ölürsem sen ne yaparsın?” demişti. Sonra atlamış, kazasız belasız aşağı inmişti. Bu Radley sorunu ortaya çıkana kadar kendine olan saygısı son derece derindi.

“Demek bahse girmeyeceksin ha?” dedi Dill kışkırtır gibi. “O zaman...”

“Dill, düşünülmesi gereken bazı şeyler var. Bir dakika dur... Bir kaplumbağayı yuvasından çıkarmaya benziyor...”

“Nasıl?”

“Altına bir kibrit çakarsın.”

Radley’lerin evini ateşe vermeyi düşünüyorlarsa, gidip Atticus’a haber vereceğimi söyledim.

Dill, kaplumbağanın altına kibrit tutmanın çok kötü bir şey olduğunu söyledi.

Jem, “Kötü değildir,” diye karşılık verdi. “Sadece dışarı çıkmasına yardım eder. Ateşte yakmaya benzemez ki.”

“Kibritin hayvanın canını yakmadığını nerden biliyorsun?”

“Kaplumbağalarda duygu yoktur, aptal.”

“Sen hiç kaplumbağa oldun mu, hı?”

“Hey Tanrım! Dill! Bırak da düşüneyim... Taşa tuttuğumuzu varsaysak.”

Jem o kadar uzun zaman düşündü ki, Dill daha insaflı bir öneride bulunmak zorunda kaldı. “İddiayı kaybetmiş olmana rağmen eğer gidip evin duvarına dokunabilirsen *Gri Hayalet*’i senden almayacağım.”

Jem canlandı. “Eve dokunacağım, o kadar mı?” diye sordu.

Dill başını sallayarak onayladı.

“O kadar olduğuna emin misin? Duvara dokunup döndüğümde başka isteklerde bulunmayacaksın, değil mi?”

Dill, “Evet, o kadar,” dedi. “Belki de seni avluda görünce dışarı çıkacaktır. O zaman Scout’la ben üstüne atlar yakalarız. Kendisine zarar

vermeyeceğimizi anlatıncaya kadar sıkı sıkı tutarız.”

Böylece kaldırıma çıkıp Radley’lerin evinin önüne kadar yürüdük. Bahçe kapısına gelince durduk.

Dill, “Hadi,” dedi. “Scout’la burada bekliyoruz.”

Jem, “Gidiyorum,” dedi. “Acele etme.”

Bahçenin kapısına kadar gidip geldi. Kaşlarını çatmış, en iyi giriş ve çıkışın nasıl yapılabileceğini düşünüyordu.

O zaman alayla, dudak bükerek yüzüne baktım.

Jem hızla bahçe kapısını açtı. Eve doğru koştu. Avucunu duvara vurdu. Sonra koşarak geri geldi. Yanımızdan geçti. Yaptığını takdir edip etmediğimizi anlamak için yüzümüze bakmadı bile. Dill’le peşinden koştuk. Verandamıza sağ salim fakat soluk soluğa vardık. Dönüp arkamıza baktık.

Eski ev aynı şekilde, süklüm püklüm duruyordu, yalnız pencerelerden birinin panjurunun kıpırdar gibi olduğunu gördük. Hafif bir kıpırtı. Küçük, hemen hemen görünmez bir kımıltı... Sonra yine eski hareketsizliğine döndü.

İkinci Bölüm

Dill eylülün ilk günlerinde Meridian'a döndü. Onu beş otobüsüyle yolcu ettik. Bir hafta sonra okula başlayacağım aklıma gelinceye kadar kendimi son derece perişan hissettim. Hayatımda hiçbir şeyi bu kadar istememiştim. Kışın saatler boyunca, Jem'in verdiği teleskopla ağacın tepesinden okulda oynayan çocukları seyreder, oyunlarını öğrenmeye, üzerinde kırmızı ceketiyle körebe oynayan Jem'in başarılarını ve yenilgilerini gizlice paylaşmaya çalışırdım. Ben de onların arasına katılmak istiyordum.

Jem ilk gün beni okula götürmeyi kabul etti. Bu iş çoğunlukla veliler tarafından yapılıyordu ama Atticus, Jem'in beni okula götürmekten, sınıfımı göstermekten pek memnun kalacağını söylemişti. Bu işi yapsın diye galiba Jem'e para da vermişti. Çünkü Radley'lerin evini geçip köşeyi dönerken Jem'in cebinden alışmadığım bir şıngırtı geldi. Okulun avlusu boyunca yürürken, Jem okul içinde kendisini rahatsız etmememi, *Tarzan*'dan bir sahneyi oynamamızı istemeye kalkışmamamı, özel hayatını ilgilendiren sorunlarla kendisini zor durumda bırakmamamı, hele öğle tatili ya da teneffüs saatlerinde gelip koluna yapışmamamı tembih etti. Kısacası onu kendi haline bırakacaktım.

"Artık beraber oynamayacağız mı demek istiyorsun?" diye sordum.

"Evde her zamanki gibi hareket edeceğiz," diye cevap verdi. "Bak göreceksin... okul bambaşkadır."

Gerçekten başkaydı. Daha ilk günün sabahı sona ermeden öğretmenimiz Bayan Caroline Fisher beni tahtaya kaldırdı. Elime cetvelle vurdu. Sonra da öğlene kadar köşede ayakta bekletti.

Bayan Caroline yirmi bir yaşından fazla yoktu. Parlak kahverengi saçları, pembe yanakları vardı. Tırnaklarını kıpkırmızı boyuyordu. Yüksek topuklu ayakkabılar ve kırmızı beyaz çizgili bir elbise giyiyordu. Tıpkı bir naneşekerine benziyordu, naneşekeri gibi kokuyordu. Bayan Maudie

Atkinson’ın bir kapı aşağımızdaki evinin üst odalarından birinde kalıyordu. Bayan Atkinson bizi onunla tanıştırdığı zaman Jem günlerce hayal kurarak dolaştı durdu.

Bayan Caroline küçük harflerle adını tahtaya yazdı ve, “Bu adımın Bayan Caroline Fisher olduğunu gösteriyor,” dedi. “Kuzey Carolina’nın Winston kasabasındanım.” Çokları endişeli bir tavırla bir şeyler mırıldandılar. Acaba öğretmen o bölgeye has özellikleri üzerinde taşıyor muydu –Alabama 11 Ocak 1861’de Birlik’ten ayrıldığı zaman Winston da Alabama’dan ayrılmıştı. Maycomb’da bunu bilmeyen yoktu. Kuzey Carolina içki endüstrisi, büyük hayvanlar, çelik şirketleri, Cumhuriyetçiler, profesörler ve geçmişi olmayan insanlarla doluydu.

Bayan Caroline, ilk güne bir masal okumakla başladı. Masal kedilerle ilgiliydi. Kediler birbirleriyle uzun uzun konuşuyorlar, garip elbiseler giyiyor, mutfak sobasının altındaki sıcak bir yerde oturuyorlardı. Anne kedi, şekerciden çikolatalı bir fare şekerlemesi istediği zaman, sınıf üzüm kurtları gibi fıkır fıkır kaynamaya çoktan başlamıştı. Bayan Caroline, kaba pamuklu kumaştan gömlekli, çuvaldan pantolonlu, çoğu yürümeye başladığı günden beri pamuk tarlalarında çalışmaya, domuz beslemeye başlamış bu perişan birinci sınıf çocuklarının masal edebiyatına karşı ilgisiz kaldıklarının farkında değil gibiydi. Masalın sonuna gelince başını kaldırdı, “Ne güzel, değil mi?” dedi.

Sonra kalkıp karatahtaya gitti. Alfabeyi büyük harflerle kocaman kocaman yazdı. Sınıfa dönerek, “Bunların ne olduğunu bilen var mı?” diye sordu.

Herkes biliyordu. Çünkü sınıfın çoğunu çift dikişler oluşturuyordu.

Beni seçmesindeki sebep adımı bildiğinden dolayıydı sanıyorum. Ben alfabeyi okurken kaşlarının arasında hafif bir çizgi meydana geldi. Birinci sınıf kitabının birkaç satırını ve gazetedeki borsa haberlerini okuttuktan sonra okuma bildiğimi anladı ve yüzüme küçümseyerek baktı. Babama, bana artık hiçbir şey öğretmemesini söylememi istedi. Okulda öğrendiklerimle karışırdı sonra.

Hayretle, “Bana ders vermesin mi dediniz?” diye sordum. “Babam bana hiçbir şey öğretmedi Bayan Caroline,” dedim. “Atticus’un bana ders verecek zamanı yoktur ki.” Bayan Caroline gülümseyip başını sallayınca, “Atticus akşamları işten o kadar yorgun gelir ki oturma odasında oturup okumaktan başka bir şey yapamaz,” diye de ekledim.

Bayan Caroline, “Peki baban öğretmediyse kim öğretti?” diye sordu sevecen bir ses tonuyla. “Birinin öğretmesi gerek. Okumayı doğuştan öğrenmedin ya.”

“Jem’in dediğine göre doğduğumdan beri biliyormuşum. Bir kitaptan okuduğuma göre ben Finch değil de Bullfinch’mişim. Jem asıl adımın Jean Louise Bullfinch olduğunu söylüyor. Doğduğum zaman beni değiş tokuş etmişler ve...”

Bayan Caroline’in yalan söylediğimi sandığını görüyordum. “Boş işlerle bu kadar çok uğraşma tatlım,” dedi bana. “Babana söyle de artık sana ders vermesin. Taze bir bellekle okuma öğrenmek daha iyidir. Ona, benim işe buradan başlayacağımı ve yapılan bu büyük yanlışı düzeltmeye çalışacağımı söyle.”

“Efendim?”

“Baban nasıl öğretileceğini bilmiyor. Artık oturabilirsin.”

Özür dilemeye benzer bir şeyler mırıldandım. Ne gibi bir suç işlediğimi düşünerek yerime oturdum. Okumayı bile bile öğrenmemiştim. Ama her nasılsa gündelik gazeteleri okuyabildiğimi fark etmiştim. Kilisede geçen uzun saatler sırasında mı öğrenmiştim yoksa? İlahileri okuyamadığım bir zamanı hatırlamıyordum. Okumayı kendiliğinden öğrendiğimi sanıyorum. Atticus’un parmağının altından geçtiği satırların ne zaman kelimelere ayrıldığının farkında değilim. Fakat hatırlayabildiğim zamandan beri bu kelimelere bakıyordum. Günlük haberleri, yasalaşacak kararları, Lorenzo Dow’ın hatıralarını dinliyordum. Atticus’un, kucağına oturduğum sırada okuduğu her şeyi dinledim. Okumayı asla sevmezdim. İnsan soluk almaktan hoşlanmaz ki.

Bayan Caroline’i kızdırdığımın farkındaydım. Onun için köşeme çekildim. Teneffüs saatine kadar pencereden dışarı baktım. Teneffüste Jem yanıma geldi. İşlerin nasıl gittiğini sordu, anlattım.

“Kalmak istemesem hemen ayrılırdım buradan Jem. Şu lanet kadın, Atticus’un bana okuma öğrettiğini, artık öğretmemesi gerektiğini söylüyor”

Jem, “Üzülme Scout,” diyerek beni teselli etti. “Bizim öğretmen, Bayan Caroline’in yeni bir öğretme yöntemi uygulayacağını söyledi. Kolejde öğrenmiş. Yakında bütün sınıflarda aynı yöntem uygulanacak. Bu yöntemde kitaptan fazla bir şey öğrenmek zorunda değilsin... Söz gelişi inekler hakkında bilgi edinmek istediğin zaman gidip bir tanesini sağacaksın. Anlaşıldı mı?”

“Anladım Jem. Ama ben ineklerle uğraşmak istemiyorum ki. Ben...”

“İstemek zorundasın. İnekleri iyice öğrenmelisin. Onlar Maycomb’daki yaşamın en önemli ayrıntısıdır.”

Jem’e aklını mı kaçırdığını sordum.

“Ben sana sadece uygulanacak yeni yöntemi anlatmaya çalışıyorum inatçı keçi. Buna Dewey Ondalık Sistemi diyorlar.”

Jem’in fikirlerine hiçbir zaman karşı gelmemiştim. Bu kez de karşı koymak için bir neden bulamadım. Bayan Caroline’in Dewey Ondalık Sistemi denen yöntemi bize üzerinde “Kedi”, “Fare”, “İnsan” ve “Sen” yazılı karton parçalarını kaldırıp göstermesiydi. Bizden hiçbir şey istenmiyordu. Sınıf bu öğretiş şeklini sessiz bir ilgisizlikle karşılıyordu. Ben çok sıkılıyordum. Bu yüzden Dill’e bir mektup yazmaya başladım. Bayan Caroline beni mektup yazarken yakaladı. Yeniden, babamın bana ders vermekten vazgeçmesini kendisine söylememi tembihledi. “Sonra,” dedi. “Biz birinci sınıfta küçük harflerle yazmayız, büyük harflerle yazarız. Küçük harfleri ancak üçüncü sınıfta kullanacaksınız.”

Bu da Calpurnia’nın suçuydu. Öyle sanıyorum ki yağmurlu günlerde dışarı çıkamadığımız zaman evde kendisini deli etmem için Calpurnia bu yolu bulmuştu. Bir tahtanın üstüne alfabeyi, onun altına da İncil’den bir ayeti yazar, önüme koyardı. Eğer bu yazdıklarım, onun beğeneceği kadar güzel yazacak olursam beni üzeri tereyağlı ve şekerli bir dilim ekmekle ödüllendirirdi. Calpurnia asla duygularına kapılmazdı: Onu binde bir hoşnut ederdim, o da beni binde bir ödüllendirirdi.

Bayan Caroline, “Eve yemeğe gidecekler parmaklarını kaldırsın,” deyince Calpurnia’ya karşı duyduğum öfkeyi unuttum.

Kasabada oturan öğrencilerin hepsi evlerine gideceklerdi. Bayan Caroline hepimize bir baktı. “Burada yiyecek olanlar yemeklerini sıranın üstüne çıkarsınlar,” dedi.

Nereden çıktığı belli olmayan paketler, termoslar sıraların üstüne yayıldı. Tavana madeni ışıklar aksetti. Bayan Caroline sıraların arasında dolaşarak paketlerin içindeki yiyeceklere baktı. Memnun olduğu zaman gülümsüyor, olmadığı zaman da hafifçe kaşlarını çatıyordu. Walter Cunningham’ın sırasına gelince durdu. “Senin nerede?” diye sordu. “Bu sabah yemeğini getirmeyi mi unuttun?”

Walter önüne bakıyordu. Zayıf çenesinde bir kasın oynadığını fark ettim.

“Evet efendim,” diye mırıldandı.

Bayan Caroline masasına gitti. Çantasını açtı... Walter'a, "Al sana bir çeyrek," dedi. "Bugün yemeğini dışarda ye. Yarın borcunu ödersin."

Walter başını salladı. "Hayır, teşekkür ederim efendim," dedi.

Bayan Caroline'in sesinden canının sıkılmaya başladığı anlaşılıyordu. "Hadi Walter," dedi. "Gel al."

Walter yine başını salladı.

"Benim durumumun nasıl olduğunu sen söyle," diye fısıldadı.

Dönüp baktım. Bütün çocukların bana baktıklarını o zaman fark ettim. Bayan Caroline'le iki kere konuşmuştum. Çocuksu bir inançla, öğretmenle aramda bir yakınlığın doğduğunu ve benim sözümü dinleyeceğini sanıyorlardı.

Walter'ın yardımına koştum. Terbiyeli bir tavırla yerimden kalktım.

"Efendim!"

"Ne var Jean Louise?"

"Bayan Caroline, Walter, Cunningham ailesindendir."

Sonra yerime oturdum.

Her şeyi, gayet açık bir şekilde anlattığımı sanmıştım. Biz hepimiz anlamıştık. Walter yemeğini getirmeyi unutmamıştı. Getirecek yemeği yoktu. Bugün yoktu, yarın da daha ertesi gün de olacağı kuşkuluydu. Ömründe üç çeyreği bir arada görmüş değildi. Tekrar anlatmaya çalıştım. "Walter, Cunningham'lardandır Bayan Caroline."

"Ne demek istediğini anlamıyorum Jean Louise?"

"Zararı yok efendim. Zamanla kasabadaki herkesi tanıyacaksınız. Cunningham'lar ödeyemeyeceklerini bildikleri hiçbir şeyi kabul etmezler... Ne kiliseden sadaka ne de başka bir şey. Kimseden bir şey almazlar. Ellerindekiyle geçinmeye bakarlar. Pek fazla bir şeyleri yoktur ama yine de geçinip giderler,"

Cunningham'lar hakkındaki bilgimi geçen kış edinmiştim. Walter'ın babası, babamın müvekkillerindendi. Bir gece ikisi oturma odasında oturup meseleyi görüşmüşlerdi. Walter'ın babası Bay Cunningham ayrılırken, "Borcumu ne zaman ödeyebileceğimi bilmiyorum Bay Finch," demişti.

Atticus, "Bunun için üzülme," diye karşılık vermişti.

Atticus'a Bay Cunningham'ın borcunu ödeyip ödemeyeceğini sorunca, "Para vererek ödemeyecek," diye cevap vermişti. "Ama yıl sona ermeden Bay Cunningham'ın bana borcu kalmayacağından eminim. Sen de göreceksin."

Bekledik. Bir sabah Jem’le arka bahçede bir çeki odun bulduk. Daha sonra bir çuval yabani fıstık belirdi. Noel’de bir kocaman çam ve hatmi çiçekleri geldi. O ilkbaharda da, bir küçük çuval dolusu şalgam bulunca Atticus, Bay Cunningham’ın borcunu ödediğini, hatta fazlasını bile verdiğini söyledi.

“Niçin borcunu bu şekilde ödüyor?” diye sordum.

“Çünkü bu şekilde ödeyebilir. Parası yok.”

“Biz yoksul muyuz Atticus?”

Atticus başını sallayarak, “Yoksuluz,” dedi.

Jem burnunu karıştırarak, “Cunningham’lar kadar yoksul muyuz?” diye sordu.

“O kadar değil. Cunningham’lar köylüdür. Çiftçi insanlar. Bunalım onları daha çok etkiledi.”

Atticus, köylülerin yoksullaşması yüzünden şehirlilerin de yoksul olduklarını anlattı. Alabama tarımla geçinen bir eyalet olduğundan doktor, dişçi ve avukat için para bulmak pek güç oluyordu. Bay Cunningham topraklarını ipotekleyerek geçinmeye bakıyordu. Atticus, Bay Cunningham’ın soylu bir aileden geldiğini eklemeyi unutmadı.

Cunningham’ların bir avukata verecek paraları olmadığından bize borçlarını ellerinde olanla ödemeye çalışmışlardı. Atticus, “Biliyor musun?” dedi. “Doktor Reynols da aynı şekilde çalışıyor. Doğuma girdiğinde karşılığında bir çuval patates alıyor.”

Bütün bunları Bayan Caroline’e anlatabilsem bir hayli dertten, öğrencilerinin karşısında küçük düşmekten kurtulacaktı. Ne yazık ki onları Atticus kadar güzel anlatacak yetenekte değilim. Bu yüzden, “Walter’ı utandırıyorsunuz Bayan Caroline,” dedim. “Walter’ın yarın getirecek bir çeyreği yok. Size de çalı çırpı getiremez.”

Bayan Caroline yıldırım çarpmış gibi bir an hareketsiz kaldı. Sonra beni yakamdan yakalayarak sürükler gibi masasının başına götürdü. “Jean Louise, bu sabahlık senden çektiklerim yeter,” dedi. “Her şeyi yanlış yoldan çözmeye bakıyorsun. Uzat elini bakayım.”

Avucuma tükürecek sandım. Maycomb’da ancak bunun için el açıp uzatılırdı: Sözlü anlaşmaların onayında gerçekleştirilen onurlu bir davranıştı bu. Bayan Caroline’le ne gibi bir anlaşma yaptığımızı merak ederek sınıftan yana döndüm. Onlar da bana, benim kadar şaşkın bakıyorlardı. Bayan Caroline, cetvelini aldı, avucuma beş altı kere vurdu. Sonra köşede

durmamı söyledi. Bayan Caroline'in beni dövdüğünü kavradıklarında sınıftan bir kahkaha tufanıdır koptu.

Bayan Caroline onları da aynı şekilde cezalandıracağını söyleyince birinci sınıf yeniden coştu. Ancak Maycomb'un yerlilerinden olduğu için Bayan Caroline'in öğretme yöntemlerinden habersiz olan Bayan Blount kapıda görününce ortalığı bir sessizlik kapladı. Bayan Blount elleri kalçasında kapıda duruyordu. "Bu odadan çıt çıktığım duyarsam hepinizi teker teker yakarım," dedi. "Bayan Caroline, altıncı sınıf ders takip edemiyor. Gürültüyü kesin lütfen!"

Sınıfın köşesinde dikilişim pek fazla sürmedi. Zilin çalışıyla cezadan kurtuldum. Bayan Caroline, çocuklar sınıftan çıkana kadar bekledi. Sınıftan en son çıkan ben olduğumdan onun sandalyesine çöker gibi oturduğunu, başını avuçlarının içine aldığını yalnız ben gördüm. Bana karşı iyi davranmış olsaydı onun için üzüntü duyardım. Çok tatlı bir kızdı çünkü.

Üçüncü Bölüm

Bahçede Walter Cunningham'ın peşinden koşup yakalamış, büyük bir zevkle oğlanın burnunu toprağa sürtüyordum ki Jem yetişti. Bırakmamı söyledi. "Sen Walter'dan daha büyüksün," dedi.

"Neredeyse senin yaşında," diye karşılık verdim. "Sınıfta hata yapmama sebep oldu."

"Bırak Scout. Ne oldu?"

"Yemek getirmemiş," dedim. Olanları anlattım. Walter yerden kalkmış sessiz sedasız beni ve Jem'i dinliyordu. Sanki üstüne yürüyecekmişiz gibi yumruklarını sıkmıştı. Jem düşünceli bir tavırla Walter'ı süzdü. "Babanı tanıyorum," dedi.

Walter ferahlamış gibiydi. Dill Harris'inkiler kadar mavi olan gözlerinin etrafı kırmızı ve nemliydi. Islak bir pembelikteki burnunun ucundan başka yüzünde renk namına bir şey yoktu. Madeni halkalarla oynayarak parmaklarını pantolonunun üstünde gezdiriyordu.

Jem birden ona gülümsedi. "Bizimle eve yemeğe gel Walter," dedi. "Çok seviniriz."

Walter'ın yüzü önce sevinçle aydınlandı. Sonra karardı.

"Babamız, senin babanın arkadaşı. Scout'a bakma sen... Delidir o. Tekrar vurmaya kalkmaz merak etme."

"Bundan pek emin değilim," dedim. Sonra Jem'in benim için düşündüklerinden sıkılarak, "Evet Walter," dedim. "Tekrar kavga çıkarmam. Aşçımız Cal nefis yemekler yapar."

Welter dudaklarını ısırarak olduğu yerde duruyordu. Ben üstelemekten vazgeçtim. Neredeyse Radley'lerin evinin önüne gelmiştik ki Walter, "Hey durun, geliyorum," diye seslendi.

Welter yanımıza gelince Jem onunla nazik nazik konuşmaya başladı. Radley'lerin evini göstererek, "Burada bir hayalet yaşıyor," dedi. "Hiç söz

edildiğini duydun mu Walter?”

“Duydum galiba,” diye cevap verdi Walter. “Okula geldiğim ilk yıl az kalsın ölüyordum. Cevizleri yedim. Onun bu cevizleri zehirlediğini ve okulun bahçesine bıraktığını söylüyorlar.”

Jem’in Boo Radley’e karşı olan korkusu eskisi kadar değildi. Onun için ben ve Walter onun yanında rahat rahat yürüyorduk. Gerçekten de Jem, “Bir defasında ben, evin duvarına kadar gidip geldim,” diyerek Walter’a övündü.

Havaya bakarak, “Eve kadar giden birinin artık önünden her geçişinde koşmasına gerek yok,” dedim.

“Kim koşuyormuş bakayım?”

“Sen. Yanında kimse olmadığı zaman öyle bir koşuyorsun ki.”

Evimize vardığımızda, Walter, bir Cunningham olduğunu çoktan unutmuştu. Jem mutfağa koşarak Calpurnia’ya masaya bir tabak daha koymasını söyledi. Atticus, Walter’a hoş geldin dedi. Hemen buğday hakkında ne benim ne de Jem’in anlayabildiği bir tartışmaya daldılar.

“Birinci sınıfı baharda tarlada babama yardım etmek zorunda olduğum için bir türlü geçemedim Bay Finch. Ama şimdi babama yardımcı olabilecek bir kardeşim var.”

“Doğduğunda doktora bir çuval patates verdiniz mi?” diye sordum. Fakat Atticus bana sert bir bakış fırlattı.

Walter tabağını yemekle doldururken, bir yandan da babamla ciddi ciddi konuşuyordu. Jem’le ben şaşkınlık içindeydik. Atticus tarla işlerinden söz ederken Walter sözünü kesip şurup olup olmadığını sordu. Calpurnia şurup sürahisiyle göründü. Walter işini bitirinceye kadar durup bekledi. Walter sebze ve etinin üstüne cömert bir şekilde şurup döktü. Eğer ben ne yaptığını sormasam belki de sütüne bile şurup koyacaktı. Sürahiyi büyük bir gürültüyle masaya koydu. Sonra ellerini tabağından çekti. Başını önüne eğdi. Çıkardığı gürültüden dolayı utanç içindeydi ve ben de ona kötü kötü bakıyordum.

Atticus tekrar bana kaşlarını çatarak baktı. “Ama yemeğini şurupla çorbaya çevirdi,” diye itiraz ettim. “Her yerine döktü.”

İşte o zaman Calpurnia beni mutfağa çağırdı.

Çok kızmıştı. Kızdığı zaman Calpurnia’nm dili dolaşır, konuşması bozulur. Sakin zamanlarda dili onun kadar düzgün olan pek az kişi vardı Maycomb’da. Atticus, Calpurnia’nın birçok zenciden daha kültürlü olduğunu söylemişti.

Gözlerini kısarak yüzüme bakınca gözlerinin etrafındaki kırışıklıklar derinleşti. “Bizim gibi yemek yemeyenler de vardır,” dedi sert bir şekilde. “Senin gibi yemek yemiyorlar diye masada onlara hakaret etmen gerekmez. O çocuk sizin misafiriniz. Eğer masa örtüsünü yemeye kalksa, bırakacaksın yesin.”

“Misafir değil Calpurnia. Sadece bir Cunningham.”

“Yavaş konuş! Sorun kim olduğu değil. Bu evden içeri adımını atan herkes senin misafirin sayılır. Sanki sen çok önemli biriymişsin gibi onu bunu eleştirdiğini duymayayım bir daha! Sizin durumunuz Cunningham’lardan daha iyi olabilir. Ama bu onları aşağılamam gerektirmez... Mademki masada yemek yiyemeyecek kadar görgü kurallarından habersizsin, oturup burada, mutfakta yersin!”

Calpurnia arkama bir şaplak atarak beni masaya oturttu. Yemeğimi orada bitirdim. Tekrar masadakilerle yüz yüze gelmediğim için kendimi şanslı sayıyordum. Calpurnia’ya sabretmesini, ondan öç alacağımı söyledim. O, işleriyle uğraşırken, gidip kendimi nehre atacaktım. Bak o zaman bu yaptıklarına ne kadar üzülecekti. Sonra onun yüzünden başım zaten derde girmişti. Bana yazı yazmasını öğretmişti. Hep onun suçuydu. “Sus bakayım,” dedi.

Jem’le Walter, benden önce okula gittiler: Calpurnia’nın yaptıklarını Atticus’a anlatabilmem için yalnız kalmam gerekiyordu. Yakınmalarımı, “Calpurnia, Jem’i benden daha çok seviyor,” diyerek bitirdim. Atticus’un, onu hiç geciktirmeden, evine yollamasını önerdim.

Atticus kaşlarını çatarak, “Hiç düşündün mü?” dedi. “Jem onu senin yarın kadar üzmüyor. Şimdi veya sonra Calpurnia’yı evine yollamaya hiç niyetim yok. Onsuz ne yaparız? Calpurnia’nın senin için neler yaptığını bir düşün de ona göre hareket et anladın mı?”

Calpurnia’dan nefret ederek okula döndüm. Ani bir feryatla yerimden fırlayıncaya kadar da Cal’a olan öfkem geçmemişti. Baktım. Bayan Caroline sınıfın ortasına gelmiş, yüzünü elleriyle kapamıştı.

“Canlı!” diye bağırıyordu.

Sınıfın erkek öğrencileri yıldırım gibi yardıma koştular. Ben Bayan Caroline’in bir fareden korktuğunu sanmıştım. Hayvanlara karşı olan düşkünlüğüyle tanınan Küçük Chuck, “Nereye gitti Bayan Caroline?” diye telaşla soruyordu. “Çabuk söyleyin nereye gitti?” Hemen arkasında duran bir oğlana dönerek, “Kapıyı kapa,” dedi, “Fareyi yakalayacağız. Çabuk. Efendim, nereye gitti?”

Bayan Caroline, titreyen parmağıyla ne yerdeki ne de sıranın üstündeki bir şeyi işaret etti. Tanımadığım kambur bir çocuğu gösterdi. Küçük Chuck'ın suratı buruştu. Nazik bir tavırla, "Bunu mu demek istediniz efendim?" dedi. "Evet, canlı. Demek sizi korkutan bu?"

Bayan Caroline perişan bir halde, "Tam yanından geçiyordum ki saçlarının arasından çıktı... Saçlarının arasından çıktı..." dedi.

Küçük Chuck rahat bir gülümseyişle, "Bitten korkulacak bir şey yok efendim," dedi. "Hiç bit görmemiş miydiniz? Artık korkmayın. Masanıza geçin. Derse başlayın."

Küçük Chuck da bir dahaki öğününün nereden geleceğini bilmeyenlerdendi. O da doğuştan centilmendi. Bayan Caroline'i dirseğinden tutarak onu masasına götürdü. "Artık sakinleşin efendim," dedi. "Ben size bir bardak soğuk su getireyim."

Bitin sahibi sebep olduğu bu karışıklığa en küçük bir ilgi göstermemişti. Alnının üstündeki saçlarını karıştırdı. Davetsiz misafiri buldu. Ve parmaklarının arasında ezdi.

Bayan Caroline olanları ürküntüyle seyrediyordu. O sırada Küçük Chuck kâğıt bardakta su getirdi. Bayan Caroline suyu içti. Sonunda kendine gelerek, müşfik bir tonda, "Senin adın ne oğlum?" diye sordu.

Oğlan gözlerini kırpıştırarak, "Kimin, benim mi?" dedi.

Bayan Caroline başını salladı. "Evet senin."

"Burris Ewell." Bayan Caroline yoklama defterine baktı. "Burada bir Ewell var ama adı yazılı değil," dedi. "Bana adını heceler misin?"

"Nasıl hecelendiğini bilmiyorum. Evde bana Burris derler."

"Pekâlâ Burris," dedi Bayan Caroline. "Öğleden sonra serbestsin, eve gidip saçlarını yıkamanı istiyorum."

Bayan Caroline masasının çekmecesinden ciltli, kalın bir kitap çıkardı. Sayfalarını karıştırdı. Bir şey okudu. "Burris için iyi bir ev ilacı... Burris eve gitmeni, başını yıkamanı, sonra da gazla ovuşturmanı istiyorum."

"Niçin efendim?"

"Şeyden... bitlerden kurtulman için Burris. Diğer çocuklara da geçebilir sonra. Bunu sen de istemezsin değil mi?"

Çocuk yerinden kalktı. Şimdiye kadar, bu kadar pis bir insan görmemiştim. Ensesi simsiyah, ellerinin üstü nasırlı, tırnakları dibine kadar kirle doluydu. Bayan Caroline'i şöyle bir süzdü. Kimse onun farkına varmamıştı. Çünkü sabahtan beri sınıfı ben oyalamıştım.

"Sonra tepeden tırnağa bir yıkan Burris," diye ekledi Bayan Caroline.

Çocuk kaba bir biçimde güldü. “Beni siz eve yollamıyorsunuz efendim.” dedi. “Ben zaten gitmek üzereydim. Bu yıllık vazifemi yerine getirdim.”

Bayan Caroline şaşırdı. “Ne demek istiyorsun?” diye sordu.

Çocuk cevap vermedi. Kısa ve alaycı bir tebessümle güldü.

Sınıfın büyüklerinden biri cevap verdi. “Burris, Ewell ailesinden efendim,” dedi. Bu anlatımın benimki kadar başarılı olup olmadığını merakla bekledim. Fakat bu sefer Bayan Caroline dinliyordu. “Bütün okul onlarla doludur. Her yılın ilk gününde gelirler, sonra ortadan kaybolurlar. Şerife şikâyet edilmekle korkutuldukları için gelirler. Fakat okul yönetimi onları okulda tutmaya çalışmaktan çoktan vazgeçti. Yılın geri kalan döneminde onları hep yok diye işaretleyeceksiniz.”

Sevecen bir ilgiyle bakan Bayan Caroline, “Peki, bu çocukların anne babaları ne diyor?” diye sordu.

“Anneleri yok, öldü.”

Burris Ewell kendisi için söylenen bu sözlerden pek memnun kalmışa benziyordu. “Üç yıldır, birinci sınıfın birinci gününe geliyorum,” dedi. “Belki bu yıl beni ikinci sınıfa geçirirler.”

Bayan Caroline, “Yerine otur Burris,” dedi. Bunu söylediği anda büyük bir yanlış yapmış olduğunu anladı. Burris’in duyduğu hoşnutluk birden öfkeye döndü.

“Siz beni oturtmaya çalışın da görelim.”

Küçük Chuck yerinden kalktı. “Bırakın gitsin efendim,” dedi. “Çok terbiyesiz bir insandır. Her şeyi yapabilir. Sınıf küçük çocuklarla dolu.”

Küçük Chuck’ın kendisi mini mini bir şeydi. Ama Burris Ewell ondan yana dönünce, Küçük Chuck’ın eli sağ cebine doğru gitti. “Kendine gel Burris,” dedi. “Seni bir anda öldürebilirim. Artık evine git.”

Yarısına zor gelen bu çocuktan, Burris korkmuş gibiydi. Bayan Caroline de kararını vermişti. O da, “Burris, evine git,” dedi. “Gitmezsen müdürü çağırırım. Zaten durumu bildirmem gerekiyor.”

Burris, adeta burnundan soluyarak ağır ağır kapıya gitti. Güvenli bir uzaklığa varınca döndü, “Ne yaparsan yap lanet olası!” diye bağırdı. “Senin gibi bir öğretmen bozuntusu bana bir şey yaptırtamaz! Beni bir yere gönderemezsiniz. Unutmayın, beni bir yere gönderemezsiniz.”

Bayan Caroline’in ağladığını görünceye kadar bekledi. Sonra çıkıp gitti.

Çok geçmeden hepimiz Bayan Caroline’in çevresini almıştık. Kendimize göre onu yatıştırmaya çalışıyorduk... Çok terbiyesiz bir çocuk...

Böyle çocuklara ders vermeye gelmediniz... Maycomb böyle değildir Bayan Caroline, değildir... Üzülmeyin efendim... Bayan Caroline... Niçin bize bir masal okumuyorsunuz? Bu sabahki kedi masalı pek hoşumuza gitti.

Bayan Caroline gülümsedi. Burnunu sildi. “Teşekkür ederim tatlılarım,” diyerek bizi yerlerimize gönderdi. Bir kitap açtı. Ve bizi bir delikte yaşayan karakurbağa masalıyla büyüledi.

Dördüncü kez, ikisi koşa koşa, Radley’lerin evinin önünden geçerken içimdeki sıkıntı evin boğucu görünüşüne uyacak dereceye gelmişti. Eğer yılın geri kalan günleri de bugünkü gibi geçecek olursa bir parça eğlenebilirdim. Fakat dokuz ayı hep bildiğim şeyleri yazıp okumakla geçireceğimi düşündükçe içimden kaçmak geliyordu.

Akşama doğru Atticus’u karşılamak için Jem’le kaldırımı koşarak geçtik. Fakat Atticus’un yanına varmak için o kadar acele etmedim. Oysa Atticus’u postanenin köşesini dönerken gördüğümüz anda, koşarak yanına gitmek âdetimizdi. Atticus öğlenki olayı bütünüyle unutmuşa benziyordu. Durmadan okulla ilgili sorular sordu. Cevaplarım hep kısaydı ama beni fazla sıkıştırmadı.

Belki de, Calpurnia ne feci bir gün geçirdiğimin farkındaydı. Bu yüzden olacak yemeği hazırlayışını seyretmeme izin verdi. “Gözlerini kapa, ağzını aç, bir sürprizim var,” dedi.

Çıtır ekmeği sık sık yapmazdı. Hep zamanının olmadığını ileri sürerdi. Şimdi ikimiz de okulda olduğumuz için rahat rahat iş görebilmişti. Çıtır ekmeği sevdiğimi biliyordu.

“Bugün seni özledim,” dedi. “Ev o kadar ıssız geldi ki radyoyu açmak zorunda kaldım.”

“Neden? Jem’le ikimiz yağmur yağmadıktan sonra zaten içerde durmayız ki.”

Calpurnia, “Biliyorum,” diye karşılık verdi. “Ama hep sesinizi duyabileceğim bir yerde olurdunuz. Acaba günün kaç saatini size seslenmekle geçirirdim. İşte böyle...” Sonra sandalyesinden kalktı. “Sen şimdi git. Ben masayı hazırlayayım.”

Calpurnia eğildi. Beni öptü. Acaba nesi var diye düşünerek mutfaktan çıktım. Benimle barışmak istemişti galiba. Bana karşı hep çok sert davranırdı. Sonunda ne kadar yanlış yaptığını anlamıştı. Üzülüyordu. Yanlışını itiraf edemeyecek kadar da inatçıydı.

Yemekten sonra Atticus gazetesini alıp yerine oturdu. “Scout, okumaya hazır mısın?” diye seslendi. Kendimi tutmaya çalışarak, ön verandaya geçtim. Atticus peşimden geldi.

“Ne var Scout?”

Atticus’a iyi olmadığımı, eğer kendisi kabul ederse artık okula gitmek istemediğimi söyledim.

Atticus salıncağa oturdu. Bacak bacak üstüne attı. Parmakları cep saatine doğru gitti. Ancak saatine dokunarak iyi düşünebildiğini söylerdi. Bir süre sesini çıkarmadan bekledi. Söyleyeceklerimi pekiştirmek için, “Siz hiç okula gitmemişsiniz,” dedim. “Yine de başarmışsınız. Ben de evde kalacağım. Tıpkı dedemin size ve Jack amcama öğrettiği gibi siz de bana öğretirsiniz.”

Atticus, “Öğretemem,” diye karşılık verdi. “Benim para kazanmam gerekli. Sonra seni evde alıkoyarsam beni hapse atarlar. Bu akşam sana bir aspirin veririm. Sabahleyin okula gidersin.”

“Hasta değilim.”

“Ben de öyle sanıyorum. Sorun nedir?”

Parça parça ona, günün olaylarım anlattım.

“Bayan Caroline bana hep yanlış şeyler öğretmiş olduğunuzu söyledi. Bir daha birlikte okuyamayacağız işte. Rica ederim, beni okula yollamayın efendim.”

Atticus oturduğu yerden kalktı. Verandanın ucuna doğru gitti. Asma ağacını gözden geçirdikten sonra, yanıma geldi.

“Her şeyden önce,” dedi. “Basit bir kuralı öğrenirsen, herkesle daha iyi geçinirsin Scout. Bir insanı, sorunu onun açısından düşünmeye alışmadıkça anlaman olanaksızdır.”

“Efendim?”

“Derisinin içine girip gezineceksin.”

Atticus, bugün birçok şey öğrendiğimi, Bayan Caroline’in de kendi hesabına birçok şey öğrendiğini söyledi. Bir kere bir Cunningham’a hiçbir şey verilemeyeceğini öğrenmişti. Ama Walter ve ben kendimizi öğretmenimin yerine koyarsak Bayan Caroline’in hiç de kötü niyetle davranmadığını anlardık. Ondan bütün Maycomb geleneklerini bir günde öğrenmesini bekleyemezdik. Bilmediği bir şey için de sorumlu tutulamazdı.

“Ben inat edeceğim,” dedim. “Kendisi istediği için okumaktan başka çarem yoktu. Tutup beni azarladı... Dinle Atticus, okula gitmek zorunda değilim.” Birden aklıma gelen bir düşünceyle heyecanlanmıştım. “Burris

Ewell'ı hatırlıyor musun? Yalnız okulun açıldığı ilk gün geliyor okula. Adı, yoklama defterine geçince sorun bitiyor."

Atticus, "Sen bunu yapamazsın Scout," dedi. "Bazen, bazı durumlarda yasayı esnetmek daha doğru olur. Senin durumundaysa yasa yasadır. Onun için okula gideceksin."

"O gitmediği halde ben niçin gitmek zorunda kalıyorum bilmem."

"O halde dinle."

Atticus üç kuşaktan beri Ewell'ların, Maycomb'un yüz karası olduklarını anlattı. Hatırladığına göre, içlerinden bir tanesi olsun bir tek iyi iş yapmamıştı şimdiye kadar. Bir gün, o taraflardan geçeceği zaman beni de yanına alacaktı. Nasıl yaşadıklarını gösterecekti. İnsandılar ama hayvan gibi yaşıyorlardı. "Ne zaman isterlerse okula gidip eğitim görebilirler," dedi Atticus. "Onları okulda yasa zoruyla tutabilirler. Ama Ewell gibilerini, bilmedikleri bir ortamda tutmak kadar büyük bir aptallık olamaz."

"Yarın okula gitmezsem beni zorlayacaksın yani?"

"Sorunu şöyle ele alalım," dedi Atticus sert bir şekilde. "Sen, Bayan Finch, herkes gibi bir vatandaşsın. Yasalara boyun eğeceksin." Sonra EweH'ların, Ewell'lardan oluşmuş bir topluma ait olduklarını söyledi. Bazı durumlarda, Ewell'ların bazı davranışları gözmezlikten gelinerek onlara bazı haklar tanınmaktaydı. Söz gelişi okula gitmek zorunda olmamaları, Burris'in babası Bay Bob Ewell'ın her mevsim avlanabilmesi gibi.

"Atticus, bu çok kötü ama," dedim.

Mevsimin dışında avlanmak Alabama Eyaleti'nin bu konudaki yasalarını hiçe saymak olduğu gibi halkın gözünde cinayet işlemek kadar büyük bir suçtu.

"Haklısın, yasaya karşı geliyor," dedi Atticus. "Çok kötü bir şey. Ama bir baba eline geçirdiği parayı içkiye verirse çocukları açlıktan ölebilecek duruma gelirler. Tek çare de avlanmasıdır. Başka yolu yoktur bence."

"Bay Ewell yapmamalı..."

"Haklısın. Yapmamalı. Ama değişeceğini, davranışlarını değiştireceğini sanmıyorum. Ona karşı duyduğumuz nefreti çocuklarına da duymamıza neden yok, değil mi?"

"Hayır, yok efendim," diye mırıldandım. "Ama ben okula gidersem, artık geceleri sizinle okuyamayacağım."

"Bu seni çok üzüyor, değil mi?"

"Evet efendim."

Atticus'un bakışlarında, bana hep bir şeyler ümit ettiren bir anlatım belirmişti. "Biliyor musun ne yapacağız?" dedi.

"Yasaya karşı mı geleceğiz?"

"Hayır. Karşılıklı bir anlaşma yapacağız," diye cevap verdi. "Şöyle olacak: Sen okula gitmeye karar verirsen, her gece okumamızı sürdüreceğiz. Anlaştık mı?"

"Evet efendim!"

Atticus tükürmek için avucumu açtığımı görünce, "Aramızda işi sağlama bağladık sayılır. Törene gerek yok," dedi.

İçeri girmek için tel kapıyı açarken Atticus arkamdan, "Aramızdaki anlaşmadan kimseye söz etme Scout," diye seslendi.

"Niçin?"

"Korkarım ki bizden daha bilgili kimseler aramızdaki anlaşmaya karşı çıkacaklardır."

Atticus'a, anlamadığımız bir şey için her an soru sorabilirdik.

"Anlamadım efendim?"

"Ben hiç sizin okula gelmedim," dedi. "Bayan Caroline'e her gece okuduğumu söylersen peşime düşecektir sanırım. Ben de böyle bir şey istemiyorum."

O akşam Atticus ciddi bir tavırla bize, belirli bir neden olmadan bayrak direğinin üstünde oturan bir adamla ilgili haberi okudu. Bu, cumartesi günü Jem'in bütün gününü ağaç evin tepesinde geçirmesine yetti. Kahvaltıdan sonra ağaca çıktı. Ta akşam yemeğine kadar orada kaldı. Bense günümü koşturarak, Jem'in istediklerini taşımakla geçirmiştim. Yemek, kitap ve su götürmüştüm. Tam çarşaf götürüyordum ki Atticus, aldırış etmediğim takdirde Jem'in biraz sonra aşağı ineceğini söylemişti. Atticus haklıydı.

Dördüncü Bölüm

Geri kalan okul günlerim, ilk günkünden farklı geçmedi. Dewey Ondalık Sistemi adı verilen sistem, ilk yılın sonunda bütün okula yayılmıştı. Onun için, bu yöntemi başka eğitim yöntemleriyle kıyaslama imkânım olmadı. Yalnızca çevreme bakıyordum: Atticus ve amcam hiç okula gitmedikleri halde her şeyi biliyorlardı. Hiç olmazsa birinin bilmediğini öteki biliyordu. İşin daha önemli yanı, babam yıllar yılı oybirliğiyle eyalet meclisine seçilirdi ve öğretmenlerimizin bizi iyi hemşerilik kurallarına uydurmak için giriştikleri çalışmaların farkında değildi. Jem, kendi başına her şeye kolayca alışıyor, uyuyordu. Hiçbir kural onu kitaplarından ayıramazdı. Bana gelince, ben *Time* dergisinden ve evde elime geçirebildiğim her şeyi okuyarak öğrendiklerimden başka bir şey bilmiyordum. Maycomb'un eğitim sistemine ağır aksak ayak uydurmaya çalışırken, bir şeyden yoksun bırakıldığıma dair bir duygudan bir türlü kurtulamıyordum. Neyin eksik olduğunu bilmiyordum, ama Eyalet'in benim için düşündüğü, on iki yıl sürecek sıkıntılı bir okul hayatı değildi herhalde.

Jem'den yarım saat önce dersten çıktığım için eve yalnız dönüyordum. Radley'lerin evinin önünden kendi bahçemizin önüne gelinceye kadar bütün hızımla koşuyordum. Bir gün, her zamanki gibi koşarken gözüme öyle bir şey çarptı ki derin bir soluk alıp durakladım, çevreme bakındım ve geri döndüm. Radley'lerin topraklarının bittiği yerde iki meşe ağacı vardı. Ağaçlardan birindeki bir şey dikkatimi çekmişti.

Boyumdan biraz yüksekteki bir kovuğa, parlak bir kâğıt sokuşturulmuştu. İkindi güneşinde parlayarak gözümü alıyordu. Yeniden çevreme baktım. Parmaklarımın ucunda yükseldim. Kâğıdı çektim. İçinde iki tane çiklet vardı.

Aklıma ilk gelen şey, çikletleri cebime atmak oldu. Sonra nerede olduğumu hatırladım. Hemen eve koştum. Verandada elime geçirdiğim şeyleri inceledim. Çikletler tazeye benziyordu. Kokladım. Bir tuhaflık yoktu. Yaladım. Bir süre bekledim. Ölmediğimi görünce ikisini de ağzıma attım.

Jem eve gelince çikleti nereden aldığımı sordu. Bulduğumu söyledim.

"Bulduğun şeyleri yeme Scout."

"Yerde bulmadım ki, ağacın kovuğundaydı."

Jem homurdandı.

"Sahi söylüyorum," dedim. "Şu, okuldan gelirken önünden geçtiğimiz ağaçtaydı."

"Ağzındakini hemen tükür!"

Tükürdüm. Zaten tadı geçmek üzereydi. "Bütün öğleden sonra çiğnedim. Ölmedim. Hatta hasta bile olmadım."

Jem ayağını yere vurarak, "Oradaki hiçbir şeye, ağaçlara bile dokunmaman gerektiğini bilmiyor musun?" diye bağırdı. "Dokunursan ölürsün!"

"Sen evin duvarına dokundun ama..."

"O başka! Koş ağzını çalkala... Hemen... Duydun mu?"

"Çalkalamam. Ağzımın tadı kaçar."

"Çalkalamazsan, Caipurnia'yı yanına yollarım."

Calpurnia'yla bozuşmaktansa Jem'in dediğini yapmak daha doğruydu. Nedense, okuldaki ilk yılım sırasında Calpurnia'yla olan ilişkilerim bambaşka bir yön almıştı: Calpurnia artık eskisi kadar işlerime karışmıyor, eskisi kadar zorbalık ve adaletsizlik yapmıyordu. Bana gelince, onu kızdırmamak için bazen hiç istemediğim şeyler yapıyordum.

Artık yaz gelmek üzereydi. Jem'le yazı sabırsızlıkla bekliyorduk. Yaz en sevdiğim mevsimdi; yaz arka taraftaki tel kafesle çevrili verandada şezlonglara sırtüstü uzanmak, ağaç evde uyumak demekti. Yazın sevdiğimiz yiyecekleri de yerdik. Ama yaz her şeyden evvel Dill demekti.

Okulun son gününde, evlerimize her zamankinden erken yollandık. Jem'le eve kadar yürüdük. "Belki de Dill yarın gelir," dedim.

Meşe ağaçlarının yanına geldiğimiz zaman belki yüzüncü defa, çikletleri bulduğum yeri göstermek için elimi kaldırdım. Bir başka yaldızlı kâğıdı göstermekte olduğumu fark ettim.

Jem çevresine baktı. Uzandı. Alelacele küçük, parlak paketi kapıp cebine soktu. Eve koştuk. Ön verandada paketi açtık. İçinden küçük bir kutu çıktı. Üzeri şekerlerin içinden çıkan yaldızlı kâğıtlarla kaplanmıştı. Nişan yüzüklerinin konulduğu cinsten küçük, mor kadifeyle kaplı bir kutuydu. Kutunun içinden birbiri üstüne konmuş iki peni çıktı. Jem bunları alıp inceledi.

"Kızılderili kafaları var üstlerinde," dedi. "Bin dokuz yüz altı, hey Scout bir tanesi de bin dokuz yüz tarihli. Çok eski şeyler."

"Bin dokuz yüz," diye Jem'in sözlerini tekrarladım. "Yani..."

"Sus biraz. Düşünüyorum."

"Yoksa orası birinin eşyalarını sakladığı yer mi Jem?"

"Hayır, oradan fazla kimse geçmez. Tabii büyük birinin değilse..."

"Büyüklerin böyle yerleri olmaz ki. Bu paraları saklayacak mıyız Jem?"

"Ne yapacağımızı bilmiyorum Scout. Geri kime vereceğiz? O ağacın önünden geçen biri gelmiyor aklıma... Cecil arka sokaktan gider."

Bizim sokağın sonundaki evlerden birinde oturan Cecil Jacobs, Radley'lerin ve Bayan Henry Lafayette'nin önünden geçmemek için her gün okula giderken arka yolu dolaşır, fazladan bir mil yol yürürdü. Bayan Dubose bizim iki kapı yukarımızda oturuyordu. Herkes Bayan Dubose'un yaşayan en kötü kalpli ihtiyar olduğu inancındaydı. Jem, yanında Atticus olmadan onun kapısı önünden geçmezdi.

"Ne yapacağız Jem?"

Sahibi ortaya çıkmazsa, bulunan eşyalar onları bulanındır. Arada sırada başkasının bahçesinden çiçek koparmak, yazın Bayan Maudie Atkinson'ın ineğinden süt sağmak yaptığımız işlerdendi ama paraya gelince iş değişiyordu.

Jem, "Bak ne yaparız," dedi. "Okul açılıncaya kadar saklarız. Açılınca herkese sorar, sahibini bulmaya çalışırız. Belki de okula otobüsle gelip giden çocuklardan birinindir. Okulun tatile girmesiyle heyecanlanmış, bunu almayı unutmuştur. Mutlaka bir sahibi vardır. Bak nasıl pırıl pırıl saklanmış."

"Evet ama çikleti niçin aynı yere koysunlar? Biliyorsun, çiklet bayatlayıp bozulur. Öyle uzun zaman dayanmaz ki."

"Biliyorum Scout. Ama bu paralardan birinin büyük bir değer taşıdığını seziyorum."

"Nasıl Jem?"

“Kızılderili başları... Kızılderililerden geliyor. Çok kuvvetli sihir taşırlar. Sahiplerine şans getirirler. Tabii hiç beklemediğin sırada önüne çıkan kızarmış piliç gibi bir şey değil... Bütün ömrünce devam eden, uzun ömür, sağlık gibi şeyler getirir sahibine... Bunlar çok kıymetli şeyler. Götürüp sandığıma koyacağım.”

Jem odasına çıkmadan önce dönüp Radley’lerin evine uzun uzun baktı. Yine bir şeyler düşünüyor olmalıydı.

İki gün sonra Dill tantanayla geldi. Meridian’dan buraya kadar trende yalnız başına yolculuk etmişti. İstasyonda onu Rachel halası karşıladı. Trenin restoranında yemek yemiş, birbirine yapışık ikizlerin St. Louis’de trenden indiklerini görmüştü. Belinden gömleğine iliklenen o berbat mavi pantolonunu giymemişti. Şimdi üzerinde beli kemerli gerçek bir erkek pantolonu vardı. Bayağı şişmanlamıştı. Ama boyu uzamamıştı. Babasını gördüğünü söyledi. Dill’in babası bizimkinden daha uzun boyluymuş, ayrıca L&N Demiryolu’nun müdürüymüş.

Dill esneyerek, “Makiniste yardım bile ettim,” dedi.

“Çok edersin,” diye atıldı Jem. “Bırak bunları şimdi. Bugün ne oynayacağız?”

“Tom, Sam ve Dick’i,” diye cevap verdi Dill. “Hadi ön avluya çıkalım.” Dill, Köprü Altı Çocukları’nı oynamak istiyordu. Çünkü bu oyunda tam üç tane hatırı sayılır karakter rolü vardı.

“Ben bunlardan bıktım,” dedim. Gerçekten de oyunun orta yerinde birdenbire belleğini yitiren ve oyunun sonuna kadar ortaya çıkmayan Tom Rover rolünü oynamaktan bıkmıştım artık.

“Bize bir tane oyun yazsana Jem,” dedim.

“Ben de oyun uydurmaktan bıktım.”

Tatilimizin henüz ilk günündeydik ve bıkmıştık. Yazın bize neler getireceğini endişeyle düşünür oldum.

Ön avluya geçtik, Dill durmuş, Radley’lerin can sıkıcı evine bakıyordu. “Ben...” diye başladı. “Burnuma ölüm kokusu geliyor. Sahi söylüyorum.”

“Yani biri ölse kokusu gelir mi?”

“Hayır canım. Sadece birinin ölmek üzere olduğunu sezerim demek istedim. Nasıl sezileceğini bana ihtiyar bir kadın öğretti.” Dill eğildi. Beni kokladı. Sonra, “Jean... Louise... Finch, üç güne kadar öleceksin,” dedi.

“Dill susmazsan bir yumruk yiyeceksin. Şaka yapmıyorum.”

Jem, “Susun,” diye kükredi. “Sanki hayalet masallarına inanıyormuş gibisin.”

“Sanki sen inanmıyor musun?” dedim.

Dill, “Hayelet masalıyla ne demek istiyorsunuz?” diye sordu.

Jem, “Hiç geceleri ıssız yollarda gezinmedin mi?” diye sordu Dill’e. “Öyle yerlerde insanların kanlarını emen hayaletler dolaşır.”

“Peki bunlardan birine rastlamamak için ne yapmalı?”

“Bir şey yapamazsın. Bazen bütün yol boyunca insanın peşinden gelirler. O zaman, ‘Güzel melek yoldan çekil, kanımı emme,’ demek lazım. Böylece çevreni sarmalarına engel olabilirsin.”

“Söylediklerinin tek kelimesine bile inanma Dill,” dedim. “Calpurnia bunun zenci uydurması olduğunu söylüyor.”

Jem yüzüme kötü kötü baktı. Sonra, “Oyun oynayacak mıyız oynamayacak mıyız?” dedi.

“Hadi tekerleğin içinde yuvarlanalım,” dedim.

Jem içini çekerek, “Ben artık tekerleğe sığmam,” dedi.

“Ne olur, sen de itersin.”

Arka bahçeye koşarak verandanın altından eski bir araba lastiği alıp getirdim. “Sıra benim,” dedim.

Dill ilk gelenin kendisi olduğunu, sırayı ona vermemi istedi. Fakat Jem benden yana çıktı. Tekerleğin içine girdim.

Jem beni itince hayalet meselesinden dolayı bana kızgın olduğu aklıma bile gelmedi. Beni ödüllendirmek için sabırla bekliyormuş. İstediğini de yaptı. Tekerleği kaldırımın üzerinden bütün gücüyle itti. Yer, gök ve evler birbirine karışmıştı. Kulaklarım zonkluyordu. Bayılacak gibiydim. Tekerleği durdurmak için ellerimi uzatamıyordum. Çünkü tekerleğin içinde iki büklüm bir vaziyette sıkışmıştım. Sadece Jem’in beni itmekten bıkmasını, tekerleğin bir yere çarpıp durmasını beklemekten başka ümidim yoktu. Peşimden bağırarak koştuğunu duyuyordum.

Tekerlek bir çukura girdi. Bir engele çarparak beni kaldırımın üstüne lastik bir top gibi fırlattı. Şaşkın ve sersemlemiş bir halde olduğum yerde kaldım. Kulaklarımdaki uğultuyu kesmek, kendime gelebilmek için başımı salladım. O zaman Jem’in, “Kalk Scout! Yatıp durma orda!” diye bağırdığını duydum.

Başımı kaldırıp doğruldum. Önümde Radley’lerin merdivenleri duruyordu. Dondum adeta.

Jem deli gibi, “Hadi Scout! Koş bu tarafa,” diye yırtınıyordu.

Titreyerek yerimden kalktım.

Jem, “Tekerleği al,” diye seslendi. “Al getir! Sende hiç akıl yok mu?”

Ayağa kalkınca onların yanına titreyen bacaklarımın elverdiği hızla döndüm.

Jem, “Neden tekerleği de getirmedin?” diye beni azarladı.

“Sen alsana!” diye bağırdım.

Hiçbir şey söylemedi.

“Hadisene. Kapıdan pek uzakta değil ki. Bir keresinde evin duvarına bile dokunmuştun, unuttun mu?” dedim.

Jem yüzüme öfkeyle baktı. Yapılacak başka şey yoktu. Kaldırım boyunca koştu. Biraz duraksadıktan sonra içeri daldı. Tekerleği alıp kaçtı.

Zafer kazanmışçasına, “Görüyorsun ya,” dedi. “Bir şey olmadı. Scout, bazen öyle kız gibi hareket ediyorsun ki insan dehşete düşüyor.”

Söyleyecek çok şey vardı ama susmayı yeğledim.

Calpurnia ön kapıda göründü. “Limonata zamanı!” diye bağırdı. “Hepiniz canlı canlı kızarmadan o güneşten çekilin bakayım!”

Sabahla öğle arasında birer bardak limonata içmek yaz âdetlerinden biriydi. Calpurnia verandadaki masanın üstüne bir sürahi ve üç bardak koydu. Sonra işlerinin başına döndü. Jem’i kızdırmış olmama hiç de üzülmüyordum. Limonatayı içince iyiliği üstün gelecekti.

Jem ikinci bardak limonatasını bir yudumda midesine indirdikten sonra göğsünü yumrukladı. “Ne oyunu oynayacağımızı şimdi kararlaştırdım,” dedi. “Yepyeni, bambaşka bir şey.”

Dill, “Ne?” diye sordu.

“Boo Radley.”

Jem’in kafası bazen iyi çalışır. Bu oyunu bana, Boo Radley’den korkmadığını anlatmak için ortaya atmıştı. Ne şekilde olursa olsun Boo Radley onun için bir önem taşımıyordu. Kendi korkusuz kahramanlığını benim korkaklığımla karşılaştıracaktı.

Dill, “Boo Radley mi?” diye sordu. “Nasıl oynayacağız?”

Jem, “Scout, sen Bayan Radley olursun,” dedi.

“Hiç zannetmiyorum. Ben...”

Dill, “Ne var?” diye çıkıştı. “Hâlâ korkuyor musun?”

“Hepimiz uykudayken Boo Radley dışarı çıkabilir,” dedim.

Jem, “Scout, ne yaptığımızı nerden bilecek?” diye tısladı. “Sonra hâlâ orada olduğunu sanmıyorum. Boo Radley yıllar önce Öldü. Onu bacanın içine tıktılar.”

Dill, “Jem,” dedi. “Biz ikimiz oynarız. Scout da seyreder.”

Boo Radley'in o evin içinde olduğuna kesinlikle inanıyordum. Ama kanıtlayamazdım. Sonra ağzımı sıkı tutmam gerekiyordu. Çünkü hemen hayaletlere inandığım ileri sürülürdü.

Jem rollerimizi dağıttı: Ben Bayan Radley'dim. Bütün yapacağım iş, evin önüne çıkıp avluyu süpürmek olacaktı. Dill, Bay Radley'di. Kaldırımda bir aşağı bir yukarı dolaşacak, Jem konuştuğu zaman öksürerek cevap verecekti. Jem, Boo Radley'di. Merdivenlerin altına girip zaman zaman bağıracak, haykıracaktı.

Yaz ilerledikçe oyunumuz da gelişti. Onu mükemmelleştirip güzel bir hale getirdik. Konuşmalar ekleyip yeni yeni bölümler yarattık. Böylece her gün yeni bir bölümün eklendiği küçük bir oyun ortaya çıktı.

Dill yamandı. Kendisine verilen her rolün üstesinden gelmeyi beceriyordu. Eğer uzun boylu olması gerekirse uzun boylu bile olabiliyordu. En kötü rolleri bile mükemmel bir hale getirmesini bilirdi. Ben oyuna sokulan çeşitli kadın rollerini isteksiz isteksiz oynardım. Hiçbirini Tarzan kadar eğlenceli bulmuyordum. O yaz Bayan Radley rolünü her zamankinden daha isteksiz oynadım.

Jem'in, Boo Radley'in ölmüş olduğunu durmadan söylemesi, üstelik gündüzleri Calpurnia'nın, geceleri de Atticus'un yanımda olduktan sonra bana hiç kimsenin bir şey yapmayacağına beni inandırmaya çalışması boşuna oluyordu.

Jem doğuştan kahramandı.

Oynadığımız oyun hüzünlü, küçük bir oyundu: Duyduğumuz dedikodulardan örülmüştü: Bayan Radley Bay Radley'le evlenmeden önce çok güzel bir kadınmış. Sonra parasını kaybetmiş. Parasıyla birlikte dişlerini, saçlarını ve sağ işaretparmağını da kaybetmiş. (Dill'in eklemesiydi bu. Boo bir gece yiyecek kedi ve sincap bulamayınca annesinin parmağını ısırıp koparmıştı.) Oturma odasında oturur, Boo Radley bütün mobilyayı bıçakla yontarken durmadan ağlardı kadın...

Üçümüz başı derde giren oğlanlar oluyorduk. Bir değişiklik olsun diye bana yargıç rolünü de vermişlerdi. Dill, Jem'i götürüp merdiven altına tıkıyor, süpürge sopasıyla dövüyordu. Sonra Jem, şerif kıyafetinde yeniden ortaya çıkıyordu. Radley'ler hakkında herkesten çok şey bilen Bayan Stephanie Crawford rolünü de yapıyordu.

Boo'nun asıl önemli sahnesine sıra geldiği zaman, Jem gizlice eve girer, Calpurnia'nın arkası dönükken dikiş makinesinin çekmecesinden makası çalıp gelir, salıncağa oturarak gazeteleri doğramaya başlardı. Dill, onun

yanından geçer, Jem'e öksürür, Jem de makası yalancıktan Dill'in kalçasına saplardı. Benim bulunduğum yerden makas gerçekten saplanıyormuş gibi görünürdü.

Nathan Radley günlük yürüyüşü için önümüzden geçerken kımıldamadan durur, ne yaptığımızı bilse ne der acaba diye merak ederdik. Komşulardan biri göründüğü zaman da oyuna ara verirdik. Bir keresinde Bayan Maudie Atkinson'ı yolun ortasında durmuş bizi seyrederken gördüm.

Bir gün, *Bir Adamın Ailesi*'nin ikinci kitabından yirmi beşinci bölümü oynamaya o derece dalmışız ki, Atticus'un kaldırımda durmuş elindeki dergiyi dizine vurarak bizi seyrettiğinin farkına bile varmadık. Güneş, öğlenin on ikisi olduğunu gösteriyordu.

"Ne oynuyorsunuz?" diye sordu.

Jem, "Hiçbir şey," diye cevap verdi.

Jem'in kaçamak cevabından oyunumuzun bir sır olarak kalması gerektiğini anladım. Sustum.

"Peki, bu makasla işiniz ne? O gazeteyi niçin kesiyorsunuz? Eğer kestiğiniz bugünün gazetesiyse vay halinize."

"Bir şey değil."

Atticus, "Ne bir şey değil?" diye sordu.

"Hiç efendim."

"Makası bana verin bakayım," dedi Atticus. "Makasla oynanmaz. Oynadığınız oyunun Radley'lerle bir ilgisi var mı?"

Jem kızararak, "Hayır efendim," diye cevap verdi.

Atticus kısaca, "Umarım yoktur," dedi, içeri girdi.

"Jem..."

"Kes sesini. Oturma odasına geçiyor. Sesimizi duyar."

Ardından bahçeye geçince, Dill, oyunu sürdürüp sürdüremeyeceğimizi sordu.

"Aslında Atticus oynayamayacağımızı söylemedi..."

"Jem. Galiba Atticus her şeyi biliyor."

"Hayır, bilmiyor. Bilse söylerdi."

Ben o kadar emin değildim. Ama Jem kız olduğumu, kızların her şeyi hayal ettiklerini, bu yüzden kızların sevilmediğini, bir kız gibi davranacak olursam başka oyun arkadaşları bulmam gerekeceğini söyledi.

"Pekâlâ, sen bilirsin!" dedim. "Bak göreceksin."

Oyundan çıkmak istememin ikinci sebebi de Atticus'un gelişiydi. Birinci sebep, Radley'lerin ön bahçelerine yuvarlanmamdı. Başımın o

derece uğuldamasına, Jem’in çığlıklarına rağmen bir başka ses daha duymuştum. Bu ses o kadar yakından gelmişti ki, kaldırımdan geçen birinin olamazdı. Evin içinde biri gülüyordu.

Beşinci Bölüm

Devamlı dırdır edince, Jem'in hakkından gelmiştim. Bir zaman için oyuna ara verdik. Jem hâlâ, Atticus'un oyunumuzla ilgili bir şey söylemediğini, onun için oynayabileceğimizi söyleyip duruyordu. Söylediyse bile Jem, oyunu oynayabilmemiz için yeni bir çare bulmuştu: Adları değiştirecekti. Böylece hiçbir şeyle suçlandırılmayacaktık.

Dill, bu işe candan taraftardı. Zaten Dill, durmadan Jem'in peşinde dolaşarak canımı sıkmaya başlamıştı. Yazın başında geldiği zaman bana evlenme teklif etmiş, sonra birden her şeyi unutmuştu. Beni kendi malı gibi görmeye başlamış, sevebileceği tek kız olduğumu söyledikten sonra beni iyice boşlamıştı. Dill'i iki kere dövmem de bir fayda vermedi. Jem'e daha çok bağlanır oldu. Günlerini baş başa, yeni planlar kurup düşünerek geçiriyorlar, bir üçüncü kişiye gerek duyunca da beni çağırıyorlardı. Bir zaman onların çılgınca tertiplerinden uzak durdum. "Kız" diye çağrılmamdan duyduğum acıyla, yazın geriye kalan ikindi vakitlerini, Bayan Maudie Atkinson'ın ön verandasında oturarak geçirdim.

Çiçeklerine dikkat etmek koşuluyla, Bayan Maudie'nin bahçesini kullanmaya iznimiz vardı. Onunla ilişkilerimiz iyice belirgin değildi. Jem ve Dill beni oyunlarından çıkarıncaya kadar Bayan Maudie mahalledeki diğer hanımlar gibi bir hanımdı. Elbette öbürlerinden daha cana yakın ve iyi yürekliydi.

Bayan Maudie'yle anlaşmamıza göre, bahçesinde oynayabilir, çardağın üstüne çıkmamak koşuluyla üzümlerini yiyebilir, arka bahçesinde dolaşabilirdik. İzinler o derece cömertçe verilmişti ki onunla çok seyrek konuşur, ilişkilerimizi aynı kararda tutmak için dikkatli davranırdık. Fakat Jem ve Dill davranışlarıyla beni, Bayan Maudie'ye doğru ittiler.

Bayan Maudie evinden tiksinirdi. Evin içinde geçirilen zaman onun için kayıp demekti. Duldu. Bukalemun gibi durmadan değişen bir kadındı. Eski

hasır şapkası, erkeklerin giydiği pantolonlarıyla çiçeklerini sulardı. Ama saat beş banyosundan sonra ön verandada göründüğü zaman sokağa olağanüstü bir güzellikle hükmederdi.

Tanrı'nın topraklarında yetişen her şeye karşı düşkünlüğü vardı. Yosunlara bile.

Hepimizi kendi adlarımızla çağırırdı. Güldüğü zaman ön dişlerinin altın olduğu görülürdü. Bunlara olan hayranlığımı belirttiğim ve bir gün kendime yaptıracağımı söylediğim zaman, "Buraya bak," dedi, dişlerini çıkarıp gösterdi. Bu davranışıyla dostluğumuz daha da sağlamlaşmış oldu.

Bayan Maudie'nin iyiliği Jem'le Dill'i de kapsıyordu. Oyunlarından fırsat bulup yanımıza geldikleri zaman ödüllerini daima alırlardı. Böylece Bayan Maudie'nin pasta pişirmekte ne büyük bir yeteneği olduğunu anladık. Mahallede onun kadar güzel pasta yapan yoktu. Onu arkadaş olarak kabul etmemizden sonra bize sık sık bir büyük, üç tane de küçük pasta yapardı. "Jem Finch, Scout Finch, Charles Baker Harris, buraya gelin!" diye seslenirdi. Aynı anda koşar, pastalarımızı yerdik.

Yazın güneşin batışı uzun ve dinlendiricidir. Çoğunlukla Bayan Maudie'yle verandasında konuşmadan oturur, gökyüzünün, güneş batarken sarıdan pembeye kadar değişen renklerini seyrederdik. Kırlangıçlar, alçaklardan uçarak uzaklaşır, okulun damının arkasında kaybolurdu.

Bir akşamüstü, "Bayan Maudie," dedim. "Boo Radley hâlâ yaşıyor mu dersiniz?"

"Onun adı Arthur'dur. Hâlâ da yaşıyor," diye cevap verdi. Büyük meşe ağacından koltuğunda ağır ağır sallanıyordu. "Mimozalarımın kokusunu duyuyor musun?" diye sordu. "Bu akşam pek nefisler."

"Evet efendim. Nereden biliyorsunuz?"

"Neyi çocuğum?"

"Şu Bay Arthur'un sağ olduğunu?"

"Ne kadar kötü bir soru bu. Kötü de bir konu sanırım. Sağ olduğunu biliyorum Jean Louise, çünkü henüz cenaze arabası gelip almadı."

"Belki de öldü, bacaya tıktılar."

"Bunu da nereden çıkardın?"

"Jem öyle söyledi."

"Jem de gittikçe Jack Finch'e benziyor."

Bayan Maudie, Jack Finch amcanın çok yakın ahbabıydı. Hemen hemen aynı yaşlarda olduklarından Finch'in çiftliğinde beraber büyümüşlerdi. Bayan Maudie komşu çiftlik sahibi Doktor Frank Buford'un kızıydı. Doktor

Buford’un mesleği doktorluk olduğu halde, toprakta yetişen her şeye karşın derin bir yakınlık duymuştu. Bu yüzden de ömrü boyunca yoksul bir insan olarak kalmıştı. Jack amca her Noel’de yanımıza gelirdi. Her gelişinde de, Bayan Maudie’ye bağırarak evlenme teklif ederdi. Bayan Maudie de, “Biraz daha bağır Jack Finch,” diye seslenirdi evinin verandasından. “Sesini postanenin ordan da duyabilsinler...” Jem’le ikimiz bunun garip bir evlenme teklifi olduğunu düşündük. Zaten Jack amca garip bir insandı. Tam kırk yıldır Bayan Maudie’nin kendisiyle asla evlenmeyeceğini bildiği halde evlenme teklif ettiğini söylemişti. Sadece birbirleriyle şakalaşmaktan hoşlanıyorlardı o kadar.

“Arthur Radley evinde oturmaktan hoşlanır,” dedi Bayan Maudie. “Dışarı çıkmak istemiyorsan sen de evde oturmaktan hoşlanmaz mısın?”

“Hoşlanırım efendim. Ama yine de dışarı çıkmak isterim. Bay Arthur niçin çıkmıyor acaba?”

Bayan Maudie’nin gözleri kısıldı. “Öyküyü benim kadar sen de biliyorsun,” diye cevap verdi.

“Niçin çıkmadığını bilmiyorum. Kimse anlatmadı.”

“İhtiyar Radley’in tutucu bir Baptist olduğunu biliyorsun.”

“Sizin gibi değil mi?”

“Benim kabuğum o kadar sert değil yavrum. Ben sadece basit bir Baptist’im o kadar. İhtiyar Radley, her türlü eğlencenin günah olduğunu düşünen cinsten bir insandı. Bir cumartesi günü bu tutucu Baptistlerden birkaçının geldiğini, benim de, çiçeklerimin de cehenneme kadar yolu olduğunu söylediklerini biliyor musun?”

“Çiçekleriniz de mi?”

“Evet efendim, bahçede gereğinden çok zaman geçirdiğimi, evde oturup İncil okumam gerektiğini düşünüyorlardı.”

Bayan Maudie’yi çeşitli Protestan cehennemlerinde yanarken gözlerimin önüne getirdim. Gerçi Bayan Maudie’nin sert, acı bir dili vardı. Sonra Bayan Stephanie Crawford gibi hayır işleriyle uğraşmazdı. Ama birazcık aklı olan hiç kimse Bayan Stephanie’ye güvenmediği halde, Jem’le ikimizin Bayan Maudie’ye karşı hatırı sayılır bir inancımız vardı. Bizi asla gammazlamamış, özel hayatımıza karşı ilgisiz kalmıştı. İşlerimize burnunu sokmaya kalkışmamıştı. Bayan Maudie bizim arkadaşımızdı. Böyle akıllı bir varlık, nasıl olup da ebedi bir işkence tehlikesi içinde yaşardı, anlamıyordum.

“Bu çok saçma Bayan Maudie. Siz tanıdığım en iyi insansınız.”

Bayan Maudie gülümsedi. “Teşekkür ederim küçükhanım,” diye karşılık verdi. “İşin aslında, tutucu Baptistler kadınları doğuştan günahkâr sayarlar. İncil’i harfi harfine uygulamaya kalkarlar.”

“Bay Arthur bu yüzden, kadınlardan uzak durmak için mi evde kalıyor?”

“Hiç bilmiyorum.”

“Bana hiç de akıllıca bir iş gibi görünmüyor. Eğer Bay Arthur’un amacı cennete gitmekse bile, yine de bir kerecik olsun verandaya çıkabilir. Atticus, Tanrı’nın sevgili kullarının kendi canlarına düşkün olduğunu söyler.”

Bayan Maudie sallanmayı bıraktı. Sesi ciddileşti.

“Henüz hiçbir şey anlamayacak kadar küçüksün,” dedi. “Ama bazen bir insanın elindeki İncil, babanın elindeki viski kadehinden daha tehlikeli olabiliyor.”

Dehşet içinde kalmıştım. “Atticus içki içmez,” diye itiraz ettim. “Hayatında bir kerecik olsun içki içtiğini görmedim... Hayır bir kere içmiş galiba. Evet, bir defa içtiğini ve hoşlanmadığını söylemişti.”

Bayan Maudie kahkahalarla güldü. “Ben baban hakkında konuşmuyordum,” dedi. “Şunu demek istedim: Atticus Finch sarhoş oluncaya kadar içse bile yine de kötü bir insan olamaz. Ama öyle insanlar var ki, bütün zamanlarını öbür dünyayı düşünerek geçiriyorlar. O zaman da bu dünyada yaşamayı unutuyorlar. Çevrene bakacak olursan böyle insanların ne hale geldiklerine pek çok örnek bulabilirsin.”

“Acaba bütün bu... Bay Arthur hakkında söylenenler doğru mudur dersiniz?”

“Neler?”

Anlattım.

Bayan Maudie ciddi bir tavırla, “Anlattıklarının dörtte üçü zenci, dörtte biri de Stephanie Crawford uydurması,” dedi. “Stephanie Crawford bir keresinde bana, gece yarısı uyandığında Bay Arthur’u penceresinden içeri bakarken gördüğünü bile söyledi. Ben de, sen ne yaptın Stephanie, yatağının bir kenarına çekilip ona yer mi açtın, dedim. Bir süre sesini kesti.”

Stephanie Crawford’ın sesini kestiğine emindim. Çünkü Bayan Maudie’nin dili istediğini susturacak kadar sivriydi. “Arthur Radley’in çocukluğunu hatırlıyorum. Kim ne derse desin, benimle hep nazikçe konuşuyordu. Nasıl konuşulacağını bilirdi.”

“Acaba deli mi?”

Bayan Maudie başını sallayarak, “Değilse bile, şimdiye kadar olmuştur,” diye cevap verdi. “İnsanların başına gelen şeylerden nasıl etkilendiklerini asla bilemeyiz. Kapalı kapılar ardında neler olur, ne sırlar...”

Babamı savunmak gereğini duyarak, “Atticus, bana ve Jem’e dışarda yapmayacağı şeyi evde yapmaz,” dedim.

“Hay sen çok yaşa çocuğum, ben sana yalnızca hayatın bir gerçeğini anlatmak istiyordum. Aklımda baban yoktu. Ama mademki şimdi babandan söz ediyoruz o halde şunu söyleyebilirim: Atticus Finch, sokakta nasılsa evinde de aynıdır. Eve giderken pasta götürmek ister misin?”

“İsterim.”

Ertesi sabah uyandığımda, Dill’i ve Jem’i arka bahçede hararetli bir konuşmaya dalmış buldum. Her zamanki gibi yanlarına gittiğimde, oradan uzaklaşmamı söylediler.

“Gitmeyeceğim. Jem Finch, bu bahçe sizin kadar bana da ait. Burada oynamaya senin kadar benim de hakkım var.”

Dill ve Jem kısa bir duraklamadan sonra, “Eğer kalacaksan, söylediğimizi yapacaksın,” dediler.

“Niçin yapacakmışım?” dedim.

Dill, “Eğer söyleyeceklerimizi yapmayacaksan sana hiçbir şey anlatmayız,” dedi.

“Ne söyleyecekseniz söyleyin bakalım.”

Jem sakin bir tavırla, “Boo Radley’e bir mesaj vereceğiz,” dedi.

İçimde yükselen korkuyu bastırmaya çalışarak, “Nasıl?” diye sordum. Jem kâğıdı bir oltanın kamışına bağlayıp panjurların birinden içeri sokacaktı. Eğer o sırada biri gelecek olursa, Dill çanı çalacaktı.

Dill sağ elini kaldırdı. Elinde Cal’ın yemek zamanını bildirmek için kullandığı küçük gümüş çan vardı.

Jem, “Evin yanına gideceğim,” dedikten sonra devam etti. “Dün sokaktan baktık. Aralık bir panjur gördük. Belki de kâğıdı pencere pervazına sıkıştırırım.”

“Jem...”

“Artık sen de bu işe karıştın. Çıkamazsın...”

“Pekâlâ, pekâlâ, ama ben seyretmek istemiyorum. Jem biri...”

“Evet, burada kalacaksın. Bize yardım edeceksin. Sen de arka tarafı gözetleyeceksin. Dill de evin önüne ve sokağa dikkat edecek. Biri gelecek olursa çanı çalacak. Anlaşıldı mı?”

“Pekâlâ, anlaşıldı. Ne yazdınız?”

Dill, “Nazik bir dille, arada sırada dışarı çıkmasını, bize içerde yaptıklarından söz etmesini, kendisini incitmeyeceğimizi, hatta dondurma bile ikram edeceğimizi yazdık,” diye cevapladı.

“Siz aklınızı kaçırmışsınız. Hepimizi öldürür sonra.”

Dill, “Hepsi benim fikrim,” dedi. “Eğer dışarı çıkar da gelir yanımızda oturursa kendini daha iyi hisseder diye düşündüm.”

“Kendini iyi hissetmediğini nereden biliyorsunuz?”

“Seni yıllarca bir yere kapasalar, yiyecek olarak da kediden başka bir şey vermeseler, kendini nasıl hissederdin? Ta şuraya kadar sakalı olduğunu söylemiştin...”

“Belki de sakalını kesmiştir. Hem dondurma parasını nerden bulacaksınız ki?”

“Babamdan mektup aldım. Bana iki dolar harçlık yollamış.”

“Devam et, devam... Hani sana polis üniforması da yollayacaktı? Sen daha konuş...”

Palavra savurmakta Dill’in üstüne yoktu sanırım. Daha birçok şeyden başka bir posta uçağına on yedi kere binmiş, Nova Scotia’ya gitmiş, fil görmüştü. Dedesi, General Joe Wheeler’dı. Dill’e kılıcını bırakmıştı.

Jem, “Sen sus bakalım,” dedi. Verandanın altına girdi. Bambu bir kamışla çıktı. “Acaba yolun kenarından pencereye yetişecek mi?” diye sordu kendi kendine,

“Gidip evin duvarına dokunacak kadar yürekli olan birine oltanın kamışını kullanmak yakışır mı?” dedim. “Neden ön kapıyı çalıp kâğıdı vermeye yanaşmıyorsun?”

“Bu... başka...” diye cevap verdi Jem. “Sana kaç kere anlatacağız?”

Dill cebinden kâğıdı çıkardı. Jem’e verdi. Üçümüz eski eve doğru sakınarak ilerledik. Dill elektrik direğinin yanında kaldı. Jem’le ben eve paralel uzanan kaldırımda yürümeye devam ettik. Ben Jem’in arkasından gidiyordum. Sokağın öteki mahalleye uzanan bölümünü görecek biçimde durdum.

“Görünürde kimseler yok,” dedim. “Ortalık bomboş.”

Jem, Dill’e baktı. Dill her şeyin yolunda olduğunu anlatmak için başını salladı.

Jem kâğıdı kamışın ucuna tutturdu. Seçtiği pencereye doğru uzattı. Kamış birkaç santim kısa geldi. Jem elinden geldiği kadar uzanıyor, ama

yetişemiyordu. Bir süre sonuçsuz kalan çırpınmalarını seyrettim. Sonra nöbet yerimi bırakıp yanına gittim.

“Kâğıdı kamışın ucundan çıkaramıyorum,” dedi.

“Çıkarsam da pencereye iliştirebileceğimi sanmıyorum. Sen yerine git etrafa bak Scout!”

Nöbet yerime dönüp çevreye baktım. Görünürde kimseler yoktu. Arada sırada da Jem’e bakıyordum. Jem sabırla kâğıdı pencere pervazına iliştirmeye çalışıyordu. Her seferinde yere düşüyor, Jem kapıyor, yine koymaya çalışıyordu. Kâğıt Boo Radley’in eline geçse bile yazıyı okuyabileceğinden kuşku duymaya başlamıştım. Yemek çanı çalmaya başladığı zaman ben sokaktan yana bakıyordum.

Omuzlarımı kaldırarak köşeden kafamı uzattım. Boo Radley ve kanlı pençeleriyle karşılaşacağımı sanıyordum. Oysa bütün gücüyle çanı Atticus’un yüzüne yüzüne çalan Dill’i görmüştüm.

Jem öyle kötü durumdaydı kilona, işin böyle sonuçlanacağını söylediğimi hatırlatmaya içim elvermedi. Geri çekildi. Kamışı peşinden sürükleyerek eve doğru yürüdü...

Atticus, “Çanı çalmayı kes,” dedi.

Dill çanın dilini yakaladı. Bir an ortalığa derin bir sessizlik çöktü. Bu sessizlikte içimden, keşke Dill çanı çalmayı sürdürse, diye geçirdim. Atticus şapkasını alnından geriye itti. Ellerini beline koydu. “Jem, ne yapıyordunuz?”

“Hiç efendim.”

“Böyle cevap istemiyorum. Anlat.”

“Ben... biz Bay Radley’e bir şey verecektik.”

“Ne verecektiniz?”

“Yalnızca bir mektup.”

“Göreyim.”

Jem pis bir kâğıt parçası uzattı. Atticus aldı. Okumaya çalıştı. “Bay Radley’in dışarı çıkmasını niçin istiyorsunuz?”

Dill, “Belki bizden hoşlanır...” diye söze başlamıştı ki Atticus’un bakışlarıyla karşılaşınca sustu.

Atticus, Jem’e, “Oğlum,” dedi. “Sana bir şey söyleyeceğim. Son defa söylüyorum. Bu adamcağızı rahatsız etmekten vazgeçin.”

Bay Radley’in yaşayışı kendisini ilgilendirirdi. Dışarı çıkmak isterse çıkardı. Eğer evinde oturmak istiyorsa oturmaya da hakkı vardı. Bizim gibi meraklı çocukların isteğine uyamazdı. Meraklı, bizim gibiler için

kullanılabilecek en hafif deyimdi. Geceleri odamızdayken, Atticus'un kapımızı çalmadan içeri girmesini ister miydik? İşte, Bay Radley'e biz bunu yapıyorduk. Bay Radley'in davranışları bize garip görünebilirdi. Ama kendisi için normaldi. Sonra uygar insanlar birbirleriyle görüşmek istedikleri zaman evlerinin ön kapılarından girip çıkarlardı. Yan pencerelerinden değil. Son olarak, çağrılıncaya kadar o evden uzak duracaktık. Bugünkü gibi o evi kendimize eğlence aracı yapmayacak, bu kasabada ve evde kimseyle alay etmeyecektik.

Jem, "Biz Bay Radley'le alay etmiyorduk ki," diye atıldı. "Bizim amacımız sadece..."

"Demek onunla eğleniyordunuz, ha?"

"Eğlenmek mi?"

"Başkalarının davranışlarıyla eğlenmeye hakkınız yok."

Jem birazcık cesaret bulmuş gibiydi. "Ben böyle bir şey söylemedim," dedi. "Böyle bir şey söylemedim."

Atticus aynı sertlikle, "Ne söylediğinin farkındayım," dedi. "Bu saçmalığa hemen bir son verin. Hepinize söylüyorum."

Jem ağzı bir karış açık Atticus'a bakakalmıştı.

Atticus, "Avukat olmak istiyordun, değil mi?" dedi. Bütün yüz hatları gerilmiş, dudakları ince bir çizgi halini alıncaya kadar büzülmüştü. Söyleyeceği şeyin devamını getirmedi.

Jem de tartışmayı sürdürmenin yararsızlığını anlamıştı. Sustu. Atticus o sabah işe giderken götürmeyi unuttuğu bir dosyayı almak için eve girdi. Atticus, sesini duyamayacağı bir yere varınca Jem arkasından, "Avukat olmak istediğimi sanıyordum. Ama şimdi bunu istediğimden o kadar emin değilim," diye bağırdı.

Altıncı Bölüm

Dill'in Maycomb'daki son gecesi olduğundan, Jem, Atticus'tan, gidip Dill'le Bayan Rachel'ın havuzunun başında oturup oturamayacağımızı sordu. Atticus, "Gidebilirsin," diye cevap verdi. "Kendisine iyi yolculuklar dilediğimi de söyle. Gelecek yaz yine görüşürüz."

Bayan Rachel'ın bahçesini bizimkinden ayıran alçak duvarın üstünden atladık. Jem ıslık çaldı. Dill cevap verdi.

"Bir yaprak bile kımıldamıyor," dedi. "Şuraya bak."

Doğuyu işaret etti. Bayan Maudie'nin ceviz ağacının gerisinden dev bir ay yükseliyordu. "Hava ne kadar sıcak," diye ekledi Jem.

Dill, gazete kâğıdından iple sigara sarmaya çalışıyordu.

Jem, "Onu yakayım deme," dedi. "Bütün mahalleyi pis pis kokutursun."

"Seni çok özleyeceğiz," dedim. "Bay Avery'yi gözetlersek iyi ederiz."

Bay Avery, Bayan Maudie'nin evinde pansiyoner olarak kalıyordu. Bay Avery her gece saat dokuza kadar verandada oturur ve aksırırdı. Bir gece, bir olaya tanık olduk. Bunu ilk ve son defa görüyorduk sanırım. Çünkü bir daha böyle bir şey göremedik. Bir gece Bayan Rachel'ın evinin ön kapısından çıkıyorduk. Dill, "Aman Tanrım, şuraya bakın," diye bizi durdurdu. Sokağın karşı tarafını gösteriyordu. Önce sarmaşıklarla kaplı bir verandadan başka bir şey göremedik. Ama daha yakından bakınca yaprakların üstüne yay biçiminde suların döküldüğünü, sokağın sarı ışığında etrafa saçıldığını fark ettik. Bize, kaynağından on metre yükseliyor, sonra toprağa dökülüyor gibi geldi. Dill'le Jem'in aralarında konuştuklarından hiçbir şey anlamadım. Bay Avery'nin çok sıkışmış olduğunu söylüyorlardı. Anladığım tek şey, bu konuda da dışarıda bırakıldığımdı.

Dill gerindi. Esnedi. Bütün doğallığıyla, "Bakın ne diyorum. Şöyle bir yürüyüşe çıksak ne dersiniz?" dedi.

Bana bu önerinin altında bir şey var gibi geldi. Maycomb'da hiç kimse durup dururken yürüyüşe çıkmazdı. "Nereye Dill?"

Dill başını güneye doğru salladı.

Jem, "Pekâlâ," dedi. Ben karşı koyunca, tatlı bir sesle, "Sen gelmek zorunda değilsin meleğim," diye devam etti.

"Sen de gitmemelisin. Unuttun mu?"

Jem geçmiş başarısızlıkların üzerinde duracak tiplerden değildi.

"Scout, bir şey yapmayacağız. Sadece ışıklara kadar gidip döneceğim."

Kaldırımda konuşmadan yürümeye başladık. Komşu verandalardan gelen salıncak iskemlelerin gıcırtılarına kulak veriyorduk. Sokağımızın büyüklerinin alçak sesle konuşmalarını dinliyorduk. Arada sırada Bayan Stephanie Crawford'ın kahkahaları duyuluyordu. Dill, "Tamam mı?" dedi.

Jem, "Pekâlâ," diye karşılık verdi. "Sen istersen eve git Scout."

"Siz ne yapacaksınız?"

Panjuru aralık pencereden içeri bakıp Boo Radley'i görmeye çalışacaklardı. Ben kendileriyle gitmek istemediğim takdirde eve dönecek, koca ağzımı kapalı tutacaktım. Hepsi bu kadardı.

"Peki, pencereden içeriye bakmak için bu geceyi beklemenizdeki sebep nedir?"

Çünkü gece onları kimse görmezdi. Atticus elindeki kitaba o derece dalardı ki dünya yıkılsa haberi olmazdı. Sonra Boo Radley onları öldürse bile ellerinden koca bir yaz tatili değil, sadece okul ayları kaçmış olacaktı. Karanlıkta, karanlık bir evin içini görmek daha kolay olurdu. Bütün bunları anlıyor muydum?

"Jem, rica ederim..."

"Scout, sana son defa söylüyorum, ya ağzını kapatırsın ya da eve gidersin... Her geçen gün bir parça daha kıza benzediğine yemin ederim."

Artık bu söz üzerine onlara katılmaktan başka çarem kalmamıştı. Radley'lerin arka tarafındaki tel çitten geçmenin daha uygun olacağına karar verdik. Başkaları tarafından görülme olasılığımız hayli azalıyordu.

Jem en alttaki teli tutup kaldırdı. Dill'e altından geçmesini işaret etti. Ben de peşinden gittim. Sonra da Jem'in geçmesi için teli tuttum. "Sesini çıkarayım deme," diyerek beni uyardı. "Ne olursa olsun sesini çıkarayım deme, sonra ölüler uykularından uyanırlar."

Bunu aklımdan çıkarmamaya çalışarak belki bir dakikada bir adım atıyordum. Jem'in ileride, ay ışığında bana işaret ettiğini görünce

hızlandım. Bahçeyi arka avludan ayıran kapıya gelmiştik. Jem bu kapıya dokundu. Kapı gıcırdadı.

“Üstüne tükür,” dedi Dill.

Jem, “Bizi kafese sokuyorsun,” diye karşılık verdi. “Buradan çıkmak o kadar kolay olmayacak.”

“Şişşt... Tükür üstüne Scout.”

Ağzımız kuruyuncaya kadar tükürdük. Jem ağır ağır kapıyı açtı. Bir kenara itti. Artık arka bahçedeydik.

Radley’lerin evinin arkası, önünden daha iç açıcı değildi. Evin genişliği boyunca yıkık dökük bir veranda uzanıyordu. İki kapı, kapıların arasında da karanlık bir pencere vardı. Çatıyı, bir sütun yerine, kalın bir dilme tutuyordu. Verandanın bir köşesinde eski bir soba duruyordu. Üzerindeki kırık, sırı dökülmüş ayna mehtabın ışıklarını yakalayıp yansıtıyordu.

Jem bir ayağını kaldırarak, “Ayy...” dedi.

“Ne var?”

“Tavuk pisliği.”

Evin yanına kadar sürünerek yaklaştık. Panjuru aralık pencereye kadar geldik.

Jem, Dill’e, “Sana yardım edelim,” diye fısıldadı. “Biraz bekle.” Birbirimizin bileklerini çapraz bir biçimde kavradık. Diz çöktük. Dill, böylece meydana getirdiğimiz koltuğa oturdu. Kaldırdık. Pencere pervazını yakaladı ve kendini yukarı çekti.

Jem, “Çabuk ol,” diye fısıldadı. “Fazla dayanamaz.” Onu yavaşça aşağı indirdik.

“Ne gördün?”

“Hiçbir şey. Sadece perdeleri. Evin uzak bir yerinde hafif bir ışık var ama.”

Jem, “Hadi buradan çıkalım,” dedi. “Yine arka taraftan çıkalım.” Benim itiraz etmek üzere olduğumu görünce, “Sus...” dedi.

“Bir de arka pencereyi deneyelim.”

“Dill, hayır!” dedim.

Dill durdu. Jem’in öne geçmesini bekledi. Jem ayağını ilk basamağa koyunca, basamak gıcırdadı. Bir an hiç hareketsiz bekledi. Sonra ağırlığını derece derece artırdı. Basamak ses çıkarmadı. Sonra iki basamak birden atladı. Ağırlığını kontrol ederek verandaya çıktı. Dizlerinin üstüne çömeldi. Pencereye doğru emekledi. Başını kaldırıp içeri baktı.

İşte o zaman gölgeyi gördüm. Bu başında şapkası olan bir adamın gölgesiydi. İlkönce gördüğümün ağaç olduğunu sandım. Ama rüzgâr yoktu. Sonra ağaçlar yürümezdi. Arka veranda ay ışığıyla pırıl pırıldı. Gölge, Jem'e doğru ilerledi.

Onu benden sonra Dill gördü. Elleriyle yüzünü kapadı.

Tam arkasına gelince, onu Jem de fark etti. Ellerini başının üstüne götürdü. Olduğu yerde donakaldı. Gölge, Jem'in bir iki metre gerisine gelip durdu. Kolu yanından kalktı. Yeniden yanına düştü. Hareketsiz kaldı. Sonra tekrar yürümeye başladı. Veranda boyunca gitti. Evin yan tarafından geldiği gibi kayboldu.

Jem verandadan atladı. Bize doğru koşa koşa geldi. Kapıyı açtı. Dill'i ve beni kapıdan dışarı fırlattı. Yarı yola gelmiştik ki ayağım takıldı. Ben sendeleyip yere düşerken mahalleyi bir çiftenin gümbürtüsü ayağa kaldırdı.

Jem ve Dill hemen kendilerini yanıma attılar. Jem kulağıma, "Okul tarafındaki kapıya Scout," diye fısıldadı. "Hadi acele et!"

Jem alt teli tuttu. Dill'le ben altından geçtik. Tam okulun tek ağacı olan meşenin altına sığınmıştık ki Jem'in yanımızda olmadığını fark ettik. Geri koştuk. Tekmeler savurarak, telin altından geçmeye çalışıyordu.

Pantolonunu çıkarmaya uğraşıyordu. Nihayet külotuyla kalıp meşe ağacına doğru koştu.

Artık güvendeydik. Jem'in kafası eskisi gibi mükemmel çalışıyordu. "Hemen eve dönmeliyiz. Neredeyse bizi aramaya çıkarlar," dedi.

Okulun bahçesini koşarak geçtik. Evimizin arkasındaki çayıra tellerin altından emekleyerek geçtik. Bahçemizin arka tarafını çeviren tellerin üstünden atladık. Jem, ancak evin arka merdivenlerine geldiğimiz zaman durup soluk almamıza izin verdi.

Terlemiş olmamız normaldi. Soluğumuzu ayarlayarak, olabildiği kadar doğal bir yürüyüşle ön bahçeye geçtik. Sokağa baktık. Radley'lerin önünde komşular toplanmışlardı.

Jem, "Biz de oraya gidelim," dedi. "Eğer biz ortada görünmezsek işin içinde bir iş olduğunu anlarlar."

Bay Nathan Radley, kapının iç tarafında duruyordu. Elinde ikiye katlanmış bir çifte vardı. Atticus, Bayan Maudie'yle Stephanie Crawford'ın yanındaydı. Bayan Rachel'la Bay Avery de onların yakınındaydılar. Hiçbiri bizim gelişimizi görmedi.

Çevresine bakman Bayan Maudie'nin yanına gittik. "Neredeydiniz? Gürültüyü duymadınız mı?"

Jem, “Ne oldu?” diye sordu.

“Bay Radley evinin arka bahçesine giren bir zenciye ateş etmiş.”

“Ah! İsabet ettirmiş mi?”

Bayan Stephanie, “Hayır,” diye cevap verdi. “Havaya ateş etmiş. Korkutmak için. Zavallı zenci o kadar korkmuş ki muhakkak yüzü solmuştur. Bay Radley, etrafta beyaz bir zenci görecek olursanız, mutlaka odur diyor. Bir dahaki sefere havaya ateş etmeyecekmiş... Yoksa... Jem Finch!”

“Evet hanımefendi?”

Atticus, “Pantolonun nerede oğlum?” diye sordu.

“Pantolon mu efendim?”

“Evet, pantolon.”

Yararı yoktu. Tanrım o kadar insanın önünde Jem külotlaydı. İçimi çektim.

“Ah... Bay Finch.”

Sokak lambasının ışığında Dill’in bir yalan kıvırmak üzere olduğunun farkındaydım. Gözleri irileşmiş, şişman, güzel yüzü yusyuvarlak olmuştu.

Atticus, “Ne dedin Dill?” diye sordu.

“Şey... onu ben kazandım.”

“Kazandın mı? Nasıl?”

Dill’in eli ensesine gitti. Sonra yüzünü dolaşıp alnında karar kıldı. “Biz, şurada, havuz başında elbisesine poker oynuyorduk efendim.”

Jem’le rahat bir soluk aldık. Komşular da inanmışa benziyorlardı: Hepsi dikleşmişlerdi. Elbisesine poker de ne demekti?

Anlatmaya fırsat kalmadı: Bayan Rachel, kasabanın itfaiye sireni gibi patladı. “Sen, Dill Harris! Havuzumun başında kumar mı oynuyordun? Ben ona poker oynamak ne demekmiş gösteririm!”

Atticus, Dill’i bir felaketten kurtardı.

“Bir dakika izin verin Bayan Rachel,” dedi. “Böyle bir oyun oynadıklarını ilk kez duyuyorum. Siz hep birlikte iskambil mi oynuyordunuz?”

Jem, Dill’in yalanını gözleri kapalı çevirdi. “Hayır efendim,” dedi. “Kibritlerle zaman öldürüyorduk.”

Ağabeyime hayran oldum. Kibrit tehlikeliydi ama iskambil kâğıdı ölüm fermanıydı.

Atticus, “Jem, Scout,” dedi. “Bir daha ne şekilde olursa olsun poker oynadığınızı duymayacağım. Hadi bakayım, Dill’le gidip pantolonunu

alın."

Kaldırımda yürürken Jem, "Üzülme Dill," dedi. "Bayan Rachel sana bir şey yapamaz. Babam onu yola getirir."

Durduk. Atticus'un, "Ciddi bir şey değil... Hepsi aynı yoldan geçerler Bayan Rachel," dediğini duyduk.

Dill rahatlamıştı. Ama ben ve Jem değil. Jem'in sabahleyin pantolonlu olarak ortaya çıkması gerekiyordu.

Bayan Rachel'ın merdivenlerine geldiğimizde Dill, "Ben sana benimkilerden birini veririm," dedi. Jem kendisine uymayacağını söyledi. Ama yine de teşekkür etti. Vedalaştık. Dill evine girdi. Tam o sırada benimle nişanlı olduğunu hatırladı. Geri döndü. Beni Jem'in önünde öptü. "Mektup yaz, duydun mu?" dedi.

Jem'in pantolonu için bile olsa yine de gözümüze uyku girmeyecekti sanırım. Gecenin sessizliğinde duyduğum her ses, üç katı büyüyordu. Her sürtünme, Boo Radley'in intikam almak için geldiği; sokaktan geçen zencilerin gülüşü, Boo Radley'in bizi aradığı; böceklerin tel kafes üstünde çıkardıkları ses, Boo Radley'in telleri kopardığı sanısını veriyordu. Uyku ile uyanıklık arasında bocalayıp dururken, Jem'in, "Uyudun mu?" diye mırıldandığını duydum.

"Aklını mı kaçırdın?"

"Şışş. Atticus'un ışığı söndü."

Ayın soluk aydınlığında, Jem'in yatağından kalktığını gördüm.

"Pantolonumun peşine gidiyorum," dedi.

Yatağımın içinde dimdik oturdum. "Hayır, gidemezsin, bırakmam."

Gömleğini giymeye çalışıyordu, "Gitmeliyim," diye karşılık verdi.

"Gidemezsin. Atticus'u uyandırırım."

"Bir uyandır. Seni öldürürüm."

Jem'i yanıma çektim. Aklını başına getirmeye çalıştım. "Bay Nathan sabahleyin pantolonunu bulur Jem. Kaybettiğini biliyor. Atticus'a gösterince fena olacak ama hepsi o kadar."

"İşte bunun için gidip bulmalıyım."

Kendimi kötü hissetmeye başlamıştım. Yalnız başına oraya gitmek... Bayan Stephanie'nin sözleri geldi aklıma: Bay Nathan bir daha bir ses duyarsa, bahçeye girenin vay haline...

Perişan bir haldeydim. "Bak, değmez Jem. Seni vurur Jem. Ne olursun..."

Sabırla bekledi. “Bak Scout,” dedi. “Mesele şu: Atticus şimdiye kadar beni bir kere olsun dövmedi. Bundan sonra da dövmesini istemem.”

Bu da bir düşünceydi. Sanki Atticus bizi her an tehdit ediyor gibi bir anlam çıkıyordu. “Seni hiç suç işlerken yakalamadı mı demek istiyorsun?”

“Belki yakaladı ama dövmedi... Bu geceki hareketimiz doğru değildi Scout.”

İşte, öyle zannediyorum ki Jem’le aramızdaki ayrılık ilk defa böyle başladı. Bazen onu anlamıyordum. Ama şaşkınlık anlarım uzun sürmüyordu. Fakat bu fikri anlayışımın dışındaydı. “Ne olur,” diye yalvardım. “Bir düşün... Yalnız başına orada...”

“Sus artık!”

“Atticus’u uyandıracağım... Yemin ederim ki uyandıracağım.”

Jem pijamamın yakasından yakalayıp sıktı. “O halde ben de seninle geliyorum,” dedim.

“Olmaz, gürültü yaparsın.”

Ne desem boşunaydı. Arka kapının kilidini açtım. Jem merdivenlerden inene kadar bekledim. Saat iki olmalıydı. Ay batıyordu. Danteli andırır gölgeler, tozlu bir hiçliğe dönüyordu. Jem’in beyaz gömleğinin eteği, şafak sökmeden inine sığınmak için çırpman küçük bir hayalet gibi bir görünüp bir yitiyordu. Hafif bir rüzgâr çıkmış, şakaklarımdan akan terleri soğutmuştu.

Galiba arka yoldan, çayırlıktan geçip, okulun bahçesini aşıp tel örgüden geçti diye düşündüm. Çünkü o yana yönelmişti. Yol buradan uzun sürerdi. O yüzden endişelenmek için henüz erkendi. Uzun bir süre kıpırdamadan durdum. Bay Radley’in çiftesinin sesini bekledim. Sonra arka bahçe kapısının gıcırdadığını duyar gibi oldum.

Daha sonra Atticus’un öksürdüğünü duydum. Soluğumu tuttum. Bazen, geceleri tuvalete indiğimiz zaman onun hâlâ okumakta olduğunu görürdük. Çoğunlukla geceleri kalktığını, gelip bize baktığını, sonra uyumak için kitap okuduğunu söylerdi. Sinirlerim gerilmiş bir halde odasının ışığının hole vurmasını bekledim. Vurmadı. Rahat bir soluk aldım.

Gece böcekleri çekilmişlerdi. Fakat rüzgâr çıktığından kiraz ağacının dalları çatıyı dövüyordu. Karanlık, uzakta havlayan köpeklerin sesiyle, yapayalnızdı.

İşte oradaydı, dönüyordu. Beyaz gömleği tel örgünün üstünden geçti. Gittikçe büyüdü. Arka merdivenlerden çıktı. Arkasından kapıyı kilitledi. Yatağının üstüne oturdu. Tek kelime söylemeden pantolonunu gösterdi.

Arkaüstü uzandı. Bir süre karyolasının gıcırdadığını duydum. Çok geçmeden bütün sesler kesildi. Bir kımıltı bile duymadım.

Yedinci Bölüm

Bir hafta süreyle Jem sinirli sinirli kimseyle konuşmadan dolaştı durdu. Bir keresinde Atticus'un dediği gibi Jem'in derisi içine girmeye ve içinde dolaşmaya gayret ettim: Radley'lerin bahçesine yalnız başıma giden ben olsaydım, ertesi gün cenazemi kaldırırlardı sanırım. Onun için Jem'i kendi haline bıraktım. Onu rahatsız etmemeye çalıştım.

Okul başladı. İkinci sınıf da birincisi kadar berbattı... Yine karşınıza geçip kartlar gösteriyorlar, okumanıza yazmanıza izin vermiyorlardı. Bitişikteki Bayan Caroline'in, ilerlemesinin, arada sırada duyulan kahkahalarla ne dereceye vardığı anlaşılıyordu. Her zamanki öğrenciler birinci sınıfı doldurmuştu. İkinci sınıfın tek iyi yanı, okuldan Jem kadar geç çıkmamdı. Eve saat üç sıralarında birlikte dönüyorduk.

Bir gün öğleden sonra eve dönerken Jem, "Sana söylemediğim bir şey var," dedi.

Bu, günlerden beri söylediği ilk tam cümleydi. "Ne hakkında?" diye sorarak cesaret verdim.

"O gece hakkında."

"O gece hakkında bana bir şey anlatmadın ki," dedim.

Jem sivrisinek kovalar gibi bir el hareketiyle beni susturdu. Bir süre konuşmadı. Sonra, "Pantolonumu almaya gittiğimde," diye başladı. "Biliyorsun pantolonumu tele takılı bir halde bırakmıştım. Telden kurtaramamıştım. Gittiğimde kurtarılıp katlanmış, telin üstüne konmuştu... Sanki benim geleceğimi biliyormuş gibi..."

"Üzerinde mi?"

"Bir şey daha var..." Jem'in sesi durgunlaşmıştı. "Eve vardığımızda gösteririm. Pantolonumun yırtığı dikilmişti. Bir kadının diktiği gibi değil de, mesela, benim dikebileceğim gibi dikilmişti. Eğri büğrü... Sanki..."

"Biri geri dönüp pantolonunu arayacağını biliyordu..."

Jem titredi. “Biri aklımdakini okumuştu sanki... Biri ne yapacağımı biliyordu. Beni tanıyan biri ancak ne yapacağımı tahmin edebilir, değil mi Scout?”

Jem’in sorusu bir yalvarıştı. Onu yatıştırdım. “Evinde seninle birlikte yaşamayan bir kimse, senin ne yapacağını söyleyemez. Bazen ben bile kestiremiyorum.”

Ağacımızın yanından geçiyorduk. Kovuğun içinde kurşuni renkte bir kınnap yumağı vardı.

“Alma Jem,” dedim. “Burası birine ait gizli bir yer olsa gerek.”

“Zannetmem Scout.”

“Öyledir. Walter Cunningham gibi biri geliyor, eşyalarını bu kovuğa saklıyor... Biz de gelip alıyoruz. Dinle, bırak almayalım. Birkaç gün bekleyelim. Kimse gelip almazsa biz alırız.”

“Pekâlâ. Sen haklı olabilirsin,” dedi Jem. “Belki de küçük bir çocuğundur. Eşyalarını büyüklerinden saklıyordur. Biliyor musun, hep okul başladığı zaman bu kovukta bir şeyler bulmaya başlıyoruz.”

“Evet,” dedim. “Yazın hiç buradan geçmeyiz ki.”

Ertesi sabah kınnap yumağı aynı yerde duruyordu. Üçüncü gün de bir yere gitmeyince Jem alıp cebine koydu. Ondan sonra delikte bulduğumuz her şeyi kendi malımız saydık.

İkinci sınıf pek sıkıntılıydı. Ama Jem, büyüdükçe okulun daha ilgi çekici bir duruma gireceğini söylüyordu. O da aynı yollardan geçmişti. İnsan, altıncı sınıfa varıncaya kadar doğru dürüst bir şeyler öğrenemiyordu. Altıncı sınıf onu daha ilk gününden sarmıştı. Ağzımı bir karış açık bırakan Mısırlılar devrini anlattı. Bir elini arkasına, bir elini önüne koyup, bir ayağını öne uzatarak Mısırlıların nasıl yürüdüklerini gösterdi. Eğer öyle yürüyorlarsa hiçbir iş yapamıyorlardır, dedim. Ama Jem, onların Amerikalılardan daha çok iş becerdiklerini, papirüsü, ölüleri mumyalamayı icat ettiklerini anlattı. Bunları yapmasalardı acaba biz şimdi nerede olurduk, diye sordu. Atticus her şeyi öğrenmenin bir sırası olduğunu söylerdi.

Maycomb’da mevsimler birbirinden belirli sınırlarla ayrılmamıştır. Yaz, sürüklenir gibi sonbahara döner. Ama sonbahar bazen hiç hoş olmaz. İlkbahar eriyerek yaza geçer. O sonbahar oldukça uzun sürdü. Hafif bir ceket giyecek kadar bile serin değildi. Jem’le aynı minval üzere yaşamamıza devam ediyorduk. Yumuşak bir kasım ayı ikindisinde eve dönerken kovuktaki beyaz bir şey bizi durdurdu.

Bu sefer Jem kovuktakileri alma şerefini bana bıraktı: Sabundan oyulmuş iki şekil geçti elime. Bir tanesi oğlandı. Diğerinin üstünde biçimsiz bir elbise vardı.

Büyü olduğu düşüncesiyle korkuyla bir çığlık koparıp elimdekileri yere fırlattım. Jem hemen eğilip aldı. “Ne oluyorsun?” diye bağırdı. Sabun heykelciklerin üstündeki tozu sildi. “Ne kadar güzel şeyler,” dedi. “Bu kadar güzelini görmemiştim.”

Bana doğru tuttu. Bunlar, iki çocuğun olağanüstü güzellikte yapılmış minik heykelcikleriydi. Oğlan çocuğu kısa pantolon giymişti. Kaşlarının üstüne bir tutam saç düşmüştü. Başımı kaldırıp Jem’e baktım. Dümdüz bir saç parçası kaşlarına kadar iniyordu. Buna hiç dikkat etmemiştim.

Jem, kız heykelciğe ve bana baktı. Kız çocuğunun lüle lüle saçları vardı. Benim saçlarım da lüle lüleydi.

Jem, “Bu çocuklar biziz,” dedi.

“Kim yaptı dersin?”

“Oyma işleri kim yapabilir ki?” diye sordu.

“Bay Avery”

“Bay Avery böyle yapmaz. Ben oyma diyorum.”

Bay Avery ortalama olarak her hafta bir değneği yontar, kürdan haline getirip çiğnerdi.

“Bayan Stephanie Crawford’ın sevgilisi var,” dedim.

“Evet, o oyma işleri yapar ama burada oturmuyor ki. Arada sırada gelir. Sonra bizimle hiç ilgilendiği olmadı.”

“Belki de verandada oturduğu zamanlar, Bayan Stephanie’ye değil de bize bakıyordu.”

Jem o kadar uzun bir zaman yüzüme baktı ki, acaba ne oldu diye merak edip sordum. Ama karşılık olarak, “Hiç Scout,” cevabım aldım. Eve vardığımız zaman Jem, heykelcikleri sandığına koydu.

Daha aradan iki hafta geçmemişti ki, bir paket çiklet bulduk. Doğrusu pek hoşumuza gitti. Radley’lerin bahçesinden alınan her şeyin zehirli olduğu düşüncesi, Jem’in aklından çoktan çıkmışa benziyordu.

Ertesi hafta kovukta rengi matlaşmış bir madalya bulduk. Jem, Atticus’a gösterdi. Atticus bunun bir heceleme madalyası olduğunu, biz doğmadan çok zaman önce Alabama eyalet okullarında heceleme yarışmaları yapıldığını, kazananlara bu madalyalardan verildiğini anlattı. Madalyayı biri kaybetmiş olabilirdi. Çevreden soruşturmuş muyduk acaba? Jem,

Atticus’a, böyle madalya kazanan birini bilip bilmediğini sordu, Atticus bilmediğini söyledi.

En büyük ödülümüz dört gün sonra ortaya çıktı. Bu, zincirinde alüminyum bıçağı olan bozuk bir cep saatiydi.

“Acaba beyaz altın mıdır Jem?”

“Bilmem. Atticus’a göstereceğim.”

Atticus, yeni olsaydı, bıçak, zincir ve saatin, hepsinin birden on dolar edebileceğini söyledi. Okulda biriyle eşya değiş tokuşu yapıp yapmadığımızı sordu.

Jem, “Ah, hayır efendim!” diye atıldı. İyi bakması koşuluyla Atticus’un haftada bir gün taşımasına izin verdiği dede yadigârı saati çıkarıp gösterdi. Bu saati üzerinde taşıdığı günlerde, Jem, sırtında yumurta küfesi varmış gibi yürürdü. Atticus, “Madem artık bir saatin var, benimkini geri alabilirim,” dedi.

Dede yadigârı saati kullanmanın tadını çıkardıktan sonra, Jem’in bozuk bir saati üzerinde taşıması çok anlamsız olacaktı. Saati çalıştırmak için bir hayli uğraştı. “Off...” diye içini çekti sonunda. “Çalışmayacak galiba. Scout?”

“Hı?”

“Bize bu armağanları verene bir mektup yazsak iyi olmaz mı?”

“Çok iyi olur Jem. Teşekkür ederiz.”

Jem başını ellerinin arasına almış sağa sola sallıyordu. “Anlamıyorum,” dedi. “Anlamıyorum... Nedenini bilmiyorum Scout...” Oturma odasına doğru baktı. “Bazen Atticus’a söyleyeyim mi diye düşünüyorum... Hayır olmaz.”

“Ben senin yerine söylerim.”

“Hayır Scout. Sakın söyleyeyim deme.”

“Neyi?”

Bütün gece bana bir şey söylemeye hazırlandığını, sonra vazgeçtiğini seziyordum. Yüzü aydınlanıyor, bana doğru eğiliyor, ardından düşüncesini değiştiriyordu. Yine değiştirdi. “Yok bir şey,” dedi.

“Önünde kâğıt ve kalem var, al, hadi yaz,” dedim.

“Pekâlâ. Saygıdeğer beyefendi...”

“Erkek olduğunu nereden biliyorsun? Bayan Maudie olduğuna bahse girerim... Nicedir kuşkulanıyorum.”

“Bayan Maudie çiklet çiğnemez,” dedi Jem. Gülümsedi. “Biliyor musun,” diyerek sürdürdü konuşmasını. “Bayan Maudie bazen pek tatlı

şeyler söylüyor. Bir keresinde ona çiklet ikram ettim. 'İstemem, teşekkür ederim,' diyerek geri çevirdi. Çiklet, damağına yapışıyor, konuşmasına engel oluyormuş. Ne komik değil mi?"

"Evet. Bazen pek tatlı konuşur. Ama Bayan Maudie'nin zincirli cep saati olamaz."

"Saygıdeğer beyefendi," diye devam etti Jem. "Kovuğa koyduğunuz şeyler için size teşekkür ederiz. Saygılarımızla, Jeremy Atticus Finch."

"Eğer böyle imza atarsan kim olduğunu anlamaz Jem," dedim.

Jem adını sildi. Yerine "Jem Finch" yazıp imzaladı. Ben de altına "Jean Louise Finch (Scout)" diye yazıp imzaladım. Jem benden önce koştu. Ağacın önünde durdu. Birden bembeyaz kesildiğini fark ettim.

"Scout!"

Yanına koştum.

Ağaçtaki kovuğu biri çimentoyla kapamıştı.

"Dur, ağlama Scout... ağlama. Üzülme..." diye okula kadar beni avutmaya çalıştı.

Öğle yemeği için eve döndüğümüzde, Jem yemeğini yutar gibi bitirdi. Verandaya koştu. Ardından gittim. "Daha geçmedi," dedi.

Ertesi gün Jem yine aynı kaygı içindeydi. Fakat bu kez karşılığını gördü.

"Nasılsınız Bay Nathan?" dedi.

Radley geçerken, "Günaydın Jem, Scout," diye karşılık verdi.

"Bay Radley."

Bay Radley döndü.

"Bay Radley... Şu ağaçtaki kovuğu siz mi kapattınız?"

"Evet. Ben kapattım."

"Niçin kapattınız efendim?"

"Ağaçlar kuruyor. Ağaçlar kurumaya başladı mı kovukları çimentoyla kapatılır. Bunu bilmen gerek Jem."

Akşamüzerine kadar Jem'den ses çıkmadı. Okuldan dönerken de çimentoyu elleyip okşadı. Düşünceli hali sürdü. Sinirli olduğunu görüyordum. Onun için ondan uzak durdum.

Her zamanki gibi Atticus'u o akşam da karşıladık. Bizim evin önüne gelince Jem, "Atticus, lütfen şu ağaca bakar mısınız?" dedi.

"Hangi ağaca oğlum?"

"Okul yolunun üstündeki, Radley'lerin köşesindeki ağaca."

“Ne olmuş?”
“O ağaç çürüyor mu?”
“Yok, hayır oğlum. Sanmam. Yapraklarına baksana. Yemyeşil. Bir yerinde bir kahverengilik yok.”
“Hasta da değil mi?”
“O ağaç senin kadar sağlam Jem. Niçin sordun?”
“Bay Nathan Radley, kuruduğunu söyledi de.”
“Belki de kuruyordur. Bay Radley’in ağaçlar konusunda bizden daha çok bilgisi olduğuna eminim.”
Atticus bizi verandada bırakıp eve girdi. Jem verandanın parmaklığına dayandı. Omzunu direğe sürtüyordu. Olabildiğince kibar bir tavırla, “Kaşınıyor musun Jem?” diye sordum. Cevap vermedi. “Hadi içeri girelim Jem.”
“Biraz sonra.”
Karanlık çökünceye kadar orada kaldı. Ben de bekledim. İçeri girdiğimiz zaman ağlamış olduğunu anladım. Yanakları ıslaktı. Fakat ne tuhaf hıçkırık sesi işitmemiştim.

Sekizinci Bölüm

Maycomb'daki en kehanet sahibi kişilerin bile anlayamadıkları bir nedenden ötürü, o yıl, sonbahar kışa döndü. Atticus'un dediğine göre 1885'ten beri yaşanan en soğuk sonbaharmış bu. Bay Avery, Reşit Taşı'nın üstünde, çocuklar anne ve babalarının sözlerini dinlemedikleri, sigara içtikleri ve birbirleriyle kavga ettikleri zaman mevsimin değişeceğinin yazdığını anlattı. Jem'le benim, mevsimin bu şekilde değişikliğe uğramasında payımız vardı. Yani komşularımıza ve kendimize karşı suçluyduk.

İhtiyar Bayan Radley o kış öldü. Fakat ölümü hiçbir etki yaratmadı. Mahallede çok az görülürdü. Yalnız çiçeklerini sulamak için ortaya çıkardı. Jem'le, Boo'nun en sonunda annesini öldürdüğüne karar verdik. Atticus başsağlığından dönüşünde, ihtiyar kadının eceliyle öldüğünü söyledi. Bayağı düş kırıklığına uğradık.

Jem, "Sor," diye fısıldadı.

"Sen sor. Sen büyüksün."

"Küçük olduğun için sormanı istiyorum."

"Atticus," dedim. "Bay Arthur'u gördünüz mü?"

Atticus, gazetesinin kenarından sert bir bakışla yüzüme baktı.

"Görmedim," diye cevap verdi.

Jem daha çok soru sormaktan beni alıkoydu. Atticus'un bizden hâlâ kuşkulandığını, bu yüzden kuşkuyu daha çok üstümüze çekmenin doğru olmayacağını söyledi. Jem geçen yaz, poker oynuyorduk dediğimiz gece söylediklerimize, Atticus'un pek inanmadığı düşüncesindeydi. Bu düşüncesinden emin değildi. Yalnızca seziyordu.

Ertesi sabah uyanınca pencereden dışarı baktım. Dehşetten neredeyse oracıkta düşüp ölecektim. Haykırışlarım, Atticus'u banyodan, yarım tıraşıyla yukarı getirdi.

“Dünyanın sonu geldi Atticus! Ne olur bir şey yap.” Onu pencerenin önüne çektim. Dışarıyı gösterdim.

“Merak etme, bir şey yok,” dedi. “Sadece kar yağıyor”

Telefon çaldı. Atticus, cevap vermek için kahvaltı masasından kalktı. Dönüşünde, “Eula May’di,” dedi. “1885’ten beri Maycomb’a kar yağmadığından okul bugün tatil edilmiş.”

Eula May, Maycomb’un santralinin baş memuresiydi. Halkı ilgilendiren haberleri iletmek, düğün davetlerini yapmak, yangın düdüğünü çalmak ve Doktor Reynolds’ın yokluğu sırasında gereken ilkyardım bilgisini vermek gibi işlerde ona güvenilebilirdi.

En sonunda Atticus, bizi kahvaltı masasına çağırdı. Pencereden çekilmemizi söyledi. Jem, “Kardan adam nasıl yapılır?” diye sordu.

Atticus, “En küçük bir fikrim yok,” diye cevap verdi. “Düş kırıklığına uğramanızı istemem ama kartopu oynayacak kadar bile kar tutacağını sanmıyorum.”

Calpurnia içeri girdi. Karın tuttuğunu haber verdi. Arka bahçeye koştuk. Yerde incecik, sulu bir kar tabakasının toplanmış olduğunu gördük.

Jem, “Üzerlerine basmayalım,” dedi. “Bak her adımımız karı bir parça daha berbat ediyor.”

Arkaya, içleri su dolmuş ayak izlerime baktım. Jem, bir parça daha yağıp bir kardan adam yapacak kadar olunca hepsini bir araya toplayacağımızı söyledi. Dilimi çıkardım. İri bir kar parçası yaladım. Dilim yandı.

“Jem, kar sıcak!”

“Hayır, değil. Çok soğuk olduğu için sıcak gibi geliyor. Yeme Scout. Boşa harcıyorsun. Bırak yağsın.”

“Ben üzerinde yürümek istiyorum ama!”

“Bak ne diyeceğim: Gidip Bayan Maudie’nin bahçesinde gezelim.”

Jem, ön avludan geçti. Ben de ardından gittim. Tam Bayan Maudie’nin evinin önüne gelmiştik ki, bizi Bay Avery durdurdu. Pespembe bir yüzü ve kocaman bir göbeği vardı.

“Bak ne yaptınız?” dedi. “Ne zamandan beri kar yağmıyordu. Sizin gibi yaramaz çocuklar mevsimlerin değişmesine neden oluyorlar.”

Eğer yaramazlıklarımızın karşılığı olarak kar yağdıysa, günahın o kadar da kötü bir şey olmadığına karar verdim. Bay Avery’nin meteoroloji haberlerini nereden aldığını bilmiyorum ama herhalde Reşit Taşı’ndan alıyordu.

“Jem Finch. Hey Jem Finch!”

“Bayan Maudie seni çağırıyor Jem.”

“Avlunun ortasında durun! Kımıldamayın! Verandanın yanında, karın altına gömülü bir çiçek var. Üzerine basarsınız!”

Jem, “Peki efendim!” diye bağırdı. “Ne kadar güzel yağıyor, değil mi Bayan Maudie?”

“Sen onu babana anlat. Bu gece don yaparsa bütün hanımelilerim donar!”

Bayan Maudie’nin hasır güneş şapkası kar taneleriyle parlıyordu. Eğilmiş bir bitkiyi çuvala sarıyordu. Jem, bitkiyi niçin sardığını sordu.

“Sıcak dursun,” diye cevap verdi Bayan Maudie.

“Çiçekler nasıl sıcak durur? Onların kan dolaşımları yok ki.”

“Bu soruya cevap veremeyeceğim Jem Finch. Eğer don olursa, bütün bu çiçekler de donar. Bütün bildiğim bu. Donmasın diye sarıyorum... Anlaşıldı mı?”

“Evet efendim. Bayan Maudie?”

“Ne var efendim?”

“Scout’la ben karınızdan bir parça alabilir miyiz?”

“Hey Tanrım! Alın, hepsini alın! Verandanın altında eski bir şeftali sepeti var. Onunla taşıyın,” diye cevap verdi Bayan Maudie. Sonra gözlerini kısarak, “Jem Finch, bu karla ne yapacaksınız?” diye sordu.

Jem, “Göreceksiniz,” diye cevap verdi. Bayan Maudie’nin bahçesinden gücümüz yettiği kadar çok kar taşıdık.

“Ne yapacağız Jem?” diye sordum.

“Göreceksin,” dedi. “Şimdi sepeti al. Arka taraftaki karı ön tarafa taşımaya çalış. Gidip gelirken hep aynı yerlere bas.”

“Kardan bebek mi yapacağız Jem?”

“Hayır, gerçek bir kardan adam. Çok çalışmalıyız.”

Jem arka bahçeye koştu. Bahçe çapasını aldı. Odun yığınının arkasını deşmeye başladı. Bulduğu solucanları itinayla alıp bir kenara koyuyordu. Sonra eve girdi. Çamaşır sepetiyle döndü. İçine kazdığı toprakları doldurup ön bahçeye geçti.

Beş sepet toprak, iki sepet kar taşıdıktan sonra, Jem işe başlamak için hazır olduğumuzu bildirdi.

“Ortalık biraz karışık değil mi?” diye sordum.

“Şimdi öyle görünüyor ama bitince göreceksin,” diye cevap verdi.

Jem bir kürek toprak aldı. Bir yığın yapıp düzeltti. Buna bir kürek toprak daha ekledi. Bir insan gövdesi meydana getirinceye kadar uğraştı.

"Jem, hiç zenci kardan adam olduğunu duymamıştım."

"Siyah kalmayacak, meraklanma."

Arka bahçeden birkaç ağaç dalı getirdi. Kırıp kollarını yaptı.

"Ellerini kalçalarına koymuş bir Stephanie Crawford'a benziyor," dedim. "Ortası şişman, kolları küçük."

Jem, "Büyüteceğim," dedi. Çamurdan adamın üstüne su serpti. Biraz daha çamur ekledi. Bir an karşısına geçip düşünceli düşünceli baktı. Sonra belinden aşağıya kocaman bir göbek ekledi. Gözleri parlayarak yüzüme baktı. "Bay Avery, tam kardan adama örnek olacak bir tip, değil mi?" dedi.

Bundan sonra Jem, çamurun üstüne kar yapıştırmaya başladı. Bana sadece arka tarafını bıraktı. Görünecek yerlerini kendisi yapıyordu. Yavaş yavaş Bay Avery beyazlaştı.

Jem, göz, burun, ağız ve düğmeler için tahta parçaları kullanarak, Bay Avery'ye öfkeli bir görünüm vermeyi başardı. Bir baston da ekleyince iş tamamlanmış oldu. Sonra geriye çekildi. Yaptığına baktı.

"Çok güzel oldu Jem," dedim. "Nerdeyse konuşacak gibi duruyor."

Utangaç bir tavırla, "Öyle, değil mi?" dedi.

Atticus'un yemeğe gelmesini beklemeye sabrımız yoktu. Telefon edip ona büyük bir sürprizimizin olduğunu söyledik. Arka bahçenin olduğu gibi ön bahçeye taşınmış olduğunu görünce Atticus önce şaşırdı. Sonra büyük bir iş başardığımızı söyledi. Jem'e, "Artık ne olacağını düşünmeye gerek görmüyorum oğlum," dedi. "Her şey için bir fikrin olduğunu sevinçle görüyorum."

Atticus'un iltifatı karşısında Jem'in kulakları kıpkırmızı oldu. Fakat Atticus'un bir adım gerilediğini görünce, başını kaldırıp dikkatle baktı. Atticus, kardan adamı, bir süre gözlerini kısarak inceledi. Önce sırıttı. Sonra kahkahalarla güldü. "Oğlum, avukat mı, mühendis mi, yoksa bir portre ressamı mı olacaksın bilemiyorum. Burada gerçek bir benzerlik yaratmışsın. Başın belaya girebilir. Onun için arkadaşı bir parça değiştirmeliyiz."

Atticus, Jem'in yapıtının biraz abartılı olduğunu ileri sürdü. Bastonun yerine süpürge koydu. Beline de bir önlük taktı.

Jem, bu değişiklikle kardan adamın çamurlaşacağını ve kardan adam olmaktan çıkacağını öne sürdü.

Atticus, "Ne yaparsan yap değiştir," dedi.

Jem, “Tıpkı aslına benziyor,” diye karşılık verdi.

“Bay Avery seninle aynı düşüncede değildir.”

“Aklıma bir şey geldi!” diye fırladı Jem. Bayan Maudie’nin arka bahçesinde kayboldu. Sonra koşarak geri döndü. Bayan Maudie’nin hasır şapkasını kardan adamın başına koydu, bahçe makasını da eline verdi. Atticus yapılan değişikliği beğendi.

Bayan Maudie’nin ön kapısı açıldı. Gülümseyerek ortaya çıktı. “Jem Finch,” diye seslendi. “Seni şeytan seni, şapkamı geri getir bakayım.”

Jem, Atticus’a baktı. Atticus başını salladı. “Şaka yapıyor,” dedi.

Atticus, Bayan Maudie’nin evinin önüne doğru yürüdü. El kol hareketleriyle bir şeyler konuştular. Tek duyabildiğim cümle, “Atticus, onlara asla bakamayacaksın!” oldu.

Öğleden sonra kar durdu. Derece düştü. Geceleyin, Bay Avery’nin kötü tahminleri gerçekleşti. Calpurnia, evdeki bütün sobaları gürül gürül yaktığı halde üşüyorduk. Atticus, akşam eve dönünce, Calpurnia’ya geceyi bizimle geçirip geçirmeyeceğini sordu. Calpurnia başını kaldırıp yüksek tavanlara, uzun pencerelere baktı. Sonra evinde daha iyi ısınacağını söyledi. Atticus, onu arabayla evine bıraktı.

Yatmadan önce Atticus, odamdaki sobaya yeniden kömür attı. Derecenin sıfırın altında on altıyı gösterdiğini, hatırlayabildiği en soğuk gecenin bu gece olduğunu, dışarıdaki kardan adamımızın olduğu gibi donduğunu söyledi.

Bana birkaç dakika gibi görünen bir zamandan sonra birinin sarsmasıyla uyandım. Üzerime Atticus’un paltosu örtülmüştü. “Sabah mı oldu?”

“Kalk bebeğim.”

Atticus, bornozumu ve ceketimi uzatıyordu. “Önce elbiseni giy,” dedi.

Jem, Atticus’un yanında duruyordu. Paltosunun yakasını gırtlağına kadar kapamıştı. Sağ eli cebindeydi. Garip bir biçimde büyümüş gibi duruyordu.

Atticus, “Acele et tatlım,” dedi. “İşte ayakkabıların ve çorapların.”

Sersem bir halde giyindim. “Sabah mı oldu?”

“Hayır. Saat biri birkaç dakika geçiyor. Çabuk ol.”

O zaman, durumda bir olağanüstülük olduğunu sezebildim. “Ne oldu?” diye sordum.

Ne olduğunu söylemelerine gerek yoktu artık. Kuşların, yağmur yağınca nereye gideceklerini bildikleri gibi ben de bizim sokakta bir şeyler

olduğunu anlamıştım. Yumuşak sesler, hışırtılar içimi dehşetle doldurmuştu. Yangın vardı.

“Kiminki?” diye sordum.

“Bayan Maudie’nin tatlım.”

Ön kapıya çıkınca, Bayan Maudie’nin evinin yemek odası pencerelerinden alevlerin dışarı fırladığını gördük. Sanki gördüğümüzü doğrulamak ister gibi tam o sırada itfaiyenin sireni işitildi.

Atticus, “Beni dinleyin,” dedi. “Gidip Radley’lerin evinin önünde durun. Ayakaltından çekilin. Anladınız mı? Rüzgârın ne yöne estiğine dikkat edin.”

Jem, “Ah,” dedi. “Atticus, evin eşyasını dışarı taşıyacak mıyız dersin?”

“Henüz sırası değil oğlum. Siz söylediğimi yapın. Koşun bakayım. Jem, Scout’a göz kulak ol, duydun mu? Gözünün önünden ayırma.”

Atticus, arkamızdan iterek bizi Radley’lerin bahçe kapısına doğru koşturdu. Alevler Bayan Maudie’nin evini sessiz sedasız yutarken, sokak insanlar ve arabalarla doldu. “Niçin acele etmiyorlar, niçin acele etmiyorlar...” diye mırıldanıyordu Jem.

Nedenini anladık. Eski itfaiye arabasının soğuktan motoru donmuştu. İtile itile geliyordu. Hortumu yangın musluğuna bağlandığı zaman, hortum patladı. Su, fıskiye gibi çevreye yayıldı.

“Ah, Tanrım, Jem...”

Jem kolunu omzuma dolayarak, “Şışşt... Scout,” dedi. “Daha meraklanmaya gerek yok. Ben sana ne zaman üzülmeye başlayacağını söylerim.”

Maycomb’un, kimi giyinik kimi yarı çıplak bütün erkekleri, Bayan Maudie’nin evinden eşyaları karşıdaki evin bahçesine taşıyorlardı. Atticus’un, Bayan Maudie’nin ağır meşe koltuğunu kurtardığını gördüm. Bayan Maudie’nin çok sevdiği bu koltuğu kurtarmakla Atticus’a bence büyük bir iş yapmıştı.

Arada sırada çığlıklar duyuyorduk. Sonra Bay Avery’nin yüzü, bir üst kat penceresinden göründü. Pencereden sokağa bir battaniye fırlattı. Üstüne eşyaları atmaya koyuldu. Aşağıdan, “İn oradan Dick! Merdivenler alev aldı,” diye bağırdılar.

Bay Avery pencereden inmeye başladı.

Jem dehşetle, “Scout, kafese girdi...” diye mırıldandı. “Ah, Tanrım...”

Bay Avery bir çiviye takılmıştı. Başımı, Jem’in kolunun altına soktum. Jem, “Kurtuldu Scout,” diye bağırıncaya kadar çıkarmadım.

Başımı kaldırınca, Bay Avery'nin, üst kat balkonunda olduğunu gördüm. Parmaklığın üstüne çıktı. Ayaklarını sallandırdı. Sonra Bayan Maudie'nin çiçeklerinin üstüne atladı.

Birden erkeklerin, Bayan Maudie'nin evinden geriye doğru çekildiklerini gördüm. Bize doğru geliyorlardı. Artık eşya da taşımıyorlardı. Alevler ikinci katı sarmış, çatıya doğru gidiyordu. Pencere pervazları, turuncu renkteki parlaklığın ortasında simsiyah duruyorlardı.

"Jem, balkabağına benziyor..."

"Scout, bak!"

Dumanlar bizim ve Bayan Rachel'ın evini sarmıştı. Hortumları oraya doğru çekiyorlardı. Abbottsville'in itfaiye arabası sirenini çala çala geldi, bizim evin önünde durdu.

"O kitap..." dedim.

Jem, "Ne?" diye sordu.

"Tom Swift," dedim. "Bizim değil, Dill'indi."

"Üzülme Scout. Sırası değil daha," dedi Jem. "Şuraya bak."

Atticus, bir grup komşu arasında duruyordu. Ellerini paltosunun cebine sokmuştu. Sanki bir futbol maçı seyrediyor gibiydi. Yanında Bayan Maudie vardı.

Jem, "Bak gördün mü, o da kaygılanmıyor daha," dedi.

"Niçin evlerden birinin damına çıkmıyor?"

"Çok ihtiyar da ondan. Sonra boynunu kırar."

"Eşyalarımızı çıkartsak mı dersin?"

"Karışmayalım. Atticus her şeyin sırasını bilir," dedi Jem.

Abbottsville'in itfaiye arabası evimize su sıkmaya başladı. Damda duran biri, en çok su isteyen yerleri işaret ediyordu. Kardan adamımızın önce simsiyah kesilişini, sonra çöküşünü seyrettim. Bayan Maudie'nin şapkası yığının üstünde kalmıştı. Bahçe makasını göremiyordum. Bizim, Bayan Rachel'ın ve Bayan Maudie'nin evleri arasındaki cehennemde erkekler ceketleriyle paltolarını içine soktukları pijamalarıyla sağa sola koşuşuyorlardı. Ama ben durduğum yerde yavaş yavaş donmak üzere olduğumu fark ettim. Ancak olduğum yerde zıplamaya başlayınca ayaklarımın varlığını hissetmeye başladım.

Bir başka itfaiye arabası daha geldi. Bayan Stephanie Crawford'ın evinin önünde durdu. Bunun hortumunu takmak için musluk yoktu. Bayan Crawford'ın evine kovalarla su dökmeye başladılar.

Sokak boşaldığında şafak sökmek üzereydi. Çalışanlar önce teker teker, sonra grup grup gittiler. Maycomb'un itfaiye arabası eski yerine itildi. Abbottsville'inki gitti. Üçüncüsü kaldı. Ertesi gün bu üçüncü arabanın altmış mil uzaktan geldiğini öğrendik.

Jem'le birlikte sokağı geçtik. Bayan Maudie, bahçesinde tüten simsiyah enkaza bakıyordu. Atticus, Bayan Maudie'nin şimdilik, Bayan Stephanie'yle beraber oturacağını söyledi.

"Sıcak kakao isteyen var mı?"

Atticus'un mutfakta ateş yakacağı düşüncesi beni dehşetle titretti.

Kakaomuzu içerken Atticus'un bana baktığına dikkat ettim. Önce merakla, sonra ciddiyetle baktı. "Sen ve Jem'e olduğunuz yerde beklemenizi söylemiştim sanırım," dedi.

"Ne oldu, bekledik ya..."

"Peki, bu battaniye kimin?"

"Battaniye mi?"

"Evet küçükhanım. Bu bizim değil ki?"

Üstüme baktım. O zaman kahverengi bir battaniyeye sarınmış olduğumu gördüm...

"Atticus, bilmiyorum efendim... Ben..."

Bir cevap bulmak için Jem'e dönüp baktım. Jem benden daha şaşkın bir durumdaydı. Battaniyenin omuzlarıma nasıl, nereden geldiğini bilmediğini söyledi. Biz, Atticus'un dediğini yapmıştık. Herkesten uzakta, Radley'lerin kapısı önünde beklemiştik. Oradan bir adım ne ileri, ne geri gitmiştik... Jem birden sustu.

Sonra, "Yangın yerinde bir adam gördüm..." diye kekeledi. "Onu gördüm, gördüm onu... Sonra Radley'lerin evine girdi... Atticus, yemin ederim ki..."

Atticus ağır ağır gülümseyerek, "Anlaşıldı oğlum..." dedi. "Bu gece bütün Maycomb'lular şu ya da bu biçimde dışarı çıktılar galiba. Jem, her şeyi olduğu gibi anlatmanı istiyorum."

Jem, kendinin değilse bile benim esenliğimi hiçe sayarak, her şeyi, bütün sırlarımızı teker teker anlatmaya koyuldu. Ne ağaçtaki kovuğu, ne de pantolon meselesini atlamıştı.

"Kovuğu Bay Nathan çimentolamadı. Orada bir şey bulmayalım diye Boo Radley yaptı bunu... Deli o galiba... Ama yemin ederim ki bize bir zararı dokunmadı Atticus. O gece benim boğazımı bir kulağımdan ötekine

kadar kesebilirdi. Ama tutup pantolonumun söküğünü dikti... Bizi hiç incitmedi Atticus...”

Atticus öylesine incelikle, “Dur oğlum,” dedi ki, kendime geldim. Çünkü söyleyiş biçiminden Jem’in anlattıklarının hiçbirine kulak vermemiş olduğunu anlamıştım. Sonra yalnız, “Haklısın,” demekle yetindi. “Battaniyeyi vermeyelim. Bizde kalsın. Belki bir gün Scout, üstünü örttüğü için ona teşekkür etme fırsatını bulur.”

“Kime teşekkür edeceğim?” diye sordum.

“Boo Radley’e. Yangına öyle dalmışsın ki, onun omzuna battaniyeyi koyduğunu fark etmemişsin bile.”

Midem bulanır gibi oldu. Jem battaniyeyi açıp bana doğru gelince avaz avaz bağırmak geldi içimden. “Evden gizlice dışarı çıkıp yavaşça sokuldu... Sonra tekrar sürüne sürüne evine girdi.”

Atticus, sert bir tonda, “Bu durum sana yeni ilhamlar vermesin Jeremy,” dedi.

Calpurnia bizi öğlene doğru uyandırdı. Atticus, o gün okula gitmemizi doğru bulmamıştı. Uykusuz bir geceden sonra fazla bir şey öğrenemeyeceğimizi söylemişti. Calpurnia, ön bahçeyi temizlememizi istedi.

Bayan Maudie’nin hasır şapkası, ince bir kar tabakasının üstünde duruyordu. Bahçe makasını bulabilmek için çamur yığınını deşmemiz gerekti. Bayan Maudie, arka bahçesindeydi. O alıştığımız tebessüme benzer bir gülümseyişle, “Hep daha küçük bir ev istemiştim,” dedi. “Böylece bahçem daha da büyür, çiçeklerime yer açılır Jem Finch.”

Hayretle, “Üzülmüyor musunuz Bayan Maudie?” diye sordum. Atticus, Bayan Maudie’nin varının yoğunun bu ev olduğunu söylemişti.

“Üzülmek mi? Niçin üzüleyim çocuğum... O eski inek ahırından hep nefret ederdim. Kaç kere evi ateşe vermeyi düşündüm. Hapse atılma korkusuyla çekindim.”

“Ama...”

“Benim için kendini üzme Jean Louise. Yeni bir ev yapar yeni pansiyonerler alırım.”

“Yangın nasıl çıktı Bayan Maudie,” diye sordu Jem.

“Bilmiyorum Jem. Herhalde bacadan. Siz şimdi onu boş verin de şu battaniye meselesini anlatın bakalım.”

“Nereden biliyorsunuz?”

“Atticus, bu sabah işe giderken anlattı. Sana bir şey söyleyeyim mi, ben de yanında olmak isterdim. Dönüp arkama bakacak kadar da aklım başımda olurdu.”

Bayan Maudie beni şaşırtıyordu. Evi tamamen yanmış, sevgili bahçesi harabeye dönmüş olduğu halde, tatlı, incelikli bir tavırla Jem’le benim işlerimizle ilgileniyordu.

Şaşkınlığımı anlamış olacak ki, “Dün gece beni üzen tek şey,” dedi. “Yangının ortaya çıkardığı karışıklık ve yorgunluk. Bütün mahalleyi ayağa kaldırdı. Bay Avery, belki bir hafta yataktan çıkamayacaktır. Böyle işlere gelemeyecek kadar yaşlı artık. Kendisine söyledim ama dinlemedi. Ortalığı hale yola koyduktan sonra, ona şöyle kocaman bir pasta yapacağım. Tabii, Stephanie Crawford’ın gözüne görünmeden. Stephanie tam otuz yıldır bu pastanın tarifini almaya çalışıyor. Kendisiyle birlikte oturuyorum diye pastanın tarifini vereceğimi sanıyorsa çok aldanıyor.”

Bayan Maudie, inadından vazgeçip pastanın tarifini verse bile, yine de Bayan Stephanie Crawford’ın bir şey beceremeyeceğini düşündüm. Bir defasında Bayan Maudie’yi, bu pastayı yaparken seyretmiştim: İçine, birçok şeyin dışında, büyük bir bardak şeker de koymuştu.

Sakin bir gündü. Hava o kadar soğuk ve dupduruydu ki, adliye binasındaki saatin çanı çalmaya başlamadan önce gerildiğini, kurulduğunu bile işittik. Bayan Maudie’nin burnu şimdiye kadar görmediğim bir renkteydi. Nedenini sordum.

“Saat altıdan beri buradayım,” diye cevap verdi. “Şimdiye kadar donmadığıma şükrediyorum.” Ellerini uzattı. Avuçlarının içi çamur ve kan içindeydi.

Jem, “Ellerinizi berbat etmişsiniz,” dedi. “Neden bir zenci işçi tutmadınız?” Sonra, “Ya da benimle Scout’ı çağırsaydınız. Size yardım ederdik,” derken sesinde en küçük bir yasak savıcı bir anlam yoktu. Önerisinde çok içtendi.

Bayan Maudie, “Teşekkür ederim efendim,” diye cevap verdi. “Sizin işiniz kendinize yeter.” Bizim ön bahçeyi gösteriyordu.

“Ha, şu mu?” dedim. “Onu bir dakikada küreleriz biz.”

Bayan Maudie, dikkatle yüzüme baktı. Dudakları sessiz sessiz kımıldıyordu. Birden ellerini başına götürdü. Öksürür gibi sesler çıkardı. Yanından ayrıldığımız zaman hâlâ katılırcasına gülüyordu.

Jem, Bayan Maudie’nin nesi olduğunu anlamadığını söyledi... Bayan Maudie böyleydi işte.

Dokuzuncu Bölüm

“Geri al oğlum!”

Bu emri Cecil Jacobs’a verdiğim zaman hayatımızın karışık bir döneminin başlangıcında bulunuyorduk. Yumruklarımı sıkmıştım. Karşımdakinin üstüne atılmaya hazırdım. Atticus, arkadaşınla dövüştüğünü duyarsam derini yüzerim, demişti. Artık böyle çocukça işlere girişmeyecek kadar büyümüştüm. Kendimi tutmayı ne kadar becerirsem, herkes de o kadar rahat edecekti. Bütün bunlar çoktan aklımdan çıkmıştı.

Cecil Jacobs unutturmuştu. Bir gün önce okulun bahçesinde, herkesin önünde, Scout Finch’in babasının, zencileri savunduğunu duyurmuştu. Ben bu suçlamaya kesinlikle karşı koydum, ama Jem kabul etti.

“Ne demek istiyorsun?” diye sordum.

“Hiç,” diye cevap verdi Jem. “Atticus’a sor. Sana anlatır.”

O akşam, “Siz zencileri mi savunuyorsunuz Atticus?” diye sordum.

“Tabii savunuyorum. Zenci deme Scout. Çok kaba bir şey,” diye cevap verdi.

“Okulda herkes öyle söylüyor...”

“Bundan sonra bu herkesten bir kişi eksik olacak.”

“Madem böyle konuşmamı istemiyorsunuz, beni niçin okula yolluyorsunuz?”

Babam yüzüme tatlı tatlı baktı. Gözlerinde sevecen bir ışıltı vardı. Aramızda anlaşmamıza karşın, okula gitmeme konusundaki kavgam şu ya da bu biçimde sürüp gidiyordu. Eylül ayının başlarında hafif bir baş dönmesi ve boğaz ağrılarından yakındım. Daha sonra, başımı, yüzünde halka halka yaralar çıkaran Bayan Rachel’ın aşçısının oğlunun başına sürmek için para bile vermiştim. Ama hastalığı kapmamıştım.

Şimdi derdim başkaydı. “Atticus, bütün avukatlar zencileri savunurlar mı?”

“Elbette Scout.”

“Peki, arapları sizin savunduğunuzu niçin söylediler? Cecil Jacobs, sanki kötü bir şey yapıyormuşsunuz gibi konuştu.”

Atticus içini çekti. “Sorun çok basit,” dedi. “Bir zencinin savunmasını üstüme aldım. Adı Tom Robinson. Calpurnia’nın bağlı olduğu kilisenin üyelerinden. Calpurnia, bu aileyi iyi tanıyor. İyi insanlar olduklarını söyledi. Scout, henüz birçok şeyi anlayamayacak kadar küçüksün. Kasabada, bu adamın savunmasını yapmamam gerektiğini söylüyorlar. Garip bir dava... Yaz tatilinden sonra davaya bakılmaya başlanacak... Yargıç John Taylor, hazırlanmamız için bir hayli zaman verdi.”

“Savunmamanız gerekiyorsa, niçin savunuyorsunuz?”

Atticus, “Bu başkalarının düşüncesi, benim değil,” dedi. “Eğer bu davayı almazsam, bir daha insanların içinde başım dik dolaşamam. Eyalet meclisindeki yerimi koruyamam. Hatta sana ve Jem’e bir daha şunu yapın, bunu yapmayın demeye hakkım kalmaz.”

“Yani bu adamı savunmazsanız, Jem’in ve benim size saygımız kalmaz mı?”

“Evet.”

“Niçin?”

“Çünkü bir daha sizden bana saygı göstermenizi isteyemem. Scout, her avukat hayatını bütün ömrünce etkileyecek bir davayla karşılaşır. Benimki de bu olacak sanırım. Okulda bazı çirkin konuşmalara tanık olacağını tahmin ediyorum. Benim için bir tek şey yap: Başını dik, yumruklarını sıkı, ama iki yanında tut. Kim ne derse desin sakın karşılık verme. Bu kez de kendi kendinle savaşarak sakin olmaya çalış.”

“Atticus, davayı kazanacak mıyız?”

“Hayır tatlım.”

“O halde, niçin...”

“Yüz yıl geri kalmamız, kazanmaya gayret etmememizi gerektirmez.”

“Tıpkı kuzen Ike Finch gibi konuşuyorsun,” dedim. Kuzen Ike Finch, Kuzey-Güney Savaşı’nda çarpışmış, hayatta olan birkaç eski askerden biriydi. Doksan yaşına yakındı. Yılda hiç olmazsa bir kere, Atticus, Jem ve ben onu görmeye giderdik. Onu öpmek zorundaydık. Feci bir şeydi bu. Atticus’la kuzen Ike’ın, Kuzey-Güney Savaşı’ndan söz edişlerini saygıyla dinlerdik. Kuzen Ike, “Biliyor musun Atticus,” derdi. “Missouri Antlaşması’yla davayı kaybettik. Ama şimdi tekrar çarpışmaya başlasak,

yine aynı yoldan gider, fakat bu kez yenerdim... 1864'te Stonewall Jackson geldiği zaman, pardon, çocuklar var... neyse Tanrı günahlarım bağışlasın..."

Atticus, "Buraya gel Scout," dedi, kucağına çıktım. Başımı çenesinin altına koydum. Bana sarıldı. Hafif hafif salladı. "Şimdi iş başka," dedi. "Bu kez, Kuzeylilerle çarpışmıyoruz. Dostlarımızla, arkadaşlarımızla çarpışacağız. Şunu sakın unutma, sorun ne kadar kötü bir yön alırsa alsın, yine de her biri arkadaşımız olmayı sürdürecektir. Bu kasaba kasabamız, bu ev de bizim evimiz olacak..."

Bunu aklımda tutarak ertesi sabah Cecil Jacobs'un karşısına geçtim. "Sözünü geri alacak mısın oğlum?"

"Adamsan aldır bakalım. Babam, babanın Maycomb için bir yüz karası olduğunu, o arabın da asılması gerektiğini söyledi."

Önce oğlanın üstüne atılacak gibi oldum. Sonra aklıma Atticus'un sözleri geldi. Yumruklarımı indirdim. Kulaklarımda, "Scout korkağın biri!" sözleri çınlaya çınlaya oradan uzaklaştım. Ömrümde ilk kez bir kavgadan kaçıyordum.

Neden bilmiyorum, Cecil'le dövüştüğüm takdirde, Atticus'u üzeceğimi hissediyordum. Atticus, benden ve Jem'den kendisi için bir şey yapmamızı o kadar az isterdi ki, onun uğruna korkak diye alay edilmeye razıydım. Üç hafta kadar yaptığım fedakârlıktan memnun bir şekilde dolaştım. Sonra Noel geldi. Felaket de çattı.

Jem'le, Noel'i karışık duygularla beklerdik. Noel'in iyi yanı çam ağacı ve Jack Finch amcaydı. Her Noel günü, Jack amcayı, Maycomb İstasyonu'nda karşılardık. Yanımızda bir hafta kalırdı.

Alexandra halanın kocası Jimmy enişteyi de sevmemiz gerek belki ama hayatım boyunca bana, "Parmaklığın önünden çekil," demekten başka bir tek kelime söylemediği için onu hesaba katmaya bir neden göremiyorum. Alexandra hala da kocasına değer vermezdi. Çok zaman önce, birbirleriyle dost oldukları bir zamanda, Alexandra hala ve Jimmy enişte, ortaya Henry adında bir oğlan çıkarmışlardı. Henry, mümkün olabilecek en kısa sürede evden uzaklaşıp evlenmiş, Frances adında bir oğlu olmuştu. Henry'yle karısı, Frances'i her Noel, babaanne ve dedesinin yanına bırakır, kendi başlarına eğlenmeye giderlerdi.

Ne kadar içimizi çekersek çekelim, hiçbir şey Atticus'u, Noel'i evde geçirmemize kandırmaya yetmezdi. Finch çiftliğine giderdik. Hatırlayabildiğim bütün Noel'lerde kendimi Finch çiftliğinde bulurdum. Dini bir tatili Frances'le geçirmek zorunda oluşumu, Alexandra halanın

mükemmel aşçılığı telafi ederdi. Frances benden bir yaş büyüktü. Genel olarak ondan uzak dururdum: Benim hoşuma gitmeyen her şeyden hoşlanır, benim çocukça eğlencelerimi beğenmezdi.

Jack amca, Noel günü trenden inince, hamalın iki uzun paketi getirmesini bekledik. Jack amcanın, Atticus'u yanaklarından öpmesini Jem'le tuhaf karşılardık. Birbirini öptüğünü gördüğümüz ilk iki erkek onlardı. Jack amca, Jem'le tokalaştı, beni de havaya kaldırdı. Ama yeteri kadar kaldıramadı. Jack amca, Atticus'tan bir karış kısaydı. Alexandra halanın küçüğüydü. Ama birbirlerine pek benzerlerdi. Jack amca mimiklerini daha iyi kullanırdı. Onun keskin burun ve çene hatlarından hiç korkmazdık.

Beni ürkütmeyen çok az doktordan biriydi. Belki de hiçbir zaman bir doktor gibi davranmamasının rolü vardı bunda. Ne zaman Jem'e ya da bana bakacak, ayağımızdaki bir dikeni çıkarmak gibi basit işlerden birini yapacak olsa, hep ne yapacağını, canımızın ne kadar acıyacağını, kullandığı araçların yararını anlatırdı. Bir Noel günü ayağıma diken batmıştı. Köşelere saklanarak kimseyi yanıma sokmuyordum. Sonunda Jack amcaya yakalandığım zaman, amcam, kiliseye gitmekten nefret ettiği için, cüppesini giyerek evinin bahçe kapısının önünde durup gelip geçene vaaz veren bir vaizden söz ederek, beni güldürdü. Jack amcamın sözünü keserek, dikeni çıkaracağı zamanı bildirmesini söyledim. Ama o, kanlı bir diken parçasını göstererek, ben gülerken çektiğini söyledi. İşte böyleydi Jack amcanın doktorluğu.

Uzun ince paketleri göstererek, “Bunların içinde ne var?” diye sordum.

“Seni ilgilendirmez,” diye cevap verdi.

Rose Aylmer, Jack amcamın kedisidir. Jack amca bu kedinin katlanabildiği çok az dişiden biri olduğunu söylerdi. Elini cebine soktu. Birkaç resim çıkardı. Hayranlıkla baktık.

“Şişmanlamış,” dedim.

“Evet, haklısın. Hastanede ameliyatlardan artakalan bütün parmakları ve kulakları yiyor.”

“Üf, pek ürkütücü bir hikâye bu,” dedim.

“Efendim?”

Atticus, “Sen ona aldırma Jack,” dedi. “Seni alt etmeye uğraşıyor. Calpurnia'nın anlattığına göre bir haftadır öfkesi üstündeymiş.”

Jack amca, kaşlarını kaldırdı. Bir şey söylemedi. Ben de uzun bir süredir kullanmaktan hoşlandığım kelimeleri okulda öğrendiğimi

açıklarsam Atticus'un beni okula yollamayacağını hesaplıyordum.

Fakat o akşam yemekte Atticus'a o lanet olası tereyağını uzatmasını söyleyince, Jack amca benden yana döndü. "Sizinle yemekten sonra görüşmek istiyorum küçükhanım," dedi.

Yemekten sonra Jack amca oturma odasına gidip koltuğa gömüldü. Dizlerine vurarak yanına gitmemi, kucağına oturmamı işaret etti. Jack amcamın kokusu hoşuma giderdi. İçki ve bir başka şey karışımıydı. "Sen annenden çok Atticus'a benziyorsun," dedi. "Artık pantolonuna da sığmamaya başlamışsın."

"Bence sığıyorum."

"Lanet olası ve kahrol gibi kelimeleri seviyorsun, değil mi?" Sevdiğimi söyledim.

"Ben hiç sevmiyorum," dedi Jack amca. "Elbet bu kelimelerin kullanılmasını gerektirecek bir durum olduğunda iş değişir. Bir hafta buradayım. Bu bir hafta süresince kelimelerine dikkat etmeni istiyorum Scout, böyle kelimeler kullanırsan başın belaya girer. Mükemmel bir hanımefendi olmak istiyorsun, değil mi?"

İstemediğimi söyledim.

"İstersin. Hadi şimdi ağacın yanına gidelim."

Yatma zamanına kadar ağacı süsledik. Geceleyin benimle Jem'e gelen paketleri düşündüm. Ertesi sabah kutuların üstüne balıklama atladık. Armağanlar Atticus'tandı. Alması için Jack amcaya ısmarlamıştı. Tam istediğimiz şeylerdi.

Jem, tüfeğiyle duvardaki bir resme nişan alınca Atticus, "Evin içinde kullanma," diye ihtarda bulundu.

Jack amca, "Onlara nişan almasını öğretmelisin," dedi.

"Bu senin görevin," diye karşılık verdi Atticus. "Ben yalnızca seyirciyim."

Ağacın başından uzaklaşmamız için Atticus'un, mahkemeye çıktığı zamanki ses tonunu kullanması gerekti. Silahlarımızı çiftliğe götürmemize izin vermemekle gözümüzü korkuttu. (Şimdiden Frances'i nasıl vuracağımı kuruyordum.) Bir tek yanlış davranışımızı görürse silahları elimizden alacaktı.

Finch çiftliği, bir uçurumdan aşağı üç yüz altmış altı basamakla inilen bir yerdeydi. Çiftlik bir iskeleyle sona eriyordu. Uçurumun gerisinde, nehrin aşağısında, Finch'lere ait zencilerin pamuk yükleyip boşalttıkları, buz, un, şeker ve kadın giyim eşyalarını getiren gemilerin yanaştığı iskele

vardı. Nehir boyunca toprak bir yol uzanıyor, sık ağaçlar arasında kayboluyordu. Yolun sonunda, beyaz, iki katlı bir bina vardı. Katların ikisi de verandalarla çevriliydi. Evi atamız Simon Finch, durmadan söylenen karısını mutlu etmek için yaşlılığında yaptırmıştı. Evin içi, Simon Finch'in torunlarına duyduğu büyük sevgi ve içtenliğini yansıtıyordu.

Üst katta altı yatak odası vardı. Dört tanesi kız çocukları, bir tanesi tek erkek çocuk olan Welcome Finch, bir tanesi de konuk gelen akrabalar içindi. Her şey son derece sade ve basitti. Kızların odalarına bir merdivenle, konuklarla oğlan odalarına da başka bir merdivenle çıkılıyordu. Kızların merdiveni, anne babalarının alt kattaki yatak odalarından başlıyordu. Böylece Simon Finch kızlarının eve geliş ve gidiş saatlerini daima kontrol altında tutabilmişti.

Evden ayrı olarak bir de mutfak vardı. Tahta döşenmiş bir yolla eve bağlanmıştı. Evin arka bahçesinde, bir direğin üstünde paslı bir çan duruyordu. Bu çan tarladaki işçileri çağırmak ya da bir felaketi bildirmek için kullanılıyordu. Çatıda bir kule vardı. Buradan Simon, işçilerinin kâhyasını, nehirdeki gemileri gözler, komşu çiftliktekileri seyredermiş.

Çiftliğe vardığımızda, Alexandra hala, Frances, Jack amcayı öptüler. Jimmy enişte, Jack amcanın elini sıktı. Jem'le beraber, Frances'e armağanlarımızı verdik. O da bize bir tane verdi. Jem yaşını hesaba katarak büyüklerin yanına gitti. Kuzenimizi eğlendirme işini bana bıraktı. Frances sekiz yaşındaydı. Saçını yağlayıp geriye doğru taramıştı.

Nazik bir tavırla, "Noel'de ne hediye aldın?" diye sordum.

"İstediğimi verdiler," dedi. Frances uzun bir pantolon, kırmızı bir deri okul çantası, beş gömlek, bir de hazır bağlanmış kravat istemişti.

"Pek güzel," diye yalan söyledim. "Jem'le ben de tüfek aldık. Jem'in ayrıca bir de kimya araçları takımı var..."

"Oyuncaktır tabii..."

"Hayır, hakiki. Bana görünmez bir mürekkep yapacak. O mürekkeple Dill'e mektup yazacağım."

Frances, bunun neye yarayacağını sordu.

"Mektubu açıp da boş bir kâğıtla karşılaşınca ne durumda kalacağını düşünebiliyor musun? Deliye dönecek."

Frances'le konuşurken, okyanusun dibine çöker gibi oluyordum. Eteklerim suya batıyordu. Şimdiye kadar içime bunca sıkıntı veren bir çocukla karşılaşmamıştım. Mobile'da oturduğu için beni okul idaresine şikâyet etmekle korkutamazdı. Ama her şeyi Alexandra halaya

yetiştiriyordu. Alexandra hala da, Atticus'a aklına geleni söylüyordu. Atticus da söyleneni ya unutuyor ya da bana cehennem hayatı yaşatıyordu. Atticus'un sert bir tonda biriyle konuştuğuna ilk olarak, "Alexandra! Onları elimden geldiği kadar iyi yetiştirmeye çalışıyorum," dediğinde tanık oldum. Konunun benim pantolonumla ilgisi vardı.

Alexandra hala, kıyafetim konusunda son derece titizdi. Erkek gibi pantolon giyersem bir hanımefendi olmayı aklıma getiremezdim. Elbiseyle oyun oynayamayacağımı söylediğim zaman, Alexandra hala pantolon giymeyi gerektirecek oyunlar oynamamamı söyledi. Alexandra hala küçük sobalar, oyuncak çay takımları, tabaklarla oynamamı ve doğumumda hediye ettiği inci kolyeyi takmamı istiyordu. Babamın hayatında bir güneş ışığı olmam da isteniyordu. Bir insanın pantolonla da güneş ışığı olabileceğini iddia edince, Alexandra hala pantolonlu bir kızın sadece bir gölge olacağını söyledi. Doğuştan iyi bir insan olarak doğmuştum ama her yıl daha kötü bir durum alıyordum. Alexandra hala durmadan duygularımı incitti. Dişlerimi gıcırdatıp durdum. Durumu Atticus'a anlatınca, ailede yeterince güneş ışığının bulunduğunu, bunu dert etmememi söyledi. Olduğum gibi, Atticus'un hoşuna gidiyordum.

Noel yemeğinde, ben yemek odasındaki küçük masada oturdum. Hala, Jem'le Frances'i büyük masada oturttu. Çoğunlukla, acaba hala ne yapacağımı sanıyor, kalkıp bir şey atacağımı mı, diye düşünürdüm. Arada sırada beni de onlarla birlikte oturtmasını rica etmeyi düşündüm. Ne kadar uygar olduğumu gösterme fırsatını bulacaktım. Hem evde her gün babamla aynı masada yemek yiyordum. Öyle büyük bir hata da yaptığım olmamıştır. Atticus'a ağırlığını koymasını rica edince, hiç ağırlığı olmadığını söyledi... Orada konuktuk. Ev sahibinin otur dediği yerde oturmak zorundaydık. Alexandra halanın kız çocuğu olmadığı için, kızların ruhsal durumundan anlamadığını da ekledi.

Halanın yemekleri her şeyi unutturmaya yetti: Üç çeşit et yemeği, bahçesinde yetiştirdiği sebzelerden bir yemek, şeftali konservesi, iki çeşit pasta. Yemekten sonra büyükler oturma odasına geçtiler. Jem yere uzandı. Ben de arka bahçeye gittim. Atticus uykulu bir sesle, "Ceketini giy," diye seslendi. Duymadım.

Arka merdivenlerde oturdum. Frances de yanıma geldi. "Bu kadar iyi bir yemek yememiştim," dedim.

"Büyükannem olağanüstü bir aşçı," dedi Frances. "Bana da öğretecek."

“Erkekler yemek pişirmez,” diyerek güldüm. Aklıma, önünde önlükle Jem gelmişti.

“Büyükanne, bütün erkekler yemek pişirmesini bilirlerse kadınlara daha incelikli davranıp yardımcı olacaklarını söylüyor,” dedi.

“Ben Dill’in bana yardımcı olmasını istemem,” dedim. “Ben ona iş görürüm daha iyi.”

“Dill mi?”

“Evet, o işte.”

“Ben onu iyi tanıyorum.”

“Nereden tanıyorsun?”

“Büyükanne o oğlanın ailesinin olmadığını söylüyor...”

“Nereden biliyorsun?”

“Akrabaları arasında dolaşıyormuş. Yazları da Bayan Rachel yanına alıyormuş.”

“Frances, öyle değil!”

Frances yüzüme karşı sırıttı. “Bazen pek aptallaşıyorsun Jean Louise. Bir şey bilmiyorsun sen.”

“Ne demek istiyorsun?”

“Büyükannenin dediği gibi, eğer Atticus dayı senin serserilerle dolaşmana izin veriyorsa bu onun suçu. Senin değil. Sana söylüyorum, ailenin adı lekelenecek...”

“Frances, ne demek istiyorsun?”

“Söylediğimi. Büyükanne diyor ki, Atticus dayının seni başıboş bırakması bir yana şimdi de zencilerin tarafını tutuyor. Maycomb’da dolaşamayacağız artık. Aileyi mahvediyor”

“Etmiyor,” diye kükredim. “Neden söz ettiğini bilmiyorum. Ama hemen susarsan iyi edersin lanet olası!”

Merdivenlerden sıçrayarak indim. Frances’i dövmek çok kolaydı. Sözlerini hemen geri almasını istedim. Frances, mutfağa doğru koşarak, “Zenci dostu!” diye bağırdı.

İnsan, avına yaklaşırken acele etmemeli. Vakit kazanmaya çalışmalı. Konuşmayınca meraklanıp ortaya çıkacaktı. Frances tekrar kapısında göründü. “Hâlâ kızgın mısın Jean Louise?” diye sakınarak sordu.

“Konuşmaya değmez,” diye cevap verdim.

Ortaya çıktı.

“Sözlerini geri al Frances!” Acele etmiştim. Frances tekrar mutfağa kaçtı. Ben de merdivenlere çekildim. Sabırla bekleyecektim. Aradan henüz

beş dakika geçmemişti ki Alexandra halanın, “Frances nerede?” diye sorduğunu duydum.

“Şurada mutfakta.”

“Orada oynamasının yasak olduğunu biliyor.”

Frances kapıya gelip, “Büyükanne, Jean Louise beni buraya kıstırdı. Dışarı çıkmama izin vermiyor,” diye haykırdı.

“Burada ne oluyor Jean Louise?”

Başımı kaldırıp Alexandra halaya baktım. “Onu oraya ben sokmadım hala,” dedim. “Ben bir şey yapmıyorum.”

Frances, “Yapıyor,” diye atıldı. “Beni dışarı çıkarmıyor.”

“Kavga mı ettiniz?”

“Jean Louise bana kızdı büyükanne,” dedi Frances.

“Frances buraya gel. Jean Louise senden bir söz daha duyarsam babana söylerim. Biraz önce kötü bir söz kullandığını duydum.”

“Hayır, kötü söz kullanmadım.”

“Bir daha duymayayım.”

Alexandra hala, demek ki başkalarının konuşmalarını gizlice dinliyordu. Hala gözden kaybolur kaybolmaz, Frances ortaya çıktı. Benden uzak durarak, “Benimle uğraşma,” dedi.

Çimenlerin üzerinde gezinmeye başladı, arada sırada bana dönüp gülümsüyordu. Jem verandaya çıktı. Bize bakıp yine içeri girdi. Frances mimoza ağacına tırmandı. İndi. Ellerini cebine soktu. Avlunun etrafını dolaştı. “Hah,” dedi. Kendini Jack amca mı sandığını sordum. Frances bana orada oturmamın, kendisine karışmamamın söylendiğini hatırlattı.

“Seni rahatsız etmiyorum,” dedim.

Frances yüzüme dikkatle baktı. Gerçekten sakinleştiğimi söyledi. Fısıltılı bir sesle, “Zenci dostu...” dedi.

Ona küfrederek sol yumruğumu çenesine yerleştirdim. Elim kanadı. Sağ yumruğumu havaya kaldırmıştım ki, Jack amcam kollarımdan yakalayarak, “Dur,” dedi.

Alexandra hala, Frances’in yanına koştu. Mendiliyle gözyaşlarını sildi. Yanağını okşayıp başını sıvazladı. Atticus, Jem, Jack amca verandaya çıkınca, Frances hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Jack amca, “Kavgaya kim başladı?” diye sordu.

Frances’le ikimiz birbirimizi gösterdik. Frances, “Büyükanne,” diye uludu. “Bana orospu çocuğu dedi ve üstüme atladı.”

Jack amca, “Doğru mu Scout?” diye sordu.

“Doğru galiba.”

“Kötü söz söyleyince başının belaya gireceğini söylemiştim. Değil mi?”

“Evet efendim. Fakat...”

“Şimdi başın derde girdi. Burada bekle.”

Orada durmakla durmamak arasında kararsızdım. Karar vermekte geç kaldım: Tam kaçmak için harekete geçmiştim ki, Jack amca yetişti. Birden kendimi, bir ekmek kırıntısıyla cebelleşen bir karıncaya bakar buldum.

“Bir daha sizinle asla konuşmayacağım! Sizden nefret ediyorum. Umarım yarın ölürsünüz!” Avunmak için Atticus’a koştum. Buna kendisinin neden olduğunu, artık eve dönme zamanının geldiğini söyledi. Hiç kimseye veda etmeden arabanın arkasına geçip oturdum. Eve gelince hemen odama koştum. Kapıyı kapadım.

Üstümü çıkarınca yalnızca birkaç ufak berem olduğunu gördüm. Derin bir düşünceye daldığım sırada kapı vuruldu. Kim o diye sordum. Jack amca cevap verdi.

“Gidin!”

Bu biçimde konuşursam yeniden döveceğini söyleyince sustum. Odama girdi. Bir köşeye çekildim. Arkamı döndüm. “Scout,” dedi. “Benden hâlâ nefret ediyor musun?”

“Lütfen gidin efendim.”

“Beni suçlu bulacağını aklıma bile getirmemiştim. Beni düş kırıklığına uğrattın... Ne olacağını biliyordun, yine de yaptın.”

“Bilmiyordum.”

“Tatlım, herkese öyle...”

“Adil değilsiniz,” dedim. “Değilsiniz.”

Jack amcamın kaşları havaya kalktı. “Değil mi? Nasıl?”

“Çok iyi insansınız Jack amca,” dedim. “Bütün yaptıklarınıza rağmen sizi yine de seviyorum. Ama çocukları anlamıyorsunuz.”

Jack amca ellerini beline koydu, bana baktı. “Çocukları nasıl anlamıyormuşum Bayan Louise?” diye sordu. “Senin davranışın pek az anlayış isterdi. Son derece kötü, saygısızca bir davranıştı.”

“Her şeyi anlatmama izin verecek misiniz? Hep anlatmaya çalıştım ama dinlemediniz.”

Jack amcamın kaşları aşağı indi. Yatağımın üstüne oturdu. “Başla,” dedi.

Derin bir soluk aldım. “Bir kere,” dedim. “Bana hiçbir şey sormadınız. Beni hemen suçlu buldunuz. Biz, Jem’le kavga ettiğimizde, Atticus hiçbir

zaman yalnız Jem'i dinlemekle yetinmez. Benim anlattıklarımı da dinler. Sonra bana çok gerekmezse, kötü söz kullanmamamı söylemiştiniz. Frances beni öylesine çileden çıkardı ki kafasını kırmamak için kendimi güç tuttum."

Jack amca başını kaşıdı. "Peki sorun neydi Scout?"

"Frances, Atticus için bir şey söyledi. Yutulacak gibi bir şey değildi."

"Ne dedi?"

"Zenci dostu. Bunun ne demek olduğunu pek kestiremiyorum. Fakat Frances'in söyleyişinden kötü bir şey olduğunu çıkardım. Jack amca, orada öylece oturup, Frances'in, Atticus'un aleyhinde konuşmasına izin veremezdim."

"Demek Atticus için böyle söyledi?"

"Evet efendim. Daha başka şeyler de söyledi. Atticus'un aileyi mahva sürüklediğini. Benimle Jem'i başıboş bıraktığını..."

Jack amcanın durumunu görünce yine fena bir şeyler söylediğimi sandım. Ama, "Bu konuyu halledeceğiz," deyince Frances'in işinin iş olacağına karar verdim. "Bu akşam çiftliğe gitmeye niyetim var."

"Yalvarırım efendim. Üstünde durmayın. Ne olur."

"Bu işi burada bırakmaya hiç niyetim yok," diye karşılık verdi. "Bundan Alexandra'nın haberi olmalı. Oğlanı bir elime geçireyim de gör..."

"Jack amca, bana söz verir misiniz, yalvarırım, Atticus'a bundan hiç söz etmeyin, olur mu? Bir keresinde benden, kendisi için hiç kimseyle kavga etmememi istemişti. Frances'le bambaşka bir konu dolayısıyla kavga ettiğimizi sansın istiyorum. Lütfen söz verin..."

"Ama Frances'in böyle bir şey..."

"Yalvarırım. Elimi sarar mısınız? Hâlâ kanıyor da."

"Tabii sararım bebeğim. Bu kadar zevkle saracağım bir el az bulunur. Buraya gelir misin?"

Jack amca beni banyoya soktu. Parmaklarımdaki sıyrıkları temizleyip sararken, bana, Hodge adında bir kedisi olan, şehre inerken, kaldırımdaki bütün çatlak izlerini sayan minyon bir ihtiyardan söz etti. "İşte," dedi. "Nişan yüzüğünü takacağın parmağında bu yaranın izi kalacak."

"Teşekkür ederim efendim! Jack amca?"

"Efendim?"

"Oruspu çocuğu ne demek?"

Jack amca, Avam Kamarası'nda, üyeler birbirleriyle tartışırken, havaya üflediği tüyleri boşlukta tutmaya çalışan yaşlı bir başbakanın hikâyesini

anlatmaya daldı. Galiba sorumu cevaplandırmaya çalışıyordu. Ama ben bir şey anlamadım.

Daha sonra, yatmış olmam gerektiği bir anda su içmek için aşağı indim. Atticus ve Jack amcanın sesleri oturma odasından geliyordu.

"Ben asla evlenmeyeceğim Atticus!"

"Niçin?"

"Çocuklarım olabilir."

"Öğrenmen gereken çok şey var Jack," dedi Atticus.

"Biliyorum, kızın bugün ilk dersimi verdi. Çocukları pek anlamadığımı söyledi, nedenini anlattı. Haklıydı. Atticus, ona karşı nasıl davranmam gerektiğini anlattı... Scout'a karşı sert davrandığım için öyle üzgünüm ki."

Atticus güldü. "Hak etmişti. Onun için üzülmeye değmez."

Diken üstünde bekledim. Jack amcanın, Atticus'a olayın benim yönümden görünüşünü anlatacağım umuyordum. Ama anlatmadı. Yalnız, "Söylediği şeylerin anlamlarını bilmeden söylüyor. Bana orospu çocuğu ne demektir diye sordu."

"Anlattın mı?"

"Hayır, William Melbourne'den söz ettim."

"Jack, çocuk sana bir şey sorarsa cevap ver, Tanrı aşkına başka konulara geçme. Çocuklar çocuktur ama kaçamak cevabın hemen farkına varlar. Şaşırırlar." Sonra düşünerek, "Bugün öğleden sonra olanın cevabını verebilirim. Bütün çocukların, kötü sözleri kullandıkları bir dönem vardır. Bu gibi sözleri kullanmakla dikkati üzerlerine çekemeyeceklerini anlayınca unutur giderler. Üzerlerine gidersen bir yararı olmaz, Scout kendini tutmayı öğrenmeli. Hem de çok çabuk. Şu gelecek birkaç ay içinde ne olacağı hiç belli değil. Neyse durumundan memnunum. Jem olgunlaşıyor. Scout da onu izlemeli. Scout'ın arada sırada yardıma ihtiyacı var daha," dedi.

"Atticus, Scout'ı hiç dövmedin değil mi?"

"Evet, dövmedim. Şimdiye kadar gözünü korkutarak durumu idare edebildim. Jack, Scout söylediklerimi uygulamak için elinden geleni yapıyor. Arada sırada sözümden dışarı çıkıyor ama bu hep istemeyerek oluyor."

"Bu benim istediğim cevap değil," dedi Jack amca.

"Biliyorum. Scout, elinden geleni yaptığını bildiğimi bilmiyor. İstediğin cevap bu. Beni endişelendiren taraf Scout ve Jem'in pek yakında hiç hoşlarına gitmeyecek şeyleri sineye çekmek zorunda kalacak olmaları. Ama Scout'ın onuruna dokunulursa yapmayacağı şey yoktur..."

Tekrar Jack amcanın verdiği sözü bozmasını bekledim. Bozmadı.

“Atticus, bu konu, ne kadar kötüye gidebilir? Artık fazla vaktin kalmadı sayılır.”

“Çok kötü olabilir Jack. Elimizdeki tek kanıt, bir zencinin Ewell’lar aleyhine söylediği şeyler... Jürinin Tom Robinson’ın Ewell’lar aleyhinde söylediklerine jürinin inanmasını bekleyemem... Evvell’ları tanıyor musunuz?”

Jack amca tanıdığını söyledi. Hatırlıyordu. Hatırlayabildiklerini Atticus’a anlattı. Ama Atticus, “Sen bir kuşak geri kalmışsın,” dedi. “Şimdi durum daha da kötü.”

“Peki, ne yapacaksın?”

“Önce, jüriyi bir parça zorlayacağım... Sonra temyiz hakkımız da var. Şimdiden bir şey söyleyemem Jack. Biliyorsun, bütün hayatım boyunca bu tür bir davadan kaçınmaya çalıştım. Ama John Taylor beni gösterip, ‘Sen alacaksın!’ deyince çare kalmadı.”

“İşin altından kalkacağını umuyorum.”

“Başka türlü çocuklarımın yüzüne bakabilir miyim, söyle? Sen de benim kadar olacakları biliyorsun Jack. Jem ve Scout’ı bu badireden yarasız beresiz atlatmak için dua ediyorum. Her şeyden çok Maycomb’un hastalığının onlara geçmemesini istiyorum. Gayet mantıklı, aklı başında insanlar, bir zenci sorunu ortaya çıktı mı, sanki bambaşka insanlar oluyorlar... Böyle bir davranışı anlatmaya çalışmak elimden gelmez... Jem ve Scout’ın başkalarının sözlerini dinleyecekleri yerde, doğru bana gelmelerini isterim. Umarım bana bu kadarcık güvenleri vardır. Jean Louise?”

Yerimden sıçradım. Köşeden kafamı uzattım.

“Efendim?”

“Yatağına git.”

Alelacele odama çıkıp yatağıma girdim. Beni ele vermediği için Jack amca dünyanın en büyük insanıydı. Atticus’un kendilerini dinlediğimi nasıl anladığını bir türlü çıkaramadım. Ancak uzun yıllar sonra, söylediği her sözü duymamı istediğini kavradım.

Onuncu Bölüm

Atticus bitkindi; hemen hemen elli yaşlarındaydı. Jem'le niçin bu kadar yaşlı olduğunu sorduğumuzda, geç evlendiğini söylerdi. Okul arkadaşlarımızın babalarından çok yaşlıydı. Okul arkadaşlarımız, "Babam..." diye başladıkları zaman bizim, kendi babamız hakkında övüneceğimiz pek bir şey yoktu.

Jem futbol delisiydi. Atticus, kalecilik yapmaktan hiç bıkmazdı. Ama Jem, onunla mücadeleye kalkıştı mı, Atticus, "Bunun için ben artık çok yaşlıyım oğlum," derdi.

Bizim babamız hiçbir şey yapmazdı. Dükkânda değil, ofiste çalışırdı. Kamyon sürmezdi. Şerif değildi. Çiftçilik yapmaz, garajda çalışmazdı. Kısaca, kimsenin hayranlığını çekecek bir şey yapmazdı.

Bütün bunlardan başka da gözlük takardı. Sol gözü artık hiç görmüyor gibiydi. Sol gözündeki görme zayıflığının Finch ailesinin baş derdi olduğunu söylerdi. Bir şeyi iyice görmek istediğinde başını çevirir, sağ gözüyle bakardı.

Okul arkadaşlarımızın babalarının yaptığı şeyleri yapmazdı: Hiç ava gitmez, poker oynamaz, balığa çıkmaz, içki ve sigara içmezdi. Oturma odasında oturur, kitap okurdu.

Bütün bu dikkati çekmeyen durumuna karşılık, Atticus yine de istediğimiz kadar gözden uzak duramadı: Tom Robinson'ın savunmasını üzerine alması hiç de güzel olmayan yorumlara neden oldu. Cecil Jacobs'la olan tartışmamdan sonra etrafa Scout'ın artık kavga etmediği, kavga etmesine babasının izin vermediği sözü yayıldı. Bu söylenti tamamen doğru değildi: Atticus için açıkça dövüşmezdim belki. Ama aile içinde durum başkaydı. Orada, yeğen, kuzen herkesle kıyasıya dövüşebilirdim. Örneğin Frances Hancock bunu biliyordu.

Tüfeklerimizi verdiği halde Atticus bize nişan almasını öğretmedi. İlk kuralları Jack amcadan öğrendik. Amcamız, Atticus'un silahlara ilgi duymadığını söyledi. Atticus, bir gün Jem'e, "Senin yerinde olsam, arka bahçede teneke kutulara nişan alırdım," dedi. "Ama kuşların peşine düşeceğini biliyorum. İstediğin kadar kuş avlayabilirsin, ama sakın bülbüle dokunma. Zararsız olanları öldürmenin günah olduğunu aklından çıkarma."

Atticus'un, bir şeyi yapmanın günah olduğunu söylediğine ilk kez tanık oluyordum. Nedenini Bayan Maudie'ye sordum. "Baban haklı," diye cevap verdi. "Bülbüller bir şey yapmazlar. Yalnız öterler. Bahçelerdeki tohumları yemez, çiçeklere zarar vermezler. Yalnız bizim için tatlı tatlı öterler. Bunun için bülbülü öldürmek günahtır."

"Bayan Maudie, bizim mahalle eski bir mahalle, değil mi?"

"Bildim bileli burada yaşıyorum."

"Bizim sokakta oturanların hepsinin yaşlı olduğunu söylemek istedim. Burada Jem ve benden başka çocuk yok. Bayan Dubose neredeyse yüz yaşına girecek. Bayan Rachel yaşlı. Sizinle babam da yaşlısınız."

Bayan Maudie kaşlarını çatarak, "Ben elliye pek yaş demem," dedi. "Henüz tekerlekli sandalyeye kurulup oturmadım, değil mi? Baban da öyle. Ama o koskoca evin yandığına seviniyorum. Çünkü peşinden koşturamayacak kadar yaşlandığımı kabul ediyorum. Haklısın Jean Louise, burası durmuş oturmuş bir mahalle. Pek arkadaşınız yok değil mi?"

"Okulda var efendim."

"Çok şanslı olduğunuzu biliyor musunuz? Seninle Jem için babanın bu yaşta olması harika bir şey. Eğer babanız otuz yaşında olsaydı, hayatınız bambaşka bir yön alırdı."

"Doğru söylüyorsunuz. Atticus hiçbir şey yapamıyor..."

"Söylesem şaşırırsınız," dedi Bayan Maudie. "Onun içi hayatla dopdolu."

"Ne yapabilir ki?"

"Bu kasabanın en iyi dama oyuncusu olduğunu biliyor musunuz? Çiftlikteyken, Atticus'un, nehrin iki yakasında yenmediği kimse yoktu."

"Çok ilginç. Jem'le ben onu hep yeneriz."

"Sonra onun arp çalmasını bildiğini de biliyor musunuz?"

Bu beceri, benim babamdan daha çok utanmama neden oldu.

"İşte böyle..." dedi.

"Ne Bayan Maudie?"

“Şey, hiçbir şey yok... Babanızla övünmelisiniz. Herkes arp çalamaz. Şimdi marangozların ayakları altında dolaşmayın. Eve gidin daha iyi. Ben çiçeklerimle ilgileneceğim. Size göz kulak olamam. Başınıza bir şey düşebilir.”

Arka bahçeye gittim. Jem’i teneke kutulara nişan alırken buldum. Çevrede onca kuş varken bu davranışı bana pek aptalca göründü. Ön bahçeye geçtim. İki saat kadar kendi kendime oynadım.

Atticus öğle yemeğine geldiğinde beni sokağa doğru nişan alırken buldu...

“Nereye ateş ediyorsun?” diye sordu.

“Bayan Maudie’nin kıçına.”

Atticus dönüp baktı. Geniş nişan yerimin çiçekleri üstüne eğilmiş olduğunu gördü. Şapkasını geriye doğru itti. Gitti. “Maudie,” diye seslendi. “Seni uyarmam gerek sanıyorum. Adamakıllı tehlikede sayılırsın.”

Bayan Maudie doğruldu. Bana baktı. “Atticus, sen şeytanın birisin,” dedi.

Atticus tekrar yanıma geldi. Oyuna son vermemi söyledi. “Bir daha seni birine nişan alırken görmeyeyim,” dedi.

Keşke babam, Bayan Maudie’nin dediği gibi şeytanın biri olsaydı. Meseleyi Calpurnia’ya açtım. “Bay Finch mi?” dedi. “Birçok şey yapabilir.”

“Ne gibi?”

Calpurnia başını kaşıyarak, “Tam olarak söyleyemeyeceğim,” diye cevap verdi.

Bir cumartesi günü, bir serçe ya da tavşan vurabilir miyiz diye araştırmaya çıktık. Radley’lerin evinden beş yüz metre kadar uzaklaşmıştık ki, Jem’in başını çevirdiğini, gözünün ucuyla bir yere baktığını gördüm.

“Nereye bakıyorsun?”

“Şu karşıdaki köpeğe.”

“İhtiyar Harry Johnson’ın köpeği, değil mi?”

“Evet.”

Tim, Mobile otobüsünün şoförü olan ve kasabanın güneyinde oturan Bay Harry Johnson’ın malıydı. Tim bir av köpeğiydi. Aynı zamanda Maycomb’un sevgilisiydi. Ona Tim Johnson derdik.

“Ne yapıyor?”

“Bilmiyorum Scout. Eve dönsek daha iyi olur”

“Anladım Jem. Şubat ayındayız.”
“Fark etmez. Ben gidip Cal’a haber vereceğim.”
Yarış eder gibi eve döndük. Doğru mutfağa koştuk.
Jem, “Cal,” dedi. “Bir dakika dışarı gelir misin?”
“Ne var Jem? Her istediğin an dışarı çıkamam ki.”
“Şu karşıki köpeğin bir şeyi var, gel bak.”
Calpurnia içini çekti. “Şimdi köpek ayağı falan saramam. Banyodaki dolapta her şey var. Kendiniz yapın.”
Jem başını sallayarak, “Bu hasta Cal!” dedi. “Garip bir hali var.”
“Ne yapıyor, kuyruğunu yakalamaya mı çalışıyor?”
“Hayır Cal. Yemin ederim ki doğruyu söylüyorum.”
“Koşuyor muydu?”
“Hayır. Düşünceli düşünceli dolaşıyordu. O kadar ağır yürüyordu ki yürüdüğü belli bile olmuyordu. Bu yana geliyordu.”
Calpurnia ellerini yıkadı. Jem’in ardından bahçeye çıktı.
“Ben ortalıkta köpek görmüyorum,” dedi.
Calpurnia ses çıkarmadan baktı. Sonra ikimizi omuzlarımızdan yakaladı. Eve koşturdu. Arkamızdan tahta kapıyı kapayıp telefona gitti. “Bana Bay Finch’in ofisini bağlayın!” diye bağırdı.
“Bay Finch!” diye avaz avaz haykırdı. “Ben Cal. Yemin ederim ki sokakta bir kuduz köpek var... Bu yana doğru geliyor... Evet efendim... Evet Bay Finch... Tim Johnson efendim... Evet efendim... Evet efendim... Evet...”
Calpurnia telefonu kapadı, Atticus’un ne dediğini sorunca başını sallamakla yetindi. Sonra telefonu bir daha eline aldı. Tuşa bastı. “Bayan Eula May,” dedi. “Bay Finch’le görüştüm. Artık bağlamayın... Dinleyin Bayan Eula May, bu sokakta oturan Bayan Rachel, Bayan Maudie ve diğerlerine, kuduz bir köpeğin bu yana doğru geldiğini haber verir misiniz? Yalvarırım efendim.” Biraz bekledi. Sonra, “Şubat ayında olduğumuzu biliyorum,” dedi. “Fakat kuduz köpeği gürünce hemen anlarım. Yalvarırım acele edin.”
Calpurnia, Jem’e, “Radley’lerin telefonu var mı?” diye sordu.
Jem telefon rehberine baktı. Olmadığını söyledi. “Zaten onlar dışarı çıkmazlar Cal.”
“Yine de haber vermek gerek.”
Calpurnia ön bahçeye koştu. Biz de ardından baktık. “Siz evde bekleyin,” diye bağırdı.

Calpurnia'nın verdiği haber mahalleye yayılmıştı. Görebildiğimiz bütün kapılar kapanmıştı. Ortalıkta Tim Johnson'dan eser yoktu. Calpurnia'nın Radley'lere doğru koştuğunu gördük. Önlüğü ile etekliğini tutup dizlerinin üstüne çekmişti. Ön merdivenleri çıkıp kapıyı vurdu. Açan olmadı. Bu kez, "Bay Nathan, Bay Arthur," diye bağırdı. "Kuduz köpek geliyor! Kuduz köpek geliyor!"

"Arka kapıdan gitmeliydi," dedim.

Jem başını sallayarak, "Hiç fark etmez," diye karşılık verdi.

Calpurnia boş yere kapıyı çalıyordu. Uyarılarına kimsenin cevap verdiği yoktu: Sanki sesini kimse duymamıştı.

Calpurnia, arka bahçeye koşarken sokağa bir siyah Ford girdi. İçinden Atticus'la Bay Heck Tate çıktı.

Bay Heck Tate, Maycomb'un şerifiydi. Atticus kadar uzun boyluydu ama ondan daha zayıftı. Sivri bir burnu vardı. Parlak madeni delikleri olan çizmeler giyerdi. Kemeri kurşunla dolu olurdu. Tabanca da taşırdı. İkisi verandaya gelince, Jem kapıyı açtı.

Atticus, "Dışarı çıkma oğlum," dedi. "Köpek nerede Cal?"

Calpurnia yolun aşağısını göstererek, "Şimdiye kadar buraya gelmeliydi," diye cevap verdi.

Bay Tate, "Koşmuyordu değil mi?" diye sordu.

"Hayır, titreme devresindeydi Bay Heck."

Atticus, "Ardından gidelim mi Heck?" diye sordu.

"Beklesek daha iyi olur Bay Finch. Daima düz bir yönde giderler. Ama yine de belli olmaz. Dönebilir de... Umarım döner. Yoksa dosdoğru Radley'lerin arka bahçesine girecek. Biraz bekleyelim."

Atticus, "Radley'lere gideceğini sanmam," dedi. "Parmaklıklar engel olur. Yolu izleyerek ilerleyecektir..."

Kuduz köpeklerin ağızlarından salya aktığını, koştuklarını, sıçradıklarını, onun bunun gırtlağına atıldıklarını sanırdım. Sonra ağustos ayında kudurduklarını bilirdim.

Boşaltılmış bir sokaktan daha kötü bir şey olamaz. Ağaçlar kımıldamıyor, kuşlar ötmüyordu. Bayan Maudie'nin bahçesindeki marangozlar ortadan yok olmuşlardı. Bay Tate'in önce burnunu çektiğini, sonra sümkürdüğünü duydum. Tüfeğini kolunun altına sıkıştırmıştı. Bayan Crawford'ın yüzünün ön kapısının camına yapışmış olduğunu fark ettim. Bayan Maudie de yanındaydı. Atticus ayaklarını bir taşın üstüne koydu. Kalçasını ağır ağır ovdu.

Sonra sakin bir sesle, “İşte geliyor,” dedi.

Tim Johnson ortaya çıktı. Radley’lerin evine paralel bir yönde, uykudaymış gibi geliyordu.

Jem, “Şuna bakın,” diye fısıldadı. “Bay Heck dümdüz giderler demişti. Bu yolun üstünde bile gidemiyor.”

“Çok hasta galiba,” dedim.

“Önüne çıkanın üstüne atılır.”

Bay Tate elini alnına götürdü. “Tamam, hasta bu Bay Finch,” dedi. Tim Johnson, ağır ağır yaklaşıyordu. Ne oynuyor ne de yeşillikleri kokluyordu: Sanki bir hedefe kendini adamış gibi, görünmez bir güç onu bize doğru itiyordu. Bir atın, üstündeki sinekleri kovarken titrediği gibi tepeden tırnağa titriyordu. Çenesi açılıp kapanıyordu. Bitkin bir haldeydi. Ama ağır ağır da olsa bize doğru geliyordu.

Jem, “Ölecek bir yer arıyor!” dedi.

Tim Johnson, kaldırımın üstüne çıktı. Geriye kalan zavallı aklıyla nereye gideceğini düşünür gibi durdu. Kararsız bir iki adım attı. Sonra Radley’lerin kapısının önünde durdu. Dönmek istedi. Fakat başaramadı.

Atticus, “Tam isabet ettirebileceğin bir yerde Heck,” dedi. “Yan sokağa sapmadan işini bitir. Yoksa başımıza iş açar. İçeri gir Cal.”

Calpurnia tel kapıyı açtı. Kancayı elinde tutuyordu. Benimle Jem’i vücuduyla korumaya çalışıyordu. Biz, kollarının altından sokağı görüyorduk.

Bay Tate tüfeği Atticus’a uzatarak, “Siz vurun Bay Finch,” dedi. Jem’le neredeyse bayılacaktık.

Atticus, “Vakit geçirme Heck,” dedi. “Hadi.”

“Bay Finch, bu işin bir tek kurşunda yapılması gerek.”

Atticus başını sallayarak, “Hadi Heck,” dedi. “Bütün gün orada durup seni bekleyecek değil ya.”

“Tanrı aşkına Bay Finch. Bakın nerede! Bir isabet ettiremezsem, dosdoğru Radley’lere girer.”

“Otuz yıldan beri elime silah almadım...”

Bay Tate, tüfeği Atticus’a atar gibi verdi. “Siz vurursanız, çok sevinirim,” dedi.

Bir sis perdesi gerisinden, Jem’le babamızın silahı alışını, sokağın orta yerine yürüyüşünü izledik. Hızlı yürüyordu. Ama bana suyun altında gidiyormuş gibi geldi. Zaman durmuştu sanki.

Atticus, gözlüğünü alnına itti. Fakat kayıp yere düştü. Sessizlikte camlarının kırıldığını duydum. Atticus gözlerini sildi. Gözlerini kırpıştırdığını görebiliyorduk.

Radley'lerin kapısının önünde, Tim Johnson bir türlü varamadığı karara varmış, yine yoluna gitmeyi kararlaştırmıştı galiba. Çünkü iki adım attı. Durdu. Başını kaldırdı. Vücudunun dimdik kasıldığını gördük.

Tüfek patladı. Tim Johnson zıpladı. Kaldırımın kenarına kahverengi beyaz bir külçe halinde serildi.

Bay Tate verandadan indi. Radley'lerin evine doğru koştu. Köpeğin önünde durup eğildi. Köpeği çevirdi. Parmağını alnına, sol gözüne doğru götürdü. "Bir parça sağa doğru nişan almışsınız Bay Finch," dedi.

Atticus, "Hep öyle nişan alırdım," diye cevap verdi.

Eğildi. Gözlüğünü aldı. Kırılan camları ayağıyla ezdi. Bay Tate'in yanına gitti. Tim Johnson'a baktı.

Kapılar birer birer açıldı. Sokak ağır ağır canlandı. Bayan Maudie, Bayan Stephanie Crawford'la göründü.

Jem şaşırmıştı. Donmuş gibi olduğu yerde duruyordu. Kımıldatmak için bir çimdik attım. Atticus geldiğimizi görünce, "Olduğunuz yerde durun," dedi.

Bay Tate'le Atticus bahçeye döndüler. Bay Tate gülümsüyordu. "Köpeği alması için Zeebo'yu yollarım," dedi. "Pek fazla bir şey unutmamışsınız Bay Finch."

Atticus cevap vermedi.

Jem, "Atticus?" dedi.

"Efendim?"

"Hiç!"

"Gördüm. Tek Kurşun Finch!"

Atticus yıldırım gibi sesin geldiği yana döndü. Bayan Maudie'yle burun buruna geldiler. Bir şey söylemeden birbirlerine baktılar. Sonra Atticus, şerifin arabasına bindi. Jem'e, "Buraya gel!" dedi. "Köpeğin yanına yaklaşmayın anladınız mı? Şimdi de sağ olduğu zamanki kadar tehlikeli."

Jem, "Peki efendim," diye cevap verdi. "Atticus..."

"Efendim oğlum?"

"Hiç."

"Neyin var çocuk? Konuşmasını mı unuttun?" diyerek Bay Tate, Jem'e gülümsedi. "Babanın..."

Atticus, "Hışş, Heck," dedi. "Hadi dönelim artık."

Onlar gidince Jem’le Bayan Stephanie’nin verandasına gittik. Zeebo’nun çöp arabasıyla gelip köpeği almasını bekledik.

Jem’in donukluğu devam ediyordu. Bayan Stephanie, “Şubat ayında köpeğin kuduracağı kimin aklına gelirdi!” dedi. “Harry Johnson, Mobile’dan dönüşte haberi alır, köpeğini Finch’in vurduğunu öğrenince ne yapar bilmem.”

Jem konuşma yeteneğini kazanır gibi oldu. “Gö... gö... gördün mü Scout?” dedi. “Orada duruşunu... Gördün mü? Sanki... tüfek kendisinden bir parça gibiydi. Öyle de hızlı davrandı ki... Sanki... Ben bir şeyi vurabilmek için en aşağı on dakika nişan almalıyım.”

Bayan Maudie, şeytanca bir gülümsemeyle, “Ne dersiniz Bayan Jean Louise?” dedi. “Hâlâ babanızın bir şey yapmadığını mı düşünüyorsunuz? Ondan utanıyor musunuz?”

“Hayır,” diye cevap verdim.

“Geçende söylemeyi unuttum. Arp çalmaktan başka bir de nişancıydı. Maycomb’da onun üstüne nişancı yoktu. Artık her şeyi biliyorsunuz. Gençliğinde lakabının Tek Kurşun olduğunu bilmiyor muydunuz? Çiftlikte attığını vururdu. Attığı on beş kurşundan on dördünü isabet ettirip de birini boşa salladı mı üzülürdü.”

Jem, “Bize hiç bundan söz etmedi,” diye mırıldandı.

“Söylemedi, değil mi?”

“Söylemedi efendim.”

“Niçin hiç ava çıkmıyor?” dedim.

“Ancak bunu size belki ben anlatabilirim,” dedi Bayan Maudie. “Babanız kalbi çok temiz bir insandır. Nişancılık bir Tanrı vergisidir. Bir yetenektir... İlerletmek için çalışmak gerek elbet. Ama piyano ya da arp çalmaya benzemez. Öyle sanıyorum ki, bu yeteneğinin diğer canlılar için iyi bir şey olmadığına karar verince tüfeği elinden bıraktı. Zorunlu olmadıkça ateş etmemeye karar verdi. Bugünkü gibi.”

“Bununla övünmeli,” dedim.

“Akıllı insanlar hiçbir zaman yetenekleriyle övünmezler,” dedi Bayan Maudie.

Zeebo’nun geldiğini gördük. Arabanın arkasından bir kürek aldı. Tim Johnson’ı dikkatle arabaya attı. Sonra Tim’in düştüğü yere ve etrafına bir tenekeden bir şeyler döktü.

Evde, Jem’e, pazartesi günü okulda anlatılacak bir şeyimizin olduğunu söyledim. Jem bana döndü.

“Bu konuda kimseye bir şey söyleme Scout,” dedi.

“Neden? Elbette söyleyeceğim. Öyle herkesin babası Maycomb’un en usta nişancısı olamaz ki.”

Jem, “Bilmemizi isteseydi kendi anlatırdı,” dedi. “Bununla övünseydi bize söylerdi.”

“Belki de unutmuştur,” dedim.

“Hayır Scout. Anlayamayacağın bir şey bu. Atticus artık yaşlandı. Hiçbir şey yapmasa bile umurumda değil... Hiç umurumda değil.”

Jem yerden bir taş aldı. Garaja doğru attı. Taşın ardından koşarak, “Atticus gerçek bir centilmen,” dedi. “Tıpkı benim gibi.”

On Birinci Bölüm

Küçükken oyun alanımızı, mahallemizin güney sınırının ötesine taşırmazdık. Ama ikinci sınıfın sonuna geldikten ve Boo Radley'i dışarı çıkartma düşüncesi ortadan kalktıktan sonra, Maycomb'un merkezi bizi kendine doğru çekti. Sık sık Bayan Henry Lafayette Dubose'un evinin önünden geçip anacaddeye çıkmaya başladık.

Bayan Dubose, yanındaki zenci hizmetçi kızla, bizden iki kapı ileride, dik merdivenli evinde yapayalnız otururdu. Çok yaşlıydı. Günün büyük bir bölümünü yatağında, geri kalanını da tekerlekli sandalyesinde geçirirdi. Sayısız şallarının, örtülerinin altında bir tabanca sakladığını söylerlerdi.

Jem'le ondan nefret ediyorduk. Biz geçerken verandadaysa, dehşet dolu bakışlarıyla karşılaşır, davranışımız hakkındaki sert sözlerini, büyüdüğümüz zaman ne olacağımız konusundaki kötümser tahminlerini dinlerdik. Onun evinin Önüne gelince karşı kaldırımdan yürümeye çoktan son vermiştik. Çünkü bu, Bayan Dubose'un sesini bir parça daha yükseltmesinden başka işe yaramıyordu.

Onu sevindirecek bir şey yapamıyorduk. Eğer elimden geldiği kadar neşeli bir biçimde, "Merhaba Bayan Dubose," desem, "Bana merhaba deme çirkin kız," diye cevap alırdım. "Tünaydın de!"

Bayan Dubose kötü yürekli bir kadındı. Bir keresinde Jem'in babama, Atticus dediğini işitti. Bayılacak hallere geldi. Önünden geçen en arsız, en saygısız haylazlar olduğumuzu söylüyordu. Annemizin ölümünden sonra babamızın evlenmemesi ve Atticus Finch'in çocuklarını böyle başıboş bırakması acınacak şeydi. Ben annemizi hatırlamıyordum. Jem hatırlıyordu... O bana annemizi anlatmalıydı... Bayan Dubose bize bunları söylediği zaman Jem'in kasıldığını sezdim.

Jem, Boo Radley'i, kuduz köpeği ve diğer korkunç şeyleri alt ettikten sonra Bayan Rachel'ın kapısının önünde durmanın korkakça bir davranış

olacağını ileri sürdü. İşten dönen Atticus'u karşılamak için postaneye kadar koşmamızı önerdi. Ondan sonra Atticus, sayısız akşamlar, Jem'in Bayan Dubose'un sözlerine kızdığına, içerlediğine tanık oldu.

Atticus, "Alttan al oğlum," derdi. "Çok yaşlı bir kadın. Hasta da. Başını dik tutup bir centilmen gibi davranmaya çalış. Ne söylerse söylesin, öfkelenmemek senin elinde."

Jem, "Böyle bağırabildiğine göre o kadar hasta olmamalı," diye cevap verirdi. Bayan Dubose'un evinin önüne gelince, Atticus hemen şapkasını çıkarır, bir şövalye gibi selamlayarak, "Tünaydın Bayan Dubose," derdi. "Bu akşam tıpkı bir tablo gibisiniz."

Atticus'un onun ne tablosuna benzediğini söylediğine hiç tanık olmadım. Ona mahkemeden haberler verir, ertesi günü iyi geçireceğini ümit ettiğini söylerdi. Şapkasını başına geçirir, onun önünde beni omzuna alır, öylece evimize dönerdik. İşte böyle zamanlarda, silahlardan nefret eden, hiç savaşa gitmemiş olan babamla övünürdüm.

Jem'in on ikinci yaş gününün ertesi günü, parası cebini yakıyordu. Onun için öğleden sonra erkenden çarşıya gitmek üzere yola koyulduk. Jem, kendisi için minyatür bir buharlı lokomotif, benim için de bir baton almaya yetecek kadar parası olduğunu sanıyordu.

Gözüm çoktandır o batondaydı: Üzeri işlemeli ve boyalıydı. On yedi sentti. O sıralarda büyümek ve okul bandosunun önünde batonumu çevirmek isteğiyle yanıyordum. Fırlattığım yerden düşen sopayı yakalamak konusunda yeteneğimi geliştirmeye çalıştığım için elimde bir sopa gördüğünde, Calpurnia beni içeri sokmazdı. Elimde gerçek bir baton olduğunda bu işi daha iyi becereceğime inanıyordum. Jem'in bana bu batonu almasını çok cömert bir hareket sayıyordum.

Geçerken Bayan Dubose'un verandada olduğunu gördük.

"Siz ikiniz bu saatte nereye gidiyorsunuz?" diye sordu. "Kâğıt oynadığınıza eminim. Okulun müdürüne sizi şikâyet edeceğim."

Jem, "Bugün cumartesi Bayan Dubose," dedi.

"Bu bir şeyi değiştirmez. Acaba babanız nerede olduğunuzu biliyor mu?"

"Bayan Dubose, biz şu kadarcıktan beri çarşıya yalnız başımıza gideriz." Jem eliyle diz hizasında bir yerleri göstermişti.

Bayan Dubose, "Bana yalan söyleme," diye haykırdı. "Jeremy Finch, Maudie Atkinson söyledi, bu sabah saksısını kırmışsın. Babanıza

söyleyecek. O zaman doğduğunuza pişman olacaksınız! Gelecek haftaya kadar ıslahevine yollanmazsanız, bana Dubose demesinler!”

Jem, geçen yazdan beri Bayan Maudie’nin asmasının yanına yaklaşmadığını, yaklaşsa bile Bayan Maudie’nin Atticus’a bir şey demeyeceğini söyledi.

Bayan Dubose, “Bana karşı gelme!” diye bağırdı. “Senin,” dedi romatizmalı parmağıyla beni göstererek. “Bu pantolonlarla işin ne? Elbise giymelisin küçükhanım! Biri çıkıp davranışlarını düzeltmezse hizmetçi olacaksın! Hizmetçilik eden bir Finch... Hah!”

Dehşet içinde kalmıştım. Jem’in elini tuttum.

“Gel Scout,” diye fısıldadı. “Aldırma. Başını dik tut, bir soylu gibi davran.”

“Hizmetçi gibi davranmakla kalmıyor, mahkemelerde zencileri de savunuyorsunuz!” diye ekledi Bayan Dubose.

Jem kasıldı. Bayan Dubose’un oku yerini bulmuştu. Bunu kendisi de biliyordu.

“Bir Finch kendisini yetiştirenlerin karşısında olursa siz varın bu dünyanın halini hesap edin,” diye sürdürdü sözünü. Elini ağzına götürdü. Çekti. “Babanız, zencilerden, yardıma çalıştığı o insanlardan daha iyi değil.”

Jem pancar gibi kıpkırmızı olmuştu. Kolunu yakaladım.

Ailemizin düştüğü kötü durumu düşünerek yürüdük. Annemiz sağ olsaydı elbette bu hale düşmeyecektik.

Jem’in en çok neye sinirlendiğini bilmiyorum. Atticus’a kırıcı şeyler söylenmesine yavaş yavaş alışıyordum. Ama bu kez Atticus aleyhine konuşan yaşlı bir insandı. Atticus hakkında söyledikleri bir yana bırakılacak olursa, Bayan Dubose’un sözleri hemen hemen her gün aynıydı. Havada yazın geldiğine dair bir koku vardı. Gölgeler serindi ama güneş artık ısıtıyordu. Yani okulların kapanma zamanı yaklaşıyordu. Dill de gelecekti.

Jem buharlı lokomotif ve baton alışverişinden memnun kalmışa benzemiyordu. Oyuncağını olduğu gibi cebine tıkmış, konuşmadan yürüyordu. Eve dönerken batonu neredeyse Bay Link Deas’ın başına çarpıyordum. Bayan Dubose’un evinin önüne geldiğimizde baton yere düşe düşe toz toprak içinde kalmıştı.

Daha sonra çoğu kez, Jem’in bu biçimde davranmasına, “Bir centilmen ol oğlum,” öğüdünü tutmamasına ve son zamanlarda edindiği o türlü davranışlarına dikkat etmeyişine neyin neden olduğunu düşünmüşümdür.

Jem, aslında sakin, kolay kolay sinirlenmeyen bir yapıya sahipti. Yaptığına bir anlam verebilmek için, Jem'in bir an için aklını kaçırmış olması gerektiğini düşündüm.

Tam Bayan Dubose'un kapısının önüne gelmiştik ki, Jem elimdeki batonu kaptı. Son hızla verandanın merdivenlerini çıktı. Atticus'un bütün söylediklerini, Bayan Dubose'un şalının altında tabanca bulunduğunu tamamen aklından çıkarmıştı.

Bayan Dubose'un bütün kamelyalarının başlarını kopartıncaya, yerler yeşil tomurcuklar ve yapraklarla doluncaya kadar sakinleşmedi. Sonra batonumu dizine dayadı. İki yanından bastırıp kırdı. Fırlatıp attı.

Artık hıçkıra hıçkıra ağlıyordum. Jem saçımı çekti. Aldırış etmediğini, gerekirse tekrar yapacağını, susmazsam saçımı başımı yolacağını söyledi. Susmadım. Beni tekmeledi. Dengemi kaybedip yüzüstü düştüm. Jem, hemen beni tutup kaldırdı. Yine kabaydı ama bana üzülmüş gibi geldi. Söylenecek bir şey kalmamıştı.

O akşam Atticus'u karşılamaya çıkmak için ikimizde de yürek yoktu. Calpurnia bizi dışarı atıncaya kadar mutfakta oyalandık. Nereden öğrenmişti? Calpurnia'nın her şeyden haberi var gibiydi. Bize bir hayli yakınlık gösterdi. Cesaret vermek istiyordu ki Jem'e sıcak, tereyağlı bisküvi yaptı. Jem, bunu ikiye bölüp benimle paylaştı. Tadı saman gibiydi.

Atticus, oturma odasının ışıklarını yaktı. Biz donmuş bir halde orada öylece oturuyorduk. Bir elinde benim kırık baton vardı. Yırtılmış sarı yaldızı halının üstünde sürünüyordu. Öbür elini uzattı. İçinde bir kamelya tomurcuğu vardı.

"Jem," dedi. "Bunun sorumlusu sen misin?"

"Evet efendim."

Jem alçak sesle, "Sizin arapların davalarına baktığınızı söyledi," dedi.

"Böyle söylediği için mi yaptın?"

Jem'in dudakları kımıldadı. Fakat, "Evet efendim," sözü güçlükle duyuldu.

"Oğlum, bir zencinin savunmasını üzerime aldım diye, arkadaşlarının seni sinirlendirdiklerini biliyorum. Ama yaşlı ve hasta bir kadına bu yaptığın affedilecek şey değil. Gitmeni, Bayan Dubose'la konuşmanı, özür dilemeni istiyorum."

Jem yerinden kımıldamadı.

"Hadi bakalım," dedi.

Jem’in arkasına takılarak oturma odasından çıktım. Atticus bana, “Buraya gel,” dedi. Dediğini yaptım.

Atticus, Jem’in kalktığı koltuğa oturarak gazetesini eline aldı. Biricik oğlu ölüm tehlikesiyle karşı karşıya gelirken, onun öyle soğukkanlılıkla nasıl oturup da gazete okuyabildiğini anlayamıyordum. Jem beni bazen öyle sinirlendirirdi ki, onu öldüresim gelirdi. Ama işin gerçek yanı şu ki bütün varım yoğum da Jem’di. Atticus bunu bilmiyordu galiba. Veya aldırış etmiyordu.

Bu yüzden, Atticus’tan nefret ediyordum. Ama insanın başı dertte oldu mu çabuk uykusu geliyor. Çok geçmeden kucağına gömülmüştüm. Atticus’un kolları beni sarmıştı.

“Artık bir hayli büyüdün,” dedi.

“Ona ne olursa olsun aldırmıyorsunuz,” dedim. “Jem’in bütün yaptığı sizi savunmak olduğu halde siz tutup onu ölüm tehlikesi içine attınız.”

Atticus başımı çenesinin altına soktu. “Henüz merak etmek için vakit erken,” dedi. “Böyle bir şey için Jem’in kendinden geçeceğini aklıma bile getirmezdim.”

Okulda hiç kimsenin hiçbir şey için kendini tutmaya çalışmadığını, bizim çalışmamız için de bir neden görmediğimi söyledim.

Atticus, “Scout,” diye karşılık verdi. “Yaz geldiğinde daha kötü olaylar karşısında kendini tutmaya çalışacaksın... Seninle Jem’in durumunun hiç de kolay olmadığını kabul ediyorum. Belki haksızlık ediyorum... Ama bazen, bazı olaylarda elimizden geleni yapmamız gerek... Zaman geçtikten, büyüdükten sonra, bu olayı anlayışla karşılayacağınıza, sizi hiçbir zaman düş kırıklığına uğratmadığımı anlayacağınıza güvenim var. Bu dava, Tom Robinson davası insanın vicdanını ilgilendiren bir dava Scout, eğer bu adamı savunmazsam, bir daha kiliseye gidip Tanrı’ya yalvaramam...”

“Atticus, yanılmış olmanız...”

“Nasıl olur?”

“Çünkü insanların çoğu sizin haksız, kendilerinin haklı olduğunu düşünüyor.”

“Herkesin, istediği gibi düşünmeye ve düşündüklerinin doğru olduğuna inanmaya hakkı var,” dedi Atticus. “Ama ben, başkalarından önce kendi kendimle yaşamak zorundayım.”

Jem döndüğü zaman beni Atticus’un kucağında buldu. Atticus, “Ne oldu oğlum?” diye sordu. Beni yere indirdi. Jem’i tepeden tırnağa süzdüm.

Bir yerinde bir değişiklik yoktu. Fakat yüzünde garip bir anlam vardı. Belki de Bayan Dubose, ona bir tutam kalomel vermişti.

“Verandasını temizledim. Özür diledim. Üzgün olduğumu söyledim ama değilim, cumartesi günleri çalışıp çiçeklerini yeniden yetiştireceğimi söyledim.”

“Madem üzgün değildin, üzgün olduğunu söylemene gerek yoktu,” dedi Atticus. “Jem, Bayan Dubose hem yaşlı hem hasta. Söylediği ya da yaptığı şeyler için kendisini sorumlu tutamazsın. Elbet, söylediğini, sizin yerinize bana söylemesini isterdim. Ama biz her zaman kendimizi kontrol altında tutmalıyız.”

Jem, halının üstündeki kamelyaya hayran olmuş gibiydi. “Atticus,” dedi. “Kendisine kitap okumamı istiyor.”

“Kitap okumanı mı?”

“Evet efendim. Her gün okuldan sonra ve cumartesileri kendisine iki saat kitap okumamı istedi. Atticus, bunu yapmak zorunda mıyım?”

“Elbette.”

“Ama bir ay gidip gelmemi istiyor”

“Sen de gidersin.”

Jem, başparmağını dikkatle kamelyanın ortasına bastırarak, “Atticus, kaldırımın kenarında okuyacak olsam sorun değil,” dedi. “Ama içerisi karanlık. Tavanda gölgeler, bir şeyler dolaşıyor...”

Atticus gaddarca gülümsedi. “Bu da senin hayal gücüne faydalı olur. Radley’lerin evinde olduğunu varsay.”

Ertesi pazartesi günü öğleden sonra, Jem’le Bayan Dubose’un dik merdivenlerini tırmandık. Koltuğunun altında *Ivanhoe* ve kafası parlak düşüncelerle yüklü bir halde Jem, soldaki kapıyı çaldı.

“Bayan Dubose?” diye seslendi.

Jessie tahta kapıyı, sonra tel kapının kilidini açtı.

“Siz misiniz Jem Finch?” dedi. “Kız kardeşinizi de getirmişsiniz. Bilmiyordum...”

Bayan Dubose, “İkisini de içeri al Jessie,” diye seslendi. Jessie bizi içeri sokup mutfağa gitti.

Eşikten adımımızı atar atmaz burnumuza bunaltıcı bir koku doldu. Yağ kandillerinin yandığı, suların sızdığı ve çamaşırların iyi yıkanmadığı evlerde karşılaştığım türden bir kokuydu bu. Beni hep ürkütür, korkutur, kötü şeyler olacağı hissini verirdi.

Odanın köşesinde pirinç bir karyola, karyolanın üstünde de Bayan Dubose duruyordu. Jem'in yüzünden yatağa düştüğünü düşündüm. Kadıncağıza acıdım. Yığın yığın örtülerin altında yatıyordu. Dostça bir tavrı var gibiydi.

Yatağının yanında mermer kaplamalı bir lavabo duruyordu. Üzerinde içinde kaşık bulunan bir bardak, kırmızı bir damlalık, bir kutu pamuk ve üç ayaklı, madeni bir çalar saat vardı.

"Demek küçük, pis kız kardeşini de getirdin ha?" diyerek bizi selamladı.

Jem soğukkanlılıkla, "Kız kardeşim pis değildir. Sizden de korkmaz," diye karşılık verdi. Ama Jem'in dizlerinin titrediğini seziyordum.

Uzun bir nutuk çekecek diye bekliyordum. Ama yalnızca, "Okumaya başlayabilirsin Jeremy!" demekle yetindi.

Jem, oturacak yeri hasır olan bir sandalyeye kuruldu. *Ivanhoe*'yu açtı. Ben de bir sandalye çekip yanına sokuldum.

Bayan Dubose, "Yaklaşın," dedi. "Yatağın yanına gelin..."

İkimiz birden sandalyelerimizi yatağa yaklaştırdık. Bayan Dubose'un yanına bu kadar yaklaştığım hiç olmamıştı. O anda en çok yapmak istediğim şey sandalyemi hemen geriye çekmekti.

Korkunçtu. Yüzü, kirli bir yastık örtüsü rengindeydi. Ağzının kenarları ıslaktı. Islaklık, çenesini çevreleyen derin kırışıklıklara kadar bir buzul gibi ilerliyordu. Yanakları, karaciğeri bozuk kimselerde görülen kırmızı lekelerle benek benekti. Soluk gözlerinin iğne başı kadar bebekleri vardı. Elleri bükük duruyordu. Tırnaklarının etleri, tırnaklarını kapatacak kadar uzamıştı. Ne alt, ne de üst dudağı vardı. Arada sırada dudaklarını içeri çekince bütün çenesi içeri giriyordu. Bu da ıslaklığın daha da artmasına neden oluyordu.

Bakmak zorunda olduğumdan daha fazla bakmamaya çalışıyordum. Jem, *Ivanhoe*'yu açtı. Okumaya başladı. Ben de onu izlemek istedim. Ama çok hızlı gidiyordu. Bilmediği bir kelimeye gelince, onu atlamaya kalktı. Fakat Bayan Dubose anlayıp okuttu. Jem anlasın diye kendisi heceledi. Jem'in okuduğu yirmi dakika içinde is içinde kalmış şömineye, pencereden dışarıya, beni, Bayan Dubose'a bakmaktan alıkoyacak her şeye baktım. Jem okumasını sürdürürken, Bayan Dubose'un düzeltmelerinin seyrekleştiğini, arasının uzadığını, hatta Jem'in tamamlamadığı bir cümlenin bile farkına varmadığını sezdim. Bayan Dubose dinlemiyordu.

Yatağa baktım.

Bayan Dubose'a bir şeyler olmuştu. Örtüleri çenesine kadar çekmiş, sırtüstü yatıyordu. Sadece başı ve omuzları görünüyordu. Başı yavaş yavaş iki yana sallanıyordu. Zaman zaman ağzını açtığını, dilinin hafifçe kımıldadığını görüyordum. Ağzının kenarlarında halka halka salya birikiyordu. Ağzının kendine özgü bir özelliği var gibiydi. Kendi başına, vücudun öteki parçalarına bağlı olmadan çalışmıyordu. Arada sırada, sanki yapışkan bir madde, kaynama derecesine gelmiş gibi, "Sıss," diye ses çıkarıyordu.

Jem'in kolunu çektim.

Önce bana, sonra yatağa baktı. Bayan Dubose'un başı bizden yana dönüktü. Jem, "Bayan Dubose, iyi misiniz?" diye sordu. Bayan Dubose duymadı.

Çalar saat çalmaya başladı. Bu bizi yerimizden sıçrattı. Bir dakika sonra sinirlerimiz aynı gerginlikte, kaldırımda eve doğru yürüyorduk. Oradan kaçmamıştık. Jessie artık gidebileceğimizi söylemişti.

"Şışşş," demişti. "Artık gidebilirsiniz."

Jem kapıda duraksamıştı.

Jessie, "İlacının vakti geldi," demişti. Kapı arkamızdan kapanırken, Jessie Bayan Dubose'un yatağına doğru gidiyordu.

Eve vardığımızda saat daha dörde çeyrek vardı. Atticus'u karşılama saati gelinceye kadar arka bahçede top oynadık. Atticus, benim için renkli kalemler, Jem için de bir futbol dergisi getirmişti. Bunlar, Bayan Dubose'la geçirdiğimiz ilk günün armağanıydı sanırım. Jem, Atticus'a, olanları anlattı.

Atticus, "Seni korkuttu mu?" diye sordu.

Jem, "Hayır efendim," diye cevap verdi. "Ama çok kötü yürekli. Galiba da hasta. Durmadan tükürüyor."

"Elinde değil. İnsanlar hasta oldukları zaman çoğunlukla çirkinleşir."

"Ben korktum," dedim.

Atticus, gözlüklerinin üstünden bana baktı. "Sen, Jem'le gitmek zorunda değilsin, biliyorsun," dedi.

Ertesi gün de Bayan Dubose ilk günkü gibiydi. Daha ertesi gün de... Böylece durum ortaya çıktı. Başlangıçta her şey normal olarak başlıyordu... Yani bir süre Bayan Dubose, Jem'i sevdiği konular üzerinde sınava çekiyor, kamelyalarından, babamızın zenci sevgisinden söz ediyordu. Sonra yavaş yavaş sessizleşiyor ve bizden uzaklaşıyordu. Daha sonra çalar saat çalmaya başlıyor, Jessie bizi dışarı çıkarıyordu. Artık geri kalan gün bizim demekti.

Bir akşam, "Atticus," dedim. "Zenci dostu tam olarak ne demek?"

Atticus'un kaşları çatıldı. "Kim söyledi bunu sana?"

"Bayan Dubose sizin için kullandı. Her gün söylüyor. Geçen Noel'de de Frances söylemişti. İlk kez ondan duymuştum."

Atticus, "Onun için mi Frances'le kavga ettin?" diye sordu.

"Evet efendim..."

Atticus'a beni, Frances'in söylediğinin değil de, söyleyiş biçiminin kızdırdığını anlatmaya çalıştım.

Atticus, "Scout," dedi. "Zenci dostu deyiminin hiçbir anlamı yok. Cahil kimseler, birinin zencileri koruduğunu, daha doğrusu kendilerinden üstün tuttuğunu görünce böyle söylerler."

"Siz gerçekte bir zenci dostu değilsiniz, değil mi?"

"Elbette zenci dostuyum. Herkesi sevmek için elimden geleni yaparım... Anlatması güç... Bazen bebeğim, birinin kötü saydığı bir sıfatla çağrılmak hakaret sayılmaz. Bu bize yalnızca, karşımızdakinin ne kadar zayıf bir zavallı olduğunu gösterir... Sana bir zararı dokunmaz. Onun için Bayan Dubose'un sizi yenmesine izin vermeyin. Kadıncağızın derdi kendine yeter."

Bir ay sonra bir akşamüzeri, Jem, Sir Walter Scott'ı katletmeye, Bayan Dubose da her satırda onun yanlışını düzeltmeye çalışıyordu ki, kapı vuruldu. Bayan Dubose, "Girin," diye bağırdı.

Gelen Atticus'tu. Yatağa yaklaştı. Bayan Dubose'un elini tuttu. "Ofisten dönüyorum," dedi. "Çocukları göremedim. Burada olacaklarını düşündüm."

Bayan Dubose, Atticus'a gülümsedi. Atticus'tan onca nefret eder görünmesine karşın nasıl olup da böyle gülümseyebildiğine bir türlü akıl erdiremedim. "Saat kaç biliyor musun Atticus," dedi. "Tam beşi yirmi dakika geçiyor. Çalar saati beş buçuğa kurmuştum. Bilmeni isterim."

O zaman, Bayan Dubose'un yanında her gün biraz daha fazla kaldığımızı anladım. Çalar saat her gün birkaç dakika daha geç çalıyordu. Çaldığı zaman da Bayan Dubose'un krizlerinden biri daha tutmuş oluyordu. Bugün Jem'i neredeyse iki saat işkence içinde bırakmıştı. Krizi tutacağı da yoktu. Ümitsiz bir şekilde kapana kıstırıldığımızı seziyordum. Çalar saat kurtuluş anımızın müjdecisiydi. Bir gün çalmazsa, halimiz nice olurdu?

"Jem'in okuma günlerinin sayılı olduğunu sanıyordum," dedi Atticus.

Bayan Dubose, "Bir hafta daha uzadı," diye cevap verdi. "Emin olmak için..."

Jem ayağa kalktı. "Ama..." diye kekeledi.

Atticus işaret etti. Jem sustu. Eve dönerken, Jem anlaşmanın bir ay için yapıldığını, sürenin sona erdiğini, bunun haksızlık olduğunu söyledi.

"Sadece bir hafta daha oğlum," dedi Atticus.

Jem, "Olmaz," dedi.

Atticus, "Olur," dedi.

Ertesi hafta, biz yine Bayan Dubose'un odasındaydık. Çalar saat artık çalmıyordu. Ama Bayan Dubose bizi, "Artık yeter," diyerek o kadar geç saatlerde salıyordu ki, eve döndüğümüzde, Atticus'u koltuğuna oturmuş, gazetesini okurken buluyorduk. Bayan Dubose'un krizleri sona ermiş olmasına karşılık başka bakımdan hiç değişmemişti. Yine aynıydı. Sir Walter Scott şatoları, sarayları uzun uzun tasvire geçtiği zaman sıkılıyor, bizimle uğraşmaya başlıyordu.

"Jeremy Finch, kamelyalarımı yerlerinden sökmenin cezasını çekeceğini söylemiştim. Şimdi pişmansın, değil mi?"

Jem, elbette pişman olduğunu söylerdi.

"Hanımelilerimi koparıp mahvettim sanıyorsun, değil mi? Halbuki Jessie üstten filiz saldıklarını söyledi. Bir dahaki sefere daha dikkatli olursun, değil mi? O zaman köklerinden çeker atarsın, değil mi?"

Jem, elbette kökünden koparacağını söylerdi.

"Bana cevap verme çocuk! Başını kaldır ve hep, 'Evet efendim,' de. Senin baban gibi babası olan birinin başını pek dik tutmak isteyeceğini sanmam."

O zaman Jem'in çenesi dikleşirdi. Bayan Dubose'un yüzüne öfkeden uzak bir bakışla bakardı. Aradan haftalar geçtikten sonra, Bayan Dubose'a karşı nazik, ilgisiz bir tavır takınmasını öğrenmişti. Onun insanın kanını donduran sataşmalarına hep aynı soğukkanlılıkla cevap verirdi.

Nihayet son gün gelip çattı. Bir gün Bayan Dubose, "Artık yeter," dedi. Arkasından, "Bitti," diye ekledi. "İyi günler."

Sona ermişti. Eve doğru avaz avaz bağırıp, hoplayıp zıplayarak bir kuş gibi uçarak döndük.

O ilkbahar iyi geçti. Günler uzadığından oynayacak daha çok vaktimiz olurdu. Jem'in aklı, ülkemizdeki kolej futbol takımlarında oynayanların adları ve oynadıkları mevkilerle meşguldü. Her akşam, Atticus bize, gazetenin spor sayfasını okurdu. Bir akşam telefon çaldığında, Atticus, Windy Seaton'ın sütununun orta yerindeydi.

Telefona cevap verdi. Sonra hole doğru gitti. “Ben biraz Bayan Dubose’a gidiyorum. Geç kalmam,” dedi.

Ama Atticus benim yatma saatimden çok sonra geldi. Elinde bir pasta kutusu vardı. Odasına geçti. Kutuyu koltuğunun yanına, yere koydu.

Jem, “Ne istiyormuş?” diye sordu.

Bayan Dubose’u görmeyeli bir ay olmuştu. Evinin önünden geçtiğimizde, verandada göremiyorduk.

Atticus, “Bayan Dubose öldü oğlum,” dedi. “Birkaç dakika önce öldü.”

Jem, “Oh,” dedi. “İyi.”

Atticus, “İyi söyledin,” diye karşılık verdi. “Artık ıstırap çekmiyor. Uzun zamandır hastaydı. Oğlum, krizlerinin ne krizi olduğunu bilmiyor muydun?”

Jem bilmediğini söyledi.

Atticus, “Bayan Dubose, morfin bağımlısıydı,” dedi. “Yıllardan beri ağrılarını dindirmesi için alıyordu. Doktorlar vermişti. Hayatının geri kalan kısmım morfinle yaşadı. Fazla acı çekmeden öldü. Fakat çok huysuzlaşmıştı... Senin ona yaptığın o yaramazlıktan birkaç gün önce vasiyetnamesini yazdırmak için beni çağırmıştı. Doktor Reynolds yaşayacak birkaç haftası kaldığını söylemiş. O da bana anlatacağı bazı şeyler olduğunu söyledi.”

Jem hayretle, “Neymiş?” diye sordu.

“Bu dünyayı kimseye ve hiçbir şeye borçlu kalmadan terk edeceğini söyledi. Jem, sen onun hasta olduğu kadar hasta olsan, hayatını kolaylaştırmak için her şeye çabucak boyun eğerdin. Ölmeden önce kendini morfinden kurtaracağını söyledi. Söylediğini de yaptı.”

“Bu yüzden mi kriz geliyordu?”

“Evet. Ona kitap okuduğun sırada, çoğunlukla okuduklarının tek kelimesini bile duyduğundan kuşkuluyum. Bütün aklı ve bedeniyle, o çalar saati düşünüyordu. Eğer onun eline düşmemiş olsaydın bile, kitap okuman için seni ben yollayacaktım. Vaktini kolay geçirmesine oldukça yardım ettin.”

“Öldüğünde kurtulmuş muydu?”

“Evet, Hemen hemen son ana kadar kendindeydi!” dedi Atticus. Kendi kendine gülümsedi. “Son ana kadar da beni eleştirdi. Davranışlarımdan hiç hoşlanmazdı. Hayatımın geri kalanım, senin peşinde, hapishaneden hapishaneye koşarak geçireceğimi söyledi. Senin için, Jessie’ye bu kutuyu hazırlattı.”

Atticus eğildi. Pasta kutusunu aldı. Jem'e uzattı.

Jem kutuyu açtı. İçinden nemli pamukla sarılmış, çok güzel, mumlu, bembeyaz bir kamelya çıktı.

Jem'in gözleri yuvalarından uğradı sanki. "İhtiyar şeytan!" diye bağırarak çiçeği yere çarptı. "Beni niçin rahat bırakmıyor."

Atticus bir anda yerinden fırladı. Jem'in yanına geldi. Jem başını Atticus'un göğsüne dayadı. Atticus, "Şışş," dedi. "Sana böyle anlatmak istedi. Artık her şey yolunda Jem, her şey. Büyük bir hanımefendiydi o."

Jem başını kaldırdı. "Hanımefendi mi?" diye sordu. Yüzü kıpkırmızıydı. "Hakkınızda söylediği onca şeyden sonra mı?"

"Hanımefendiydi. Benimkilerden çok farklı olmasına karşın kendine özgü ilkeleri vardı... Belki söylemişimdir oğlum, eğer sen sinirlenip de çiçeklerini yolmasaydın, seni ona ben zaten yollayacaktım. Onu tanımanı, görmeni istiyordum. Gerçekten yürekli olan bir insanı tanımanı istiyordum, Yalnız elinde silah tutan adamların yürekli olduğu gibi bir düşünceye kapılmanızı istemiyordum. İnsan çok az kazanır. Fakat Bayan Dubose kazandı. Kendine göre kimseye, hiçbir şeye borçlu kalmadan öldü. Bayan Dubose tanıdığım en yürekli insandı."

Jem pasta kutusunu aldı. Ateşe attı. Kamelyayı yerden kaldırdı. Yatmaya giderken kamelyanın yapraklarını okşadığını gördüm. Atticus gazetesini okuyordu.

On İkinci Bölüm

Jem on iki yaşındaydı. Onunla geçinmek bir hayli güçleşmişti. Saati saatine uymaz asık suratlı bir insan olmuştu. İştahı korkunç derecede artmıştı. Atticus'a, "Acaba karnında solucan mı var?" diye sordum. Atticus, "Hayır," diye cevap verdi. Jem büyüyordu. Sabırlı olmalı, Jem'i olabildiğince az rahatsız etmeliydim.

Jem'deki bu değişiklik birkaç hafta içinde belirdi. Belki Bayan Dobuse, mezarında soğumamıştı bile... Ona kitap okumaya giderken, yanında bulunmamdan Jem pek memnun görünmüştü. Ama bir gece içinde değişmiş, bazı yeni değerler edinmiş ve bunlarla beni yargılamaya başlamıştı. Birçok zaman, hem de gereğinden çok, ne yapmam gerektiği hakkında bana öğüt verdi. Şiddetli bir tartışma sırasında, "Artık bir kız gibi davranmanın sırası geldi!" diye bağırınca gözyaşları içinde Calpurnia'nın yanına koştum.

Calpurnia, "Bay Jem'in durumuna o kadar üzülme!" dedi.

"Bay Jem mi?"

"Evet, Bay Jem olmasının tam zamanıdır."

"O kadar büyük değil ki!" diye karşı çıktım. "Şöyle bir güzel dayak istiyor, hepsi o kadar. Ben de ona dayak atacak kadar büyük değilim."

"Bebeğim," dedi Calpurnia. "Eğer Bay Jem büyüyorsa, bu benim elimde olan bir şey değil. Artık eskisinden daha çok başına buyruk olmak, erkek çocuklarının yaptığı şeyleri yapmak isteyecek. Onun için, kendini yalnız hissettiğin anlarda doğru bana gel. Burada birlikte yapacak birçok şey buluruz."

O yaz, işte bunun gibi, benim için hiç de hayra alamet olmayan değişikliklerle başladı. Dill gelinceye kadar Calpurnia'yla idare edebilirdim. Mutfağa gittiğim zaman seviniyordu. Ona baka baka, kız olmanın da bambaşka tarafları olduğunu öğrenmeye başladım.

Ama yaz geldi. Dill ortada görünmedi. Ondan bir mektupla bir fotoğraf aldım. Mektubunda fotoğrafını yolladığı kimsenin yeni babası olduğunu, birlikte bir balıkçı kayığı yapacakları için Meridian'da kalmak zorunda olduğunu yazıyordu. Babası, Atticus gibi bir avukattı. Yalnız Atticus'tan çok daha gençti. Dill'in yeni babasının hoş bir yüzü vardı. Dill adına sevinmiştim. Ama üzüntüm de az değildi. Dill mektubuna, beni sonuna kadar seveceğini, yeterli para toplar toplamaz gelip benimle evleneceğini yazarak son veriyor, mektup yazmamı istiyordu.

Dill'in yokluğunu telafi edecek güçte hiçbir şeye sahip değildim. Benim için yaz Dill demekti. Havuz kenarında kâğıttan sigara yapan, Boo Radley'i dışarı çıkarmak için gözleri çeşitli planlarla pırıl pırıl parlayan, Jem'in bakmadığı zamanlarda uzanıp beni öpen Dill demekti. Yaz, hareket, heyecan doluydu. Onsuz hayat çekilir gibi değildi. İki gün kadar perişan bir halde dolaştım.

Sanki bu yetmiyormuş gibi, eyalet meclisi ani olarak toplantıya çağrıldı. Atticus, iki hafta evden uzak kaldı. Vali, bazı memurlardan hoşnut değildi. Birmingham'da grevler oluyordu. Şehirlerdeki ekmek kuyrukları gittikçe uzuyordu. Halk gittikçe daha yoksullaşıyordu. Ama bunlar benimle Jem'in dünyasından uzak olaylardı.

Bir sabah, *Montgomery Advertiser* gazetesinin birinci sayfasında "Maycomb'lu Finch" başlıklı bir karikatür görerek şaşırdık. Bu karikatürde Atticus, yalınayak, üstünde bir külotla bir masaya zincirlenmişti. Hararetle önündeki kâğıda bir şeyler yazıyordu. Hafifmeşrep oldukları belli olan kızlar da ona, "Hey!" diye sesleniyorlardı.

Jem, "Bu bir iltifat," dedi. "Atticus, vaktini başkalarının yapmadığı işleri tamamlamakla geçiriyor."

"Hı?"

Jem'in yeni edindiği davranışlardan biri de, insanı deli eden bir bilgiçlik taslamasıydı.

"Scout," dedi. "Bu, eyaletin vergi ve öteki işlerini ayarlamak gibi bir şey. Bu gibi şeyler birçokları için nazik işlerdir."

"Nereden biliyorsun?"

"Hadi işine git. Beni rahat bırak. Gazete okuyacağım."

Jem'in isteği yerine geldi. Mutfağa gitmek üzere yanından ayrıldım.

Calpurnia şeftalilerin çiçeklerini ayıklarken, "Bu pazar bütün gün kilise var. Sizi ne yapacağım?" dedi.

"Hiç!" dedim. "Atticus koleksiyonunu bıraktı. Onunla ilgileniriz."

Calpurnia'nın gözleri kısıldı. Aklından ne geçirdiğini biliyordum. "Cal," dedim. "Uslu duracağımızı biliyorsun. Yıllardan beri kiliseye gideriz. Bir yaramazlık etmedik ki."

Calpurnia, babasız ve öğretmensiz kaldığımız bir pazar gününü hatırlamıştı.

Sonra üstüne basarak, "Cal," dedim. "Atticus bizi ilk kez yalnız bırakmıyor ki..."

"Doğru. Ama her zaman öğretmenine de kilisede olmasını öğütlerdi. Bu kez böyle bir şey söylemedi... Belki de unuttu." Calpurnia başını kaşıdı. Sonra, "Yarın seninle Bay Jem benimle kiliseye gelseniz nasıl olur? Hı?" dedi gülümseyerek.

"Sahi mi söylüyorsun?"

"Elbette."

Calpurnia beni hiç o cumartesi gecesi kadar tepeden tırnağa dikkatle yıkamamıştı. İki kere sabunladı. Her durulamada lavabodaki suyu değiştirdi. Başımı musluğun altına sokup bir güzel ovdu. Jem'e yıllardan beri güvenip onu kendi haline bırakmıştı. Fakat o akşam, Jem'in de işini bozdu. Gürültülü bir itirazla karşılandı.

"İnsan bu evde, bütün ailesi başına toplanmazsa yıkanamaz mı?" Ertesi sabah, her zamankinden erken hazırlığa başladı. Bütün elbiselerimizi gözden geçirdi. Calpurnia bizimle kaldığı zaman mutfakta, seyyar karyolada yatardı. O sabah yatağın üstü, kilise kıyafetlerimizle kaplanmıştı. Elbisemi öylesine kolalayıp ütülemişti ki oturduğum zaman tepeme çıkıyordu. Elbisemin altına bir jüpon giydirdi. Belime de pembe bir kuşak bağladı. Siyah rugan ayakkabılarımı, üstünde yüzünü görebilecek hale getirinceye kadar parlattı.

"Nereye, Mardi Gras Festivali'ne mi gidiyoruz?" diye sordu Jem.

"Hiç kimsenin, çocuklarıma bakamadığımı söylemesini istemem," diye mırıldandı Cal. "Bay Jem, o elbiseyle o kravatı takamazsınız, kravat yeşil."

"Ne olur?"

"Elbiseniz mavi. Uyum denen şeyi bilmiyor musunuz?"

Kahkahayla güldüm. "Jem, renkkörü olmuş."

Jem'in yüzü öfkeyle kıpkırmızı oldu. Fakat Cal, "Susun bakayım," dedi. "Kiliseye giderken yüzünüz gülmeli."

Calpurnia'nın kilisesi, eski değirmenin karşısında, kasabanın güneyindeydi. Maycomb'un çanı ve kulesi bulunan tek kiliseydi. Azat edilmiş kölelerin ilk kazançlarıyla kurulduğu için de, İlk Gündelik Kilisesi

denmişti. Burada zenciler pazar günleri Tanrı'ya yakarır, hafta içinde ise beyazlar kumar oynarlardı.

Kilisenin bahçesi, bitişiğindeki mezarlık gibi sert kildendi. Topraktı. Kurak bir günde biri öldüğü zaman, yağmur yağıp toprağı yumuşatıncaya kadar cesedi büyük buz kalıplarının arasında saklanırdı. Mezarlıkta pek az mezar beyaz mezar taşlarıyla süslenmişti. Yeniler, parlak renkli camlar ve kola şişeleriyle çevrelenmişlerdi. Çocuk mezarlarında yarıya kadar yanmış mumlar vardı. Burası mutlu bir mezarlıktı.

Tertemiz zencilerin ılık kokusu, kilisenin bahçesine girerken burnumuza geldi. Jem'le beni Calpurnia'yla görünce erkekler geriye çekilip şapkalarını çıkardılar, kadınlar da ellerini önlerinde kavuşturdular. Bu bir saygı işaretiydi, iki yana ayrıldılar. Kilise binasına kadar yol açtılar. Calpurnia parlak giyimli ahbaplarını selamlayarak Jem'le benim aramda yürüyordu.

Arkamızdan bir ses, "Maksadın ne Bayan Cal?" diye sordu.

Calpurnia'nın elleri omuzlarımızı sardı. Dönüp baktı. Arkamızda, uzun boylu bir zenci kadın duruyordu. Ağırlığını bir ayağı üstünde toplamıştı. Sol dirseğini kalçasının oyuğuna yerleştirmişti. Sivri kafalı, garip, çekik gözleri olan bir kadındı.

Calpurnia'nın elinin adeta omzuma saplandığını hissettim. Şimdiye kadar hiç duymadığım bir sesle, "Ne istiyorsun Lula?" diye sordu. Soğukkanlılıkla ve küçümseyerek konuşuyordu.

"Beyaz çocukları zenci kilisesine niçin getirdiğini öğrenmek istiyorum?"

Calpurnia, "Onlar benim konuğum!" diye cevap verdi. Sesi yine tuhaftı. Zencilerin konuştuğu gibi konuşuyordu.

Kalabalıkta bir mırıltı dolaştı. Calpurnia bana, "Sinirlenme!" dedi. Fakat sinirinden şapkasındaki güllerin bile titrediğini gördüm.

Lula bize doğru gelmeye başlayınca, Calpurnia, "Olduğun yerde dur arap!" dedi.

Lula durdu. Ama, "Beyaz çocukları buraya getirmeye hakkın yok!" dedi. "Onların kilisesi ayrı bizimki ayrı. Bu bizim kilisemiz, öyle değil mi Bayan Cal?"

"Tanrı aynı Tanrı değil mi?"

Jem, "Hadi eve dönelim Cal, bizi burada istemiyorlar," dedi.

Ben de aynı düşüncedeydim: Bizi burada istemiyorlardı. Başımı kaldırıp Calpurnia'ya baktım. Gözlerinde garip bir sevinç ışıltısı vardı. Yeniden yola

baktığımda, Lula ortadan kaybolmuştu. Yerinde bir yığın halinde siyah insan vardı.

İçlerinden biri ilerledi. Öne çıktı. Bu, çöpleri toplayan Zeebo'ydu. "Bay Jem," dedi. "Buraya geldiğinize çok sevindik. Lula'ya aldırış etmeyin. Peder Sykes, onu kiliseden atmakla tehdit ettiği için öfkeli. Eskiden beri kavgacı bir insandır. Ona bakmayın. Biz sizi aramızda görmekten fazlasıyla mutluyuz."

Bundan sonra Calpurnia bizi kiliseye doğru götürdü. Kilisenin kapısında bizi Peder Sykes karşıladı. Alıp ön sıraya oturttu.

İlk Gündelik Kilisesi'nin içi süssüz ve boyasızdı. Duvarlarına gaz lambaları asılmıştı. Kaba meşe ağacından kürsünün gerisine de pembe ipek kumaştan bir bayrak gerilmişti. Ortada ne piyanodan, ne orgdan, ne ilahi kitabından, ne de kilise programlarından eser vardı... İçerisi loştu.

Calpurnia, benimle Jem'e, sıranın son tarafını işaret etti. Kendisi aramıza oturdu. Çantasını karıştırdı. Bir mendil çıkardı. İçine katlamış olduğu parayı açtı. Benimle Jem'e verdi. Jem, "Bizim paramız var," dedi. Calpurnia, "Kendininkini sakla," diye karşılık verdi. "Şimdi benim konuğumsunuz," Jem'in yüzünde, kendi parasını saklamak konusunda bir süre kararsızlığa benzer bir anlam belirdi, sonra inceliği üstün geldi.

Ben de hiç tereddütsüz onun gibi yaptım.

"Cal," diye fısıldadım. "İlahi kitapları nerede?"

"Yok," diye cevap verdi.

"Peki, nasıl..."

"Suss..." dedi. Peder Sykes kürsüye çıkmış cemaate bakıyordu. Kısa boylu, tıknazca bir adamdı. Siyah bir elbise, beyaz gömlek giymiş, siyah kravat takmıştı. Altın saat zinciri buzlu camlardan giren ışıkta parıldıyordu.

"Kardeşlerim," dedi. "Bu sabah Bay ve Bayan Finch'i aramızda görmekten son derece mutluyuz. Babalarını hepiniz tanırsınız. Başlamadan önce bir bildirim var."

Peder Sykes önündeki kâğıtları karıştırdı. Bir tanesini seçti. "Misyonerler Kurulu perşembe günü Annette Reeves'in evinde toplanacak. Dikişinizi getirin," diye okudu. Bir başka kâğıdı alarak, "Tom Robinson'ın durumunu biliyorsunuz," diye sürdürdü sözünü. "Çocukluğundan beri kilisemize devam etmiş bir kardeşimiz. Bugün ve öteki üç pazar gününde toplanacak paralar, karısı Helen'a evini geçindirmesi için verilecek."

Jem'i çimdikledim. "Atticus'un..."

"Susss!"

Calpurnia'ya döndüm. Ama daha ağzımı açmaya fırsat kalmadan susturuldum. Dikkatimi Peder Sykes'ın üstünde topladım. Sanki benim uslu durmamı bekliyordu. "Müzikle ilgilenen kardeşimiz ilk ilahiyi başlatabilir mi?" dedi.

Zeebo yerinden kalktı. Orta yere çıktı. Önümüzde, yüzü cemaate dönük bir şekilde duruyordu. Elinde paramparça olmuş bir ilahi kitabı vardı. Açtı ve, "İki yüz yirmi üçüncü ilahiyi okuyacağız," dedi.

Artık bu kadarı da fazlaydı. "Elimizde kitap olmadan nasıl okuyacağız?" diye sordum.

Calpurnia gülümseyerek, "Sus bebeğim!" diye fısıldadı. "Birazdan anlarsın."

Zeebo genzini temizledi. Uzaktan atılan top atışını andıran bir sesle başladı.

"Nehrin ötesinde bir yer var."

Hayret edilecek derecede bir uygunlukla yüzlerce ses, Zeebo'nun sözlerini yineledi. Son sözcük boğuk bir tınıyla duvarlarda yankılanırken, Zeebo devam etti.

"Oraya cennet diyoruz."

Çevremizde müzik yeniden yükseldi. Kiliseyi tatlı bir melodi doldurdu. Son nota biterken yine Zeebo araya girdi.

"Sahile ancak imanımızın gücüyle varabiliriz."

Cemaat duraksadı. Zeebo mısrayı yineledi. Bu kez cemaat de söyledi. Koro söylemeye başlayınca Zeebo elindeki kitabı kapadı. Bu, cemaatin onun yardımı olmadan devam edebileceği anlamına geliyordu.

Jem'e baktım. Gözünün ucuyla Zeebo'yu süzüyordu. Peder Sykes hastalara ve acı çekenlere yardımcı olması için Tanrı'ya dua etti. Vaaz verdi. Jem'le bu vaazları yıllar yılı her pazar dinliyorduk. Peder Sykes, kürsüsünü daha özgürce kullanıyor, düşüncelerini söylemekte güçlük çekmiyordu. Jim Hardy beş pazardır kiliseye gelmiyordu. Hasta değildi. Constance Jackson bir parça davranışlarına dikkat etmeliydi. Komşularıyla kavga edecek kadar ileri gidiyordu.

Peder Sykes söyleyeceklerini bitirdikten sonra, kürsünün önündeki bir masanın başında durdu. O sabahki bağışların yapılmasını istedi. Jem'le benim için garip bir gürültüydü bu... Cemaat teker teker gelip teneke bir kahve kutusuna paralarını atmaya başladı. Jem'le ben de sıraya girdik. Paralarımız kutunun içinde tıngırdarken yumuşak bir, "Teşekkür ederim," ile karşılandık.

Sonra pederin kutuyu avucuna boşalttığına hayretle tanık olduk. Elindeki paralara baktı. Dikleşti. “Bu yeterli değil,” dedi. “On dolar olmalı.”

Cemaat kımıldandı. “Paranın niçin toplandığını biliyorsunuz... Tom hapisteyken, Helen çalışmak için çocukları yalnız bırakamaz. Eğer herkes bir parça daha fedakârlık ederse...” Elini arka tarafa doğru sallayarak, “Alec, kapıları kapa!” dedi. “On dolar toplanmadan kimse buradan dışarı çıkamaz.”

Calpurnia çantasını karıştırdı. Parça parça olmuş bir deri cüzdan çıkardı. Jem’in avucuna yine para sıkıştırmaya kalkışınca, Jem, “Hayır Cal!” dedi. “Bu kez kendi paramızı veririz. Bana harçlığını ver Scout.”

Peder, “Carlow Richardson,” dedi. “Kutuya para attığını görmedim.” Cemaat bunu mırıldanarak onayladı. “Çocuğu olmayanların fedakârlık edip biraz daha para atmalarını istiyorum,” diye devam etti.

Ağır ağır, acıyla on dolar tamamlandı. Kapı açıldı. İçeri dolan temiz havayla canlandık. İbadet sona ermişti.

Ben kalmak, çevreyi dolaşmak istiyordum. Ama Calpurnia beni önüne katıp dışarı doğru yürüttü. Kilisenin kapısında Cal, Zeebo ve karısıyla konuşurken biz de Peder Sykes’la çene çaldık. Kafamda cevaplandırılması gereken bir yığın soru birikmişti. Ama bekleyip bunları evde Cal’a sormaya karar verdim.

Peder, “Sizi aramızda görmekten çok mutlu olduk,” dedi. “Bu kilisenin babanız kadar büyük bir dostu olamaz.”

Merakım üstün geldi. “Niçin Tom Robinson’ın karısı için para topladınız?” diye sordum.

“Bilmiyor musunuz? Helen’in üç küçük çocuğu var. Çalışmaya gidemez...”

“Peki çocuklarını niçin yanına alıp gitmiyor?” Tarlada çalışan zencilerin çocuklarını da yanlarına almaları, bir gölgeliğe yatırmaları âdetti. Genellikle bebekler, iki pamuk yığını arasındaki gölgelikte yatarlardı. Oturamayan bebekler de annelerinin sırtına bağlanırdı. Peder bir an düşündü. Sonra, “Doğrusunu isterseniz Bayan Finch,” dedi. “Helen iş bulmakta güçlük çekiyor... Pamuk toplama zamanı gelince Bay Link Deas’ın onu işe alacağını zannetmiyorum.”

“Neden almasın peder?”

Pederin cevap vermesine meydan kalmadan Cal’ın elini omzumda hissettim. Elinin ağırlığı gittikçe artıyordu. “Bizi aranıza aldığınız için

teşekkür ederiz,” demeyi akıl ettim.

Jem de benim sözlerimi yineledi. Yola koyulduk.

“Cal,” diye sordum. “Tom Robinson’ın hapiste olduğunu, fena bir şey yaptığını biliyorum. Ama niçin Helen’a iş vermiyorlar?”

Calpurnia, denizci mavisi elbisesi ve güllerle süslü şapkasıyla Jem’le benim aramda yürüyordu. “Tom’un yaptığını söyledikleri şey yüzünden o aileyle hiç kimse ilişkide bulunmak istemiyor.”

“Peki ne yaptı Cal?”

Calpurnia içini çekti. “İhtiyar Bay Ewell, Tom’u kızının ırzına geçmekle suçladı. Ve hapse attırdı.”

“Bay Ewell mı?” Şöyle bir düşündüm. “Bu Evvell’ın her yıl, okulun açıldığı gün okula gelen, sonra ortalıkta görülmeyen Evvell’larla bir ilişkisi var mı? Atticus, onların son derece ahlaksız insanlar olduğunu söylemişti. Atticus, kimse için, onlar hakkında konuştuğu gibi konuşmaz...”

“Evet, işte o Evvell’lar.”

“Maycomb’da herkes, Evvell’ların nasıl insanlar olduğunu bilir. Helen’i işe almaktan memnun olmaları gerekir. Irza geçmek ne demek Cal?”

“Bunu bay Finch’e sor,” diye cevap verdi. “O sana benden daha iyi açıklar. Peder bu sabah sözü pek uzattı. Her zaman bu kadar sıkıcı değildir.”

Jem, “Tıpkı bizim pedere benziyor,” dedi. “İlahileri niçin böyle söylüyorsunuz?”

“Satırlamayı mı demek istedin?”

“Siz buna satırlamak mı diyorsunuz?”

“Evet. Bildim bileli böyle yaparlar.”

Jem toplanan paraların bir yıl biriktirilip ilahi kitapları alınabileceğini söyledi. Calpurnia gülerek, “Yararsız,” dedi. “Okuyamazlar ki.”

“Okuyamazlar mı?” diye sordum. “Bütün o insanlar okuma bilmiyor mu?”

Calpurnia, “Bilmezler,” dedi. “Kilisede okuma yazma bilen dört kişi var. Biri de benim.”

Jem, “Sen nerede okudun Cal?” diye sordu.

“Hiçbir yerde. Durun bakayım, bana okumayı kim öğretmişti? Bayan Maudie Atkinson’ın halası, ihtiyar Bayan Buford öğretmişti...”

“Sen o kadar yaşlı mısın Cal?”

Calpurnia gülerek, “Ben babanızdan da büyüğüm!” dedi. “Kaç yaşında olduğumu bilmiyorum ama... bir defasında birlikte kaç yaşında olduğumu hesaplamaya kalkıştık. Babanızın bildiklerinden pek az şey hatırlayabildim.

Onun için babanızdan daha yaşlı değilim. İşin doğrusuna bakarsanız, erkeklerin belleği, kadınlarınki kadar güçlü değildir."

"Doğum günün ne zaman Cal?"

"Doğum günümü Noel'de kutluyorum. Hatırlaması daha kolay oluyor... Aslına bakarsanız bir doğum günüm yok."

Jem, "Cal," dedi. "Sen Atticus'tan büyük olduğunu söyledin ama onun kadar yaşlı göstermiyorsun ki."

"Zenciler yaşlarını kolay kolay belli etmezler."

"Belki de okuma bilmediklerinden belli etmiyorlar. Zeebo'ya okumayı sen mi öğrettin?"

"Evet Bay Jem, çocukluğunda okul bile yoktu. Ama ben çalıştırıp öğrettim."

Zeebo, Calpurnia'nın en büyük oğluydu. Eğer düşünmüş olsaydım, Calpurnia'nın olgunluk çağında olduğunu anlayacaktım. Çünkü Zeebo'nun neredeyse yetişmiş çocukları vardı. Ama hiç üstünde durmadım.

"Ona da bizim gibi kitaptan mı öğrettin?"

"Hayır. Her gün İncil'den bir parça kopya ettirip ezberlettim. Sonra Bayan Buford'un bana ders verdiği kitap vardı... Bu kitabı nasıl ele geçirdiğimi bilemezsiniz, değil mi?"

"Bilmiyoruz."

"Dedeniz Finch vermişti."

"Sen çiftlikten mi geldin?" diye sordu Jem. "Hiç anlatmadın."

"Elbette çiftlikten Bay Finch, Buford Malikânesi'yle çiftlik arasında yetiştim. Bütün günlerimi Finch'ler ya da Buford'ların yanında çalışmakla geçirdim. Babanız annenizle evlenince de Maycomb'a geldim."

"Kitabın adı ne Cal?" diye sordum.

"Blackstone'un *Tefsirler*'i."

Jem'e yıldırım çarpmış gibiydi. Hayretle, "Zeebo'ya okumayı bu kitaptan mı öğrettin?" diye sordu.

"Şey, elbette Bay Jem," diye cevap verdi Cal. Utangaç bir tavırla ellerini dudaklarına götürdü. "Elimdeki tek kitap buydu. Dedeniz, Bay Blackstone'un iyi bir yazar olduğunu söylemişti..."

"Demek konuşman bu yüzden ötekilerden farklı!" dedi Jem.

"Ötekiler de kim?"

"Öteki zencilerden. Fakat kilisede tıpkı onlar gibi konuştun..."

Calpurnia'nın alçakgönüllü bir çifte hayat sürdüğü hiç aklıma gelmemişti. Bizim evimizin dışında başka bir varlığa bürünmesi bizim için

yepyeni bir gerçekti.

“Cal, kendi ahbaplarınla, doğru olmadığım bildiğin halde niçin zenci gibi konuşuyorsun?” diye sordum.

“Bir kere ben bir zenciyim.”

Calpurnia şapkasını kaldırıp başını kaşıdı. Sonra tekrar şapkasını dikkatle kulaklarına kadar çekti. “Anlatması güç,” dedi. “Diyelim ki sizinle Scout’ın evde zenci gibi konuştuğunuzu varsayın... Hiç uymaz değil mi? İşte komşularımla ya da kilisede bu yüzden kendi dilimi konuşuyorum. Kilisede ya da ahbaplarımla, beyazların konuştuğu gibi konuşsam, onlardan ayrılırım. Bana kendini beğenmiş züppe derler.”

“Ama Cal, sen daha bilgilisin,” dedim.

“İnsanın bütün bildiklerini söylemesi gerekli değildir. Hanımefendilere yakışmaz. Sonra hiç kimse yanında, kendisinden daha bilgili birini istemez. Rahatsız olurlar. Doğru konuşmakla onlara doğru konuşmayı öğretemezsiniz. Kendileri öğrenmeliler... Bir şeyler öğrenmek istedikleri zaman ağzınızı kapatıp onlar gibi konuşmaktan başka çare kalmaz.”

“Cal, bazen seni görmeye gelebilir miyim?”

Eğilip bana baktı. “Görmeye mi tatlım? Ama beni her gün görüyorsunuz ya!”

“Evine,” dedim. “Bazen işten sonra? Atticus gelir beni alır”

“Ne zaman istersen,” dedi. “Seviniriz.”

Radley’lerin evinin önündeki kaldırımdaydık.

Jem, “Verandaya bakın,” dedi.

Radley’lerin verandasına baktım. Hayaleti dışarı çıkmış hamakta güneşlenirken göreceğimi sanıyordum. Hamak boştu.

Jem, “Bizim veranda demek istedim,” dedi.

Baktım. Sanki bütün hayatı boyunca her gün o koltukta oturmuş gibi Alexandra hala, dimdik, inatçı ve aksi bir tavırla salıncaklı koltuğa kurulmuştu.

On Üçüncü Bölüm

Alexandra halanın ilk sözü, “Çantamı, öndeki yatak odasına koy Calpurnia!” oldu. İkincisi de, “Jean Louise, başını kaşıyıp durma.”

Calpurnia, halanın ağır bavulunu yerden aldı. Kapıyı açtı. Jem, “Ben alayım,” dedi. Aldı. Bavulun, yatak odasının döşemesine gümbürtüyle indiğini duydum. Ses dalga dalga bütün eve yayıldı.

“Bizi görmeye mi geldiniz hala?” diye sordum. Alexandra hala bize çok az gelirdi. Görkemli bir yolculuk yapardı. Parlak yeşil renkte bir Buick arabası ve zenci bir şoförü vardı. Her ikisine de son derece titizlikle bakılırdı. Ama bugün ikisi de görünürlerde yoktu.

“Baban söylemedi mi?” diye sordu.

Jem’le başlarımızı salladık.

“Belki de unutmuştur. Daha dönmedi, değil mi?”

“Hayır, genellikle akşamüstünden önce dönmez,” dedi Jem.

“Babanızla birlikte, bir süre yanınızda kalmamın doğru olacağına karar verdik.”

Bir süre, Maycomb’da, üç günden otuz yıla kadar değişebilen bir zaman ölçüşüydü. Jem’le bakıştık.

Halam bana, “Jem de sen de büyüyorsunuz,” dedi. “Artık bir kadın gibi davranmayı öğrenmenin sırası geldi diye düşündük. Elbiselerle ve oğlanlarla ilgileneceğin zaman yaklaştı Jean Louise...”

Buna birçok karşılık verebilirdim. Oğlanlarla ilgilenmeme daha yıllar vardı. Elbiselere de hiçbir zaman ilgi duymayacaktım... Fakat susmayı tercih ettim.

Jem, “Peki Jimmy enişte ne olacak?” diye sordu. “O da buraya mı gelecek?”

“Ah, hayır. O çiftlikte kalıp işlere bakacak.”

Tam, “Onu özlemeyecek misiniz?” diye sorduğum anda bunun yerinde bir soru olmadığını anladım. Jimmy enişte pek konuşmazdı. Halam sorumu duymazlıktan geldi.

Aklıma, onunla konuşacak başka bir şey gelmiyordu. Zaten hiçbir zaman ona söyleyecek bir şey bulamazdım. O sırada geçmişte aramızda geçen sıkıntılı konuşmaları düşündüm. Nasılsın Jean Louise? İyiyim, teşekkür ederim efendim. Sen hiçbir şey... bir şey yapmaz mısın? Hayır. Elbette arkadaşların vardır? Var efendim. Peki birlikte ne yaparsınız? Hiç.

Halanın benim son derece sönük, can sıkıcı biri olduğumu düşündüğüne inanıyordum. Bir keresinde Atticus’a, benim çok ağır olduğumu söylediğini duymuştum...

Bu gelişin ardında bir amaç gizliydi ama bunu o anda ondan öğrenmeye hiç hevesim yoktu. Bir pazar günüydü. Üzerinde yalnız pazar günleri giydiği korsesi vardı. Sanırım şişman değildi, fakat bir külçe gibiydi. İnsanın içini gıcıklatan türden çamaşırlar seçerdi. Bir zamanlar Alexandra halanın incecik bir vücuda sahip olduğunu anlatmak isterdi. Ne yanından bakarsanız bakın, korkunçtu.

Öğleden sonranın geriye kalanı, bir akrabanın gelişi üzerine ortalığı kaplayan sıkıntılı hava içinde geçti. Köşeyi dönen bir araba sesi duyunca canlandık. Montgomery’den eve dönen Atticus’tu bu. Jem bavulunu ve çantasını kaptı. Ben de kucağına atıldım. Yanağımdan belli belirsiz öptü. “Kitabımı getirdiniz mi? Halanın geldiğini biliyor musunuz?” dedim.

Atticus her iki soruya da olumlu cevap verdi. “Halanın gelip bizimle oturmasına ne dersin?”

Pek hoşuma gideceğini söyledim. Ama yalandı. İnsan kimi zaman değiştirilmesine olanak olmayan durumlarda yalan söylemeli.

“Sizin için gerekli olduğunu düşündük,” dedi Atticus. Sonra, “Mesele şöyle Scout,” diye devam etti. “Halanız, benim için olduğu kadar sizin için de bir özveride bulunuyor. Ben bütün gün sizinle evde kalamam. Yaz da çok sıcak olacağa benzer.”

Söylediklerinin bir tek kelimesini bile anlamadığım halde, “Evet efendim,” dedim. Alexandra halanın ortaya çıkmasında, Atticus’un pek rolü olmadığını anlamıştım. Bunu daha çok hala istemişti. Halanın, aile için neyin çok iyi olacağını bir anlatış tarzı vardı. Gelişi de buna bağlıydı anlaşılan.

Maycomb, Alexandra halayı hoş karşıladı. Bayan Maudie Atkinson kocaman bir pasta yaptı. Bayan Stephanie Crawford, sık sık halayı görmeye

geldi. Bu görüşmelerde Bayan Crawford daha çok başını sallamakla yetiniyor, “Oh... ooo...” diyordu. Bitişik komşu Bayan Rachel, Alexandra halayı öğleden sonra kahve içmeye çağırdı. Ve Bay Radley, ön verandaya kadar gelip, kendisini gördüğüne çok sevindiğini söyleyecek kadar ileri gitti.

Alexandra hala yerleştikten, hayat günlük gidişatına kavuştuktan sonra, hala, sanki eskiden beri yanımızda oturuyor gibi oldu. Hayır kurumlarında çalışmaları ilerletti. Maycomb Kadınlar Kulübü’ne girdi ve kulübün sekreteri oldu. Kasabanın bütün partilerinde, toplantılarında hazır ve nazırdı. Alexandra hala türünün en son örneklerinden biriydi. Yatılı okul davranışlarına sahipti. Ne zaman bir ahlaki konu konuşulsa, Alexandra hala hemen bir ucundan tutardı. Olumsuz bir insan olarak doğmuştu. Hiçbir zaman canı sıkılmazdı. Bir şeyler düzenler, öğüt verir, ılımlı olmaya çağırır ve uyarırdı.

Başka ailelerin kusurlarını, bizimkinin üstünlüklerini ileri sürerdi. Jem bu duruma sinirleneceğine eğlenirdi. “Maycomb’u karıştırırsanız, hemen hepsiyle akraba çıkarsınız hala!” derdi.

Alexandra halanın ailelerin birbiriyle ilişkisine olan ilgisine bir anlam veremiyordum. Bende, iyi insanların, kendilerince doğru saydıkları yolda ne pahasına olursa olsun inat etmeleri gerektiğine ilişkin bir düşünce vardı. Fakat hala, bir ailenin iyi ya da daha iyi olabilmesi için bir parça toprak üstüne yerleşmesi gerektiğine inanıyordu.

Jem, “O halde Ewell’lar iyi insanlar,” dedi. Evvell’lar, Maycomb’luların bildiğinden beri, bataklığın gerisindeki topraklar üstünde oturuyorlardı. Üç kuşaktan beri toplanan yardım paralarıyla geçiniyorlardı.

Alexandra halanın aklındaki başkaydı. Maycomb eski bir kasabaydı. Finch çiftliğinden yirmi mil doğudaydı. Böyle eski bir kasabanın bu kadar içerilere kurulmasında garip bir taraf vardı. Domuzların götürülüp getirildiği iki yolun kavşağında bir han işleten bir Sinkfield’ın uzak görüşlülüğü olmasaydı, bugün Maycomb nehrin daha yakınlarına kurulmuş olacaktı. Bir ticaret adamı olan Sinkfield, Kızılderililerle alışveriş yapmış ve ne Kızılderilileri ne de buraya gelip yerleşenleri birbirinden ayırmış, işleri iyi gittiği sürece Maycomb’lu mu yoksa Kızılderili mi oluşuna aldırmamış, önem vermemişti. Vali William Wyatt Bibb’in, yeni kurulan kasabaların içişlerini düzenlemek ve kasaba merkezlerini belirlemek için çıktığı gezide sıra Maycomb’a geldiğinde işler çok iyiymiş. Sinkfield’ın konuğu olan resmi görevliler ona, Maycomb’un sınırlarını ve merkezi

olması düşünülen noktayı göstermişler. Eğer o sırada Sinkfield'ın ileri görüşlü zekâsı olmasaymış, Maycomb kasabasının merkezi, bugün hiçbir önem taşımayan Winston Bataklığı'nın ortasında olacakmış. Halbuki Maycomb her yıl bir parça daha gelişip serpilmiş. Çünkü Sinkfield, hanında konuklarını bir güzel sarhoş edip haritalarını, planlarını getirmelerini istemiş. Onun burasından almış, öbürüne bir miktar eklemiş, böylece istediğini elde etmiş. Ertesi gün de hepsini atlarına bindirip geriye yollamış. Yedeklerinde vali ve kendileri için armağanlar varmış.

Devletler arasındaki savaş sırasında Maycomb boşlanmış ama daha sonra ekonomik nedenlerle ilerlemeye başlamıştı. Dışa doğru değil de içe doğru gelişiyordu. O kadar az yeni insan geliyordu ki, bütün evlilikler kasabanın içinden oluyordu. Sonunda kasaba halkı birbirinin benzeri olmuştu. Montgomery yahut Mobile'dan yanında yabancı biriyle gelen çok azdı. Benim ilk yıllarım sırasında durumumda pek değişiklik olmadı.

Maycomb'da gerçekten bir sınıf düzeni vardı. Ama bu düzen benim kafama göre şöyleydi. Yaşlılar, yıllardan beri yan yana yaşamış olanlar birbirlerine karşı son derece teklifsizdiler. Birbirlerinin davranışlarını, karakterlerdeki bozulmayı, hatta hareketleri bile olduğu gibi kabul ederlerdi. Çünkü bütün hareketler, davranışlar, kuşaktan kuşağa yinelenmiş, üzerinden geçen süreyle perçinlenmişti. Böylece, Crawford'lar başkalarının işlerine karışmadan edemezler, Merriweather'ların içinden mutlaka bir dejenere çıkar, bütün Buford'lar öyle yürürler gibi ayrıntıları bilmeyen yoktu. Sonra, bankaya sormadan hiçbir Dekafield'dan çek alma. Bayan Maudie Atkinson'ın omuzları düşüktür, çünkü damarlarında Buford kanı taşıyor. Eğer Bayan Grace Merriweather, Lydia E. Pinham'ın şişesinden içki yudumlarsa, bunda bir olağanüstülük yoktur. Çünkü annesi de aynı şeyi yapmıştır...

Alexandra hala Maycomb'un hayatına, bir elin eldiven içine uyuşu gibi uyuyordu. Ama benim ve Jem'in dünyasına uyar tarafı yoktu. Onun, nasıl olup da Atticus'un ve Jack amcanın kız kardeşi olduğunu merak eder, Jem'in çok zaman önce anlattığı küçükken değiştirilmiş çocuklar, kaçırılanlar konusundaki artık belli belirsiz hatırladığım masalları düşünmeye başlardım.

Jem'e ve bana söyleyeceği pek bir şeyi olmadığından, onu yalnız yemek saatlerinde, bir de yatmaya gitmeden önce gördüğümden bu düşüncelerim tamamen hayalidir. Yaz aylarındaydık. Hep bahçedeydik. Tabii bazı ikindilerde su içmek için içeri koştuğumda, oturma odasının tıklım tıklım

kadınlarla dolu olduğunu görürdüm. Çay içerler, fısıldaşırlar, yelpazelenirlerdi. Ben, Jean Louise, “Gel konuklarla konuş,” diye çağrılırdım.

Kapının eşiğinde göründüğüm zaman, hala sanki böyle bir istekte bulunduğundan pişman olmuş gibi dururdu. Çünkü ben, hep çamura bulanmış veya toz toprak içinde olurdum.

Bir öğleden sonra, “Kuzinin Lily’yle konuş!” dedi, beni holde yakalamıştı.

“Kiminle? diye sordum.

“Bayan Lily’yle!”

“O benim kuzinim mi? Bilmiyordum.”

Alexandra hala, kuzin Lily’den özür dileyen, bana sözlerimin hiç de hoş kaçmadığını anlatan ince bir tebessümle gülümsedi. Kuzin Lily Brooke gittikten sonra benden hesap sorulacağını biliyordum.

Babamın bana Finch ailesinden hiç söz etmemesi ya da çocuklarına bir parçacık olsun gurur aşılamaya çalışmaması üzülünecek bir şey. Alexandra hala, divanın üstünde sere serpe oturan Jem’i yanına çağırdı. Kendisi dışarı çıktı, üzerinde altın harflerle *Joshua St. Clair’in Düşünceleri* yazan pembe kaplı bir kitapla geldi.

“Bunu kuzenin yazdı,” dedi. “Çok mükemmel bir insandı.”

Jem küçük kitabı inceledi. “Bu uzun zaman kilit altında tutulan Joshua mı?” diye sordu.

Alexandra hala, “Nereden biliyorsun?” diye atıldı.

“Atticus anlattı. Bu kuzen Joshua belediye başkanını vurmaya kalkmış. Başkana lağım mühendisinden başka bir şey olmadığını söylemiş, sonra da eski bir tabancayla vurmaya kalkmış. Yalnız tabanca elinde patlamış. Atticus, bu işin aileye beş yüz dolara mal olduğunu...”

Alexandra hala, bir leylek gibi dimdik, kaskatı duruyordu. “Yeter,” dedi. “Bunun aslını araştıracağım.”

Atticus, kapıyı vurup girdiğinde, Jem’in yatağının kenarına ilişmiştim. Önce ciddi ciddi yüzüme baktı. Sonra gülümsedi.

“Hımm...” dedi. Bize önemli bir şeyler anlatmak üzere olduğunu anlamıştım. “Söze nasıl başlayacağımı bilemiyorum.”

Jem, “Söyleyiverin,” dedi. “Bir kabahatiniz mi var?”

Babamız, gerçekten konuşmakta güçlük çekiyordu. “Hayır,” dedi. “Size... Alexandra halanızın isteği üstüne... Oğlum, Finch ailesinden olduğunu biliyorsun, değil mi?”

Jem gözünün ucuyla bakarak, “Biraz önce Finch soyadını taşıdığım söylendi,” dedi, sesi isteği dışında yükseliyordu. “Atticus, ne var?”

Atticus, bacak bacak üstüne attı. Kollarını kavuşturdu... “Sana hayatın gerçeklerini anlatmaya çalışıyorum,” dedi.

Jem’in nefreti, tiksintisi daha da artmıştı. “O saçmalıkların hepsini biliyorum,” dedi.

Atticus birden ciddileşti. Yaptıklarını savunurken kullandığı sert, titremeyen sesiyle, “Alexandra halanız, benden size, gelişigüzel bir aileden olmadığınızı anlatmamı istedi. Siz, yüzyıllar öncesinden gelme soylu bir ailedensiniz,” dedi. Sonra sustu. Bacağımda gezinen kırmızı bir tahtakurusunu yakalamamı seyretti.

“Asil bir soy!” diye devam etti, ben işimi bitirince. “Adınıza yakışacak bir hayat süreceğinize eminim...” Atticus boş bakışlarımıza rağmen konuşmasını sürdürdü. “Alexandra halanız benden, olduğunuz gibi, yani küçük bir hanım ve centilmen gibi davranmanızı istememi söyledi. Size ailemizden ve Maycomb’da taşıdığı önemden söz etmek istiyor. Böylece kim olduğunuz hakkında bir düşünce elde edecek, ona göre davranacaksınız.”

Beynimizden vurulmuş gibi Jem’le bakıştık. Sonra Atticus’a baktık. Atticus’u gömleğinin yakası rahatsız ediyor gibiydi. Ona bir şey söylemedik.

Kalkıp Jem’in çekmecesinden bir tarak aldım. Tarağın dişlerini tırnaklarıma sürterek onu dinlemeye devam ettim.

Atticus, “Gürültüyü kes,” dedi.

Sertliği karşısında kalbimden vurulmuş gibi oldum. Tarağı yere attım. Hiç yeri yokken içimden ağlamak geliyordu. Bir ağlamaya başlarsam duramayacağımı biliyordum. Bu benim babam değildi. Babam asla bize bu gibi düşünceleri öğretmeye kalkmazdı. Benim babam asla böyle konuşmazdı. Her neyse, babamı bu şekilde konuşturan, konuşmaya zorlayan Alexandra halaydı. Gözyaşı perdesi ardından, Jem’in de aynı yalnızlık içinde kaldığını, başını yana eğmiş bir halde durduğunu gördüm.

Gidecek bir yer yoktu. Ama gitmek için döndüm. Atticus’un yeleğiyle burun buruna geldim. Başımı karnına gömdüm. Mavi, ince kumaşın gerisindeki sesleri dinlemeye koyuldum. Saati tıkırdıyor, kolalı gömleği belli belirsiz çıtırdıyordu. Atticus’un soluk alıp verişini bile duyuyordum.

“Mideniz gurulduyor,” dedim.

“Biliyorum,” dedi.

“Biraz soda içerseniz iyi gelir.”

“İçerim.”

“Atticus, bütün bunlar hayatımızı değiştirecek mi? Yani siz...”

Elinin, başımın üstüne geldiğini hissettim. “Hiçbir şey için üzülme,” dedi. “Henüz üzülecek zaman gelmedi.”

Bunu duyunca, Atticus’un yine bizden, bizimle birlikte olduğunu anladım. Başımı kaldırdım. “Bütün o söylediklerinizi gerçekten yapmamızı istiyor musunuz? Finch’lerin yapmak zorunda oldukları her şeyi hatırla...”

“Hiçbir şey hatırlamanızı istemiyorum. Söylediklerimi unuttun.”

Kapıya gitti. Odadan çıktı. Kapıyı arkasından hafifçe kapadı. Jem’le bakışıyorduk ki kapı yeniden açıldı. Atticus’un başı uzandı. Kaşları havadaydı. Gözlükleri yerinden kaymıştı. “Her gün biraz daha kuzen Joshua’ya benziyorum, değil mi?” dedi. “Aileye beş yüz dolara mal olacağa benziyor muyum?”

Ne yapmak istediğini biliyordum. Ama ne de olsa Atticus bir erkekti. Bu tür konuşmaları yapabilmek için kadın olmak lazımdı.

On Dördüncü Bölüm

Alexandra haladan Finch ailesi hakkında başka nutuk dinlemedik, ama kasaba halkından her gün dinliyorduk. Cumartesi günleri, haftalıklarımızı aldıktan sonra, Jem benim de gelmeme izin verirse birlikte çarşıya inerdik. Jem son zamanlarda benim varlığımdan tedirgin olmaya başlamıştı. Ter kokan kaldırımlarda ilerlerken bazen, "İşte çocukları..." veya, "İşte iki Finch..." diye fısıldaşıldığını duyardık. Dönüp baktığımız zaman, postanenin önünde dikilen birkaç çiftçi ya da arabalarına kurulmuş kadınlar görürdük.

Bir gün yanımızdan geçen zayıf, ince yapılı bir centilmen, "Kendi başlarına bırakırsan hepimizin ırzına geçerler," diye bir şeyler mırıldandı. Bu bana, Atticus'tan sorup öğrenecek bir şeyim olduğunu hatırlattı.

O akşam, "Irza geçmek ne demek?" diye sordum.

Atticus gazetesinin kenarından baktı. Pencerenin önündeki koltuğunda oturuyordu. Büyüdükçe Atticus'u yemekten sonra yarım saat kadar kendi halinde bırakmayı doğru bulmuştuk.

İçini çekti. Irza geçmenin, bir kadının isteği olmadan onunla zorla cinsel ilişkide bulunmak olduğunu söyledi.

"Peki, bu, bu demekse, niçin Calpurnia'ya sorduğum zaman beni susturdu? Kiliseden dönerken Calpurnia'ya sordum. Size sormamı söyledi. Unutmuştum. Şimdi aklıma geldi. Sordum."

Şimdi gazetesini kucağına bırakmıştı. "Lütfen bir daha söyler misin?"

Calpurnia'yla kiliseye gidişimizi anlattım, Atticus bundan hoşlanmış gibiydi. Fakat Alexandra hala köşesinde sessiz sedasız dikişini dikerken birden irkildi, bakışlarını üstümüze çevirdi.

"O gün hep birlikte kiliseden mi geliyordunuz?"

Jem, "Evet efendim," diye cevap verdi. "Calpurnia götürdü."

Ben de, “Evet efendim!” diye atıldım. “Bir gün öğleden sonra evine götüreceğine de söz verdi. Atticus, izin verirseniz bu pazar gideriz, olur mu? Cal, siz evde olmazsanız bile gelip ben alırım dedi.”

“Gidemezsin.”

Bunu Alexandra hala söylemişti. Hızla döndüm. Şaşırmıştım. Sonra babama döndüm. Bu sefer Atticus’u, kardeşine bakışıyla bir şeyler anlatmak isterken yakaladım. Fakat geç kalmıştı. “Size sormadım!” dedim.

Atticus o uzun boyuna rağmen bütün tanıdıklarımdan daha çabuk hareket ederdi. Yerinden fırlamıştı bile. “Halandan özür dile,” dedi.

“Özür dilerim hala!” diye mırıldandım.

“Şimdi,” dedi. “Şunu aklından çıkarma. Calpurnia ne derse onu yapacaksın. Ben ne dersem onu yapacaksın. Ve halan bu evde olduğu sürece onun söylediklerini yerine getireceksin. Anladın mı?”

Anlamıştım. Bir süre düşündüm. Daha fazla azarlanmadan oradan ayrılabilmenin çıkar yolunun, tuvalete gitmek olduğu sonucuna vardım. Orada, yanlarından ayrılmak zorunda olduğumu anlatacak kadar uzun süre kalırdım. Dönüşte, holde bir parça oyalandım. Oturma odasında sert bir tartışmanın yapılmakta olduğunu duydum. Kapıdan, Jem’in sedirin üstünde oturduğunu, yüzünü bir futbol dergisine gömdüğünü, başının sanki sayfalarda bir tenis maçı seyrediyormuş gibi döndüğünü gördüm.

“Bir şeyler yapmalısın,” diyordu hala. “Her şeye katlanıyorsun Atticus. Hem de gereğinden çok.”

“Onun oraya gitmesinde bir kötülük görmüyorum. Cal evde olduğu kadar orada da ona dikkat eder. Bundan kuşkum yok.”

Konuştukları “o” kimdi? Kalbim burkulur gibi oldu. Çevremdeki pembe kâğıt kaplı duvarların üstüme doğru geldiklerini sandım. Hayatımda ikinci olarak kaçmayı düşündüm. Hem de hemen, o anda.

“Atticus, yumuşak kalpli olmak iyidir. Sen bir erkeksin. Fakat unutma ki bir kızın var. Hem de hızla büyüyen bir kız. Onu düşünmen gerek.”

“İşte benim de düşündüğüm o.”

“Kaçamak cevaplar verme. Sorunları ne kadar çabuk ele alırsan o kadar iyi olur. Artık ona gerek yok.”

Atticus sert bir ses tonuyla, “Alexandra, Calpurnia istediği sürece bu evde kalacak. Bir yere gidemez. Sen başka türlü düşünebilirsin. Ama onsuz, bunca yıl yaşamam olanaksızdı. Cal, bu aileye çok bağlı ve bu aileyi seven bir kadındır. Her şeyi olduğu gibi kabul etmek zorundasın. Sonra kafanı

bizim için yormanı istemiyorum. Nedeni yok çünkü. Cal her zamankinden çok bize gerekli,” dedi.

“Fakat Atticus...”

“Sonra, çocukların ondan hoşlandıklarına inanıyorum. Birçok konuda Cal, çocuklara karşı bir annenin olabileceğinden daha hoşgörülü davranmıştır. Onları hiç şımartmadı. Gözünden hiçbir şey kaçmadı. Onları, kendi ilkelerine göre yetiştirmeye çalıştı. Cal’ın ilkeleri de çok yerinde bence... Sonra çocuklar, onu çok seviyor.”

Tekrar soluk almaya başladım. Benden değil, Calpurnia’dan söz ediyorlardı. Canlanarak oturma odasına girdim. Atticus gazetesinin gerisine çekilmişti. Alexandra hala da nakışıyla uğraşıyordu. İğnesi çıt çıt diye sesler çıkarıyordu. Durdu. Kumaşı bir parça daha kendine doğru çekti. Çıt çıt çıt. Alexandra hala çok öfkeliydi.

Jem yerinden kalktı. Halanın üstünden geçti. Ardından gelmem için işaret etti. Beni kendi odasına soktu. Kapıyı kapadı. İfadesi ciddiydi.

“Kavga ettiler Scout.”

Jem’le bugünlerde çok kavga ediyorduk. Ama kimsenin Atticus’la kavga ettiğini duymamış, görmemiştim. Hiç hoş bir şey değil bu.

“Scout, halayla zıt gitme tatlım.”

Atticus’un sözleri hâlâ kulaklarımda çınlıyordu. Tüylerim yeniden diken diken oldu. “Bana ne yapacağımı mı öğreteceksin?”

“Hayır, yalnız... Atticus’un düşünecek birçok işi var. Üstüne bir de biz eklenmeyelim.”

“Ne gibi?” Atticus hiç de bir şeyler düşünüyora benzemiyordu.

“Onu Tom Robinson davası üzüyor...”

Atticus’un hiçbir şeye üzülmediğini söyledim. Sonra, bu sorun bizi yalnız haftada bir rahatsız ediyordu. Fazla sürmüyordu.

Jem, “Çünkü hiçbir şeyi aklında tutamıyorsun da ondan,” dedi. “Sorun büyüklerin gözünde bambaşka...”

Jem’in kendini üstün görmesi, bugünlerde insanı deli edecek durumlara varmıştı. Hiçbir şey yapmak istemiyordu. Sadece okumak ve kendi başına gezmek istiyordu. Yine her okuduğunu bana aktarıyordu. Ama artık amacı değişmişti. Kitapları bana eğleneyim, vakit geçireyim diye değil, bilgimi artırmam, ilerlemem için veriyordu.

“Hey Tanrım, Jem! Kendini ne sanıyorsun?”

“Söylediklerimde çok ciddiyim Scout. Halaya karşı geldiğini bir göreyim, seni döverim.”

İşte bu sözüyle kendimden geçmiştim. “Seni öldüreceğim!” Yatağının üstünde oturuyordu. Saçının perçemini yakalamak ve ağzına bir yumruk indirmek kolay oldu. Jem, karşılık olarak beni tokatladı. Bir sol denedim. Ama mideme yediğim bir yumrukla yere serildim. Soluğum kesilir gibi oldu. Aldırış etmedim. Çünkü Jem’in kavga ettiğini, benimle çatışmaya girdiğini görüyordum. Demek hâlâ beni kendinden ayrı saymıyordu. Birbirimize eşittik.

“Artık kendini çok yüksekte ve büyük görüyorsun, değil mi?” dedim. Tekrar atılırken bir çığlık kopardım. Jem, hâlâ yatağının üstündeydi. Bu yüzden doğru dürüst dövüşemiyordum. Kendimi olanca ağırlığımla üstüne attım. Tekmeliyor, çimdikliyor, vuruyordum. Yumruk kavgamız şamataya dönmüştü. Atticus gelip de bizi ayırdığında hâlâ boğuşuyorduk.

“Hadi bu kadar yeter,” dedi. “Hemen yataklarınıza girin.”

Benimle aynı saatte yatağa gönderilen Jem’e, “Oh!” dedim.

Atticus, “Kavgayı kim başlattı?” diye sordu.

“Jem. Bana ne yapmam gerektiğini söylüyordu. Jem’in buyruklarını dinleyecek değilim, değil mi?”

Atticus gülümsedi. “Şöyle yapalım,” dedi. “Jem sözünü dinletebildiği sürece dinleyeceksin. Oldu mu?”

Alexandra hala da yanımızdaydı. Ama konuşmuyordu... Atticus’la merdivenleri inerlerken, halanın, “İşte anlatmak istediğim şeylerden biri de bu!” dediğini duydum. Bu söz, Jem’le ikimizi aniden birleştirdi. Odalarımız birbirine bitişikti. Ben odama geçip kapımı kaparken, Jem, “İyi geceler Scout,” dedi.

“İyi geceler,” diye mırıldandım. Işığı yakmak için duvara yaklaşırken yumuşak bir şeye bastım. Bastığım şey lastik gibi bir şeydi, canlı olduğunu da hissetmiştim. Hareket ediyordu.

Işığı yaktım. Yatağın önüne baktım. Üzerine bastığım şey ortadan kaybolmuştu. Jem’in kapısını vurdum.

“Ne var?” dedi.

“Yılan nasıl bir şeydir?”

“Sert ve soğuk. Niçin sordun?”

“Galiba yatağımın altında bir yılan var. Gelip bakar mısın?”

“Şaka mı yapıyorsun?” diyerek Jem kapıyı açtı, pijamalarını giymişti. Yumruğumun izinin dudağının üstünde olduğunu üzülerek gördüm. Doğru söylediğimi, şaka yapmadığım anlayınca, “Başımı yatağın altına sokacağımı sanıyorsan aldanıyorsun,” dedi. “Bir dakika dur.”

Mutfağa gitti. Süpürgeyi getirdi. “Sen yatağın üstüne çıksan iyi edersin Scout.”

“Gerçekten yılan var mı?” diye sordum. Evlerimizin bodrum katı yoktu. Taş bloklar üstüne yapılmıştı. Topraktan yüksekteydiler. Evlerimizde sürüngenler görülmemiş şeyler değildi ama sık sık ortaya çıkmazlardı. Bayan Rachel Haverford’un her sabah bir bardak viski içmesinin nedeni, geceliğini asmak için dolaba yaklaştığı zaman bir yılanla karşılaşacağından korkmasındandı.

Jem, süpürgeyi yatağın altına sokup, geniş bir hareketle salladı. Eğilip bir yılan çıkacak mı çıkmayacak mı diye baktım. Çıkmadı. Jem süpürgeyi daha ileriye doğru salladı.

“Yılanlar hırıldar mı?”

Jem, “Yatağın altındaki yılan değil, insan!” dedi.

Birden yatağın altından pis, kahverengi bir şey top gibi fırladı. Jem süpürgeyi indirdi. Ve Dill’in başını bir karış daha uzanamadığı için ıskaladı.

Jem, “Hey Tanrım,” dedi.

Dill santim santim uzayarak yatağın altından çıktı. Ayağa kalktı. Omuzlarını gerdi. Ayaklarını oynattı. Ensesini ovuşturdu. Sonra, “Merhaba!” dedi.

Jem, yeniden Tanrı’ya sığındı. Ben, konuşma yeteneğimi yitirmiş gibiydim.

Dill, “Neredeyse öleceğim,” dedi. “Yiyecek bir şey yok mu?”

Düşteymiş gibi mutfağa indim. Bir parça süt ve yemekten artakalan ekmeği alıp geldim. Dill, alışık olduğu gibi, ekmeği ön dişleriyle kemirerek yiyip bitirdi.

Sonunda kendime geldim. “Buraya nasıl geldin?” diye sordum.

Yediği yemekle canlanan Dill şunları anlattı. Kendisini sevmeyen yeni babası tarafından bodrum katına zincirlenmiş, ölüme terk edilmişti. (Meridian’daki evlerin bodrum katları vardır.) Oradan geçen bir çiftçi Dill’in feryatlarını duymuş, onu tarlasından topladığı çiğ bezelyeyle beslemişti. (İyi yürekli adam yiyeceği aspiratör deliğinden uzattığı bir değnekle veriyordu.) Dill, zinciri duvardan çeke çeke kopararak serbest kalmıştı. Bileklerinde demir halkalarla kaçarken Meridian’dan iki mil uzakta küçük bir sirke rastlamış, hemen fil yıkayıcısı olarak işe girmişti. Sirkle birlikte bütün Mississippi’yi dolaşmış, sonunda sağduyusu ona Maycomb’un yakınlarında olduğunu söylemişti. Geriye kalan yolu yürüye yürüye gelmişti.

Jem, “Buraya nasıl geldin?” diye sordu.
Annesinin çantasından on üç dolar almış, dokuz trenine binmiş, Abbott County Abbott İstasyonu’nda trenden inmişti. Maycomb’a olan on dört mili, aranıyorsa bulunmamak için dağ yollarından yürüyerek katetmişti. Geri kalanını da bir pamuk kamyonunun arkasına asılarak gelmişti. İki saatten beri yemek yiyişimizi dinliyormuş, çatal kaşığın gürültüsü onu neredeyse çıldırtacakmış. Jem’in ve benim yatmaya hiç gelmeyeceğimizi sanmış. Jem’in boyu epeyce büyüdüğünden bir ara yatağın altından çıkıp Jem’i devirmek için bana yardım etmeyi düşünmüş. Ama Bay Finch’in geleceğini düşünerek olduğu yerde kalmasının daha doğru olacağına karar vermiş.
Jem, “Burada olduğundan haberleri yok,” dedi. “Yoksa seni aradıklarından bizim haberimiz olurdu.”
Dill, “Meridian’daki bütün sinemaları arıyorlar,” diye sırıttı.
Jem, “Annene nerede olduğunu haber vermelisin,” dedi. “Burada olduğunu bildirmelisin...”
Dill’in bakışları Jem’e çevrildi. Jem yere baktı... Sonra doğruldu. Ve çocukluğumuzdan artakalan son bağı da kopardı. Odadan çıktı. Hole indi. “Atticus,” diye seslendiğini duyduk. “Bir dakika buraya gelir misiniz efendim?”
Dill’in yüzünün bembeyaz kesildiğini gördüm. Perişan bir haldeydim. Atticus eşikteydi.
Odanın ortasına kadar geldi. Elleri cebinde Dill’e baktı.
Kendimi toparlayarak, “Üzülme Dill,” dedim. “Atticus bir şey öğrenmek isterse sana sorar.”
Dill bana baktı. “İşler yolunda gidecek demek istiyorum,” dedim. “Babam seni üzmez. Sen de Atticus’tan korkmazsın.”
Dill, “Korkmuyorum,” diye mırıldandı.
“Galiba karnı aç,” dedi Atticus. Sesi her zamanki gibi sakin ve tatlıydı. “Scout, süt ve ekmekten daha başka şeyler de yedirebilirsin ona, değil mi? Sen arkadaşının karnını doyur. Sonra görüşürüz.”
“Bay Finch, Rachel halaya haber vermeyin... Beni geri yollamayın, yalvarırım efendim! Yeniden kaçarım!”
Atticus, “Üzülme oğlum,” dedi. “Seni bir yere yollayan yok. Sadece Bayan Rachel’a burada olduğunu, geceyi bizimle geçirmene izin vermesini söyleyeceğim... Burada kalmak istersin, değil mi? Hem, Tanrı aşkına,

eyaletin bir kısmını ait olduğu yere bırak. Toprak zaten yeter derecede aşınıyor."

Dill odadan çıkan babamın arkasından şaşkın şaşkın baktı.

"Şaka yapıyor," dedim. "Yıkanmanı söyledi. Gördün mü? Nasıl? Babam dediğim gibi değil mi?"

Jem odanın bir köşesinde duruyordu. Tıpkı bir hain gibi bakıyordu. "Dill, babama söylemem gerekiyordu," dedi. "Annenin haberi olmadan üç yüz mil uzağa kaçamazsın."

Ona bir tek kelime söylemeden odadan çıktık.

Dill yedi, yedi, yedi. Dün geceden beri ağzına bir lokma koymamıştı. Annesinin bütün parasını bilet almak için harcamıştı. Her zaman yaptığı gibi yolcularla ve yabancısı olmadığı kondüktörle çene çalmıştı. Ama uzun yolculuğa çıkan çocuklara tanınan haktan faydalanmaya yanaşmamıştı. Paranızı kaybederseniz sonradan bu parayı babanızdan alırlardı.

Dill, akşam yemeğinden artakalanları silip süpürmüş, bezelyeli et yemeğine uzanıyordu ki, Bayan Rachel'ın, "Aman Tanrım!" diyen sesi holde çınladı. Dill titredi.

Dill, Bayan Rachel'ın, eve dön de görürsün, annen deliye döndü, diyerek gözdağı vermesini sessizlikle, içindeki bütün haris kanı dışarı vuruyor, deyişini tam bir soğukkanlılıkla, geceyi burada geçirebilirsin, cümlesini de gülümseyerek karşıladı. Sonunda boynuna sarılan Bayan Rachel'ın onu kucaklamasına karşılık verdi.

Atticus gözlüklerini alnına itti. Yüzünü ovuşturdu.

Saatlerden beri ilk kez konuşan Alexandra hala, "Babanız yorgun," dedi. "Artık odalarınıza çıkıp yatın."

Büyükleri yemek odasında bıraktık. Atticus hâlâ yüzünü ovuşturuyordu. Gülerek bir şeyler söylediğini duyduk.

İşler yolunda gittiğinden, Jem'e karşı daha insaflı davranmaya karar verdik. Sonra Dill onunla yatacaktı. Konuşmamak olmazdı.

Ben pijamalarımı giydim. Bir süre kitap okudum. Birden gözlerimi açık tutamadığımı fark ettim. Dill'le Jem'den ses gelmiyordu. Başucumdaki gece lambasını söndürünce, Jem'in odasına açılan kapının altından ışık gelmediğini gördüm.

Epeyce uyumuşum. Dürtülerek uyandırıldığımda ay kaybolmak üzereydi.

"Bana da yer aç Scout."

“Haber vermek zorundaydı,” diye mırıldandım. “Bunun için Jem’e kızma.”

Dill yanıma yattı. “Kızmıyorum,” dedi. “Ben yalnızca senin yanında yatmak istedim. Uyandın mı?”

Elbette uyanmıştım. “Niçin kaçtın?”

Cevap vermedi. “Niçin kaçtın?” dedim. “Dediğin gibi baban gerçekten kötü müydü?”

“Yazdığın gibi birlikte kayak yapmadınız mı?”

“Yapacağımızı söylemişti ama yapmadı.”

Dirseklerimin üstünde doğrulup Dill’e baktım. “Bunun için evden kaçılmaz ki. Babalar söylediklerinin yarısını bile yapmazlar. Hep yapacaklarım söylerler...”

“Sorun o değil... Benimle hiç ilgilenmiyorlardı.”

“Nasıl?”

“Çoğunlukla evde olmuyorlardı. Evde oldukları zaman da kendi odalarına çekiliyorlardı.”

“Odalarında ne yapıyorlardı?”

“Hiç. Oturup kitap okuyorlar, konuşuyorlardı... Ama beni yanlarında istemiyorlardı.”

Başımın altındaki yastığı çekerek doğrulup oturdum. “Biliyor musun,” dedim. “Bu gece ben de kaçmayı düşünüyordum. Çünkü her zaman büyükler yanımızda hazır ve nazır. İnsan onları her zaman istemiyor...” Dill, sabırla derin bir soluk aldı. “...Atticus bazen bütün gün, bazen gece yarılarına kadar eve gelmez... Dill, insan onları her zaman yanında istemiyor. Yanında olsalar hiçbir şey yapamazsın.”

“Benim söylediğim bu değil.”

Dill anlattıkça, eğer Jem başka türlü olsa, hatta şimdi olduğundan bir parça farklı olsa hayatın nasıl olacağını düşünmeye başladım. Eğer Atticus beni istemese, yardımıma, öğütlerime gerek duymasa ne yapardım. Atticus bensiz bir gün yapamazdı. Hatta Calpurnia bile bensiz olamazdı. Onlara gerekliydim ben.

“Dill, bana yalan söylüyorsun... Ailen sensiz olamaz. Sana karşı sert davranmış olacaklar. Bak ne diyeceğim...”

Dill sözümü keserek araya girdi. “Sorun şu, şunu anlatmak istiyorum... Onlar bensiz daha iyi yaşıyorlar. Onlara bir yararım yok. Bana karşı sert değiller. İstediğim her şeyi alıyorlar. Kendilerini yalnız bırakmamı istiyorlar. Sen erkek değilsin. Erkekler sokağa çıkar, öteki erkeklerle futbol

oynarlar. Hayır, bana karşı sert değiller. Akşam yatarken, sabah kalkınca sarılıp öpüyorlar, kucaklıyorlar, sevdiklerini söylüyorlar... Scout, hadi gel bir çocuk alalım."

"Nereden?"

Dill, bir adamın sislerle kaplı bir adadan çocuk getirdiğini duymuştu. Ona bir tane ısmarlanabilirdi...

"Bu doğru değil," diyerek karşı çıktım. "Halam çocukların bacadan içeri atıldığını söyledi. Ya da buna benzer bir şey söylemişti..."

Dill yine eski Dill'di. Düşçü kafası güzel şeylerle doluydu. Ben bir tane kitap okuyuncaya kadar o iki tane okuyabiliyordu. Ama yine de kendi buluşu olan şeylerin sihrine kapılıyordu. Toplamayı çıkarmayı ateş gibi yapardı. Ama kendi düş dünyasını yeğlerdi. Ağır ağır kendini de beni de uykunun derinliklerine sürüklüyordu. Ama kat kat sislerle kaplı adasının ıssızlığında, üzüntülü, kahverengi kapıları olan kül renkli bir ev yükseldi.

"Dill?"

"Hı?"

"Boo Radley niçin hiç kaçmamış dersin?"

Dill derin bir iç geçirdi. Bana arkasını dönerek, "Belki de kaçacak bir yeri yoktu..." dedi.

On Beşinci Bölüm

Birçok telefon konuşmasından ve annesinin onu bağışladığını bildiren uzun bir mektuptan sonra Dill'in burada kalabileceği kararlaştırıldı. Birlikte sakin bir hafta geçirdik. Ondan sonra üstümüze bir karabasan çöktü.

Karabasan, bir gün, akşam yemeğinden sonra başladı. Dill de yanımızdaydı. Alexandra hala köşede koltuğunda oturuyordu. Jem'le ben yerde kitap okuyor, dergi karıştırıyorduk. Sessiz bir hafta geçirmiştik. Halamın sözünü dinlemiştim, Jem, artık ağaç evle uğraşmayacak kadar büyümüştü. Ama bana ve Dill'e ağaca çıkmak için bir ip merdiven yapmamıza yardım etmişti. Dill, Boo Radley'i dışarı çıkarmak için bize hiçbir yük getirmeyecek bir plan bulmuştu. (Arka kapıdan ön bahçeye kadar limon damlatacaktık, Boo Radley de bu izi bir karınca gibi takip ederek dışarı çıkacaktı.) Ön kapı vuruldu. Jem kalkıp açtı. Bay Heck Tate'in geldiğini söyledi.

Atticus, "İçeri gelmesini söyle," dedi.

"Söyledim. Bahçede birkaç kişi var. Sizin dışarı çıkmanızı istiyorlar."

Maycomb'da, erkekler iki nedenden içeri girmez, bahçede dururlardı. Ölüm ve siyaset. Acaba kim öldü, diye düşündüm. Jem'le ön kapıya çıktık. Atticus, "İçeri girin," diye seslendi.

Jem oturma odasının ışığını söndürdü. Burnunu pencerelerden birinin camına dayadı. Alexandra hala bunu onaylamadığını söyleyince Jem, "Bir dakika izin verin hala, kim gelmiş göreyim," dedi.

Dill'le ben de başka bir pencereye geçtik. Atticus'un çevresini birtakım adamlar sarmıştı. Hepsi birden konuşuyor gibiydiler.

Bay Tate, "Yarın Maycomb Hapishanesi'ne getirilecek," diyordu. "Bir sorun çıkacağını sanmam. Ama bir garanti de veremem."

Atticus, "Aptallık etme Heck," dedi. "Burası Maycomb."

"Söyledim ya, bir parça huzursuzum."

“Heck, bu konuda huzursuzlanacak bir şey olmadığından emin olmak için davayı bir kere geciktirdik. Bugün cumartesi,” dedi Atticus. “Davanın pazartesi başlayacağını biliyorsun. Onu bir gece tutabilirsin, değil mi? Maycomb’da hiç kimsenin, böyle bir zamanda beni bir müvekkilimden edeceğini sanmıyorum.”

Gülüşmeler oldu. Fakat Bay Link Deas, “Burada hiç kimsenin bir şey yapmaya niyeti yok. Beni yalnız asi gençler korkutuyor,” deyince herkes sustu. “Ne diyorsun Heck, onları durduramaz mısın?”

“Yetkiyi daha büyük bir otoriteye devretmemi istiyorsunuz ama artık onun da yararı olacağını sanmam.”

Atticus, “Sonra,” diyordu. “O kalabalıktan korkmuyorsunuz ya?”

“Bir şeye karar verdiler mi ne olacağını bilirsin.”

“Pazar günleri içki içmezler. Çoğunlukla kiliseye giderler,” dedi Atticus.

Biri, “Ama bu bambaşka bir durum,” diye itiraz etti.

Uzun bir süre mırıldandılar, tartıştılar. Sonunda hala, Jem oturma odasının ışıklarını yakmazsa, aileyi çirkin bir duruma düşüreceğini söyledi. Jem duymadı bile.

Bay Link Deas, “Anlamıyorum, bu işe niçin karıştınız Atticus?” diyordu. “Her şeyinizi yitirebilirsiniz.”

“Gerçekten böyle mi düşünüyorsunuz?”

Atticus’un tehlike dolu bir sorusuydu bu. “Gerçekten pulunu oraya mı götürmek istedin Scout?” dedi mi tamamdı. Bum. Bum. Bum... Dama tahtasının üstündeki pullarım birden ortalıktan silinirdi. Atticus’a yenilirdim. “Sahiden böyle mi düşünüyorsun oğlum? O halde şunu oku.” Bunun üstüne Jem geceyi Henry W. Grady’nin nutuklarıyla baş etmeye çalışarak geçirirdi.

“Link, çocuk belki elektrikli sandalyeye gidecek. Ama gerçek ortaya çıktıktan sonra,” dedi Atticus. Sesi dümdüzdü. “Gerçeğin ne olduğunu da biliyorsun.”

Toplulukta bir mırıltı dolaştı. Atticus merdivenlere doğru çekilince mırıltı daha sevimsiz bir havaya büründü. Adamlar, Atticus’a biraz daha yaklaştılar. Birden Jem, “Atticus telefon çalıyor!” diye bağırdı.

Adamlar irkildiler. Her gün gördüğümüz türden insanlardı. Tüccarlar, şehirli çiftçiler. Doktor Reynolds da oradaydı. Bay Avery de.

Atticus, “Sen konuş oğlum,” dedi.

Dışarıdakiler gülüştüler. Atticus, oturma odasının lambasını açtığı zaman Jem’i pencerenin önünde, cama dayadığı burnundaki kırmızı leke

hariç sapsarı kesilmiş bir durumda buldu.

“Niçin karanlıkta oturuyorsunuz?” diye sordu.

Atticus koltuğuna oturup gazetesini eline aldı. Bazen Atticus’un sorunları, gazetesinin gerisine çekilerek çözmeye çalıştığını düşünürdüm.

Jem yanına gitti. “Peşinizdeydiler, değil mi?” dedi. “Sizi korkutmak istediler, değil mi?”

Atticus gazetesinin kenarından Jem’e baktı. “Sen son zamanlarda neler okudun?” diye sordu. Sonra nazik bir tavırla, “Hayır oğlum,” diye cevap verdi. “Bunlar bizim dostlarımızdı.”

“Bir... bir çete değildi değil mi?” Jem, Atticus’a gözünün ucuyla bakıyordu.

Atticus gülümsemeye çalışarak, “Hayır, Maycomb’da çete mete gibi saçmalıklar yoktur,” dedi. “Maycomb’da böyle bir şeyden söz edildiğini duymadım.”

“Zamanında Ku Klux Klan bazı Katoliklerin peşine düşmüş.”

“Maycomb’da Katolik bulunduğundan da haberim yok. Başka bir şeyle karıştırıyorsun galiba. Bin dokuz yüz yirmi yıllarında bir klan vardı. Ama daha çok siyasal bir topluluktu. Sonra korkutacak kimseyi bulamadılar. Bir gece Bay Sam Levy’nin evinin önünde resmi geçit yaptılar. Sam evinin verandasında durup, böyle şeylerin modasının geçtiğini söyledi. Onları kendi kendilerinden öyle bir utandırdı ki hepsi dağılıp gittiler.”

Levy ailesi iyi insanlar olarak her türlü güçlüğün üstesinden gelmeyi bilmişlerdi. Sağduyularıyla, her konuda ellerinden gelen iyiliği yapmışlardı. Beş kuşaktır Maycomb’da aynı topraklar üstünde yaşıyorlardı.

Atticus, “Ku Klux Klan diye bir şey kalmadı artık,” dedi. “Bir daha da olacağı yok.”

Dill eve giderken ben de birlikte çıkmıştım. Eve dönüşümde Atticus’ un, Alexandra halaya, “Herkes kadar Güneyli kadınların yararına çalışırım, ama bir hayat pahasına değil...” dediğini duydum. Bana yine kavga ediyorlarmış gibi geldi.

Jem’i aradım. Yatağının üstünde derin düşüncelere dalmış olarak buldum onu. “Yine tartıştılar mı?” dedim.

“Hemen hemen. Hala, Tom Robinson işinde Atticus’u rahat bırakmıyor. Atticus’un ailenin onurunu ayaklar altına aldığını söyleyecek kadar ileri gitti. Scout... Korkuyorum.”

“Neden korkuyorsun?”

“Atticus adına korkuyorum. Ona biri bir şey yapacak diye korkuyorum.”

Ondan sonra, Jem, gizemli bir tavır takınmayı seçti. Sorularımı, “Beni yalnız bırak, işine git,” sözleriyle cevaplandırdı.

Ertesi gün pazardı. Pazar okulu ve kilise arasındaki paydosta Atticus’un, bir başka toplulukla konuştuğunu gördüm. Bay Heck Tate de aralarındaydı. Sonunda kutsal ışığı mı gördü diye düşündüm. Çünkü Bay Tate hiç kiliseye gelmezdi. Bay Underwood da oradaydı. *Maycomb Tribune* gazetesinin sahibi olan Bay Underwood’un gazetesinden başka bir şeye ilgi duyduğu görülmemişti. Gazetesinin bütün işlerini kendi görürdü. Kendisi nadiren haber toplardı. Haberleri ona okuyucuları getirirdi. *Maycomb Tribune* gazetesinin her sayısının onun kafasından çıktığı, uydurma olduğu söylenirdi. İnanılmayacak şey değildi. Bugün baskı makinesi başından ayrılabildiğine göre ortada önemli bir şeyler dönüyordu.

Atticus’a kapıda yetiştim. Tom Robinson’u Maycomb Hapishanesi’ne getirdiklerini söyledi. Sonra, kendi kendine konuşur gibi, Tom’u ilk günden getirselerdi hiçbir karışıklık çıkmazdı, dedi. Kilisede, önden üçüncü sıraya oturdu. Kilisede Jem, asla halayla ve benimle birlikte oturmazdı. Yalnız başına olmak isterdi.

Pazar günlerine özgü aldatıcı sessizlik, Alexandra halanın varlığıyla daha da sıkıcı bir hal alıyordu. Atticus öğle yemeğinden sonra dosdoğru ofisine gitti. Bazen yanına uğradığımızda onu döner sandalyesine gömülmüş, okurken bulurduk. Alexandra hala her zamanki gibi iki saatlik öğle uykusuna çekildi. Gürültü etmememizi söyledi. Komşular dinleniyorlardı. Jem, yaşlı başlı biri gibi, koltuğunun altında bir yığın futbol dergisiyle odasına çekildi. Böylece ben Dill’le vaktimi çayırlıkta dolaşarak geçirdim.

Bir süre Jem’in futbol topuyla oynadık. Eğlenemedik. Sonra Dill, Boo Radley’le ilgilenmeyi önerdi. Onu rahatsız etmemizin doğru olmayacağını söyledim. Geri kalan zamanda Dill’e geçen kışın olaylarını anlattım. Dill, epey meraklandı, dinledi.

Akşam yemeğine doğru ayrıldık. Yemekten sonra Jem’le her zamanki düzenimizi yinelemek üzereydik ki, Atticus, bütün ilgimizi üstüne çeken bir şey yaptı: Otarma odasına elinde, ucunda bir lamba bulunan uzun bir elektrik kablosuyla girdi.

“Ben biraz çıkıyorum,” dedi. “Döndüğümde sizi yataklarınızda bulayım. O zaman iyi geceler dilerim.”

Şapkasını giydi. Arka kapıdan çıktı.

Jem, "Arabayı alacak," dedi.

Babamızın pek çok acayipliği vardı: Örneğin hiç çerez yemezdi. Yürümeye bayılırdı. Kendimi bildiğim günden beri, garajda mükemmel bir durumda tutulan bir Chevrolet araba dururdu. İş yolculukları sırasında Atticus arabayla binlerce mil katederdi. Ama Maycomb'da daima yürümeyi yeğlerdi. Evden ofisine olan yolu günde dört kez katederek iki mil yol yürürdü. Yaptığı tek idmanın yürümek olduğunu söylerdi. Maycomb'da biri bir amacı olmadan yürüyüşe çıktı mı, onun bir iş yapmayı düşünemeyecek yetenekte olduğu kabul edilirdi.

Daha sonra, halama ve ağabeyime iyi geceler dileyerek odama çekildim. Jem'in odasında dolaştığını duyduğumda, bir kitabı neredeyse yarılamıştım. Onun, yatmaya hazırlanırken çıkardığı gürültüleri o kadar iyi tanırdım ki, kalkıp kapısını çaldım. "Niçin yatmıyorsun?" diye sordum.

"Ben biraz dışarı çıkacağım," dedi. Pantolonunu giyiyordu.

"Niçin? Saat neredeyse ona geliyor Jem."

Saatin kaç olduğunu biliyordu. Ama yine de gidecekti.

"Öyleyse ben de geliyorum. Gelme desen bile geleceğim, anladın mı?"

Jem, kavgayı göze almadan benden kurtulamayacağını anlamıştı. Dövüşürsek, Alexandra halayı kızdırırdık. Onun için gönülsüzce razı oldu.

Çabucak giyindim. Halanın ışığı sönünceye kadar bekledik. Arka merdivenlerden ses çıkarmamaya çalışarak indik. Mehtap yoktu.

"Dill de gelmek ister," diye fısıldadım.

Jem sıkıntılı sıkıntılı, "Elbette," dedi.

Evlerin arasındaki duvarın üstünden atladık. Bayan Rachel'ın bahçesine girdik. Dill'in penceresine yaklaştık. Dill, bıldırcın kafesi arasından göründü, kayboldu. Beş dakika sonra tel kafesin kilidini açtı. Dışarı çıktı. Kaldırıma varıncaya kadar bir şey sormadı. Eski bir izciydi. "Ne var?"

Jem, "İçimde bir sezgi var," dedi. "Bir sezgi."

Bayan Dubose'un artık kimsenin yaşamadığı evinin önünden geçtik. Bütün kamelyaları otlar sarmıştı. Postanenin köşesine kadar sekiz ev daha vardı.

Meydanın güneye bakan yanı tenhaydı. Umumi tuvaletin önünde ışık yanıyordu. Adliye binasının geri kalan bölümü karanlıktı. Meydanda büyük mağazalar vardı. İçlerinden ölgün ışıklar yansıyordu.

Atticus avukatlığa başladığı yıllarda ofisi adliye binasındaymış. Yıllar sonra, Maycomb Bankası'nın olduğu binadaki daha sessiz bir ofise

taşınmış. Meydanın köşesine varınca, arabanın bankanın önünde park edilmiş olduğunu gördük. Jem, “İçeride,” dedi.

Ama değildi. Atticus’un ofisine uzun bir koridordan gidilirdi. Koridordan bakınca, ciddi harflerle yazılmış AVUKAT ATTICUS FINCH levhasının, içeriden vuran ışıkla parladığını görürdük. Şimdi karanlıktı.

Jem emin olmak için banka kapısına yaklaştı. Tokmağı çevirdi. Kapı kilitliydi. “Hadi biraz daha gidelim,” dedi. “Belki de Bay Underwood’dadır.

Bay Underwood bulunduğu yerde yalnız *Maycomb Tribune* gazetesini çıkarmaz aynı zamanda orada yaşardı. Üst kattaki penceresinden bakarak, adliyeyi ve hapishaneyi ilgilendiren haberleri toplardı. Ofisi, meydanın kuzeybatı köşesine bakardı. Oraya varmak için hapishanenin önünden geçmemiz gerekiyordu.

Maycomb Hapishanesi, kasaba binaları içinde en çirkin, buna karşılık insanda en çok saygı uyandıran yapıydı. Atticus, binanın, kuzen Joshua St. Clair’in planını çizmeyi isteyebileceği türden bir şey olduğunu söylerdi. Gerçekten birinin düşlerinden çıkmaydı sanırım. Kare cepheli dükkânlarla sivri çatılı evlerin meydana getirdiği Maycomb’da, bir hücre eninde ve iki hücre yüksekliğinde bir gotik mimari komedisiydi. Minicik burçların altındaki şaha kalkmış payandalarla desteklenen demir parmaklıklı Victoria tarzı pencereler bu komediyi tamamlıyordu. Tyndal’in mağazasıyla Maycomb Tribune binasını birbirinden ayırıyordu. Hapishane, Maycomb’un tek konuşma konusuydu. Beğenmeyenler tarafından olmayacak şeylere benzetilir, beğenenler kasabaya saygıdeğer bir hava kazandırdığını ileri sürerler, yabancılar da içinin zencilerle dolu olduğundan hiç kuşku duymazlardı.

Kaldırımda yürürken ileride bir ışığın yandığını gördük. Jem, “Tuhaf,” dedi. “Hapishanenin dışında elektrik lambası yoktur.”

Dill, “Kapının üstündeymiş gibi görünüyor,” dedi.

İkinci kat pencerelerinden birinin parmaklıkları arasından bir elektrik kablosu uzanıyordu. Çıplak lambanın ışığında Atticus, sırtını hapishanenin ön kapısına dayayarak bir sandalyeye kurulmuştu. Başının üstünde dönen sineklere aldırış etmeden gazetesini okuyordu.

Koşmak istedim. Jem beni yakaladı. “Yanına gitme,” dedi. “Belki istemez. Sağ salim gördük. Artık eve dönebiliriz. Nerede olduğunu anlamak istemiştim.”

Kestirme yoldan dönmek üzereydik ki Meridian yolundan tozla kaplı dört arabanın tek sıra halinde ağır ağır geldiklerini gördük. Meydanı

dolaştılar, banka binasını geçtiler, hapishanenin önünde durdular.

Arabalardan kimse inmedi. Atticus'un, başını gazetesinden kaldırıp baktığını gördük. Sonra gazetesini ağır ağır katladı. Kucağına bıraktı. Şapkasını geriye itti. Sanki bu gelenleri bekliyormuş gibi bir hali vardı.

Jem, "Gelin," diye fısıldadı. Meydanın karşı tarafına geçtik. Bir mağazanın eşiğine girip karanlıkta bekledik. Jem çevresine bakındı. "Daha yaklaşabiliriz," dedi. Yaklaştık.

Adamlar birer ikişer arabalardan indiler. Atticus, olduğu yerden kımıldamadı. Biraz sonra, kendisine yaklaşan adamların ardında kayboldu. Onu göremez olduk. Biri, "İçeride mi Bay Finch?" diye sordu.

Atticus'un, "İçeride," diye cevap verdiğini duyduk. "Uyuyor. Uyandırmayın."

Babama itaat ederek, daha sonra bana iğrenç derecede komik gelen bir şekilde fısıltıyla aralarında bir şeyler konuştular.

Bir başkası, "Ne istediğimizi biliyorsunuz," dedi. "Kapının önünden çekilin Bay Finch."

"Evine dön George," dedi Atticus tatlı bir sesle. "Heck Tate buralarda dolaşıyor."

Bir başkası, "Tate'in canı cehenneme," diye karşılık verdi. "Heck'in işi başından aşkın. Buraya gelemez."

"Sahi mi?"

"Elbette Bay Finch."

"O zaman durum çok değişir, değil mi?" dedi. Babamın sesi hiç değişmemişti.

Bir başka ses, "Değişir," dedi. Sesin sahibi bir gölgeydi.

"Sahi öyle mi düşünüyorsunuz?" İki günden beri Atticus'un bu soruyu ikinci kez sorduğuna tanık oluyordum. İşlerin çok ciddileştiğini gösteriyordu bu. Duracak zaman değildi. Jem'in elinden kurtuldum. Bütün hızımla Atticus'un yanına koştum.

Jem bağırdı. Atılıp beni yakalamak istedi ama ondan daha hızlıydım. Adamların arasından yolumu açarak Atticus'un yanına geldim.

"Merhaba Atticus," dedim.

Ona güzel bir sürpriz yaptığımı sanıyordum ama yüzüne bakınca bütün keyfim kaçtı. Atticus'un gözlerinden korku fışkırıyordu. Dill'le Jem'i görünce kendini tuttu.

Ortalığı pis bir içki kokusu kaplamıştı. Çevreme bakınca, bu adamların yabancı olduklarını gördüm. Dün gece gördüklerim değildi. Şaşırdım. Daha

önce hiç görmediğim insanların ortasına atılmıştım.

Atticus, sandalyesinden kalktı. Yaşlı bir adam gibi hareketleri ağırdı. Gazetesini özenle, kırışıklıklarını düzelterek sandalyenin üstüne bıraktı. Parmakları biraz titriyordu.

“Eve dön Jem,” dedi. “Dill’i ve Scout’ı da götür.”

Atticus’un isteklerini hemen yerine getirmeye can atardık. Ama duruşunda bir acayiplik vardı. Jem’in oradan uzaklaşmaya hiç niyeti olmadığını anlamıştım.

Atticus, “Eve gidin dedim,” diye tekrarladı.

Jem başını salladı. Atticus, yumruğunu beline dayadı. Jem de. Birbirlerine meydan okur gibi bakışırlarken, aralarında hiçbir benzerliğin olmadığını gördüm: Jem, ipeksi kumral saçlarını, oval yüzünü ve küçük kulaklarını annemizden almıştı. Atticus’un kırlaşmaya yüz tutmuş siyah saçları, sert hatlarıyla tuhaf bir karşıtlık yaratıyordu. Ama duruşlarında bir benzerlik vardı yine de. Karşılıklı meydan okuyuşları onları birbirine benzetmişti.

“Oğlum, eve dönün dedim.”

Jem başını sağa sola salladı.

Sakallı bir adam, “Ben onu eve yollarım,” dedi. Jem’i kaba bir şekilde yakasından yakaladı. Şöyle bir silkti. Jem’in neredeyse ayakları yerden kesilecekti.

Adama bir tekme savurarak, “Ona dokunma,” diye atıldım. Acı içinde iki büklüm olduğunu görünce şaşırdım. Bacağına vurmak istemiş, daha yukarılara isabet ettirmiştim.

“Tamam, oldu Scout,” diyerek Atticus elini omzuma koydu. “Tekme atmak güzel bir şey değil,” dedi. Haklı olduğumu anlatmaya kalkışınca, “Hayır...” diyerek beni susturdu.

“Kimse Jem’e öyle dokunamaz,” dedim.

“Bay Finch, çocukları yollayın,” diye bağırdılar. “Size on beş dakika veriyoruz.”

Bu garip topluluğun içinde Atticus, Jem’e sözünü dinletmeye çalışıyordu. Jem, Atticus’un buyruklarına, isteklerine, en son da, “Rica ederim Jem eve gidin,” diye yalvarışına, inatla, “Gitmem, gitmeyeceğim,” diye karşılık veriyordu.

Artık bıkmaya, yorulmaya başlamıştım. Ama Jem’in bazı bildiklerinin olduğunu düşünüyordum. Çevreme bakındım. Sıcak bir yaz gecesindeydik. Ama adamlar, boğazlarına kadar düğmeli iş tulumları giymişlerdi. Kolları

da yukarı sıyrılmamıştı. Demek ki bunlar çok üşüyen, kolay kolay ısınmayan kimselerdi. Bazılarında şapka bile vardı. Kulaklarına kadar indirmişlerdi. Geç vakitlere kadar dolaşmaya alışık olmadıkları anlaşılan asık suratlı, uykulu gözlü kimselerdi. Bir kere daha, tanıdık bir yüz görür müyüm acaba diye çevreme bakındım. Yarım dairenin tam ortasında bir tane buldum.

“Merhaba Bay Cunningham.”

Sanırım adam beni duymamıştı.

“Merhaba Bay Cunningham. İşleriniz nasıl?”

Bay Cunningham’ın işlerinin ne olduğunu artık iyice öğrenmiştim. Bir defasında Atticus uzun uzun anlatmıştı. İri yarı adam, gözlerini kırpıştırdı. Başparmaklarını, iş pantolonunun askılarına geçirdi. Rahatsız olmuş gibiydi. Genzini temizledi. Başka yana baktı. Dostça yaklaşma planım suya düşmüştü.

Bay Cunningham şapka giymemişti. Başının tepesi, güneşten yanmış yüzüyle bir karşıtlık yaratıyordu. Bundan çoğunlukla şapka giydiğini çıkardım.

Ağırlığını bir ayağından ötekine geçirdi. Kaba işçi ayakkabıları giymişti.

“Beni tanımadınız mı Bay Cunningham? Ben Jean Louise Finch’im. Bir defasında bana yabani ceviz getirmiştiniz, hatırladınız mı?” Ümitsizliğe kapılmak üzereydim. Adam bana aldırış etmiyordu.

“Walter’la aynı sınıftayız,” diye devam ettim. “Walter sizin oğlunuz, değil mi? Değil mi efendim?”

Bay Cunningham belli belirsiz bir baş hareketiyle cevap verecek kadar canlandı. Demek beni tanıyordu.

“Oğlunuz iyi çalışıyor. Çok iyi bir çocuk. Bir defasında onu evimize yemeğe götürmüştük. Size söylemiştir herhalde. Bir defasında da onu dövdüm. Ama çok önemsemedi. Sonunda anlaştık. Kendisine selamımı götürün olur mu?”

Atticus başkalarıyla, sizin değil, onların ilgilendikleri konulardan konuşmanın nezaket kuralı olduğunu söylemişti. Bay Cunningham’ın durumundan oğluyla pek ilgilenmediği anlaşılıyordu. Bunun için konuyu değiştirdim.

“İşler hiç iyi gitmiyor,” dedim. Yavaş yavaş dikkatlerinin bana çevrildiğini fark ettim. Adamların hepsi bana bakıyorlardı. Bazılarının ağızları yarı açıktı. Atticus, Jem’i zorlamaktan vazgeçmişti. İkisi birlikte,

Dill’in yanında duruyorlardı. Büyülenmiş gibiydiler. Atticus’un ağzı da yarı açıktı. Kendisinin kaba diye nitelendirdiği bir davranıştı bu. Bakışlarımız karşılaştı. Atticus ağzını kapadı.

“Atticus, Bay Cunningham’a işlerin kötü gittiğinden söz ediyordum. Ama siz, merak edilecek bir şey olmadığını, her şeyin düzeleceğini söylemiştiniz...” Yavaş yavaş kendimi ne kadar gülünç bir duruma soktuğumu anlamaya başlamıştım.

Saç diplerimin terlediğini hissediyordum. Bana büyülenmiş gibi bakan bunca insandan başka her şeye katlanabilirdim. Taş gibi hareketsiz ve sessizdiler.

“Sorun nedir?” diye sordum.

Atticus cevap vermedi. Çevreme, sonra Bay Cunningham’ın yüzüne baktım. Onun yüzü de ötekiler gibi anlamsızdı. Fakat garip bir davranışta bulundu. Eğildi. İki omzumdan yakaladı.

“Walter’a selamını götüreceğim küçükhanımdedi.

Sonra doğruldu. Kocaman elini sallayarak, “Hadi gidelim,” dedi. “Artık gidiyoruz çocuklar.”

Geldikleri gibi adamlar birer ikişer arabalarına bindiler. Kapılar çarpıldı. Motorlar öksürdü. Gittiler.

Atticus’a döndüm. Binaya yaslanmış duruyordu. Yanına gittim. Kolumu çekerek, bizim de evimize gidebileceğimizi söyledi. Mendilini çıkardı. Yüzünü sildi. Burnunu gürültüyle temizledi.

“Bay Finch?”

Yukarıdaki karanlık pencereden kadife gibi yumuşak bir ses, “Gittiler mi?” diye sordu.

Atticus geriye çekilip yukarı baktı. “Gittiler,” diye cevap verdi. “Bir parça uyu Tom. Artık seni rahatsız etmezler.” Başka bir yönden, başka bir ses, “Haklısın Atticus,” dedi. “Artık gelmezler. Bir şey olursa seni korumaya hazırlanmıştım.”

Maycomb Tribune gazetesinin üst kat penceresinden elinde bir çifte olan Bay Underwood uzanmıştı.

Vakit uyku saatimi geçmişti. Kendimi çok yorgun hissediyordum. Sanki Atticus’la Bay Underwood biri pencerede biri aşağıda bütün gece konuşacak gibiydiler. Sonunda Atticus kapının üstündeki lambayı söndürdü. Sandalyesini aldı.

“Sandalyenizi taşıyabilir miyim Bay Finch?” diye sordu Dill. O zamana kadar Dill tek bir kelime etmemişti.

“Teşekkür ederim oğlum.”

Ofise doğru giderken, Dill’le Atticus ve Jem’in gerisinde kaldık. Dill sandalyeyi yüklenmiş olduğundan pek hızlı gidemiyordu. Atticus’la Jem ise arayı epeyce açmışlardı. Atticus’un, sözünü dinleyip eve gitmedi diye Jem’i azarladığını sanıyordum. Ama yanılmışım. Bir sokak lambasının altından geçerken Atticus’un elini uzatıp Jem’in başını okşadığını gördüm. Bu onun sevgi gösterisiydi.

On Altıncı Bölüm

Jem sesimi duydu. Aradaki kapıdan başını uzattı. Yatağıma doğru gelirken, Atticus'un ışığı yandı. Işık sönünceye kadar olduğumuz yerden kıpırdamadık. Atticus'un yatağında döndüğünü duyduk. Hareketsiz kalıncaya kadar bekledik.

Jem beni odasına götürdü. Yanına yatırdı. "Uyumaya çalış," dedi. "Yarından sonra her şey bitmiş olacak."

Halayı uyandırmamak için eve sessizce girmiştik. Atticus, arabayı uzakta durdurmuş, garaja iterek sokmuştu. Arka kapıdan içeri girip, konuşmadan odalarımıza çıkmıştık. Çok yorgundum. Gazetesini soğukkanlılıkla katlayan, şapkasını geriye iten Atticus'un hayali, tenha bir sokakta yapayalnız duran, gözlüklerini alnına iten Atticus biçimine dönüşünce dalmak üzere olduğum uykudan uyandım. Gece olanları bütün gerçekliğiyle hatırladım. Ağlamaya başladım. Jem bana oldukça nazik davrandı. Bana ilk olarak artık neredeyse dokuz yaşına girecek bir kızın böyle şeyler yapmaması gerektiğini söylemedi.

Jem'den başka kimsenin iştahı yoktu. Tam üç yumurta yedi. Atticus onu saklamaya çalıştığı bir hayranlıkla izliyordu. Alexandra hala kahvesini yudumlarken, karşı olduklarını, beğenmediği şeyleri birer birer ortaya döküyordu. Geceleyin sokağa çıkan çocuklar ailelerinin yüz karasıydı. Atticus, kendi yüz karalarından çok memnun olduğunu söyledi. Hala, "Saçmalama," dedi. "Bay Underwood oradaydı."

"Aslında onun için komik bir durum," dedi Atticus. "O zencilerden nefret eder."

Calpurnia, Alexandra halanın fincanına tekrar kahve koyarken, benim de kahve istediğimi anlatan bakışlarımı görünce, "Henüz küçüksün," dedi. "Büyüdüğün zaman." Mideme faydalı olacağını ileri sürdüm. "Pekâlâ," dedi. Büfeden bir bardak aldık. İçine bir çay kaşığı kahve koyup ağzına

kadar sıcak suyla doldurdu. Dilimi kahvenin içine sokarken Calpurnia'ya teşekkür ettim. Halam uyarıcı bakışlarıyla Atticus'a kaşlarını çatıyordu.

Calpurnia mutfağa dönünceye kadar bekledi. Sonra, "Onların yanında bu şekilde konuşma," dedi.

"Kimin yanında nasıl konuşmayayım?" diye sordu Atticus.

"Calpurnia'nın önünde böyle konuşma. Bay Underwood'un zencilerden nefret ettiğini söyledin ya."

"Bunu Cal'ın bildiğinden kuşkum yok. Maycomb'da bilmeyen yok ki."

Bugünlerde, özellikle Alexandra halayla konuşurken, babamda bir değişiklik olduğunu görüyordum. Sinirlendiğini hiç belli etmiyor, içine atıyordu. "Masada söylenebilecek her şey, Calpurnia'nın önünde de söylenebilir. Calpurnia bu aile içindeki durumunu çok iyi bilir," dedi.

"İyi yapmıyorsun Atticus. Onları yüreklendiriyor. Aralarında nasıl konuştuklarını bilirsin. Maycomb'da olan her şey, daha güneş batmadan onların mahallesine varır."

Babam bıçağını bıraktı. "Konuşmalarını yasaklayan bir yasa bilmiyorum, Onlara o kadar konuşacak konu vermezsek, onlar da susarlar. Niçin kahveni içmiyorsun Scout?"

Kaşığımı kahvenin içine sokmuş oynuyordum. "Bay Cunningham'ın bizim dostumuz olduğunu sanıyordum dedim. "Siz dostumuz olduğunu söylemiştiniz."

"Dostumuzdur elbet."

"Ama dün akşam size zararı dokunacaktı."

Atticus çatalını da bıçağın yanına bıraktı. Tabağını kenara itti. "Bay Cunningham aslında iyi bir insandır," dedi. "Yalnız ötekilere uydu."

Jem, "Uydu demeyin," dedi. "Dün akşam oraya gerektiğinde sizi öldürmek için gelmişti."

"Belki bir parça canımı yakardı," dedi Atticus kabullenir görünerek. "Ama oğlum, büyüdüğün zaman insanları daha iyi anlayacaksın. Kalabalık, ne olursa olsun insanlardan oluşur. Bay Cunningham dün gece bir kalabalığın parçasıydı. Ama insanlığını kaybetmemişti. Bütün küçük Güney kasabalarında, bütün küçük kalabalıklar tek tek insanlardan oluşur, biliyorsun. Sekiz yaşındaki küçük bir çocuk onların aklını başına getirmedi mi? Demek ki hâlâ insan oldukları için, insancıl yönlerinden yararlanarak sorunlar halledilebilir. Hımmm... belki de çocuklardan oluşan bir polis gücümüz olsa iyi olur... Dün akşam Bay Cunningham'a baba olduğunu hatırlattınız, bir an kendini benim yerime koydu. Bu da yetti zaten."

Umarım Jem büyüdüğü zaman insanları daha iyi anlardı. Ama ben anlamayacaktım. “Okula geldiği ilk gün, Walter’ın son günü olacak,” dedim.

Atticus sert bir şekilde, “Ona dokunmayacaksın,” dedi. “Ne olursa olsun, bu konu yüzünden ikinizin de kimseye kin tutmanızı istemiyorum.”

Alexandra hala, “Görüyorsun ya,” dedi. “Bu gibi sorunlardan neler çıkıyor. Söylememiştin deme.”

Atticus, böyle bir şeyi hiçbir zaman söylemeyeceğini belirterek kalktı. “Daha yapılacak birçok iş var, özür dilerim,” dedi. “Jem, bugün seni de Scout’ı da kasabada görmeyeyim olur mu?”

Atticus henüz gitmişti ki Dill gürültüyle içeri daldı. “Bütün kasaba bizden söz ediyor,” diye haykırdı. “Yüzlerce kişiye nasıl karşı koyduğumuzu konuşuyorlar...”

Alexandra hala, Dill’i bakışlarıyla susturdu. “Yüzlerce kişi değildi,” dedi. “Kimse kimseye karşı da koymadı. Sadece birkaç sarhoş Cunningham gelmişti o kadar.”

Jem, “Hala,” dedi. “Dill böyledir işte.” Sonra arkasından gelmemiz için işaret etti. Ön bahçeye çıkarken hala, “Bahçeden bir yere ayrılmayın,” diye seslendi.

Sanki günlerden cumartesiydi. Eyaletin güney kesiminde oturanlar ağır ama sürekli bir akın halinde evimizin önünden geçip gittiler.

Bir araba dolusu kadın da geçti. Güneşten korunmak için şapka giymişlerdi. Elbiselerinin kolları uzundu. Arabayı sakallı bir adam sürüyordu.

Bay Dolphus Raymond atının üstünde sallanarak geçti... Jem, “Sabahın sekizinde nasıl içki içerler bilmem,” diye mırıldandı.

Bay X Billiups, öküzüne binmişti. Bize elini salladı. “Çok komik adamdır,” dedi Jem. “X asıl adı, takma adı değil. Bir keresinde mahkemeye işi düşmüş. Adını sormuşlar, X Billiups olduğunu söylemiş... Kâtip hecelemesini istemiş. O da X diye hecelemiş, yeniden sormuşlar. Bir daha X demiş. O kadar çok üstelemişler ki o da sonunda bir kâğıdın üstüne X yazmış, görsünler diye dört bir yana sallamış. Adının nasıl konulduğunu, bu adı nereden aldığını sormuşlar, anne babasının koyduğunu söylemiş.”

Maycomb önümüzden geçerken Jem, Dill’e kasabanın tanınmış kişileri konusunda bilgi veriyordu. Bu sırada bir at arabasının içinde yüzleri dikkati çekecek kadar asık kadınlı erkekli bir topluluk belirdi. Yaz çiçekleriyle pırıl pırıl parlayan Bayan Maudie Atkinson’ın bahçesine bakarlarken Bayan

Maudie de verandaya çıktı. Bayan Maudie’nin garip bir duruşu vardı... Verandasında, bizim kendisini göremeyeceğimiz kadar uzaktaydı. Ama duruş biçiminden, içinde bulunduğu ruh halini kestirebiliyorduk; elleri böğründe, omuzları bir parça düşük, başı bir yana eğik. Gözlükleri güneşte parlıyordu. Yüzünde son derece suçlu bir gülümseyiş olduğunu kestirebiliyorduk.

Arabanın sürücüsü atları yavaşlattı. Cırlak sesli bir kadın, “Günahla gelen, karanlıkla gider,” diye bağırdı.

Bayan Maudie karşılık verdi. “Mutlu bir yürek, neşeli olur!”

Araba birden hızlanarak gözden uzaklaştı. Bayan Maudie’nin bahçesi bağnaz Baptistlerin niçin hoşuna gitmiyordu bir türlü anlamıyordum. Oraya doğru yürüdük.

Jem, “Bu sabah mahkemeye gidecek misiniz efendim?” diye sordu Bayan Maudie’ye.

“Gitmeyeceğim. Bu sabah mahkemeyle işim yok.”

Dill, “Seyretmeyecek misiniz?” diye sordu.

“Hayır. Zavallı bir insanın felaketini görmeye katlanamam. Şuraya bakın. Sanki karnavala gidiyorlar...”

“Herkesin önünde yargılanmalı Bayan Maudie,” dedim. “Yoksa doğru olmaz.”

“Biliyorum,” diye karşılık verdi. “Yine de gitmek zorunda değilim, değil mi?”

Bayan Stephanie Crawford yanımıza geldi. Şapka ve eldiven giymişti. “Şuraya bakın,” dedi. “Sanki William Jennings Bryan nutuk verecek.”

Bayan Maudie, “Sen nereye gidiyorsun Stephanie?” diye sordu.

“Çarşıya.”

Bayan Maudie, Bayan Stephanie’nin şapka ve eldivenle çarşıya gittiğine ilk kez tanık olduğunu söyleyince Bayan Stephanie, “Şey...” dedi. “Mahkemeye de şöyle bir göz atarım belki.”

Bayan Maudie, Bayan Stephanie’nin bu dava konusunda çok şey biliyora benzediğini, tanık olarak dinlenmesinin bile beklendiğini söyledi.

Öğlene kadar bekledik. Atticus yemeğe geldi. Bütün bir sabahı jüri üyelerini seçmekle geçirdiklerini anlattı. Yemekten sonra Dill’i bekledik. Sonra hep birlikte yola koyulduk.

Kaçırılacak olay değildi. Araba park yeri tıklım tıklım dolmuştu. Bütün ağaçların altına atlar, arabalar bırakılmıştı. Adliye binasının önündeki meydanda piknik partisi var gibiydi. Millet, gazetelerin, taşların üstüne

oturmuş karnını doyuruyordu. Meydanın uzak bir köşesinde, sardalye ve kraker yiyip kola içen zenciler birikmişti. Bay Dolphus Raymond da oradaydı.

Dill, “Jem,” dedi. “Baksana kesekâğıdından bir şey içiyor.”

Bay Dolphus Raymond, Dill’in dediğini yapıyor gibiydi. İri sarı kamış ağzının kenarından bir kesekâğıdının derinliklerine iniyordu.

Dill, “Hiç böylesini görmemiştim,” diye mırıldandı. “Kesekâğıdının içinde ne var?”

Jem kıkırdadı. “Onun içinde içi viski dolu bir kola şişesi var,” dedi. “Hanımlardan utandığı için böyle yapıyor. Akşama kadar içecek, göreceksin. Arada bir gidip, şişeyi yeniden dolduracak.”

“Peki, niçin zencilerin yanında duruyor?”

“Hep onların yanında durur. Onları bizden daha çok seviyor galiba. Kasaba sınırına yakın bir yerde oturur. Zenci bir karısı ve bir yığın da melez çocuğu var. Görürsem gösteririm.”

“Serseriye benzemiyor,” dedi Dill.

“Değildir. Geniş topraklara sahip. Ailesi de eski ve köklü bir aile.”

“Peki niçin böyle yapıyor?”

Jem, “Canı öyle istiyor,” diye cevap verdi. “Düğün gününde olanları hiç aklından çıkaramamış diyorlar... Spender’ların kızlarıyla evlenecekmiş... Düğünden önce gelin odasına çıkmış, beynine bir kurşun sıkmış.”

“Nedenini öğrendiler mi?”

Jem, “Hayır,” dedi. “Nedenini Bay Dolphus’tan başkası bilmiyor.”

“Söylediklerine göre gelin, Bay Dolphus’un zenci bir karısı olduğunu öğrenmiş. Bay Dolphus hem zenci karısını hem de onu idare edebileceğini sanmış. O günden beri hep sarhoş. Biliyor musun, çocuklarına karşı çok iyidir...”

“Melez çocuk ne demek Jem?” diye sordum.

“Yarı beyaz, yarı siyah. Sen de gördün çocukları Scout, çok üzgünler.”

“Üzgünler mi, niçin?”

“Çünkü kimsenin yanında yerleri yok. Zencilerin yanına gidemiyorlar, çünkü damarlarında beyaz kanı dolaşıyor, beyazlar yanlarına almıyorlar, çünkü anneleri zenci. Böylece arada kaldılar. Bir yere ait değiller. Bay Dolphus’un çocuklarından ikisini Kuzey’e yolladığı söyleniyor. Kuzey’de böyle şeylere pek aldırış etmiyorlar, işte bir tanesi.”

Zenci bir kadının elinden tutmuş küçük bir çocuk bize doğru geliyordu. Bana tamamen zenci gibi geldi: İri burun delikli, düzgün dişli, oldukça

güzel, çikolata renginde bir çocuktu. Bazen sevinç ve mutlulukla zıplıyor, zenci kadın avucundaki eli sıkarak çocuğu durduruyordu.

Jem onlar geçinceye kadar bekledi, “İşte küçüklerden biri bu,” dedi.

“Nereden biliyorsun?” diye sordu Dill. “Bana zenci gibi geldi.”

“Kim olduklarını bilmeyince pek ayırt edilemezler. Ama o çocuğun yarısı zenci, yarısı beyaz.”

“Ama nereden biliyorsun?” diye sordum.

“Söyledim ya Scout. Kim olduklarını bilince iş kolaylaşır.”

“Peki, bizim zenci olmadığımızı nereden biliyorsun?”

“Jack amca, doğrusunu hiç kimsenin bilemeyeceğini söyledi. Ama bildiği kadarıyla Finch’lerde zenci kanı yokmuş.”

Görünmez bir işaret, meydana yayılmış halkı yerlerinden kaldırdı. Kâğıt, selofan parçaları ortalığa yayıldı. Çocuklar annelerinin yanına koştular. Adliye binasının kapısında uzun bir kuyruk oluştu. Meydanın uzak köşesindeki zenciler ve Bay Dolphus doğruldular. Üstlerini başlarını silkelediler. Aralarında pek az çocuk ve kadın vardı. Beyaz ailelerin arkasında sabırla beklediler.

Dill, “Hadi girelim,” dedi.

“Hepsi girene kadar bekleyelim,” dedi Jem. “Atticus bizi görürse olmaz.”

Maycomb’un mahkeme salonu bir bakıma Arlington’ı azıcık hatırlatıyordu. Güney çatısını tutan beton sütunlar, taşıdıkları hafif ağırlığa göre fazla iriydiler. Sütunlar, 1856’da yanan asıl adliye binasından artakalanlardı. Sütunların çevresine yenisi yapılmıştı. Güney yanı ise ilk Victoria dönemi stilindeydi. Öbür yandansa Grek sütunları içinde güvenilemeyecek kadar paslı bir saatin bulunduğu büyük bir on dokuzuncu yüzyıl saat kulesiyle bitişikti.

İkinci kattaki mahkeme salonuna gitmek için bir sürü küçük odanın önünden geçmek gerekiyordu. Vergi müşaviri, vergi tahsildarı, eyalet hukuk müşaviri gibi kimselerin ofisleri buradaydı. Gündüz bile ışık yakmak gerekiyordu. Kaba döşeme tahtalarının üstünde hep kalın bir toz tabakası olurdu. Ofislerin sahipleri, bu çevrenin adamlarıydılar. Küçük, soluk yüzlü kimselerdi. Ömürlerinde güneş, rüzgâr görmemiş gibiydiler.

Kalabalık olacağını biliyorduk ama bu kadarını aklımıza getirmemiştik. Jem’le Dill’den ayrı düştüm. Jem’in gelip beni alacağını bildiğimden merdivenlerin yakınında duvarın kenarında durdum. Kendimi Tembeller Kulübü’nün ortasında buldum. Olabildiğince onlardan korunmaya çalıştım.

Bunlar, beyaz gömlekli, haki pantolonlu, hayatlarını hiçbir şey yapmadan geçiren yaşlılardı. Adliye binasındaki işlerle yakından ilgilenirlerdi. Atticus onların bir avukat kadar iyi hukuk bilgileri olduğunu söylemişti. Normal olarak, bu adamlar, adliye binasındaki mahkemelerin tek seyircisi ve dinleyicisiydiler. Bugünkü konuşmalarında daha önemli bir hava vardı. Babamdan söz ediyorlardı.

Biri, "Ne yaptığını biliyor mu acaba?" dedi.

Biri de, "Ben olsam böyle konuşmam," diye atıldı. "Atticus Finch çok okuyan, okuduğunu da sindiren bir insandır."

Bir başkası, "Sana bir şey söyleyeyim mi Billy?" dedi. "Bu zenciyi savunsun diye mahkeme yönetimi onu seçti."

"Evet ama Atticus ciddi ciddi savunma yapmak istiyor, işte bu, benim hoşuma gitmiyor."

İşte konuya bambaşka bir anlam kazandıran şeylerdi bunlar. Atticus, istese de istemese de bu davayı üzerine almak zorundaydı demek. Bundan bize hiç söz etmemiş olmasını garip buldum... Onu ve kendimizi savunurken bundan bir hayli yararlanabilirdik. Bu davayı üstüne almak zorundaydı. Bu yüzden de elinden başka türlü davranmak gelmezdi. Ama bu başkalarının davranışlarına bir anlam veriyor muydu? Mahkeme davayı Atticus'a vermişti. Atticus o adamı savunacaktı. İşte bundan hoşlanmıyorlardı. Niçin hoşlanmadıklarına aklım ermedi. Karışık bir işti.

Beyazların içeri girmesini bekleyen zenciler gelmeye başlamışlardı. Tembeller Kulübü'nden biri, "Durun!" diye bastonunu kaldırarak seslendi. "Bir dakika bekletin şunları."

Kulüp üyeleri, merdivenleri ağır ağır çıkarlarken beni arayan Jem ve Dill'le buluştuk. Onları sıkıştırarak yanlarından geçtiler. Jem, "Scout gel, bir tek oturacak yer yok. Ayakta duracağız," diye bağırdı.

Ayakta duracak yerin çoğunu da yaşlılar almıştı. Şansımız yaver gitmemişti. Bu da benim suçumdu. Duvar kenarına sıkıştık.

"İçeri giremiyor musunuz?"

Peder Sykes, siyah şapkası elinde yukarıki balkondan eğilmiş sesleniyordu.

Jem, "Merhaba peder," dedi. "Scout yüzünden yer bulamadık."

"Durun bakalım, belki bir şeyler yapabiliriz."

Aradan beş dakika geçmemişti. Peder Sykes yanımıza geldi. "Aşağıda bir tek boş yer yok," dedi. "Benimle yukarıdaki balkona gelseniz doğru olur mu acaba?"

Jem, “A, elbet,” diye cevap verdi. Sevinç ve mutlulukla pederin peşine takılıp üst balkona çıktık. Kapıda durduk. Peder içeri girdi. Sonra gelip bizi aldı. En ön sıradaki dört zenci yerlerini bize verdiler.

İkinci kat verandalarını hatırlatan zencilere ait üst balkon mahkeme salonunun üç duvarını çevreliyordu. Oradan her şeyi kolaylıkla görebiliyorduk.

Jüri üyeleri, sol yana, büyük pencerelerin altına oturmuşlardı. Güneşten yanmış, uzun boylu kişilerdi. Hemen hepsi de çiftçiye benziyorlardı. Ama bu çok doğaldı. Çünkü şehirlilerden çok az jüri üyesi seçilirdi. Jüri üyelerinin birkaçı Cunningham’lardandı sanırım. Dimdik ve dikkat kesilmiş bir biçimde oturuyorlardı.

Savcı, Atticus ve Tom Robinson arkaları bize dönük olarak masada oturuyorlardı.

Dinleyicileri mahkeme heyetinden ayıran demir parmaklığın gerisinde tanıklar üzeri deri kaplı taburelere oturmuşlardı. Onların da arkası bize dönüktü.

Yargıç Taylor kürsüsündeydi. Uykulu bir köpekbalığına benziyordu. Zabıt kâtibi kürsünün önünde oturmuş durmadan bir şeyler yazıyordu. Yargıç Taylor beyaz saçlı, kırmızı suratlı, sevimli bir adamdı. Kurumunu insanı dehşete düşüren bir umursamazlıkla yönetirdi. Bazen ayaklarını kaldırıp kürsüye dayar, tırnaklarını çakısıyla temizlerdi. Özellikle, yemekten sonra uzun süren sorgu sual sırasında insana uyukladığı sanısını verirdi. Bir avukat bir keresinde sırf yargıcı uyandırmak için bir kucak kitabı yere atınca bu sanım tamamen yok olmuştu. Çünkü Yargıç Taylor, gözlerini açmadan, “Bay Whitley,” demişti. “Bu davranışınızı bir kez daha tekrarlarsanız, sizi yüz dolar para cezasına çarptırırım.”

Hukuk konularında çok bilgili ve deneyimli bir kimseydi. Gevşek gibi görünmesine karşın önünde bakılan davalara dikkat eder, ince eler, sık dokurdu. Yargıç Taylor’ın ilgi çekici bir yanı vardı. Yargılama sırasında sigara içilmesine izin verirdi. Ama kendisi içmezdi. Arada sırada, onun dudakları arasına bir sigara sıkıştırdığını, bunu çiğnediğini görürdük. Sigara yavaş yavaş ağzına girer, görünmez olurdu. Bir keresinde Atticus’a Yargıç Taylor’ın karısının, yargıcın öpücüğüne nasıl katlandığını sordum. O kadar çok öpüşmedikleri cevabını aldım.

Tanıkların dinlendiği kürsü, Yargıç Taylor’ın sağındaydı. Biz yerlerimize yerleştiğimizde Bay Heck Tate kürsüye çıkmıştı bile.

On Yedinci Bölüm

“Jem,” dedim. “Şurada oturanlar Ewell’lar mı?”

Jem, “Sus,” dedi. “Bay Heck Tate tanıklık edecek.” Bay Tate, tanıklık edeceği için üniformasını çıkarmıştı. Basit bir iş elbisesi giymişti. Bu haliyle herhangi bir insandan farkı kalmamıştı. Uzun çizmeleri, deri ceketi ve kurşun dolu kemeri yoktu. O anda artık beni korkutan insan olma özelliğini yitirmişti. Tanık sandalyesinde, öne doğru eğik bir durumda oturuyordu. Ellerini, dizlerinin arasına sıkıştırmıştı. Dikkatle savcıyı dinliyordu.

Savcı Bay Gilmer, çevremizde tanınan biri değildi. Kendisi Abbottsville’dendi. Onu yalnız mahkeme sırasında görürdük. O da pek sık olmazdı. Çünkü ben ve Jem, mahkemeye karşı fazla ilgi duymazdık. Saçları dökülmüş, sakin yüzlü, kırk ila altmış yaşları arasında bir adamdı. Sırtı bize dönük olmasına karşılık, gözlerinden birinin şehla olduğunu ve bundan yararlandığını biliyorduk. Bazen birine bakıyor gibi görünmesine karşılık gerçekte bambaşka bir yöne bakar, böylece jüri ile tanıkları şaşkına çevirmesini becerirdi. Jüri üyeleri kendilerinin sıkı bir biçimde gözlendiklerini sanır, dikkat kesilir, tanıklar aynı duyguya kapılıp tedirginleşirlerdi.

Bay Gilmer, “Kendi kelimelerinizle Bay Tate,” dedi.

Bay Tate gözlüklerini düzelterek, “Pekâlâ,” diye konuşmaya başladı. Lafı dizlerine anlatıyor gibiydi. “Çağırdıkları zaman...”

“Jüriye anlatır mısınız Bay Tate? Tamam. Teşekkür ederim. Sizi o gece kim çağırdı?”

“Hangi gece efendim?”

“Kasım ayının yirmi birinci gecesi.”

“Eve gitmek için ofisten çıkıyordum ki Bay Ewell geldi. Çok heyecanlıydı. Hemen evine gelmemi, kızına bir zencinin tecavüz ettiğini

söyledi."
"Gittiniz mi?"
"Elbette. Arabaya atladım. Son hızla gittim."
"Ne gördünüz?"
"Kızını ön odada, yerde yatarken buldum. Perişan bir durumdaydı. Onu kolundan tutup ayağa kaldırdım. Bir köşede duran kovada elini yüzünü yıkadı. Kendine geldiğini söyledi. Kendisini kimin bu duruma getirdiğini sordum. Tom Robinson dedi..."
Dikkatini tırnaklarına vermiş gibi görünen Yargıç Taylor bir itiraz bekliyormuş gibi birden başını kaldırdı. Fakat Atticus hiç sesini çıkarmadı.
"Kendisini Tom'un mu dövdüğünü sordum. Evet dedi. Kendisinden istifade edip etmediğini sordum. Ettiğini söyledi. Bunun üstüne Tom Robinson'ın evine gittim. Tom'u alıp getirdim. Kızla yüzleştirdim. Kız, kendisine tecavüz edenin Tom olduğunda ısrar edince, Tom'u hapse attım. Hepsi bu kadar."
Bay Gilmer, "Teşekkür ederim," dedi.
Yargıç Taylor, "Bir şey soracak mısın Atticus?" diye sordu.
Babam, "Evet," dedi. Masasında oturuyordu. Sandalyesini bir yana yaslamıştı. Bacak bacak üstüne atmıştı. Kolu da sandalyesinin arkasındaydı.
"Bir doktor çağırttınız mı şerif? Bir doktor çağıran oldu mu?"
Bay Tate, "Hayır efendim," diye cevap verdi.
"Doktor çağırmadınız mı?"
Bay Tate, "Hayır, çağırmadık efendim," diye yineledi.
"Niçin çağırmadınız?" Atticus'un sesi kızgındı.
"Nedenini söyleyebilirim. Gerek yoktu. Bay Finch, kız feci bir durumdaydı. Bir şeylerin olduğu apaçıktı."
"Ama doktor çağırmadınız değil mi? Siz oradayken doktor çağıran, getiren ya da kızı doktora götüren oldu mu?"
"Hayır efendim..."
Yargıç Taylor araya girdi. "Soruya üç kez cevap verdi Atticus. Doktor çağırmamış."
Atticus, "Sadece emin olmak istedim sayın yargıç," dedi. Yargıç gülümsedi.
Jem'in balkon parmaklığının üstünde duran eli kasıldı. Birden derin bir nefes aldı. Aşağı baktım. Jem'in bu biçimde davranmasını gerektirecek dramatik bir şey göremedim. Dill sessizce oturuyordu. Yanındaki Peder Sykes da öyle. "Ne var?" diye fısıldadım. Sert bir, "Şişt," cevabı aldım.

Atticus, “Şerif,” diyordu. “Kızın perişan bir durumda olduğunu söylediniz. Ne bakımdan perişan bir durumdaydı?”

“Şey...”

“Yalnız yaralarının nerelerde olduğunu say Heck.”

“Bir kere başına vurulmuştu. Kollarında da morluklar vardı. Olay yarım saat önce olmuş...”

“Nereden biliyorsun?..”

“Affedersiniz,” dedi Bay Heck. Gülümsedi. “Kendileri söylediler. Her neyse, oraya vardığımda kızın her yanı yara bere içindeydi. Gözü de morarıyordu.”

“Hangi gözü?”

Bay Tate gözlerini kırpıştırdı. Saçlarını sıvazladı. Alçak bir sesle, “Bakayım,” dedi, sonra soruyu çok çocukça bulmuş gibi Atticus’a baktı.

Atticus, “Hatırlayamıyor musun?” diye sordu.

Bay Tate sanki karşısında biri duruyormuş gibi parmağını uzatarak, “Sol gözü,” diye işaret etti.

Atticus, “Bir dakika şerif,” dedi, “Seninle karşı karşıya dururkenki sol gözü mü, yoksa seninle aynı istikamete bakarkenki sol gözü mü?”

Bay Tate, “A, evet,” dedi. “O zaman sağ gözü olur. Sağ gözüydü Bay Finch, şimdi hatırladım. Yüzünün bir yanına feci bir tokat yemişti...”

Bay Tate tekrar gözlerini kırpıştırdı. Sanki birdenbire her şeyi daha açık, daha geniş bir açıdan anlamış gibiydi. Sonra başını çevirdi. Tom Robinson’a baktı. İçgüdüsel olarak Tom Robinson da başını kaldırdı.

Atticus ayağa kalktı. “Şerif, lütfen söylediklerinizi yineleyin,” dedi.

“Sağ gözüydü dedim.”

“Hayır...”

Atticus kâtibin yanına gitti. Tutanağa doğru eğildi. Kâtip yazmayı keserek, “Bay Finch,” diye okudu. “Kızın yüzünün bir yanına vurulmuştu.”

Atticus, “Hangi yanı Heck, bir daha söyle?” dedi.

“Sağ yanı Bay Finch. Daha başka yaraları da vardı. Dinlemek istemez misiniz?”

Atticus başka sorular hazırlıyor gibiydi. Ama, “Evet,” diyerek düşüncesini değiştirdi. “Başka ne yaraları vardı?”

“Kolları yaralıydı. Bana boynunu da gösterdi. Parmak izleri çok belirgindi.”

“Boynunun çevresinde mi? Arkasında mı?”

“Her yanında Bay Finch.”

“Her yanda olduğuna emin misin?”
“Evet efendim. Küçük bir boynu vardı. Herkes iki...”
“Lütfen soruya, evet veya hayır diye cevap verin şerif,” dedi Atticus. Bay Tate sustu.
Atticus yerine oturdu. Savcıya başını salladı.
Savcı, yargıca işaret etti. Yargıç Bay Tate’e baktı. Bay Tate yerinden kalktı. Tanık kürsüsünden indi.
Altımızda başlar döndü. Ayaklar yere süründü. Bebekler omuzlara kaldırıldı. Birçok çocuk salondan dışarı çıkarıldı. Arkamızda zenciler kendi aralarında fısıldaşıyorlardı. Dill, Peder Sykes’a olanları sordu. Peder bilmediğini söyledi. Buraya kadar her şey son derece sıkıcıydı: Hiç kimse kükrememiş, taraflar arasında sert tartışmalar olmamıştı. Herkes düş kırıklığına uğradı sanırım. Atticus işini sakince görüyordu. Dalgalı denizleri yatıştırmak konusundaki bitmez enerjisiyle, bir tecavüz davasını, kuru bir vaaz durumuna indirmeyi becermişti. Kafamdaki içki ve ahır kokan asık suratlı insanların, “Çocukları gönderin Bay Finch,” diyen boğuk, genizden gelen sesin ürküntüsü çoktan yok olmuştu. Karabasanımız gün ışığıyla sona ermişti. Her şey yoluna girmişti.
Jem’den başka bütün dinleyiciler, Yargıç Taylor kadar rahat ve sakindi. Yargıç Taylor’ın dudakları bilinçli bir yarım gülümsemeyle kıvrılmıştı. Gözler çevrede sevinç ve mutlulukla dolaşıyordu.
“Bob Ewell!”
Kâtibin salonda yankılar çıkartan sesine cevap olarak ufak tefek, sineksıklet bir adam yerinden kalktı. Tanık kürsüsüne yürüdü. Yemin etmek için dönünce yüzünün de boynu kadar kırmızı olduğunu gördük. Yeni yıkandığı belli olan bir tutam saç alnından tepeye doğru dikilmişti. İnce, sivri ve yağlı bir burnu vardı. Çene denebilecek bir çenesi yoktu. Kırış kırış olmuş boynuyla karışmıştı sanki.
“Tanrım, yardımcım ol!” diye horoz gibi öttü.
Maycomb büyüklüğündeki her kasabanın Ewell’lar gibi aileleri vardı. Hiçbir ekonomik değişiklik, onların düzenlerini bozmaz... Ewell’lar gibileri, kasabanın bolluk zamanında da darlık zamanında da normal yaşamlarına devam ederler. Hiçbir okul müdürü onların çocuklarını okulda tutamaz. Hiçbir sağlık memuru, onları, çevrelerinin ve yaşayışlarının verdiği hastalıklardan, mikroplardan ve doğuştan olan sakatlıklardan koruyamaz.

Maycomb'un Ewell'ları bir zamanlar bir zenciye ait olan bir kulübede oturuyorlardı. Kulübe, kasabanın çöplerinin döküldüğü yerdeydi. Kulübenin tahta duvarları, paslı demir parçalarıyla sağlamlaştırılmıştı. Damı düzleştirilmiş teneke kutularla kaplıydı. Yalnız genel görünüşüyle orijinal denebilirdi. Küçük bir hole açılan dört odası vardı. Pencereleri, duvardaki deliklerdi. Yazın, Maycomb'un kabul etmediği böceklerden, sineklerden korunmak için çuval parçalarıyla kapatılırdı.

Burada kaç çocuğun bulunduğunu kimse kestiremezdi. Bazıları altı, bazıları dokuz olduğunu söylüyordu... Kulübenin önünden geçerken daima pencerede kirli bir çocuk yüzü görülürdü. Ewell'ların kulübesinin önünden yalnızca kilisenin sepetlerini dağıtmak ve belediye başkanının isteği üzerine Noel çamı satın almak için zenci mahallesine gittiğimiz zaman geçerdik.

Atticus, belediye başkanının isteğini yerine getirdiği geçen Noel'de bizi de yanına almıştı. Anayoldan, Ewell'ların beş yüz metre kadar gerisine, küçük zenci mahallesine kadar toprak bir yol uzanır. Anayola geri geri giderek çıkmak ya da toprak yolu olduğu gibi katedip geri dönmek gerekir. Çoğu zenci kulübelerinin bahçeleri düzenlidir, bacalarından yükselen soluk mavi duman ve içeride yanan ocakların ateşiyle rahat, sıcak bir hali vardır. Çevrede nefis kokular duyulur: Tavuk, tereyağı kokusu burun deliklerinizi titretir. Bu kokular Ewell'ların evinin önünden geçerken yok olur.

Tanık kürsüsünde duran adamı en yakın komşusundan üstün kılan şey, iyi bir sabunla iyice ovulduğunda altından rengi çıkacak olan beyaz derisiydi.

Bay Gilmer, "Bay Bob Ewell mısınız?" diye sordu.

Tanık, "Evet efendim," dedi.

Bay Gilmer'ın sırtı dikleşir gibi oldu. Ona acıdım. Belki şimdi bir şeyi daha iyi açıklayabilirim. Avukatların çocuklarının babalarını mahkemede hararetli bir tartışma sırasında gördüklerinde yanlış bir inanışa saplandıklarını duymuştum. Karşı tarafın, babalarının düşmanı olduğunu sanırlar, işkence içinde kıvranırlar, ilk celseden sonra onları kol kola dışarı çıkarken görünce de hayretler içinde kalırlardı. Bu, benimle Jem için söz konusu değildi. Babamızın bir davayı kaybettiğini gördüğümüzde hiç kimseye düşman olmazdık. Bu konuda herhangi bir hatıram olmamasına şimdi üzülüyorum. Hayatımda Atticus'un bir sağır ya da tanıktan başka hiç kimseyle bağırarak konuştuğuna şahit olmadım. Atticus gibi, Bay Gilmer da üzerine düşen görevi yerine getiriyordu, o kadar. Hem Bay Ewell, Bay Gilmer'ın tanığıydı. Ona karşı kaba davranmasına neden yoktu.

İkinci soru, “Mayella Ewell’ın babası mısınız?” oldu.

“Değilsem bile artık elimden bir şey gelmez. Çünkü annesi çoktan öldü.”

Yargıç Taylor, kıpırdandı. Döner sandalyesinde ağır ağır tanığa doğru döndü. Onu iyice süzdü. Aşağıdaki dinleyicileri susturan bir ses tonuyla, “Mayella Ewell’ın babası sen misin?” diye sordu.

“Evet efendim.”

Yargıç Taylor, iyi niyetini belirtmeye çalışan bir tavırla, “İlk kez mahkemeye çıkıyorsun galiba?” diye sözünü sürdürdü. “Seni burada ilk kez görüyorum. Haberin olsun. Ben bu koltukta oturduğum sürece hiçbir soruya karşılık, çirkin imalarda bulunan cevaplar verilmeyecektir. Anlaşıldı mı?”

Bay Ewell başını salladı. Ama anladığını sanmıyorum. Yargıç Taylor içini çekti. “Siz devam edebilirsiniz Bay Gilmer,” dedi.

“Teşekkür ederim efendim. Bay Ewell, kendi kelimelerinizle kasım ayının yirmi birinci günü olanları anlatır mısınız lütfen?”

Jem gülümsedi... Alnındaki saçı geriye itti. Kendi kelimelerinizle deyimi Bay Gilmer’ın hep kullandığı bir sözdü. Bay Gilmer’ın tanığın bildiklerini kimin kelimeleriyle anlatmasından korktuğunu hep merak ederdik.

“Şey, kasım ayının yirmi birinci günü, bir çuval yakacakla ormandan dönüyordum. Mayella’nın bir dişi domuz gibi haykırdığını duydum...”

Yargıç Taylor burada tanığa sert bir bakışla baktı. Önce karışacak gibi oldu, sonra vazgeçti.

“Saat kaç sıralarında Bay Ewell?”

“Güneş batmadan önceydi. Ne diyordum. Mayella, İsa’yı yerinden...” İkinci sert bir bakış Bay Ewell’ı susturdu.

“Devam edin. Mayella bağırıyor muydu?” diye sordu Bay Gilmer.

Bay Ewell, şaşkın bakışlarla Bay Gilmer’a bakıyordu. “Evet Mayella öyle bağırıyordu ki, sırtımdaki yükü fırlatıp bütün hızımla koştum. Parmaklıklara çarpmışım. Bu kez pencereye atıldım ve...” Bay Ewell’ın yüzü kıpkırmızı oldu. Ayağa kalktı. Tom Robinson’ı gösterdi. “Bu zenciyi Mayella’mın üstünde çiftleşirken gördüm!”

Yargıç Taylor’ın baktığı davalar o kadar sakin ve güzel geçerdi ki, tokmağını kullandığına çok az tanık olurduk. Bu kez tam üç beş dakika önündeki kürsüye vurmak zorunda kaldı. Atticus ayaktaydı. Eğilmiş yargıca bir şeyler söylüyordu. Eyaletin bir numaralı memuru olması sıfatıyla Bay

Heck Tate kalabalığı yatıştırmaya çalışıyordu. Arkamızdaki zencilerden bastırmaya çalıştıkları öfkeli bir uğultu yükseldi.

Peder Sykes bana ve Dill’e doğru eğildi. “Bay Jem,” dedi. “Bayan Jean Louise’yi eve götürseniz iyi olur. Bay Jem duydunuz mu?”

Jem, başını çevirdi. “Scout, hadi eve dön,” dedi. “Dill, sen Jean Louise’le eve git.”

Atticus’un öğütlerini düşünerek, “Beni eve sen götür,” dedim.

Jem, öfkeyle yüzüme baktı. Sonra Peder Sykes’a, “Merak etmeyin peder,” dedi. “Hiçbir şey anlamıyor.”

Çok kötü kırılmıştım. “Pekâlâ anlıyorum,” diye karşı çıktım. “Senin anladığın her şeyi anlayabilirim.”

“Of, sus! Bir şey anlamadı peder. Daha dokuz yaşında bile değil.”

Peder Sykes’ın kara gözleri kuşkuluydu. “Bay Finch’in burada olduğunuzdan haberi var mı?” diye sordu. “Burası ne sizin için ne de Bayan Jean Louise için uygun bir yer.”

Jem, “Çok uzaktayız. Buradan bizi göremez. Merak etmeyin siz peder,” dedi.

Jem’in kazanacağını biliyordum. Çünkü artık onu buradan kimseler uzaklaştıramazdı. Dill’le ben de emniyetteydik ama Atticus bakarsa bizi pekâlâ görebilirdi.

Yargıç Taylor tokmağını vurmayı sürdürüyordu. Tanık, sandalyesinde sessiz sakin oturuyordu. Bir tek cümleyle, eğlenmeye, vakit geçirmeye gelen kalabalığı öfkeli, sinirli bir duruma getirmeyi becermişti. Şimdi salondan çıt çıkmıyordu.

Yargıç Taylor sandalyesine yaslandı. Birdenbire yorgun düşmüş gibiydi. Artık daha yaşlı gösteriyordu. Atticus’un söylediğini düşündüm. Yargıç Taylor’la karısı sık sık öpüşmezlerdi. Yargıç Taylor yetmiş yaşlarında olmalıydı.

Yargıç Taylor, “Salonun boşaltılması, hiç olmazsa kadınlarla çocukların dışarı çıkarılması önerildi,” dedi. “Ben de şimdilik bu öneriyi reddettim. İnsanlar, genellikle görmek istedikleri şeyi görür, duymak istediklerini duyarlar. Buna çocuklarını da ortak etmeye hakları vardır. Yalnız şunu bilmenizi isterim: Gördüğünüz ya da duyduğunuzu sakince karşılamazsanız salonu boşalttırmak zorunda kalacağım. Bay Ewell, lütfen mümkünse daha terbiyeli bir dil kullanmanızı rica edeceğim. Devam edin Bay Gilmer.”

Bay Ewell, bana sağır dilsiz birini hatırlattı. Yargıç Taylor’ın kendisine söylediklerini duymadığından emindim. Dudakları yargıcın kelimelerini

yinelemişti, ama yüzünde inatçı bir ciddiyet belirmişti. Fakat bununla Yargıç Taylor'ı kandıramazdı. Bay Ewell, tanık kürsüsünde oturduğu sürece Yargıç Taylor, bakışlarını yüzünden ayırmadı. Sanki bir yanlış yapmasını bekliyordu.

Bay Gilmer'la Atticus bakıştılar. Atticus yumrukları çenesine dayalı bir vaziyette oturuyordu. Yüzünü göremiyorduk... Bay Gilmer'ın bakışları yalvarıyor gibiydi. Yargıç Taylor'ın bir sorusuyla kendine geldi. "Bay Ewell, davalının, kızınızla cinsel ilişkide bulunduğunu mu gördünüz?"

"Evet efendim."

"Pencere yerden ne kadar yüksekliktedir?"

"Aşağı yukarı bir metre."

"Odayı iyice görebildiniz mi?"

"Evet efendim."

"İçerisi nasıldı?"

"Sanki kavga edilmiş gibi karmakarışıktı."

"Davalıyı görünce ne yaptınız?"

"İçeri girmek için kapıya koştum. Fakat o benden önce dışarı çıktı. Koşa koşa kaçtı. Kim olduğunu görmüştüm. Mayella'yı o kadar merak etmiştim ki, adamın peşinden gidemedim. Eve girdim. Mayella yerde yatıyordu. Bağıra bağıra..."

"Sonra ne yaptınız?"

"Hemen Tate'e koştum. Her şeyi görmüştüm. Adamın kim olduğunu biliyordum. Zenci mahallesinde oturan, her gün evimizin önünden geçen bir zenciydi. Sayın yargıç, ben on beş yıldır evimin çevresine yerleşen bu zencileri oradan atması için Eyalet'e ricada bulunurum..."

Bay Gilmer alelacele, "Teşekkür ederim," dedi.

Tanık, kürsüden hızla inerken, soru sormak için kalkan Atticus'a çarptı. Yargıç, dinleyicilerin gülüşmelerine tepki vermedi. Atticus nezaketle, "Bir dakika efendim," dedi. "Size bir iki soru sorabilir miyim?"

Bay Ewell, tanık kürsüsüne geri döndü. Oturdu, Atticus'a küstah bir ifadeyle baktı.

Atticus, "Bay Ewell," diye başladı. "O gece herkes bir hayli korkmuş. Baktım, eve koştuğunuzu, pencereye koştuğunuzu, içeri koştuğunuzu, Bay Tate'e koştuğunuzu söylediniz. Bütün bu koşuşturmalar sırasında hiç, bir doktora koştuğunuz oldu mu?"

"Gerek yoktu. Olanları görmüştüm."

Atticus, “Anlayamadığım bir şey var,” dedi. “Mayella’nın durumuyla ilgilenmediniz mi?”

“Elbette ilgilendim. Kim olduğunu görmüştüm.”

“Sağlık durumuyla demek istedim. Yaralarının tıbbi bir müdahaleyi gerektirdiğini düşünmediniz mi?”

“Ne?”

“Mayella’yı hemen bir doktorun görmesi gerektiğini düşünmediniz mi?”

Tanık böyle bir şey düşünmemişti. Hayatında evindeki hiç kimse için doktor çağırdığını hatırlamıyordu. Doktor çağırmak en az beş dolara mal olurdu. “Hepsi bu kadar mı?”

Atticus, “Hayır,” dedi. “Bay Ewell, şerifin tanıklığını dinlediniz değil mi?”

“O da ne demek?”

“Bay Heck Tate, tanık kürsüsündeyken siz de salondaydınız değil mi? Söylediği her şeyi dinlediniz değil mi?”

Bay Ewell soruyu dikkatle düşündü. Sonunda sorunun tehlikeli bir şey olmadığına karar verdi.

“Evet,” dedi.

“Mayella’nın yara berelerini tanımladı. Bunları siz de kabul ediyor musunuz?”

“Efendim?”

Atticus, Bay Gilmer’a baktı. Gülümsedi. Bay Ewell, savunma avukatına fırsat vermemek istiyordu.

“Bay Tate, kızınızın sağ gözünün morarmış olduğunu, dövüldüğünü söyle...”

Tanık, “Evet,” diye atıldı. “Bay Tate’in söylediklerini olduğu gibi kabul ediyorum.”

Atticus sakin bir ses tonuyla, “Demek kabul ediyorsunuz?” dedi. “Emin olmak istedim de.” Kâtibe yaklaştı. Bir şeyler söyledi. Kâtip, sanki borsa haberiymiş gibi Bay Tate’in söylediklerini bir bir okuyarak bizi birkaç dakika eğlendirdi...

“Hangi gözü. Ah evet, o zaman sağ gözü olur. Evet Bay Finch, hatırladım. Sağ gözüydü.” Kâtip sayfayı çevirdi. “Yüzünün o yanına vurulmuştu. Şerif, lütfen söylediklerinizi yineleyin... Sağ gözü dedim...”

Atticus, “Teşekkür ederim Bert,” dedi. “Duydunuz Bay Ewell. Buna eklenecek bir şeyiniz var mı? Şerifin söyledikleriyle aynı düşüncede

misiniz?”

“Tate’in söylediklerini kabul ediyorum. Gözü morarmıştı. Bir güzel dövülmüştü.”

Ufak tefek adam, yargıcın uyarısını unutmuş gibiydi. Atticus’u kolay yutulur bir lokma saydığı da belliydi. Yeniden kabalaşmıştı. Göğsünü şişirmişti. Küçük bir dövüş horozunu andırıyordu. Atticus’un sorduğu soruyla neredeyse gömleğini paralayacağını sandım.

“Bay Ewell, okuma yazma biliyor musunuz?”

Bay Gilmer, “İtiraz ediyorum,” diyerek araya girdi. “Davacının okuma yazma bilip bilmemesiyle davanın bir ilgisi yok.”

Yargıç Taylor konuşmak üzereyken Atticus, “Sayın yargıç, sorumun cevaplandırılmasına izin verirseniz davayla ilgisini göreceksiniz,” dedi.

Yargıç izin verdi.

Bay Gilmer da, Ewell’ın öğreniminin davayla ne ilgisi olduğunu merak ediyor gibiydi.

Atticus, “Soruyu yineleyeceğim Bay Ewell,” dedi. “Okuma yazma biliyor musunuz?”

“Elbette.”

“Adınızı yazıp bize gösterir misiniz?”

“Elbette, Yardım çeklerini nasıl imzalıyorum sanıyorsunuz?”

Bay Ewell, kendini kasaba halkına sevdirmeye çalışıyordu. Aşağıdan yükselen fısıltılar, kahkahalar bunu gösteriyordu.

Sinirlenmeye başlamıştım. Atticus’un ne yaptığını bilen bir durumu vardı. Ama bana boşuna uğraşıyor gibi geldi. Tanığa vereceği cevabı bilmediğin bir soruyu hiçbir zaman sorma, adeta annemin karnında öğrendiğim bir kuraldı. Cevabının ne olacağını bilmediğin bir soruyu sorduğunda istemediğin bir cevap alacak, böylece dava berbat olacak, karışacaktı.

Atticus elini ceketinin iç cebine soktu. Bir zarf çıkardı. Yelek cebinden dolmakalemini çekti. Döndü. Jürinin kendisini iyice görebileceği bir biçimde duruyordu. Dolmakalemin kapağını açtı. Kalemi hafifçe silkti. Sonra zarfla birlikte tanığa uzattı. “Lütfen adınızı yazar mısınız?” dedi. “Ağır ağır. Jüri ne yaptığınızı görsün.”

Bay Ewell zarfın arkasına ismini yazdı. Başını kaldırıp, kendisini tanık kürsüsünde açan ender bir gardenyaymış gibi seyreden Yargıç Taylor’a memnun bir tavırla baktı. Bay Gilmer masasında yarı oturmuş, yarı ayaktaydı. Jüri ona bakıyordu. İçlerinden biri parmaklığa yaslanmıştı.

Bay Ewell, “Bunda bu derece ilgi çekici ne var?” diye sordu.
Yargıç Taylor, “Solaksınız Bay Ewell,” dedi.
Bay Ewell öfkeyle yargıca döndü. Solak oluşunun davayla ne ilgisi olduğunu sordu. Tanrı’dan korkan bir kişi olduğunu, Atticus Finch’in sorduğu her soruya dürüstçe cevap verdiğini söyledi. Onlara ne olduğunu anlatmıştı... Tekrar tekrar anlatabilirdi... Anlattı da. Atticus’un sorduğu hiçbir soru, Bay Ewell’ın söylediklerini değiştirmedi. Pencereden bakmış, zenci kaçmış, o da şerife koşmuştu. Sonunda Atticus soru sormaktan vazgeçti.
Bay Ewell’a, Bay Gilmer bir tek soru sordu. “Bay Ewell, iki elinizi de istediğiniz biçimde kullanabilir misiniz?”
“Sağ elimi de öteki elim kadar iyi kullanırım.”
Jem’e bir şeyler olmuştu. Balkonun parmaklığına hafif darbeler indiriyordu. “Ele geçirdik onu,” diye fısıldadı.
Ben hiç de aynı düşüncede değildim. Atticus, bana göre, Bay Ewell’ın Mayella’yı dövebileceğini kanıtlamaya çalışıyordu... Bu kadarını anlayabilirdim artık. Eğer kızın sağ gözü morarmışsa, daha çok yüzünün sağ tarafına vurulmuşsa onu solak birinin dövdüğünü anlamamaya imkân yoktu. Sherlock Holmes’la Jem Finch iyi anlaşırlardı sanırım. Ama Robinson da pekâlâ solak olabilirdi. Tıpkı Bay Heck Tate gibi, ben de, hayalen karşıma birini diktim. Şöyle hızlı bir akıl yürütmeyle, kızı, her kim dövdüyse, sağ eliyle tutup yüzüne sol eliyle vurduğuna kanaat getirdim. Aşağı baktım. Tom Robinson arkası bize dönük oturuyordu; geniş omuzlarını, kalın ensesini görebiliyordum. Tom Robinson, kızı kolayca dövebilirdi. Galiba Jem şapa oturacaktı.

On Sekizinci Bölüm

Biri yeniden bağırmaya başlamıştı.

"Mayella Violet Ewell!"

Genç bir kız tanık kürsüsüne doğru yürüdü. Elini kaldırıp yapacağı tanıklığın gerçeğin kendisi olacağı, gerçekten başka bir şey olmayacağı üzerine yemin edip Tanrı'nın yardımını dilerken zayıf, narin biri olduğu izlenimini uyandırıyordu. Ama tanık sandalyesine yüzü bize dönük olarak oturduğu zaman, aslında ağır işlere alışmış hantal biri olduğu açık seçik görülebiliyordu.

Maycomb'da kimin düzenli yıkandığını anlamak çok kolaydır: Bay Ewell'ın derisini yüzmüşler gibi bir havası vardı. Sanki bir gece evvel yaptığı banyo, vücudundaki koruyucu bir tabakasını almış, derisi dış etkilere karşı duyarlık kazanmıştı. Mayella temiz olmaya gayret edermiş gibiydi. Aklıma Ewell'ların avlusundaki kırmızı sardunyalar geldi.

Bay Gilmer, Mayella'dan, geçen yılın kasım ayının yirmi birinci günü akşamı olanları kendi kelimeleriyle, ama yalnız kendi kelimeleriyle anlatmasını istedi.

Mayella sesini çıkarmadan oturuyordu.

Bay Gilmer sabırla, "O akşam neredeydiniz?" diye sordu.

"Verandada."

"Hangisinde?"

"Bir tek veranda var. Öndekinde."

"Verandada ne yapıyordunuz?

"Bir şey yapmıyordum."

Yargıç Taylor, "Bize olanları anlatın Bayan Ewell," dedi. "Anlatabilirsiniz, değil mi?"

Mayella yargıca uzun uzun baktı. Sonra ağlamaya başladı. Ağzını eliyle kapatıp hıçkırdı. Yargıç Taylor, bir süre hiç sesini çıkarmadı. Sonra, "Artık

yeter," dedi. "Gerçeği söylemek için buradaki kimseden korkun olmasın. Bütün bunlar sana garip geliyor ama korkmaya, utanmaya neden yok. Neden korkuyorsun?"

Mayella ellerini ağzından çekmeden bir şeyler söyledi. Yargıç, "Ne dedin?" diye sordu.

Mayella, Atticus'u göstererek, "Ondan korkuyorum," dedi.

"Bay Finch'ten mi?"

Mayella heyecanla onayladı. "Babama yaptığını bana da yapmasını istemiyorum... Onu solak çıkardı..."

Yargıç Taylor, gür beyaz saçlarını kaşıdı. Babasının solaklığından neden hicap duyduğunu anlamaya çalıştığı belliydi. "Kaç yaşındasın?" diye sordu.

Mayella, "On dokuz," diye cevap verdi.

Yargıç Taylor genzini temizledi. Pek beceremese de müşfik bir ses tonuyla, "Bay Finch'in seni korkutmaya niyeti yok," dedi. "Zaten burada oturmamın nedeni de bu ya. Artık koca bir kız oldun. Hadi bakayım olanları bir bir anlat. Anlatabilirsin, değil mi?"

Jem'e, "Sence zeki bir kız mı?" diye fısıldayarak sordum.

Jem, "Daha anlayamadım," diye cevap verdi. "Ama yargıcı kendine acındıracak kadar akıllı. Belki de... daha bilmiyorum."

Yatışan Mayella, Atticus'tan yana korkuyla bir kez daha baktı. Sonra Bay Gilmer'a, "Evet efendim," dedi. "Verandadaydım... O da geçiyordu. Babamın yakmak için getirdiği dolap vardı. Kendisi ormandayken dolabı benim parçalamamı söyledi. O sırada pek iyi değildim. O geçiyordu..."

"O demekle kimi kastediyorsunuz?"

Mayella, Tom Robinson'ı gösterdi. Bay Gilmer, "Daha açık konuşmanızı isteyeceğim," dedi.

Mayella, "Şurada oturan," dedi. "Robinson."

"Sonra ne oldu?"

"Buraya gel zenci, şu dolabı parçala dedim. Sana para veririm. Dolabı kolayca parçalayacak güçteydi. Parayı almak için içeri girdim. Arkamı dönmüştüm. Kendimi toplamaya fırsat kalmadan üstüme atıldı. Boynuma sarıldı. Çirkin şeyler söylüyordu. Bağırıyor, çırpınıyordum. Ama beni boynumdan yakalamıştı. Bana tekrar tekrar vurdu..."

Bay Gilmer, Mayella'nın kendisini toplamasını bekledi. Mayella mendilini çevire çevire ıslak bir ip haline getirmişti. Buruş buruş olmuş mendili açıp da yüzünü silmesi için neredeyse bir dakika beklemek zorunda

kaldık. Bu arada Bay Gilmer’ın başka bir soru sormasını bekliyor gibiydi. Bay Gilmer sormayınca, “Beni yere fırlattı, attı. Benden yararlandı,” dedi.

Bay Gilmer, “Bağırdınız mı?” diye sordu. “Bağırdınız ve karşı koydunuz mu?”

“Koydum. Avazım çıktığı kadar bağırıyordum. Tekmeler atıyordum.”

“Sonra ne oldu?”

“Çok iyi bilemiyorum. Sonra babamın içeri girdiğini gördüm galiba. ‘Kim yaptı, kim yaptı?’ diye haykırıyordu. Bayılmışım. Sonra gözlerimi açtığımda yanımda Bay Tate’i gördüm.”

Mayella, anlattıklarından özgüven kazanmışa benziyordu. Ama babasınınki gibi küstahça bir özgüven değildi bu. Bu kızda hilekâr, sinsi bir taraf vardı.

Bay Gilmer, “Bağırdığınızı, tekme attığınızı söylediniz, değil mi?” diye sordu.

Mayella, babası gibi, “Elbette,” diye cevap verdi.

“Size tecavüz ettiğinden de emin misiniz?”

Mayella’nın yüzü karıştı. Tekrar ağlamaya başlayacak diye korktum, halbuki o, “Bana sahip oldu,” diye cevap verdi.

Bay Gilmer, alnını eliyle sıvazlayarak dikkati günün ne kadar sıcak olduğu konusuna çekti. Tatlı bir sesle, “Şimdilik bu kadar,” dedi. “Ama siz oturun. Büyük umacı Bay Finch size bir şeyler soracaktır sanırım.”

Atticus gülümseyerek ayağa kalktı. Tanık kürsüsüne yaklaşacağı yerde, ceketinin önünü açtı. Başparmaklarını pantolonunun askılarına geçirdi. Sonra ağır ağır karşı yöndeki pencerelere doğru yürüdü. Dışarı baktı. Dışarıda gördüğü şeyle ilgilenmediği belliydi. Yeniden dönüp tanık kürsüsüne yaklaştı. Uzun yıllar alan deneyimlerimden, Atticus’un bir konuda bir karar vermeye çalıştığını biliyordum.

Gülümseyerek, “Bayan Mayella,” dedi. “Bir süre için sizi korkutamayacağım. Daha sırası değil. Önce birbirimizi tanıyalım. Kaç yaşındasınız?”

Mayella başını Yargıç Taylor’dan yana öfkeyle sallayarak, “Yargıca söyledim ya,” dedi. “On dokuz yaşındayım.”

“A, evet, söylediniz ya. Bana katlanacaksınız Bayan Mayella. Artık yaşlanıyorum. Birçok şeyi eskisi gibi aklımda tutamıyorum. Size, daha önce cevaplandırdığınız şeyleri sorabilirim. Ama yine de bana cevap vereceksiniz, değil mi? Güzel.”

Mayella’nın duruşunda, Atticus’un onun kendisiyle işbirliği yapacağı sonucunu çıkarmasına neden olabilecek bir şey göremiyordum. Atticus, kendine çok güveniyormuş gibi davranıyordu. Mayella, Atticus’a öfkeyle bakıyordu.

“Benimle alay ettiğiniz sürece bir tek kelime söylemeyeceğim.”

Atticus hayretle, “Efendim?” diye atıldı.

“Benimle alay ettiğiniz sürece...”

Yargıç Taylor, “Bay Finch sizinle alay etmiyor,” dedi. “Neyiniz var sizin?”

Mayella, kirpiklerinin arasından Atticus’a bakmayı sürdürerek yargıca, “Bana Bayan Mayella veya efendim dediği sürece alay ediyor demektir. Onun oyununa gelmeyeceğim,” diye cevap verdi.

Atticus, yeniden pencerelere yaklaştı. Durumu Yargıç Taylor’ın ele alıp düzeltmesini bekledi. Yargıç Taylor, kimsede acıma duygusu uyandıracak türden bir insan değildi. Ama Mayella’ya, durumu açıklamaya çalışırken ona bayağı acıdım. Mayella’ya, “Bay Finch hep böyle konuşur. Biz bu salonda yıllardan beri davalara bakıyoruz. Bay Finch herkese karşı kibar davranır. Sizinle alay etmiyor. Sadece nazik olmaya çalışıyor. O kadar,” dedi. Sonra geriye yaslandı. “Atticus, devam et. Tanığın şaşırtılmaya çalışılmadığı tutanağa geçirilsin,” diye ekledi.

Acaba Mayella’yı ömründe, “Hanımefendi...” ya da, “Bayan Mayella...” diye çağıran oldu mu diye düşündüm. Böyle nazik bir davranıştan alınmasından, çağrılmadığı anlaşılıyordu. Hayatı ne biçim şeydi Tanrım? Çok geçmeden anladım.

Atticus, “On dokuz yaşında olduğunuzu söylediniz,” diye sürdürdü sözünü. “Kaç kız, kaç erkek kardeşiniz var?” Pencerenin önünden kürsüye doğru yürüdü.

“Bir sürü.”

“Siz en büyükleri misiniz?”

“Evet.”

“Anneniz ne zaman öldü?”

“Bilmiyorum... Epey oldu.”

“Hiç okula gittiniz mi?”

“Babam kadar iyi okuryazarım.”

“Okula ne kadar gittiniz?”

“İki üç yıl... Bilmiyorum.”

Ağır ağır, ama emin olarak Atticus'un sorularının yöneldiği hedefi anlamaya başlamıştım: Bay Gilmer'ın sormak ya da karıştırmak gereğini duymadığı sorularla Atticus, jüriye, Ewell'ların evlerini ve yaşadıkları hayatı göstermeye çalışıyordu. Jüri şunları öğrendi: Yardım çekleri aileyi geçindirmekten, beslemekten çok uzaktı. Babasının, yardım çekiyle içki içtiği de oluyordu... Bazen günlerce evden uzaklaşıyor, hasta olarak dönüyordu. Hava, ayakkabıya gerek duyulmayacak kadar sıcak oluyordu. Ama ayakkabı gerektiğinde eski otomobil lastiklerinden âlâsını yapıyorlardı. Sularını çayırlıktaki kaynaktan alıyorlardı... Evlerinin çevresini çerden çöpten temizliyorlardı. Bu herkesin göreviydi zaten. Yıkanılmak istendiğinde herkes kendi suyunu taşıyor, dökünüyordu. Arada sırada eve gelip Mayella'ya niçin okula gelmediğini soran bir kadın vardı... Ailede iki kişi okuma yazma biliyordu. Dahasına gerek yoktu. Babaları onlara gerek duyuyordu.

Atticus, "Bayan Mayella," dedi. "Sizin yaşınızda birinin arkadaşları olmalı. Arkadaşlarınızı sayar mısınız?"

Tanık şaşırmış gibi kaşlarını çattı. "Arkadaş mı?" diye sordu.

"Evet. Yaşıtınız olan tanıdıklarınız yok mu? Kız, oğlan?"

Mayella'nın öfkeli bir diş bilemeye dönen küstahlığı yeniden alevlendi. "Benimle alay ediyorsunuz, değil mi Bay Finch?" diye atıldı.

Atticus, "Babanızı sever misiniz Bayan Mayella?" diye soruyu değiştirdi.

"Yani size karşı iyi davranıyor mu, kendisiyle iyi geçinir misiniz?"

"Fena değildir, yalnız..."

"Yalnız ne?"

Mayella babasına baktı. Babası yerinden kalkmış kızının cevap vermesini bekliyordu.

Mayella, "Hiç," dedi. "Babam bize karşı iyidir."

Atticus tatlı bir sesle, "Yalnız içtiği zamanlar dışında değil mi?" deyince Mayella elinde olmadan onayladı.

"Hiç sizinle uğraşır mı?"

"Ne demek o?"

"İçtiği zaman sizi dövdüğü olur mu?"

Mayella, mahkeme kâtibine ve ardından yargıca baktı. Yargıç Taylor, "Soruya cevap verin," dedi.

Mayella, üstüne basarak, "Babam hayatımda saçımın teline bile dokunmuş değildir," dedi. "Beni hiç dövmedi."

Atticus’un gözlükleri bir parça kaymıştı. İterek yerine oturttu.

“Artık birbirimize alıştık sayılır Bayan Mayella,” dedi. “Tom Robinson’dan ne parçalamasını istemiştiniz?”

“Bir şifoniyeri... Bir yanında çekmeceleri olan eski bir dolaptı.”

“Tom Robinson’ı iyi tanır mıydınız?”

“Ne demek istiyorsunuz?”

“Tom Robinson’ın kim olduğunu, nerede oturduğunu biliyor muydunuz diye sordum.”

Mayella onayladı. “Biliyordum. Her gün bizim evin önünden geçerdi.”

“Eve gelmesini ilk olarak mı istediniz?”

Mayella bu soru karşısında hafifçe irkildi. Atticus, pencerelere doğru olan kısa yürüyüşüne başlamıştı. Sorusunu sorar, dışarı bakarak cevap beklerdi. Mayella’nın birden elinde olmadan irkilişini görmedi ama bana öyle geliyor ki kızın kıpırdadığını hissetmişti. Atticus geri döndü. Kaşlarını kaldırdı. “İlk...” diye sorusunu yeniden sormaya kalkmıştı ki, Mayella, “İlk olarak istemiştim,” diye cevap verdi.

Atticus, “Daha önce de hiç size yardım etmesini istediniz mi?” diye sordu.

“İstemiş olabilirim. Çevrede o kadar çok zenci var ki.”

“Başkalarını çağırdığınızı hatırlıyor musunuz?”

“Belki çağırmışımdır.”

“Pekâlâ, şimdi ne olduğuna gelelim. Odaya girdiğiniz zaman, Tom Robinson’ın arkanızda olduğunu söylediniz. Değil mi?”

“Öyle söyledim.”

“Yüzünüze vurduğunu hatırlıyor musunuz?”

Tanık kararsız kaldı.

“Boğazınızı sıkıp sizi soluksuz bıraktığından eminsiniz. Hem karşınızdakine karşı koyuyor, bağırıyor, tekme atıyordunuz, değil mi? Yüzünüze vurduğunu hatırlıyor musunuz?”

Mayella susuyordu. Sanki bir şeyi hatırlamak, kendi kendine bir şeyden emin olmak istiyor gibiydi. Bay Gilmer’a baktı.

“Çok kolay bir soru Bayan Mayella. Bir daha söyleyeyim: Yüzünüze vurduğunu hatırlıyor musunuz?” Atticus’un sesi eski rahatlığını, dinginliğini yitirmişti. O kuru, yansız avukat sesiyle konuşuyordu. “Yüzünüze vurduğunu hatırlıyor musunuz?”

“Hayır, vurup vurmadığını hatırlamıyorum. Hiç hatırlamıyorum. Her şey o kadar çabuk oldu ki.”

Yargıç Taylor, Mayella'ya sert bir bakışla baktı. "Ağlamayın küçükhanım..." diye başlıyordu ki, Atticus, "Bırakın ağlasın sayın yargıç," dedi. "Vaktimiz var. İstiyorsa ağlasın."

Mayella öfkeyle burnunu sildi. Atticus'a baktı. "Sorduğun her soruya cevap verebilirim. Beni buraya oturtup alay konusu yapacağını sanıyorsun değil mi? Her soruya cevap verebilirim..."

Atticus, "Çok güzel," diye karşılık verdi. "Zaten çok sorum kalmadı. Bayan Mayella sinirlenmeyin. Davalının size vurduğunu, boynunuzu sıktığını, soluğunuzu kestiğini ve size tecavüz ettiğini söylediniz. Bu suçlarla itham ettiğiniz kimsenin yanlış biri olmamasını istiyorum. Size tecavüz eden adamı gösterir misiniz?"

"Gösteririm. İşte, burada oturan zenci."

Atticus davalıya döndü. "Tom, ayağa kalk," dedi. "Bayan Mayella seni iyice görsün. Bu adam mıydı Bayan Mayella?"

Tom Robinson'ın güçlü omuzları ince gömleğinin altında titredi. Ayağa kalktı. Sağ eli, sandalyenin arkasındaydı. Sanki dengesi yerinde değilmiş gibiydi. Bu dengesizlik, duruşundan ileri gelmiyordu. Sol kolu sağından birazcık daha kısa ve onun neredeyse yarısı kadar kalınlığa sahipti. Sol yanında, cansız bir biçimde sallanıyordu. Küçük, büzülmüş bir eli vardı. Balkondan görebildiğim kadarıyla bu elin ona bir yararı olmadığı kesindi.

Jem soluk soluğa, "Scout," dedi. "Scout, bak! Peder, Tom Robinson sakat!"

Peder Sykes, benim önümden eğilerek, Jem'e, "Kolunu çocukken harman makinesine kaptırmış... Neredeyse kanamadan ölecekmiş... Kemikten itibaren bütün sinirleriyle kasları ezilmiş," dedi.

Atticus, "Size tecavüz eden adam bu mu?" diye sordu yeniden.

"Evet, elbette bu."

Atticus'un ikinci sorusu tek bir kelimeydi. "Nasıl?"

Mayella, öfkesinden saçını başını yolacak duruma gelmişti. "Nasıl yaptığını bilmiyorum. Ama yaptı işte... O kadar çabuk oldu ki..."

Atticus, "Olayı sakince gözden geçirelim," dedi. Ama Bay Gilmer, bir itirazla araya girdi. Atticus'un tanığı güç duruma soktuğunu söyledi.

Yargıç Taylor kahkahalarla güldü. "Otur yerine Horace," dedi. "Hiç de dediğin gibi bir şey yapmıyor. Asıl Atticus'u tanık yıldırmak üzere!"

Salonda gülen tek kişi Yargıç Taylor'dı. Bebeklerden bile çıt çıkmıyordu. Birden, acaba bebekler annelerinin memelerine yapışıp boğuldular mı diye düşündüm.

“Şimdi,” diye başladı Atticus. “Bayan Mayella, davalının gizlice yaklaştığını söylemiştiniz... Dönünce onu arkanızda gördüğünüzü söylediniz...” Atticus masasına dönmüştü. “Bu söylediklerinizi bir kez daha düşünmek ister misiniz?”

“Olmayan bir şeyi söylememi mi istiyorsunuz?”

“Hayır efendim. Olan bir şeyi söylemenizi istiyorum. Bir kere daha anlatın lütfen. Ne oldu?”

“Ne olduğunu söyledim.”

“Dönünce onu arkanızda bulduğunuzu söylediniz. O zaman mı boynunuzu sıktı?”

“Evet.”

“Sonra boynunuzu bırakıp sizi dövdü mü?”

“Evet dedim.”

“Sağ yumruğuyla sol gözünüzü mü morarttı?”

“Birden başımı eğdim. Yumruğu gözüme geldi.” Mayella sonunda durumu kavramaya başlamıştı.

“Birden her şeyi hatırlamaya başladınız. Biraz önce bu konuda söyleyecek bir şeyiniz yoktu, değil mi?”

“Beni dövdüğünü söyledim.”

“Pekâlâ. Boğazınızı sıktı, sizi dövdü, sonra da tecavüz etti. Tamam mı?”

“Elbette tamam.”

“Güçlü kuvvetli bir kızsınız. Bütün bunlar olurken ne yapıyordunuz? Öylece duruyor muydunuz?”

“Söyledim ya, bağırıyor, tekme atıyordum.”

Atticus gözlüklerini çıkardı. İyi gören sağ gözünü tanığa çevirdi. Ve soru yağmuruna tuttu. Yargıç Taylor, “Her seferinde bir soru Atticus,” diye araya girdi. “Cevap vermesi için tanığa fırsat ver.”

“Kaçmaya çalıştım...”

“Pekâlâ. Niçin kaçmadınız?”

“Şey... beni yere çarptı. Evet öyle yaptı. Beni yere itti. Sonra da üstüme çıktı.”

“Bütün bunlar olurken siz bağırıyor muydunuz?”

“Elbette bağırıyordum.”

“Peki kardeşleriniz niçin sesinizi duymadı? O sırada neredeydiler? Çöplükte mi?”

Cevap yok.

“Yoksa babanızı pencerede görene kadar hiç bağırmadınız mı?”

Cevap yok.
“Sizi kim dövdü? Babanız mı, Tom Robinson mı?”
Cevap yok.
“Babanız pencereden ne gördü? Neden gerçeği söylemiyorsunuz çocuğum? Sizi Bob Ewell dövmedi mi?”
Mayella’dan başını çevirdiğinde Atticus’un yüzünde midesi ağrıyormuş gibi bir ifade vardı. Mayella’nın yüzünde ise öfke ve çılgınlık birbirine karışmıştı. Atticus yorgun bir tavırla sandalyesine çöktü. Gözlüğünün camlarını mendiliyle sildi.
Mayella birden konuşma yeteneğini tekrar kazandı. “Bir şey söyleyeceğim,” dedi.
Atticus başını kaldırdı. “Ne olduğunu anlatmak mı istiyorsunuz?’”
Mayella, Atticus’un sesindeki davet edici yumuşaklığın farkına varmamıştı. “Bir şey söyleyeceğim. Ondan sonra da söyleyecek bir şeyim yok,” dedi. “Şu zenci bana tecavüz etti. Eğer siz kendini beğenmiş beyler bir şey yapmak istemiyorsanız, birer korkaksınız... Pis birer korkak... Hepiniz... O kibar tavırlarınız, efendimleriniz, Bayan Mayella’larınızla bir şey yapamazsınız...”
Mayella, bu kez içten gelen öfkeli hıçkırıklarla sarsılmaya başladı. Bay Gilmer’ın sorularına bile cevap vermedi. Eğer Mayella bu kadar cahil ve zavallı bir insan olmasaydı, Yargıç Taylor, salondakilere ettiği hakaret yüzünden onu hapse atabilirdi. Nasıl bilmem, Atticus onu bir yerinden ağır bir şekilde yaralamıştı. Fakat Atticus, bu hareketinden memnun olmamıştı. Masasında başı önüne eğik olarak oturuyordu. Hiç kimsenin başka birine, Mayella’nın Atticus’un masasının yanından geçerken ona baktığı gibi nefretle baktığını görmedim.
Bay Gilmer, yargıca, davaya ara vermesinin zamanının geldiğini haber verdi. On dakika dinlenmek için ara verildi.
Atticus ve Bay Gilmer ön tarafta buluşup konuşmaya başladılar. Sonra tanık kürsüsünün gerisindeki kapıdan çıktılar. Herkes rahat bir soluk aldı. O zaman bütün duyularımın uyuşmuş olduğunu fark ettim. Jem, ayağa kalkıp gerindi. Dill de aynı şeyi yaptı. Peder Sykes yüzünü şapkasına sildi.
Basın için ayrılan sırada sessiz sakin oturan Bay Underwood’la göz göze geldik. Bana gülümsedi.
“Jem,” dedim. “Bay Underwood bizi gördü.”
“Ziyanı yok. Atticus’a söylemez. Yalnız gazetesinin dedikodu bölümüne yazar.” Jem, yeniden Dill’e döndü. Dill’e, davanın ince noktalarını

anlatıyordu sanırım. Ben de dinlemek istedim. Hiçbir noktada, Bay Gilmer'la Atticus arasında uzun tartışmalar olmamıştı. Bay Gilmer'ın isteksiz bir hali vardı.

O sırada Yargıç Taylor yerine döndü. Yelek cebinden bir puro çıkardı. Dikkatle inceledi. Dill'e vurdum. Yargıcın kılı kırk yaran incelemesinden sonra puro iştahlı bir ısırışla yargıcın ağzına girmişti. "Bazen onu seyretmeye geliriz," dedim. "Şimdi bütün öğleden sonra puroyu çiğner durur. Seyret artık."

Genel olarak dinlenme süresi, hep birlikte dışarı çıkış demekti. Ama bugün yerinden kımıldayan yoktu. Hatta gençleri utandırıp yerlerinden kaldırmayı başaramayan tembeller bile oldukları yerde duruyorlardı.

Atticus ve Bay Gilmer geldiler. Yargıç Taylor saatine baktı. "Saat dörde geliyor," dedi.

"Bu davayı bugün bitirelim mi?" diye sordu Bay Gilmer.

Yargıç Taylor, "Ne dersin Atticus?" dedi.

Atticus, "Bitirebiliriz," diye karşılık verdi.

"Dinlenecek kaç tanığın var?"

"Bir."

"Çağır öyleyse."

On Dokuzuncu Bölüm

Tom Robinson sağ elini sol kolunun altına soktu ve kolunu kaldırdı. İncil'e doğru uzandı. Kauçuğu andıran sol eliyle kitabın siyah cildine dokunmaya çalıştı. Sağ elini yemin etmek için havaya kaldırınca, yararsız sol el yerinden kaydı. Kâtibin masasına çarparak yanına düştü. Yargıç Taylor, "Oldu artık Tom," diye bağırınca yemini edip yerine oturdu. Atticus, ondan her şeyi anlatmasını istedi.

Tom, yirmi beş yaşındaydı. Evliydi. Üç çocuğu vardı. Daha önce de başı yasayla derde girmişti. İtaatsizlikten otuz gün yemişti.

Atticus, "Neden cezalandırıldın?" diye sordu.

"Biriyle kavga ettim. Beni bıçaklamak istiyordu."

"Bıçakladı mı?"

"Evet efendim. Ama canımı çok yakmadı."

Atticus, "Anladım," dedi. "İkiniz de mahkûm oldunuz mu?"

"Evet efendim. Cezayı ödeyemediğim için hapis yattım. Öteki ödedi." Dill eğilip Jem'e Atticus'un ne yapmak istediğini sordu. Jem, Atticus'un jüriye Tom Robinson'ın saklayacak bir şeyi olmadığını göstermek istediğini söyledi.

"Mayella Violet Ewell'la tanışıyor musun?"

"Evet efendim. Her gün, tarlaya gidip gelirken evinin önünden geçerim."

"Kimin tarlasına?"

"Bay Link Deas'ın pamuklarını toplarım."

"Kasım ayında pamuk mu topluyordun?"

"Hayır efendim. Yaz kış Bay Link Deas'ın tarlasında çalışırım. Bütün yıl yanında dururum. Bahçesinde şeftali ağaçları vardır. Onlara da bakarım."

“İşe gidip gelirken Ewell’ların evinin önünden geçmek zorunda olduğunu söyledin. Geçeceğin başka bir yol yok mu?”

“Hayır efendim, yok. Varsa da ben bilmiyorum.”

“Tom, Bayan Mayella seninle hiç konuştu mu?”

“Evet efendim. Evin önünden geçerken şapkamı çıkarıp selam verirdim. Bir gün içeri gelmemi, eski bir dolabı parçalamamı istedi.”

“Ne zaman oldu bu?”

“Bay Finch, geçen ilkbahardı. İyi hatırlıyorum, çünkü toprağı çapalama zamanıydı. Yanımda çapam vardı. Fakat kendisinde bir balta olduğunu söyledi. Baltayı verdi. Dolabı parçaladım. Sonra, ‘Sana para vereyim,’ dedi. ‘Hayır efendim,’ diye karşı çıktım. ‘Para istemez.’ Sonra eve döndüm Bay Finch. Geçen ilkbaharda oldu bu. Bir yıl önce.”

“Oraya bir daha gittin mi?”

“Evet efendim.”

“Ne zaman?”

“Birçok kereler gittim.”

Yargıç Taylor’ın eli, içgüdüsel olarak tokmağına gitti. Ama eli havada kaldı. Çünkü aşağıdaki mırıltı onun uyarmasına gerek kalmadan kesilmişti.

“Ne için gittin?”

“Efendim?”

“Parmaklıklardan içeri niçin birçok kereler daha girdin?”

Tom Robinson’ın alnındaki kırışıklıklar düzeldi. “Beni içeri çağırdı efendim,” dedi. “Hemen hemen her geçişimde yapmamı istediği bir işleri olurdu... Odun kırmak, su taşımak gibi. Kırmızı çiçeklerini her gün sulardı...”

“Bu işlerin karşılığında para alır mıydın?”

“Hayır efendim. Ona yardım ettiğim için memnundum. Bay Ewell, kızına yardım etmiyordu pek. Çocuklar da oralı değillerdi. Sonra bana verecek parası olmadığını da biliyordum.”

“Kardeşleri neredeydiler?”

“Ortalıkta dolaşırlardı. Bazen bana bakarlar, bazen de pencerede otururlardı.”

“Bayan Mayella seninle konuşur muydu?”

“Evet efendim. Konuşurdu.”

Tom Robinson’ın tanıklığını dinlerken, Mayella Ewell’ın dünyanın en yalnız insanı olduğunu anladım. Boo Radley’den bile daha yalnızdı. Atticus ona arkadaşı olup olmadığını sorduğunda, Mayella bunun anlamını

kavrayamamış, Atticus'un kendisiyle alay ettiğini sanmıştı. Mayella, Jem' in melez çocuk dediği çocuk kadar üzgündü. Beyazların ona aldırış ettikleri yoktu. Çünkü Mayella domuzlar arasında yaşıyordu. Zenciler onunla ahbap olamazlardı, çünkü derisi beyazdı. Bay Dolphus Raymond gibi zencilerin arasında yaşayamazdı. Çünkü toprak sahibi olmadığı gibi, iyi ve köklü bir aileden de gelmiyordu. Hiç kimse Ewell'lar için, "Kendilerini bilirler," demezdi. Maycomb'lular, Ewell'lara Noel sepetleri, yardım parası ve ellerinin tersini verirlerdi. Mayella'ya ömründe ilk olarak namusluca yaklaşan kimse Tom Robinson olmuştu. Ama Mayella, Tom'un kendisine tecavüz ettiğini söylüyordu. Ayağa kalktığı zaman Tom'a çirkin bir bakışla baktı.

"Sen hiç," diyerek konuşmaya başlayan Atticus'un sesiyle düşüncelerim son buldu. "Ewell'ların evlerine çağrılmadan hiç girdin mi?"

"Hayır Bay Finch, hiç girmedim. Giremezdim de efendim."

Bir gün Atticus, bir tanığın yalan söyleyip söylemediğini anlamak için onu izlemekten çok, konuşmasını dinlemek gerekir, demişti. Bu kuralı uyguladım... Tom sorulara bir solukta cevap veriyordu. Sesi sakindi. Herhangi bir titreme, sızlanma yoktu. Namuslu bir zenciye benziyordu. Namuslu bir zenci de hiçbir zaman bir başkasının evine çağrılmadan girmezdi.

"Tom, geçen yıl, kasım ayının yirmi birinci günü ne oldu?"

Aşağıdaki dinleyiciler tek bir beden gibi soluk aldılar. Öne eğildiler. Arkamızdaki zenciler de aynı şeyi yaptılar.

Tom, kadife gibi, ama parlak olmayan bir cilde sahipti. Gözlerinin beyazı pırıl pırıldı. Konuştuğu zaman dişlerinin parladığını görüyorduk. Eğer Tom'un kolunun sakatlığı olmasa yakışıklı bir erkek sayılacaktı sanırım.

"Bay Finch," dedi. "O akşam da her zamanki gibi evime dönüyordum. Ewell'ların evinin önünden geçerken, Bayan Mayella kendisinin dediği gibi verandadaydı. Ortalıkta nedenini bir türlü anlayamadığım bir sessizlik vardı. Tam oradan geçerken bunu düşünüyordum ki, Bayan Mayella bir dakika gelip kendisine yardım etmemi istedi. Parmaklıklardan içeri girdim. Kesilecek, parçalanacak odun veya başka bir şey var mı diye çevreme bakındım. Yoktu. Bayan Mayella, 'Evde yapılacak bir iş var,' dedi. 'Eski kapı yerinden çıkmış. Neredeyse üstüme düşecek.' 'Tornavidanız var mı Bayan Mayella?' dedim. Elbette olduğunu söyledi. Böylece merdivenleri çıktım. İçeri girmemi işaret etti. Ön odaya girip kapıya baktım. 'Bayan

Mayella bu kapı çok sağlam görünüyor,' dedim. Kapıyı ileri geri ittim. Bir bozukluk yoktu. O zaman kapıyı kapadı. Ortalığın niçin bu kadar sessiz olduğunu düşünüyordum. O anda farkına vardım. Ortalıkta bir tek çocuk, ama hiçbirisi yoktu. 'Bayan Mayella, çocuklar nerede?' dedim."

Tom'un siyah kadife derisi artık parlamaya başlamıştı. Elini yüzünde gezdirdi.

"'Çocuklar nerede?' dedim," diye sürdürdü sözünü. "Dedi ki... Gülüyordu... Dedi ki, 'Çocuklar dondurma yemeye gittiler. Parayı toplayabilmek için bir yıl uğraştım,' dedi. 'Ama işte hepsini dondurma yemeye göndermeyi başardım,' dedi."

Tom'un huzursuzluğu terlemesinden ileri gelmiyordu. "O zaman sen ne dedin Tom?" diye sordu Atticus.

"'Bayan Mayella ne kadar iyi yüreklisiniz, çok iyi etmişsiniz...' gibi bir şeyler söyledim galiba... 'Öyle mi sanıyorsun?' dedi. Ben iyi yürekli olduğunu, kardeşlerini düşünmesinin güzel bir hareket olduğunu anlatmak istemiştim. Anlamadı sanırım."

Atticus, "Ben seni anlıyorum Tom. Devam et," dedi.

"'Artık gideyim,' dedim. Yapılacak bir iş yoktu. Kendisi var dedi. Nedir diye sorunca, sandalyeye çıkıp dolabın üstündeki kutuyu vermemi söyledi."

"Kırıp parçaladığın dolap değildi bu, değil mi?" diye sordu Atticus.

Tanık gülümsedi. "Hayır efendim, bir başkasıydı. Oda kadar yüksekti. Söylediğini yaptım... Sonra... sonra bacaklarıma sarıldığını hissettim. Bay Finch. Bacaklarıma sarıldı. Beni o kadar korkuttu ki sandalyeden sıçradım. Sandalye yuvarlandı. Yere düştüm... Odada devrilen tek eşya bu sandalyeydi Bay Finch. Yemin ederim."

"Sandalye yuvarlandıktan sonra ne yaptın?"

Tom Robinson, işin en can alıcı noktasına gelmişti. Atticus'a, jüriye ve tam karşısında oturan Bay Underwood'a baktı.

"Tom, doğruyu söyleyeceğine yemin ettin. Söyler misin?"

Tom'un parmakları sinirli bir hareketle dudaklarının üstünde gezindi.

"Sonra ne oldu?"

"Soruya cevap ver," dedi Yargıç Taylor, purosunun üçte birini yemişti.

"Bay Finch, doğruldum. Sandalyeyi düzelttim. Birden üzerime atladı."

"Öfkeyle mi atladı? Saldırdı mı?"

"Hayır efendim. Sarıldı... Belime sarıldı."

Bu kez Yargıç Taylor'ın tokmağı masaya gürültüyle indi. Tam o sırada salonun tavanındaki ışıklar yandı. Daha karanlık basmamıştı ama güneş

pencerelerden çekilmişti. Yargıç Taylor sessizliği sağladı.

“Sonra ne yaptı?”

Tanık güçlükle yutkundu. “Uzandı. Yanağımdan öptü. Daha önce hiç büyük bir adamı öpmediğini, bir zenciyi öpmesinin de sakıncası olmadığını söyledi. ‘Sen de beni öp zenci,’ dedi. ‘Bırakın gideyim Bayan Mayella,’ dedim. Kaçmaya çalıştım. Benden önce kapıya gitti. Onu itmek zorunda kaldım. ‘Bırakın geçeyim,’ dedim. Tam bu sırada Bay Ewell pencereden bağırmaya başladı.”

“Bay Ewell ne dedi?”

Tom Robinson yeniden yutkundu. Gözleri irileşti. “Burada söylenmesi uygun düşmeyecek bir şey... Çocukların ve hanımların duymaları doğru olmayacak bir şey...”

“Ne söyledi Tom? Jüriye ne söylediğini anlatmalısın.”

Tom Robinson gözlerini sımsıkı kapadı. “Lanet olası orospu çocuğu, seni öldüreceğim,” dedi.

“Sonra ne oldu?”

“Bay Finch, öyle bir kaçış kaçtım ki ne olduğunu bilmiyorum.”

“Tom, Mayella Ewell’a tecavüz ettin mi?”

“Hayır efendim.”

“Herhangi bir biçimde ona zararın dokundu mu?”

“Hayır efendim.”

“Mayella Ewell’ın gösterdiği yakınlığa karşı koydun mu?”

“Bay Finch, elimden geleni yaptım. Bayan Mayella’yı kırmadan, kaba davranmadan karşı koymaya çalıştım. Kaba olmak istemedim. Onu itip kakmak istemedim.”

Tom Robinson’ın kendi çapında, Atticus kadar nazik, terbiyeli bir insan olduğunu anladım. Babam daha sonra bana anlatıncaya kadar, Tom’un sözlerindeki gücü anlayamamıştım. Beyaz bir kadına, ne şartlar altında olursa olsun el kaldırmaya cesaret edemez, ettikten sonra yaşamayı aklından çıkarırdı. Bu durumda kaçmak en iyi yoldu... Oysaki bu bir suç işaretiydi.

Atticus, “Tom yeniden Bay Ewell’a dönelim,” dedi. “Sana bir şey söyledi mi?”

“Hayır söylemedi efendim. Söylemiş olabilir ama ben orada değildim...”

Atticus sert bir tavırla, “Yeter,” dedi. “Ne duydun, kiminle konuşuyordu?”

“Bay Finch, Bay Ewell Bayan Mayella’ya bakıyor, ona bir şeyler söylüyordu.”

“Sen sonra kaçtın mı?”

“Kaçtım efendim.”

“Niçin kaçtın?”

“Korkmuştum efendim.”

“Niçin korktun?”

“Bay Finch, siz de benim gibi bir zenci olsanız, siz de korkardınız.” Atticus oturdu. Bay Gilmer tanığın yanına yaklaşıyordu ki Bay Link Deas yerinden kalktı ve bağırdı.

“Hepinizin şunu bilmesini istiyorum ki, bu çocuk benim yanımda tam sekiz yıl çalıştı. En küçük bir ters davranışına tanık olmadım.”

“Sesinizi kesin bayım!” Yargıç Taylor uykusundan uyanmış bağırıyordu. Yüzü de pespembe olmuştu. “Link Deas,” diye kükredi. “Eğer söyleyecek bir şeyiniz varsa sırası geldiği zaman yemin eder söylersiniz. O vakte kadar, hemen salondan çıkın efendim! Duydunuz mu? Çıkmazsanız davayı ertelerim.”

Yargıç Taylor, keskin bakışlarla Atticus’a baktı. Hele bir kelime söyle halin haraptır der gibiydi. Atticus ise başını önüne eğmiş, kıs kıs gülüyordu.

Yargıç Taylor, kâtibe, Atticus’tan sonra söylenenleri yazdıysa silmesini, “Bay Finch siz de benim gibi bir zenci olsanız, korkardınız...” cümlesinden sonra bir şey kalmamasını istedi. Jüriye bu müdahaleyi saymamalarını söyledi. Sonra, “Devam edin Bay Gilmer,” dedi.

Bay Gilmer, “Yasalara itaatsizlikten otuz gün hapse mi mahkûm olmuştun Robinson?” diye sordu.

“Evet efendim.”

“Ne yaptın?”

“Kavga etmiştim efendim.”

“Eve hüküm giydin, değil mi?”

Atticus başını kaldırdı. “Bunların hepsi yazıldı sanırım sayın yargıç,” dedi. Bana bıkkın bir hali var gibi geldi.

Yargıç da aynı bıkkınlıkla, “Yine de tanık cevap vermeli,” dedi.

“Otuz gün verdiler efendim.”

Bay Gilmer’ın, yasalara itaatsizlikten otuz günle cezalandırılan bir kişinin, pekâlâ Bayan Mayella’nın ırzına geçmeyi düşünebileceğini jüriye, içtenlikle söyleyeceğini biliyordum.

“Robinson, tek elle odun yarmak, tahta parçalamakta epey ustasın, değil mi?”

“Evet efendim. Öyle sanırım.”

“Bir kadının boğazını sıkacak ve onu yere fırlatacak kadar güçlüsün değil mi?”

“Böyle bir şeyi asla yapmadım efendim.”

“Ama yapabilecek kadar güçlüsün?”

“Öyle efendim.”

“Gözün çoktandır Bayan Mayella’daydı. Değil mi oğlum?”

“Hayır efendim. Ona hiç bakmadım.”

“Çok nazik biri olduğun için mi onun odunlarını kırıyor, tahtalarını parçalıyordun?”

“Yalnız ona yardım etmek istiyordum efendim.”

“Çok cömertsin. İşten sonra evinde de yapılacak şeyler oluyordu değil mi?”

“Evet efendim.”

“Niçin kendi evindeki işlere bakacağına, Bayan Ewell’la meşgul oldun?”

“Evdekileri de yapıyordum efendim.”

“Epey çalışıyordun demek. Niçin?”

“Niçin ne efendim?”

“Bayan Mayella’nın işlerini görmeye neden bu kadar hevesliydin?”

Tom Robinson, kararsızdı: Bir cevap aradığı belliydi. “Hiç yardımcısı yok gibiydi. Dediğim gibi...”

“Evde Bay Ewell ve yedi çocuk varken mi?”

“Ona hiç yardım etmiyorlardı...”

“Onca işi hep iyiliğinden mi yaptın oğlum?”

“Yardım etmeye çalıştım.”

Bay Gilmer, jüriye anlamlı bir gülümsemeyle baktı. “Çok cömert bir insana benziyorsun,” dedi. “Para almadan bu kadar iş yapmak...”

“Evet efendim. Bayan Mayella’ya yardım etmeye çalıştım. Onun için üzülüyordum. Ailesine bakmak için bütün gücüyle çalışıyordu. Öbürleri...”

“Onun için üzülüyordun. Onun için üzüntü duydun demek?” Bay Gilmer’ın başı tavana değecek gibi oldu.

Tanık fazlasıyla duygu içeren bir şey söylediğini anlayınca sandalyesinde huzursuz bir kımıldayışla irkildi. Ama olan olmuştu artık.

Aşağıdakilerin hiçbiri Tom Robinson'ın cevabını beğenmemişti. Bay Gilmer, aldığı cevabın sindirilmesi için bir süre konuşmadı.

"Şimdi, geçen yıl kasım ayının yirmi birinci günü yine her zamanki gibi evin önünden geçtin. Bayan Mayella içeri girip dolabı parçalamanı mı istedi?"

"Hayır efendim."

"Evin önünden geçtiğini inkâr mı ediyorsun?"

"Hayır efendim. Bayan Mayella bu kez evin içinde yapılacak bir iş olduğunu söyledi."

"Bayan Mayella, senden dolabın parçalanmasını istedi, tamam mı?"

"Hayır efendim. Tamam değil."

"O halde, Bayan Mayella'nın yalan söylediğini ileri sürüyorsun?"

Atticus ayağa kalkmıştı. Ama Tom Robinson buna gerek bırakmadı. "Hayır efendim," dedi. "Yalan söylediğini iddia etmiyorum. Yalnız karıştırdığını söylüyorum."

Bay Gilmer'ın sorduğu bundan sonraki on soruda, Tom Robinson, Bayan Mayella'nın yanıldığını, olayları karıştırdığını sürekli bir biçimde, kelimelerini değiştirmeden yineledi.

"Seni evden Bay Ewell kovmadı mı oğlum?"

"Hayır efendim. Böyle bir şey yaptığını hatırlamıyorum."

"Hatırlamamakla neyi söylemek istiyorsun?"

"Beni evden atacak kadar orada kalmadığımı anlatmak istedim. Korktuğumu söylemiştim efendim."

"Vicdanın rahat olduktan sonra niçin korkacaksın? Bayan Mayella'ya karşı koyduğunu söyledin, seni inciteceğinden mi korkup da kaçtın?"

"Hayır efendim. Dava edileceğimden, şimdi olduğu gibi mahkeme karşısına çıkartılacağımdan korktum."

"Tutuklanmaktan, yaptığın şeylerle yüzleşmekten mi korktun?"

"Hayır."

"Bana karşı mı geliyorsun oğlum?"

"Hayır efendim. Böyle bir niyetim yok."

Bay Gilmer'ın sorgulamasının ancak bu kadarım dinleyebildim. Çünkü Jem, beni Dill'i dışarı çıkartmam için zorlamıştı. Dill, her ne sebeptense ağlamaya başlamıştı. Susmak bilmiyordu. Önce sessiz sessiz ağlıyordu. Sonra hıçkırıkları çevreden duyulmaya başlandı. Jem, Dill'i dışarı çıkarmazsam, buna beni zorlayacağını, Peder Sykes da çıkmamızın daha iyi

olacağını söyledi. Ben de, Dill'i alıp dışarı çıktım. Dill'in o gün bir şeyi yoktu. Galiba evden kaçışının etkisinden daha kurtulamamıştı.

Merdivenlerin alt basamaklarına varınca, "İyi değil misin?" diye sordum.

Dill, merdivenleri inerken kendini toplamaya çalışıyordu. Bay Link Deas merdivenlerde tek başına duruyordu. Yanından geçerken, "Bir şey mi oldu Scout?" diye sordu.

Omzumun üstünden, "Hayır," diye cevap verdim. "Dill hastalandı."

Dill'e, "Ağaçların altına gidelim," dedim. "Galiba sıcak dokundu sana." En büyük meşe ağacını seçtik. Altına oturduk.

"Kime ağlıyorsun? Tom'a mı?"

"Hayır. Ona dayanamadım," dedi Dill. "İhtiyar Bay Gilmer'a. Tom'a o kadar kötü davranmasına..."

"Dill, bu onun görevi. Eğer Bay Gilmer olmasa avukatlar da olmazdı sanırım..."

Dill sabırla derin bir soluk aldı. "Bunları biliyorum Scout. Konuşma biçimi beni hastalandırdı."

"Öyle davranmak zorundaydı Dill. O..."

"Ama daha önce öyle..."

"Dill, onlar kendi tanıklarıydı."

"Evet ama Bay Finch, Bayan Mayella'ya ve Bay Ewell'a karşı öyle davranmadı. Adamın durmadan Tom'a oğlum diye hitap etmesi, söyledikleriyle alay etmesi, aldığı her cevapta jüriye bakması..."

"Dill, ne de olsa karşısındaki bir zenci."

"Umurumda bile değil. Bay Gilmer'ın davranışını doğru bulmuyorum. Hiç kimsenin o biçimde konuşmaya hakkı yok..."

"Bu Bay Gilmer'ın âdetidir Dill. Hep böyle yapar. Hepsi, bütün savcılar böyledir."

"Finch kimseye öyle davranmıyor ama."

"Atticus bir örnek olamaz Dill..." Bayan Maudie Atkinson'ın bir sözünü bulmaya çalışıyordum. Sonunda aklıma geldi. "Atticus, sokakta nasılsa, mahkemede de öyledir."

Dill, "Ben bunu demek istemedim," dedi.

Arkamızdan bir ses, "Ben senin ne demek istediğini anladım oğlum," dedi. Önce sesin meşe ağacından geldiğini sandık. Fakat bu, Bay Dolphus Raymond'dı. Ağacın yanından başını uzatıp baktı.

Yirminci Bölüm

“Buraya gel oğlum. Sana midenin bulantısını geçirecek bir şey vereceğim.”

Bay Dolphus Raymond kötü bir insan olduğu için çağrısını istemeye istemeye kabul ettim. Bay Raymond’la arkadaş olmamızın Atticus’un hoşuna gitmeyeceğini biliyordum. Alexandra hala da istemezdi.

İçinden bir kamışın çıktığı kesekâğıdını Dill’e uzatarak, “Al,” dedi. “Bir yudum iç. İyi gelir.”

Dill, kamışı emdi. Gülümsedi. Sonra doya doya emdi.

“Çok güzel,” dedi Bay Raymond. Bir çocuğa kötülük etmekten zevk aldığı belliydi.

“Dikkat et,” diyerek Dill’i ikaz ettim.

Dill kamışı bıraktı. “Scout, içindeki koladan başka bir şey değil.”

Bay Raymond sırtını ağaca dayayarak çimenlerin üstüne oturdu. “Beni ele vermeyeceksiniz değil mi? Sonra şöhretimi zedelersiniz.”

“Yani siz hep bu kesekâğıdının içinden kola mı içiyorsunuz? Sade kola mı?”

“Evet küçükhanım,” diye onayladı Bay Raymond. Bay Raymond’ın kokusu hoşuma gitmişti. Pamuk tohumu, deri ve at kokuyordu. Hayatımda ilk kez İngiliz tipi binici çizmeleri giymiş birini görüyordum. “Hep bunu içerim. Çoğunlukla elbette.”

“O halde yarısı... Özür dilerim efendim,” diyerek kendimi tuttum. “Maksadım...”

Bay Raymond keyifle güldü. Hiç de alınmışa benzemiyordu.

Terbiyeli olmaya çalışarak, “Peki bu yaptığınızı niçin yapıyorsunuz?” diye sordum.

“Ne... Ha, evet... Niçin içiyormuş gibi yaptığımı soruyorsun. Çok basit. Bazı kimseler yaşadığım hayatı beğenmiyorlar. Canları cehenneme...

Hiçbiri umurumda değil. Ama yine de olmuyor. Anlaşıldı mı?”

“Hayır efendim.”

“Onların eline bir neden veriyorum, tamam mı. Böylece olayları bir nedene bağlama fırsatını buluyorlar. Arada sırada kasabaya iniyorum. Elimde bir kesekâğıdı olunca millet Raymond yine içiyor diyor. Artık değişemez diyorlar. Elinde değil. Onun için böyle yaşıyor.”

“Doğru yapmıyorsunuz Bay Raymond...”

“Doğru değil ama çok yardımı oluyor. Aramızda kalsın Bayan Finch, ben içkiye düşkün değilim. Ama hiçbir zaman yaşadığım hayatı, yaşamak istediğim hayat olduğu için yaşadığımı anlayamayacaklar.”

Bu melez çocuk sahibi, kimseye aldırış etmeyen günahkâr adamı dinlememin doğru olmadığını biliyordum. Ama büyülenmiş gibiydim. Kendini bu kadar mahkûm eden bir insanla ilk olarak karşılaşıyordum. Peki, niçin bize en gizli sırrını açmıştı? Nedenini sordum.

“Çünkü siz çocuksunuz. Anlarsınız,” dedi. “Sonra duydum ki...”

Başını Dill’den yana salladı. “Bunun duyguları daha sertleşmemiş. Bir parça büyüsün, hoş görmeyi, katlanmayı öğrenecektir. Hastalanmayacak, ağlamayacaktır. İnsan olarak birçok şeye üzülecektir ama... artık ağlamayacaktır. Ancak birkaç yıl ister.”

“Ağlamak mı Bay Raymond, neye?” diye sordu Dill. Erkek olduğunu kavramaya başlamıştı sanırım.

“İnsanların birbirlerine verdikleri acıya... Kimilerinin hiç düşünmeden neden oldukları felaketlere. Beyazların siyahlara yaşattığı cehennem hayatına... Onların da birer insan olduklarını akıllarına bile getirmeyişlerine...”

“Atticus, bir zenciyi aldatmanın, bir beyazı aldatmaktan on kere daha kötü olduğunu söyler,” diye mırıldandım. “Bir insanın yapabileceği en kötü harekettir.”

“O kadar da değil Bayan Finch... Babanız eşsiz bir insandır... Henüz dünyayı yeteri kadar görmediniz. Bu kasabayı bile iyice tanımıyorsunuz... Şimdi yerlerimize gidebiliriz...”

Bay Gilmer’ın sorgulamasını kaçırmak üzere olduğumuzu hatırladım. Güneşe baktım. Meydanın batı yakasından mağaza çatılarının gerisine hızla çekiliyordu.

“Hadi Dill,” dedim. “Artık iyisin değil mi?”

“Evet. Tanıştığımıza memnun oldum Bay Raymond. İçki için teşekkür ederim. İyi geldi.”

Yıldırım hızıyla adliye binasına girdik, merdivenleri ikişer üçer atlayarak balkona çıktık. Peder Sykes'ın önüne geldik. Yerlerimiz korunmuştu.

Salon sessizdi. Bebeklerin nerede olduklarını yine merak ettim. Yargıç Taylor'ın purosu dudaklarının ortasında kahverengi bir leke haline gelmişti. Bay Gilmer, masasındaki sarı kâğıtlardan birine bir şeyler yazıyordu. Mahkeme kâtibiyle yarış eder gibiydi. “Eyvah,” dedim. “Kaçırdık.”

Atticus, jüriye yaptığı konuşmasının yarısına gelmişti. Sandalyesinin yanında duran çantasından birtakım kâğıtlar almıştı. Tom Robinson bu kâğıtlarla oynuyordu.

“Sağlam bir delil olmadan bu adam işlemediği bir suçla itham ediliyor ve hayatına kastediliyor...”

Jem'i dürttüm, “Ne kadar zamandır konuşuyor?”

“Yeni başladı. Kazanacağız Scout. Kazanmamamız diye bir şey yok. Beş dakikadır konuşuyor. Her şeyi o kadar açık ve basit bir biçimde... neyse sonra anlatırım.”

“Bay Gilmer?”

“Yeni bir şey yok... Her zamanki gibi.”

Yeniden aşağı baktık. Atticus, mektup yazdırdığı zamanki gibi yansız bir sesle, güçlük çekmeden konuşuyordu. Jürinin önünde ağır ağır bir ileri bir geri yürüyordu. Jüri dikkat kesilmişe benziyordu. Başları yukarıda, Atticus'u izliyorlardı.

Atticus durdu. Sonra her zaman yaptığı bir şeyi yaptı. Saatini zinciriyle birlikte çıkardı. “Mahkemenin izniyle,” diyerek masanın üstüne koydu.

Yargıç Taylor başıyla onayladı. O zaman Atticus, yine, o zamana kadar ne herkesin içinde ne de yalnız başınayken yaptığı bir şey yaptı. Yeleğinin düğmelerini çözdü. Yakasını açtı. Kravatını gevşetti. Yatma vakti gelip de soyunması gerektiği zamana kadar elbisesinin en küçük bir yerinin bile yerinden oynamadığına alıştığımız için Atticus karşımıza çırılçıplak çıkmış gibi geldi. Dehşetle bakıştık.

Atticus, ellerini cebine soktu. Jüriye dönerken altın yaka düğmesinin ve dolmakalemiyle kurşunkaleminin uçlarının ışıkta parladığını gördüm.

“Baylar,” dedi. Jem'le yine bakıştık. Atticus, “Scout!” dese bu kadar olurdu. Sesinin yansız, uzak, ağırbaşlı havası yok olmuştu. Jüriyle içtenlikle, sanki postanenin köşesinde duran sıradan insanlarmış gibi konuşuyordu.

“Baylar,” diyordu. “Kısa keseceğim. Geri kalan vaktimi, size, bu davanın zor bir dava olmadığını anlatmakla geçirmek istiyorum. İstediğim, davalının bütün kuşkulara karşılık suçlu olmadığına karar vermenizdir. Bu dava ak ile kara kadar basit bir davadır.

Tom Robinson’ın işlediği iddia edilen suçu, tıbbi yollarla kanıtlamaktan yoksunuz. Eyalet bize bu hakkı tanımıyor. İki tanığın sözlerine kulak vermemiz gerekiyor. Davalı suçlu değil, ama bu salonda suçlu biri oturuyor.

Suçlu diyorum baylar, çünkü Bayan Mayella’yı bu yola sürükleyen şey, içindeki suçluluk duygusudur. Bayan Mayella bir suç işlemiş değildir. Yalnız zamanın koyduğu sert bir kuralı bozarak hayatımızı altüst etmiştir. Bayan Mayella, korkunç bir bilgisizliğin ve yoksulluğun kurbanıdır. Ama yine de ona acımıyorum. Çünkü o beyaz. Yani kabahatinin, kötülüğünün tamamıyla farkında. Ama istekleri bozduğu kuraldan daha güçlü olduğu için bozmakta sakınca görmedi. Diretti. Her çocuğun yapmak eğiliminde olduğu şeyi yaptı... Suçunu üzerinden atmak istedi. Ama bu davada, Bayan Mayella, çaldığı eşyayı saklamaya çalışan bir çocuk kadar masum olsaydı sorun olmazdı. Fakat o kurbanını öldürmeye çalışıyor... Kurbanını uzaklaştırmaya, bu dünyadan yok etmeye, kabahatinin delilini yok etmeye...

Kabahatinin delili nedir? Tom Robinson, bir insan. Bayan Mayella Tom Robinson’ı ortalıktan kaldırmalıydı. Tom Robinson ona her gün yaptığı şeyi hatırlatıyordu. Bayan Mayella ne yaptı? Bir zenciye aşk ilan etti.

Bayan Mayella bir zenciyi baştan çıkarmak istemişti. Toplum yaşamımızda sözü bile edilemeyecek bir şey bu. Siyah bir adamı öpmüştü. Yaşlı bir amcayı değil de güçlü kuvvetli bir zenciyi. Kuralı bozduğu zaman bir şeyin farkında değildi. Ama sonra her şey bir kâbus gibi üzerine çöktü.

Babası görmüştü. Davalı, Bayan Mayella’nın babasının sözlerini yineledi. Babası ne yapmıştı? Bilmiyorum. Ama Mayella Ewell’ı, birisi kıyasıya dövmüştü. Bay Ewell’ın ne yaptığını tamamıyla bilmiyoruz. Bu koşullar altında Tanrı’dan korkan namuslu bir beyazın yapacağı şeyi yaptı... Sol eliyle imzaladığından kuşku duymadığımız bir ifade verdi. Şimdi karşınızda oturan Tom Robinson bunu biricik sağlam eli olan sağ eliyle yaptı.

Ve böylece namuslu, alçakgönüllü ve sessiz, bir beyaz kadına acıyacak kadar duygulu bir zenci, iki beyazın sözlerini yalanlamak zorunda kaldı. Sizlere bu iki beyazın davranışlarını ve durumlarını anlatacak değilim... Kendiniz gördünüz. Hepsi, Maycomb şerifi dışında, hepsi yaptıkları tanıklıktan kuşkuya düşülmeyeceğini, bütün zencilerin yalan söylediğini,

bütün zencilerin ahlakı bozuk insanlar olduklarını önceden kabul edeceğinize karşı duydukları bir güven havası içinde konuştular.

Baylar, bunun bir yalan olduğunu, Tom Robinson'ın derisinin siyah olduğunu bildiğimiz kadar iyi biliyoruz. Gerçek şudur. Bazı zenciler yalan söylerler, bazı zenciler kadınlara karşı saygısızdır, beyaz kadın olsun, siyah kadın olsun, fark etmez. Fakat bütün bunlar yalnız bir ırkı değil, bütün insanlığı ilgilendiren suçlardır. Bu salonda hayatında yalan söylememiş, ahlaksız bir davranışta bulunmamış bir insan olabileceğini sanmıyorum. Bir kadına istekle bakmayan bir erkeğin bulunabileceğinden de kuşkuluyum."

Atticus sustu. Mendilini çıkardı. Sonra gözlüklerini sildi. Bir "ilk"e daha tanık olduk. Atticus'un terlediğini hiç görmemiştik. Yüzü, hiç terlemeyenlerdendi. Ama şimdi derisi pırıl pırıl parlıyordu.

"Karşınızdan ayrılmadan önce bir şey daha söyleyeceğim efendim. Thomas Jefferson insanların eşit yaratıldığını söylemişti. Bu Kuzeylilerin ve Washington'ın kadın memurlarının bize dikte etmeye bayıldıkları bir cümledir. İçinde bulunduğumuz 1935 yılında bu cümleyi gereksiz yerlerde, her türlü koşullara uyacak biçimde kullanma eğilimi var. Aklıma gelen en komik örnek, okullarda tembel çocukların çalışkanlarla birlikte sınıf geçirilmeleri. Eğitimciler, geride bırakılan çocukların aşağılık duygusuna kapılacaklarını ciddiyetle savunuyorlar. Çünkü insanlar eşit yaratılmıştır. Hepimiz insanların eşit haklara sahip olmadığını biliyoruz. Daha doğrusu bazılarının bizi inandırmaya çalışmaları biçiminde eşit olmadıklarını biliyoruz. Kimileri başkalarından daha zekidirler, kimilerinin ellerinde daha çok fırsat vardır! Çünkü bu fırsatlarla doğmuşlardır. Kimileri başkalarından daha çok para kazanır... Kimileri normal bir insandan daha yetenekli doğmuştur.

Ama bu ülkede öyle bir yer vardır ki, orada bir dilenci Rockefeller, bir aptal Einstein, bir cahil herhangi bir kolej müdürüyle eşittir. Aynı haklara sahiptir. Baylar, bu yer bir mahkemedir. Bu Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi olabildiği gibi herhangi bir eyaletin küçük mahkeme salonu da olabilir. Başka birçok kurum gibi bizimkinin de bazı eksiklikleri elbette vardır. Ama bu ülkede, mahkemelerimiz eşitçidirler ve mahkemelerimiz için de bütün insanlar eşit yaratılmışlardır.

Ülkemizin adaletine bütün yüreğimle inanacak kadar ülkücü bir insan değilim. Jüri düzeni de benim için ideal değildir. Baylar, bir mahkeme, sizin, karşımda oturan sizlerin her birinizden daha üstün değildir. Bir mahkeme ancak jürisinin kusursuzluğu kadar kusursuz olabilir. Bir jüri de

onu oluşturan insanlara bağlıdır. Baylar, dinlediklerinizi duygularınıza kapılmadan gözden geçireceğinize, bir karara varacağınıza ve davalıyı ailesine geri vereceğinize inanıyorum. Tanrı adına, görevinizi yerine getirin."

Atticus'un sesi alçalmıştı. Jürinin önünden çekilirken duyamadığım bir şey söyledi. Jüriden çok kendi kendine söylemişti galiba. Jem'i dürttüm. "Ne dedi?"

"Tanrı adına Tom'a inanın dedi galiba."

Birden Dill üzerimden Jem'e uzanıp omzunu sarstı. "Şuraya bak."

Deli gibi çarpan yüreklerimizle Dill'in parmağını izledik... Aşağıda, Calpurnia, dosdoğru Atticus'un yanına gidiyordu.

Yirmi Birinci Bölüm

Calpurnia, çekingen bir tavırla parmaklığın önünde durdu. Yargıç Taylor'ın dikkatini üzerine çekene kadar bekledi. Temiz bir önlük takmıştı. Elinde de bir zarf vardı.

Yargıç Taylor onu tanıyarak, "Siz Calpurnia'sınız değil mi?" dedi.

Calpurnia, "Evet efendim," diye karşılık verdi. "Bu mesajı Bay Finch'e vermeme izin verir misiniz efendim? Davalıyla ilgisi yok."

Yargıç Taylor onaylayınca Atticus zarfı Calpurnia'dan aldı. Açtı. Okudu ve, "Sayın yargıç," dedi. "Mesaj kız kardeşimden. Çocuklarımın ortadan kaybolduklarını yazıyor. Öğleden beri eve uğramamışlar... Ben... izin verir misiniz?"

Bay Underwood, "Çocukların nerede olduğunu biliyorum Atticus," diye seslendi. "Şurada, zencilerin balkonundalar..."

Herkes dönüp bize baktı. Atticus, "Jem," diye seslendi. "Buraya gelin," Sonra yargıca duyamadığımız bir şeyler söyledi. Peder Sykes'ın önünden geçip merdivenlere yollandık.

Merdivende bizi Atticus ve Calpurnia karşıladı. Calpurnia'nın canlılığına karşılık, Atticus'un yorgun, bitkin bir hali vardı.

Jem, heyecandan yerinde duramıyordu. "Kazandık, değil mi?"

Atticus kısaca, "Hiç bilmiyorum," dedi. "Öğleden sonra hep burada mıydınız? Calpurnia'yla eve dönüp yemeğinizi yiyin... Evden dışarı adım atmayın."

"Atticus, ne olur geri gelelim," diye yalvardı Jem. "Kararı dinlememize izin verin, yalvarırım..."

"Jüri içeri girdikten birkaç dakika sonra bile çıkabilir. Hiç belli olmaz..." Atticus'un kararı dinlememize izin vermek istediğini durumundan anlıyorduk. "Pekâlâ her şeyi başından sonuna kadar dinlediniz, geriye kalanını da dinlemenizde bir sakınca görmüyorum. Bakın ne diyeceğim,

hep birlikte eve gidip yemeklerinizi yiyin. Acele etmenize gerek yok... Önemli bir sorun çıkarmayacağınıza inanıyorum... Döndüğünüzde jüri daha kararını vermemişse bizimle birlikte beklersiniz. Ama siz daha dönmeden her şeyin sona ereceğini sanıyorum."

Jem, "Tom Robinson konusunda bu kadar çabuk karar vereceklerini mi sanıyorsunuz?" diye sordu.

Atticus cevap vermek için ağzını açtı. Ama birden vazgeçip kapattı. Yanımızdan uzaklaştı.

Peder Sykes'ın yerlerimizi başkalarına vermemesi için dua ettim. Sonra jüri karar vermek için çekildiğinde dinleyicilerin yemek yemek için topluluklar halinde dışarı çıkacağını hatırlayınca dua etmeyi bıraktım.

Calpurnia bizi önüne katıp eve götürdü. "Hepinizin canlı canlı derisini yüzmeli," diye bir yandan da söyleniyordu. "Bay Jem küçük kız kardeşinizi olsun götürmemeliydiniz. Her şeyi dinlediniz demek? Bayan Alexandra durumu öğrenince mutlaka baygınlıklar geçirecektir! Çocukların dinleyeceği bir dava değildi bu..."

Sokak lambaları yanmıştı. Altlarından geçerken, Calpurnia'nın ciddi, sert yüzüne bakıyorduk. "Bay Jem ben sizi akıllı bir şey sanırdım... O sizin küçük kız kardeşiniz... Kendinizden utanmalısınız! Kız kardeşinizi böyle bir davayı dinlemeye nasıl götürürsünüz!"

Keyfim yerindeydi. O kadar kısa zaman içinde o kadar çok şey olmuştu ki, bunların üstünde teker teker düşünmek yıllar alacaktı. Şimdi de Calpurnia, sevgili Jem'ini yerden yere çalıyordu. Acaba gene nasıl bir olağanüstülük olacaktı?

Jem kıkırdayarak, "Sen de dinlemek istemez misin Cal?" diye sordu.

"Susun, kesin sesinizi! Utançtan yerin dibine geçeceğiniz yerde bir de gülüyorsunuz..." Calpurnia bundan sonra birtakım tehditler savurdu. Jem, bir parça pişman olmuşa benziyordu. Evin merdivenlerini her zaman yaptığı gibi, "Bay Finch terbiyenizi vermezse ben vereceğim," diyerek çıktı. Bizi de sırtımızdan iterek içeri soktu.

Dill'in bizimle yemek yemesine ses çıkarmadan razı oldu. Alexandra hala Calpurnia'dan nerede olduğumuzu öğrenince aklını kaçıracak duruma geldi. Atticus'un yemekten sonra yeniden dönmemize izin verdiğini söyleyince çok kırıldığını sanıyorum. Çünkü yemek sırasında bir tek kelime konuşmadı. Calpurnia'nın tabağına koyduğu yiyeceğe üzüntülü üzüntülü bakıyordu. Calpurnia, tabaklarımıza yemeklerimizi koyarken bir yandan da,

“Kendinizden utanın,” diye söyleniyordu. En sonunda, “Hadi bakalım... Yavaş yavaş yiyin,” diyerek tepemizden çekildi.

Peder Sykes yerlerimizi korumuştu. Eve gidip gelişimizin hemen hemen bir saat aldığını anlayınca epeyce şaşırdım. Mahkeme salonunda pek az değişiklik vardı: Bir kere jüri üyelerinin yeri boştu. Yargıç Taylor da biz yerlerimize otururken içeri girdi. Davalı da girmişti.

Jem, “Kimse yerinden kıpırdamamış,” dedi.

Peder Sykes, “Jüri dışarı çıkınca biraz dolaşıp geri geldiler,” dedi. “Erkekler kadınlara yiyeceklerini getirdiler. Çocukların karnını doyurdular.”

“Siz ne kadar ayrıldınız?” diye sordu Jem.

“Yarım saat kadar. Bay Finch ve Bay Gilmer bir süre daha konuştular. Sonra yargıç karar vermek üzere jüri üyelerinin çekilebileceğini söyledi.”

“Yargıç nasıldı?” diye sordu Jem.

“Nasıl mı? Gayet iyiydi. Şikâyet edebilecek bir şey yok... Pek taraf tutmadı. Neye inanırsanız, öyle karar verin, dedi. Hatta biraz bizim tarafımızı tuttu galiba...” Peder Sykes başını kaşıdı.

Jem gülümseyerek, “Taraf tutmasına gerek yok,” dedi. “Üzülmeyin. Davayı biz kazandık. Dinlediğimiz şeylerden sonra bir jüri, başka türlü bir karar veremez. Olanaksız bu.”

“Bu kadar emin olmayın Bay Jem. Şimdiye kadar bir jürinin, bir zencinin yararına, bir beyazın zararına karar verdiğine tanık olmadım...”

Jem, bu davanın bir ilk olacağını söyledi. Bundan sonra dinlediğimiz tanıkların sözlerini, Jem’in tecavüz olaylarına uygulanan yasa konusundaki düşünceleriyle birlikte dinledik. Kadın, razı olursa bu tecavüz olmaktan çıkıyordu. Ama o zaman da kadının en az on sekiz yaşında olması gerekiyordu. Mayella on dokuz yaşındaydı.

Peder Sykes, “Bay Jem,” diye fısıldadı. “Küçük kızların dinleyeceği şeyler değil bunlar.”

Jem, “Neden söz ettiğimizi bile anlamaz,” dedi. “Scout, anlamıyorsun, değil mi?”

“Ne diyorsun sen, elbette anlıyorum. Söylediğin her kelimenin anlamını biliyorum.” Belki de bunları pek inandırıcı bir biçimde söylemiştim. Çünkü ondan sonra Jem bu konuda tek kelime söylemedi.

“Saat kaç peder?” diye sordu.

“Sekize geliyor.”

Aşağı baktım. Atticus elleri cebinde dolaşıyordu. Ön pencerelere doğru gitti. Sonra jürinin oturduğu yeri çeviren parmaklığın çevresinde dolaştı. Kürsüde oturan Yargıç Taylor'ı inceledi. Bakışlarımız karşılaşınca el salladım. Selamımı bir baş hareketiyle aldı. Sonra gezinmeye devam etti.

Bay Gilmer, pencerenin önünde durmuş, Bay Underwood'la konuşuyordu. Kâtip Bert, ayaklarını masaya dayamış birbiri ardına sigara içiyordu. Bu kadar dolu bir salonun bunca sessiz oluşuna ilk defa tanık oluyordum. Arada sırada ağlayan veya dışarı çıkmak isteyen çocukların seslerini duyuyorduk. Fakat büyükler sanki kilisedeymiş gibi konuşmadan, sessiz sedasız oturuyorlardı. Balkonda, zenciler de aynı sessizlik içinde bekliyorlardı.

Adliye binasının eski saati, kemiklerimizi titreten bir şiddetle sekiz kere çaldı.

Dill derin bir uykudaydı. Başını Jem'in omzuna dayamıştı. Jem'in de sesi soluğu çıkmıyordu.

Jem, sevinç ve mutlulukla, "Evet Scout," diye cevap verdi.

"Sana kalsa beş dakika sürecekti."

Jem kaşlarını kaldırdı. "Anlayamadığın şeyler var," dedi. O sırada tartışmaya girişemeyecek kadar yorgundum ama yine de bir hayli uyanıktım sanırım. Yoksa içimi yavaş yavaş kaplayan duyguların farkında olamazdım. Gece epeyce sıcak olmasına karşın içim ürperiyordu.

Atticus, gezinmesine son vermiş, ayağını bir sandalyenin alt çıtasına dayamış bacaklarını ovuyordu. Bay Tate'in, "Tom Robinson sizindir Bay Finch..." diyeceğini umuyordum.

Fakat Bay Tate buyurgan bir sesle, "Düzen sağlansın," dedi. Aşağıda, başların birden irkildiğini gördüm. Bay Tate, salondan çıktı. Biraz sonra yanında Tom Robinson'la döndü. Tom'u Atticus'un yanındaki yerine götürdü. Yargıç Taylor, canlanmış, dimdik oturuyordu. Bakışları boş jüri sandalyelerindeydi.

Ondan sonra olanlar bir düşteymiş gibi geçti. Düşteymiş gibi jüri üyelerinin döndüğünü, suyun içinde hareket eden insanlar gibi yürüdüklerini gördüm. Yargıç Taylor'ın sesi çok uzaklardan geliyordu. Yalnız bir avukat çocuğunun görebileceği, anlayabileceği bir şeyi fark ettim.

Jüri, mahkûm ettiği davalıya asla bakmaz. Jüri üyelerinden bir teki bile içeri girince Tom Robinson'a bakmadı. Jüri başkanı, Bay Heck Tate'e bir kâğıt parçası uzattı. Yargıç Taylor bu kâğıdı aldı.

Yargıç Taylor, jüri üyelerine tek tek sorarken gözlerimi sımsıkı kapattım. “Suçlu... suçlu... suçlu... suçlu...” Gizlice Jem’e baktım. Balkon demirini kavrayan parmakları bembeyazdı. Sanki her “suçlu” kelimesinde sırtına bıçak saplanıyormuş gibi omuzları titriyordu.

Yargıç Taylor, bir şeyler söylüyordu. Tokmağı elindeydi ama kullanmıyordu. Hayal meyal, Atticus’un önündeki kâğıtları çantasına koyduğunu gördüm. Sonra mahkeme kâtibinin yanına gitti. Ona bir şeyler söyledi. Bay Gilmer’a dönerek başını hafifçe eğdi ve sonra Tom Robinson’ın yanına geldi. Bir şeyler fısıldadı. Konuşurken elini, Tom Robinson’ın omzuna koymuştu. Sonra gidip sandalyesinin arkasından ceketini aldı. Omuzlarına attı. Mahkeme salonundan çıktı. Ama her zamanki kapıdan değil. Bir an önce eve varmak istiyordu sanırım. Çünkü ortadaki iskemleler arasındaki boşluktan geçip güney kapısına doğru yöneldi. Başını kaldırıp bize bile bakmadı.

Bir yandan dürtükleniyordum. Ama bakışlarımı aşağıdaki insanlardan ve yalnız başına uzaklaşan Atticus’tan ayırmak istemiyordum.

“Bayan Jean Louise?”

Döndüm. Hepsi ayağa kalkmışlardı. Çevremizdeki, ayaktaki, duvar dibindeki zenciler hep ayağa kalkmışlardı. Peder Sykes’ın sesi, Yargıç Taylor’ınki kadar uzaktan geliyordu.

“Bayan Jean Louise, ayağa kalkın. Babanız gidiyor.”

Yirmi İkinci Bölüm

Şimdi ağlama sırası Jem'deydi. Neşeli kalabalık arasından geçerken yüzü öfkeli yaşlarla ıslanmıştı. Atticus, sokak lambasının altında sanki hiçbir şey olmamış gibi duruyordu. Yeleğinin düğmeleri ilikli, yakası ve kravatı yerli yerindeydi. Saatinin zinciri parlıyordu. Yine o kayıtsız halini takınmıştı...

Jem, "Doğru değil bu Atticus," dedi.

"Haklısın oğlum."

Alexandra yatmamıştı. Bizi bekliyordu. Geceliğiyleydi. Korsesinin de üstünde olduğuna yemin edebilirdim. "Üzüldüm kardeşim," diye mırıldandı. Atticus'a hiç "kardeşim" dediğine tanık olmadığımızdan, yan gözle Jem'e baktım. Ama o dinlemiyordu. Tom Robinson'ın mahkûm oluşunda, Atticus'u suçlu buluyor mu acaba diye düşündüm.

Hala, Jem'i işaret ederek, "Nasıl? İyi mi?" diye sordu.

Atticus, "Bir süre sonra kendine gelir," diye cevap verdi. "Biraz ağır geldi." Sonra içini çekti. "Ben yatmaya gidiyorum," dedi. "Sabahleyin kalkmazsam uyandırmayın."

"Bence onların bunu görmesine izin..."

Atticus, "Burası onların ülkesi kardeşim," diyerek Alexandra halanın sözünü kesti. "Bu ülkeyi bu hale biz getirdik. Böyle şeylerle başa çıkmayı öğrensinler."

"Evet ama mahkemeyi dinlemelerine de gerek yoktu..."

"Mahkeme de misyoner toplantıları kadar temsil ediyor Maycomb'u."

"Atticus!" Alexandra halanın gözlerinde düşünceli bir ifade vardı. "Bu iş yüzünden başkaları hakkında kötü şeyler düşüneceğini hiç sanmazdım."

"Yalnız yorgunum, o kadar. Ben yatmaya gidiyorum."

"Atticus..." dedi Jem.

Atticus kapının önündeydi. Döndü. "Ne var oğlum?"

“Bunu nasıl yapabilirler! Nasıl?”

“Bilmiyorum. Yaptılar işte. Daha önce de yapmışlardı. Bu gece de yaptılar. Gene yapacaklar. Böyle bir şey yaptıkları zaman galiba sadece çocuklar ağlıyor. İyi geceler!”

Sabahları en kötü şeyler bile daha güzel bir görünüm kazanır. Atticus, her zamanki gibi erkenden kalkmıştı. Oturma odasına girdiğimizde, gazetesinin arkasındaydı. Jem’in uykulu yüzünde ağzı bir şey sormak için açılıp kapandı.

Atticus, “Daha üzülmenin sırası değil,” diyerek onu yatıştırdı. Hep birlikte yemek odasına geçtik. “Daha bu iş sona ermedi. Temyiz hakkımız var. Aman Tanrım, Cal bu da ne?” Atticus’un şaşkın gözlerle kahvaltı tabağına bakıyordu.

Calpurnia, “Tom Robinson’ın babası bize bu pilici yollamış,” dedi. “Hemen pişirdim.”

“Çok teşekkür ettiğimi söyle... Ama Beyaz Saray’da bile kahvaltıda piliç yemezler. Bunlar ne?”

Calpurnia, “Çörek,” dedi. “Otelde çalışan Estelle yolladı.”

Atticus ona hayretle bakıyordu Calpurnia, “Siz gelin de mutfaktakilere bakın,” dedi.

Ardından hepimiz mutfağa girdik. Mutfak masası tepeleme yiyecekle doluydu.

Calpurnia, “Bunları bu sabah geldiğimde arka merdivenlerde buldum,” dedi. “Onlar yaptıklarınızı değerli buluyorlar Bay Finch. Fazla ileri gitmediler değil mi?”

Atticus’un gözleri yaşlarla dolmuştu. Bir süre konuşmadı. Sonra, “Çok minnettar kaldığımı söyle,” dedi. “Onlara de ki, böyle armağanlar vermenin sırası değil.”

Atticus mutfak kapısına yöneldi. Yemek odasına geçti. Alexandra haladan özür diledi. Şapkasını giyip çıktı.

Holden Dill’in sesi duyuldu. Bunun üstüne Calpurnia, Atticus’un hiç ellemediği tabağını kaldırmadı. Dill, lokmaların arasında Bayan Rachel’ın dün gece olanlarla ilgili düşüncelerini aktardı: Atticus Finch gibi biri başını bir taş duvara çarpmak istiyorsa, bu baş kendi başıdır. Kimseyi ilgilendirmez.

Dill, bir budu kemirirken, “Her şeyi anlatacaktım,” dedi. “Ama pek konuşmak istemiyordu. Gece yarısına kadar nerede olduğumu merak edip

üzülmüş. Peşimden şerifi gönderecekmiş ama neyse ki onu bulamamış."

Jem, "Bayan Rachel'a haber vermeden evden çıkman doğru değil Dill," dedi. "Onu kızdırıyorsun."

Dill, sabırla içini çekti. "Yüzüm mosmor oluncaya kadar ona nereye gideceğimi anlattım... Sorun şu, dolapta gereğinden çok yılan görüyor. Her sabah iki kadeh dolusu içki yuvarladığını biliyorum."

Alexandra hala, "Bu biçimde konuşman doğru değil Dill," dedi. "Terbiyesizlik ediyorsun."

Ön verandaya çıktığımızda Bayan Stephanie Crawford, Bayan Maudie ve Bay Avery'yle konuşuyordu. Dönüp bize baktılar. Sonra konuşmalarını sürdürdüler. Jem, gırtlağından acayip bir ses çıkardı. Ben de o anda elimde bir silah olmasını istedim.

"Büyüklerin bu biçimde bakmalarından nefret ediyorum," dedi Dill. "Sanki bir suç işlemişim gibi..."

Bayan Maudie, "Jem Finch yanıma gelsin," diye bağırdı.

Jem öfkeli sesler çıkararak sallanan kanepeden indi. Dill, "Biz de seninle geliyoruz," dedi.

Bayan Stephanie'nin burun delikleri merakla açılıp kapanıyordu. Mahkemeye gitmemize kimin izin verdiğini öğrenmek istiyordu... Kendisi bizi görmemişti ama bütün kasaba, davalı zencilere ayrılan balkonda olduğumuzu biliyordu. Bizi oraya Atticus mu oturtmuştu? Scout bütün konuşmaları anlamış mıydı? Babamızın yenilmesi bizi üzmemiş miydi?

Bayan Maudie, insanın iliklerini donduran bir ses tonuyla, "Şışş Stephanie," dedi. "Bütün sabahı burada geçirecek değilim. Jem Finch, seni buraya, seninle arkadaşların pasta yer misiniz diye çağırdım. Pasta yapmak için bu sabah saat beşte kalktım. Yeriz derseniz iyi edersiniz. Özür dilerim Stephanie. İyi günler Bay Avery."

Bayan Maudie'nin mutfak masasında bir büyük iki de küçük pasta duruyordu. Üç tane küçük olmalıydı. Bayan Maudie'nin Dill'i unutması olur şey değildi. Ama büyük pastadan bir parça kesip Jem'e uzatınca durum anlaşıldı.

Pastalarımızı yerken, Bayan Maudie'nin kendi hesabına, bize, aramızda hiçbir şeyin değişmediğini anlatmak istediğini sezdik. Sandalyesine oturmuş ses çıkarmadan bizi izliyordu.

Aniden, "Üzülme Jem," dedi. "İş sandığın kadar kötü değil."

Bayan Maudie, uzun uzun bir şey anlatmak istediğinde önce ellerini dizlerine dayar, sonra elişini çıkarırdı. Şimdi de öyle yaptı. Bekledik.

"Bu dünyada bazı insanlar vardır, hoşa gitmeyen işlerimizi halletmek için yaratılmışlardır. Babanız bu insanlardan biri. Bunu söylemek istiyorum."

"Ah," dedi Jem. "Sonra?"

Bayan Maudie, "Bana ah sonra deme bayım," diyerek Jem'i azarladı. "Söylediklerimi değerlendirecek kadar büyümedin daha."

Jem yarısı yenmiş pastasına bakıyordu. "Tıpkı kozalak içindeki tırtıla benziyor," dedi. "Daima Maycomb'luların dünyanın en iyi insanları olduğunu düşünürdüm. Öyle görünürlerdi."

Bayan Maudie, "Dünyanın en rahat insanlarıyız," diye karşılık verdi. "Seyrek olarak iyi bir şey yapmaya çalışırız. O zaman da Atticus gibilerini arar bulur, işi sırtlarına yükleriz."

Jem gülümsedi. "Keşke bütün kasaba sizin gibi düşünse."

"Ne kadarımızın böyle düşündüğünü öğrenince şaşıracaksın."

"Zenci arkadaşları ve bizim gibiler ellerinden geleni yaptılar. Yargıç Taylor, Bay Heck Tate gibileri. Yemeyi bırak da düşünmeye başla Jem. Tom Robinson'ın savunmasını Yargıç Taylor'ın Atticus'a vermesi bir rastlantı mı sanıyorsun?"

Bu da bir düşünceydi. Mahkemenin avukat atamak zorunda kaldığı davalar, baroya yeni alınan ve deneyim kazanması istenen Maxwell Green'e veriliyordu. Gerçekte Tom Robinson davasını Maxwell Green üstlenmeliydi.

"Bunu düşündün mü hiç?" diyordu Bayan Maudie... "Rastlantı değildi. Dün gece verandada oturup bekledim. Gelişini görmek istedim. Beklerken Atticus Finch kazanmayacak, kazanamaz, ama ülkemizin bu bölgelerinde böyle bir davada, bir jüriyi karara varması için bu kadar uzun zaman düşündürtecek tek kişi olduğunu düşündüm. Kendi kendime, işte bir adım atabildik dedim. Belki bir bebek adımıydı, ama yine de bir adımdı."

"Oturup bu biçimde konuşmak kolay," dedi Jem. "Hiçbir avukat ve yargıç, insafsız jürilerin elinde oyuncak olamaz. Büyüdüğüm zaman..."

"Babanın ardı sıra gidersen iyi edersin."

Bayan Maudie'nin serin merdivenlerinden indik. Bayan Stephanie ve Bay Avery hâlâ oradaydılar. Bayan Rachel da yanlarına geliyordu.

Dill, "Büyüdüğüm zaman galiba palyaço olacağım," dedi.

Jem'le olduğumuz yerde kalakaldık.

“Evet efendim, palyaço,” dedi. “Dünyada insanlara gülmekten başka bir şey yapamıyorum. Şuraya bakın...” Parmağıyla onları gösteriyordu. “Şunların her biri birer cadı.”

“Palyaçolar üzgündür Dill,” dedi Jem. “Onlara bakıp gülenler diğerleridir.”

Bayan Stephanie ve Bayan Rachel bize heyecanla el sallıyorlardı.

Jem, “Görmezlikten gelmek ayıp olacak galiba,” dedi.

Ortada bir şeyler dönüyordu. Bay Avery’nin yüzü burnunu silmekten kıpkırmızı olmuştu. Bayan Stephanie heyecanla titriyordu. Bayan Rachel, Dill’i omuzlarından yakaladı. “Arka bahçeye git. Orada bekle! Tehlike var.”

“Ne oldu?” diye sordum.

“Duymadınız mı? Bütün kasaba çalkalanıyor...”

O sırada kapının önüne Alexandra hala çıktı. Bizi çağırdı. Ama geç kalmıştı. Bu sabah, yaşlı Bob Ewell, Atticus’u postanenin önünde durdurup yüzüne tükürmüştü. Ömrünü bu uğurda harcayacak olsa da sonunda, onu, bu yaptığına pişman edeceğini söylemişti. Bunları anlatma zevkini Bayan Stephanie tattı.

Yirmi Üçüncü Bölüm

“Bob Ewell tütün çiğnemese daha iyi olur!” Atticus’un bu konuda söylediği tek şey buydu.

Fakat Stephanie Crawford’a göre, Atticus tam postaneden çıkarken yolunu Bob Ewell kesmiş, küfretmiş, yüzüne tükürmüş, dahası öldürmek istemişti. Kendisi o sırada orada bulunduğu için her şeyi görmüştü. Atticus yalnız mendilini çıkarıp yüzünü silmekle yetinmiş, Bayan Stephanie’nin yinelemesine dünyada olanak bulunmayan küfürleri soğukkanlılıkla dinlemişti. Atticus’un sessiz duruşu Bob Ewell’ı çileden çıkarmış, “Dövüşmek istemiyor musun zenci dostu?” demişti. Bayan Stephanie’ye göre, Atticus, “Hayır istemiyorum. Artık çok yaşlıyım,” demiş, ellerini cebine sokarak yürüyüp gitmişti.

Jem’le anlatılanları hiç de eğlenceli bulmadık.

“Hiç olmazsa,” dedim. “Bir zamanlar Maycomb’un en iyi nişancısıymış. Bay Ewell’ı...”

“Üzerinde silah taşımadığını biliyorsun Scout,” dedi Jem. “Evde bile silah yok. O akşam hapishanenin önünde nöbet beklediği sırada da yanında silah yoktu. Bana üzerinde silah taşımanın başkasını kavgaya çağırmak olduğunu söylemişti.”

“Bu iş başka,” dedim. “Söyleyelim de bir silah alsın.”

Söyledik. Atticus da, “Saçma,” diye cevap verdi.

Dill, gayret edersek Atticus’u yola getireceğimiz düşüncesindeydi. Sonra Bay Ewell onu öldürürse hepimiz açlıktan ölürdük. Alexandra halanın eline kalırdık. Daha Atticus toprağın altına konmadan, Alexandra halanın ilk yapacağı işin, Calpurnia’yı kovmak olacağını çok iyi biliyorduk. Jem, hem küçük hem de kız olduğundan ağlamanın, sinir buhranları geçirmenin yararlı olacağını söyledi. Ondan da bir sonuç elde edemedik.

Ama öyle başıboş, bir şey yemeden içmeden, normal hayatımızın çok dışında bir hayat yaşadığımızı gören Atticus ne kadar korktuğumuzu anladı. Bir gece Jem'e yeni bir futbol dergisi getirdi. Ama Jem derginin sayfalarını şöyle bir çevirip kenara fırlatınca, Atticus, "Neyin var oğlum?" diye sordu.

Jem hemen asıl konuya girdi. "Bay Ewell."

"Ne olmuş?"

"Hiçbir şey. Sizin için korkuyoruz. Bu adam için bir şeyler yapılmalı."

Atticus acı acı gülümsedi. "Ne yapayım?" dedi. "Onunla bir barış anlaşması mı imzalayayım?"

"Ne dediğini biliyorsunuz. Söylediklerini yabana atmamak gerek."

"Bilmiyorum," diye karşılık verdi Atticus. "Jem, hiç olmazsa bir dakika için kendini Bob Ewell'ın yerine koy. Bu davayla adamın tutar yerini bırakmadım. Bunun için yüzüme tükürmesine, tehditler savurmasına isteyerek katlanıyorum. Çünkü toplum içinde eskiden bir yeri varsa bile, şimdi bunu da yitirdi. Anladın mı?"

Jem başını salladı.

Atticus, "Bob Ewell'dan korkacak bir şey yok," derken içeri Alexandra hala girdi.

"Ben senin yerinde olsam bu kadar emin olmazdım..." diye söze karıştı. "Bu insanları bilirsin. İntikam almadan edemezler."

"Bob Ewell bana ne yapabilir ki kardeşim?"

"Pekâlâ kötü bir şey yapabilir. Bu konuyu pek o kadar hafife alma."

"Ben sizin gibi düşünmüyorum."

Ondan sonra artık korkumuz kalmadı. Yaz geçip gidiyordu. Mevsimden elimizden geldiği kadar yararlanmaya bakıyorduk. Yüksek Mahkeme davaya bakmadan Tom Robinson'a bir şey olmayacağına Atticus bizi inandırmıştı. Tom serbest bırakılmak ya da davasına yeniden bakılmak gibi iki güzel şansa sahipti. Tom, Chester'a yetmiş mil uzaklıktaki Enfield Hapishane Çiftliği'ne götürülmüştü. Atticus'a, Tom'a karısıyla çocuklarının kendisini ziyaret etmesine izin verilip verilmediğini sordum. Verilmediğini söyledi.

"Peki, temyiz isteğini geri çevirirse ne olacak?" diye sordum bir akşam. "Tom'a ne olur?"

Atticus, "Sandalyeye gider!" diye cevap verdi. "Tabii hükümet kararı onaylarsa. Daha üzülmenin sırası değil Scout. Elimizde güzel bir fırsat var."

Jem, divanın üstüne yayılmış teknik bir dergiyi inceliyordu. Başını kaldırdı. "Doğru değil bu!" dedi. "Suçlu olsa bile kimseyi öldürmedi ki

sandalyeye gitsin. Kimsenin canına kıymadı.”

Atticus, “Tecavüz suçunun Alabama’da ölümle cezalandırıldığını biliyorsun,” dedi.

“Evet efendim. Ama jüri yine de ölüm cezası vermemeli. İsteseler pekâlâ yirmi yıla mahkûm edebilirler.”

“Tom Robinson bir zenci Jem,” dedi. “Dünyanın bu bölgesinde hiçbir jüri, ‘Seni suçlu buluyoruz ama çok suçlu değilsin,’ diyemez. Ya böyle bir suç için doğrudan doğruya ölüm cezası uygulanır ya da davalı suçsuz bulunur.”

Jem, başını sallıyordu. “Doğru olmadığını biliyorum. Ama yanlışlığın nerede olduğunu bir türlü çıkaramıyorum. Belki de ırza tecavüz suçuna ölüm cezası verilmemeli...”

Atticus, gazetesini yanındaki sandalyeye bıraktı. Yasanın ırza tecavüz suçuyla ilgili bölümüne bir diyeceği olmadığını belirtti. Kendisini asıl üzen şeyin, Tom Robinson davasında olduğu gibi, yalnız söze dayanan, elde gerçek bir kanıt olmadan karar verilmesinin istenmesi, jürinin de davalıyı ölüm cezasına çarptırması olduğunu söyledi. Bakışlarını bana çevirdi... Dinlediğimi görünce konuyu daha da anlaşılacak bir biçime soktu. “Demek istiyorum ki, bir insanın ölüme mahkûm edilmesi için en azından iki görgü tanığı olmalı. Biri, ‘Evet, ben oradaydım. Tetiği çektiğini gördüm,’ diyebilmeli.”

Jem, “Ama böyle söze dayanan tanıklıklarla birçok insan ölüme gitti, gidiyor da,” dedi.

“Biliyorum. Birçoğu da haklı olarak gidiyor. Ama görgü tanığı olmayınca hep kuşkulu bir yanı kalıyor. Belki yasanın dediği gibi bu kuşku ‘akla yatkın bir kuşku’dur ama yine de davalının bu kadarcık bir kuşkuya bile hakkı vardır... Çünkü davalı ne kadar suçlu görünürse görünsün, sonunda suçsuz çıkabilir.”

“O halde her şey jüriye bağlı. Jüri yöntemini kaldırmalıyız,” dedi Jem.

Atticus gülmemek için kendini tutmaya çalıştı ama başaramadı. “Bize karşı epeyce amansızsın oğlum,” dedi. “Ama daha iyi bir yöntem olmalı düşüncesindeyim ben de. Yasayı değiştirmeli. O biçimde değiştirmeli ki, ölüm cezalarını yalnız yargıçlar verebilmeli.”

“Öyleyse Montgomery’ye gidin, mücadele edin, yasayı değiştirin.”

“Yasayı değiştirmenin ne kadar güç olduğunu anlayınca hayretler içinde kalacaksın. Zamanı geldiğinde, yasayı değiştirdiklerinde sen de yaşlanmış olacaksın.”

Bu cevap, Jem'i doyurmadı. "Hayır efendim, olamaz," dedi. "Tom Robinson suçlu değildi. Suçlu dediler. Jüri kullanma yönteminin modası geçmiştir artık."

"Oğlum, sen ve senin gibi on bir oğlan o jüride olsaydı, bugün Tom Robinson özgür bir kişi olarak aramızda dolaşıyor olurdu. Onun için hayatındaki hiçbir şeyin mantığını etkilemesine izin verme. Tom'un jürisinde on iki mantıklı kişi vardı. Ama mantıklarıyla kendi aralarına başka bir şeyin girdiğine tanık oldun. Aynı şeye o gece hapishane önünde de tanık oldun. O topluluk hapishanenin önünden mantıklı insanlar oldukları için değil, siz orada olduğunuz için uzaklaştılar. Dünyamızda, insanlara akıllarını, mantıklarını hiçe saydıran bir şey var... İsteseler bile adil olamıyorlar. Mahkemelerimizde, zencilerle beyazlar arasındaki davaları hep beyazlar kazanır. Çirkin bir şey ama bu, hayatın gerçeklerinden biri."

Jem inatla, "Yine de doğru değil," diye atıldı, yumruğunu hafif hafif dizine vuruyordu. "Böyle bir tanıklıkla bir insanı mahkûm edemezsiniz... Edemezsiniz."

"Edemeyiz, ama ediyorlar. Ettiler. Büyüdükçe buna benzer daha birçok olayla karşılaşacaksın. Bir insanın hakkını elde edebileceği tek yer olan mahkeme salonlarına bile kinlerimizi, öfkelerimizi taşımayı becerebiliyoruz. Büyüdükçe günlük hayatta, beyaz adamın daima siyah adamı aldatmakta olduğunu göreceksin... Ama sana bir şey söyleyeceğim, bunu aklından çıkarma... Siyah adamı aldatan beyaz adam ister zengin ister yoksul, isterse iyi isterse kötü bir aileden olsun, değişmez. O adam daima kötü bir adamdır."

Atticus o kadar sakin konuşuyordu ki, son kelimeleri kulaklarımızda bir bomba gibi patladı. Başımı kaldırıp baktım. Atticus'un yüzündeki acıyı gördüm. "Bir zencinin bilgisizliğinden yararlanmaya kalkan bir beyaz adamdan daha aşağılık kimse olamaz," diye sürdürdü sözünü. "Günlerden bir gün zencilere yaptıklarımızın karşılığını göreceğiz. Umarım bu sizin döneminize rastlamaz çocuklarım."

Jem başını kaşıyordu. Birden gözleri irileşti. "Atticus," dedi. "Niçin bizimle Bayan Maudie gibi kimseler jüri sandalyelerine oturmuyor? Jüri üyeleri içinde Maycomb'dan birini hiç görmedim... Hep köylerden getirirler. Niçin?"

Atticus sandalyesinin arkalığına dayandı. Anlamadığım bir nedenden Jem'in sordukları hoşuna gidiyordu. "Bunu ne zaman düşüneceksin diye

bekliyordum," dedi. "Birçok nedeni var... Birincisi, Bayan Maudie kadın olduğu için jüri üyesi olmaya hakkı yok..."

"Yani Maycomb'da kadınların..." diye itiraz edecek oldum.

"Evet," diye sürdürdü sözünü. "Kadınlarımızı Tom Robinson davası gibi hayatın çirkin gerçeklerinden korumak için onları jüriye almıyoruz." Sonra gülümsedi. "İşe kadınlar karışırsa bir davayı sona erdireceğimizden kuşkuluyum."

Jem'le gülüştük. Bayan Maudie'nin jüride olması etkili olurdu, ama tekerlekli sandalyesinde oturan Bayan Dubose'u düşündüm. Belki durmadan, "Şu tokmağını vurmayı bırak John Taylor, bir soru soracağım," diyecekti. Belki atalarımız doğru düşünmüşlerdi.

Atticus, "Bizim gibi kimseler istedikleri jüriyi her zaman oluşturabilirler," dedi. "Bizim kendini beğenmiş Maycomb'lu vatandaşlarımız böyle şeylere karşı ilgi duymazlar. Sonra korkarlar da. Çünkü..."

Jem, "Neden korkarlar?" diye atıldı.

"Birbirlerinin dostluğunu, birbirlerinden elde ettiklerini yitirmekten korkarlar."

"Evet ama jüri oylarını gizli kullanmaz mı?"

Atticus gülerek, "Daha alacak epeyce yolun var oğlum," dedi. "Jüri üyelerinin oylarının gizli olması gerekir. Ama öyle değildir tabii. Jüride üye olmak, bir konu hakkında kendi kendine karar vermek, bunu korkmadan bildirmek demektir. Ama ne yazık ki insanlar bu biçimde davranmaktan hoşlanmıyorlar."

"Tom Robinson hakkında pek çabuk karara vardılar."

Atticus'un parmakları saatine gitti. "Hayır, acele etmediler," dedi. Kendi kendine konuşuyor gibiydi. "İşte beni düşündüren nokta da bu. Bir başlangıcın gölgesindeyiz sanırım. Jüri karar vermek için birkaç saat harcadı. Sonuç kaçınılmazdı. Başka zaman olsa birkaç dakika içinde karar verirlerdi. Ama bu kez..." Sözünü kesip bize baktı. "Belki bilmek istersiniz," dedi. "Jüri üyelerinden biri epeyce uğraştı. Tom Robinson'ın lehine. Başlangıçta tek istediği ölümdü."

Jem hayretle, "Kim?" diye sordu.

Atticus'un gözlerinde muzip bir ışıltı vardı. "Bana düşmez ama şu kadarını söyleyeceğim. Hapishanenin önünde de onunla karşılaşmıştık..."

"Cunningham mı?" diye soran Jem'in ağzı bir karış açılmıştı. "Demek jürideydi ha... Alay ediyorsunuz değil mi?" Atticus ona göz ucuyla

bakıyordu.

“Cunningham’ların akrabası vardı.”

“Tanrı aşkına, bir bakıyorsun öldürmek istiyorlar, bir bakıyorsun özgürlüğüne kavuşturmak istiyorlar. Anlamadım gitti.”

Atticus insanları yakından tanımak gerektiğini söyledi... Cunningham’lar Yenidünya’ya geldikleri günden beri kimseden ne bir şey almışlar ne de bir şey istemişlerdi. Bir kez saygılarını kazandın mı, sana canıgönülden bağlanıyorlardı. Atticus kuşkudan ileri gitmeyen bir duyguya sahip olduğunu söyledi: Atticus’a göre, o gece Cunningham’lar, hapishanenin önünden, Finch’lere karşı hatırı sayılır bir saygı duyarak ayrılmışlardı. “Eğer jüriye o topluluktan iki kişi koyabilseydik işimiz işti.”

Jem ağır ağır, “Jüri üyelerinin arasına, bir gece önce sizi öldürmek isteyen kimselerden birini özellikle mi koydunuz? Böyle bir riski nasıl göze alırsınız Atticus, nasıl?” dedi.

“Konuyu iyice incelersen, bunda çok az risk olduğunu görürsün. Mahkûmiyet kararı vermeye hazır bir insanla mahkûmiyet kararı vermeye hazır başka bir insan arasında pek fark yoktur değil mi? Ama mahkûmiyet kararı vermeye hazır bir insanla yine bu kararı vermeye hazır ancak kafası biraz karışmış bir adam arasında bir fark vardır. Cunningham, jüri üyeleri arasında kendinden, vereceği karardan emin olmayan tek üyeydi.”

“Bu adamın Bay Cunningham’la akrabalığı nedir?” diye sordum.

Atticus ayağa kalktı. Gerindi. Esnedi. Daha yatma saati gelmemişti. Ama onun kendi başına kalmak, bir parça gazete okumak istediğini anladık. Gazetesini aldı. Katladı. Başıma vurarak, “Dur bakayım,” dedi. “Galiba çifte kuzeni oluyor.”

“Nasıl olur?”

“İki erkek kardeş, iki kız kardeşle evlenmiş. İşte sana söyleyeceğim bu kadar... İşin içinden çık.”

Bir hayli düşündüm. İşin içinden çıkamadım.

Küçük Walter Cunningham’ın yardımına koştuğum sayısız kötü anları hatırladım. Şimdi kahramanca davranışlarıma memnun oluyordum. “Okul başlasın, Walter’ı yemeğe çağıracağım,” dedim. İlk gördüğüm anda onu dövmek için ettiğim yemini çoktan unutmuştum. “Okuldan sonra da oynamaya gelir. Atticus akşam arabayla evine bırakır. Arada sırada gece kalabilir, değil mi Jem?”

Alexandra hala, “Hele o zaman gelsin, düşünürüz,” dedi. Bu bir söz değildi, geçiştirme bir cevaptı.

Hayretle, “Niçin hala?” dedim. “Onlar iyi insanlar değil mi?”

Dikiş dikerken taktığı gözlüklerinin üstünden yüzüme baktı. “Jean Louise,” dedi. “İyi insan olduklarından hiç kuşkum yok. Ama bizim düzeyimizde kimseler değil.”

Jem, “Yani cahil kimselerdir demek istiyor Scout,” dedi.

“Ama ben de...”

Alexandra hala, “Jean Louise,” diye araya girdi. “Küçük Walter Cunningham’ı banyoya sokup bir güzel yıkasan, ayağına ayakkabı giydirip, sırtına yeni bir elbise geçirsen de o yine bir Cunningham olarak kalır. Asla Jem gibi olamaz. Hem sonra o ailede içki alışkanlığı vardır. Finch kadınları bu türden insanlara ilgi duymaz.”

Jem, “Hala,” dedi. “Scout daha dokuz yaşına bile girmedi.”

Ama Alexandra hala söyleyeceğini söylemişti. Dediğim dedik diye direttiği son konuşmamızı hatırladım. Nedenini anlayamamıştım... Calpurnia’nın evine gitmek istediğim, planlar kurduğum zamandı. Meraklanmıştım. İlgi duymuştum. Calpurnia’nın konuğu olmak, nasıl yaşadığını görmek, arkadaşlarıyla tanışmak istemiştim. Ay’ın karanlık yüzünü görmek de isteyebilirdim. Bu kez bambaşka bir taktik kullanmıştık ama halanın hedefi aynıydı. Belki de bu yüzden bizimle oturmaya gelmişti... Arkadaşlarımızı seçmekte bize yardım etmek için gelmişti. Elimden geldiğince ona karşı koyacaktım.

“Cunningham’lar iyi insanlarsa, onlarla neden ahbap olmayacakmışım?”

“Ben sana ahbap olma demedim. Herkese karşı nazik, hatta yardımcı olabilirsin. Ama eve çağırmana gerek yok.”

“Peki, bizimle akraba olsalardı ne olurdu hala?”

“Değiller ki. Ama olsaydı bile cevabım yine aynı olurdu.”

“Hala,” diye atıldı Jem. “Atticus, insan, arkadaşları arasında bir seçim yapabilir, ama ailesinde yapamaz der. Onları kabul etmemek insanı aptal durumuna düşürür der.”

Alexandra hala, “Babanın söyledikleri saçma,” dedi. “Ben yine Jean Louise, Walter Cunningham’ı bu eve çağırmayacak diyorum. En yakın akrabası bile olsaydı, bu eve adımını atamazdı. Ama bir iş için Atticus’un yanına gelebilir. İşte böyle.”

Dediği dedikti halanın. Ama bu kez birtakım nedenler de ileri sürmesi gerekiyordu. “Ama ben Walter’la oynamak istiyorum hala, niçin oynamayalım?” dedim.

Gözlüklerini çıkarıp, bakışlarını üzerime dikti. “Nedenini söyleyeceğim,” dedi. “Oynayamazsın, çünkü o ayaktakımından. Onunla ahbap olup onun gibi konuşmanı, onun gibi davranmanı istemiyorum. Şimdilik zaten babana yeterince dert oluyorsun.”

Kabahatim neydi bilmiyorum. Ağlamaya başlamıştım. Jem boynuma sarıldı, beni odasına çıkardı. Atticus sesimizi duydu. Kapısından başını uzattı. Jem, “Bir şey yok efendim,” dedi. “Merak etmeyin.” Atticus odasına döndü.

Jem, cebini karıştırdı. “Al çiğne,” diyerek şekerli çiklet uzattı. Çikleti ağzıma göre kıvırıp avurduma yerleştirmek birkaç dakika aldı. Gözyaşlarım da hemen diniverdi.

Jem masasının üstündeki şeyleri düzeltiyordu. Saçları ensesinde havaya kalkmış, önündekiler alnına doğru dimdik uzanmıştı. Jem bir gün gelip bir erkek görünüşü kazanacak mı acaba diye merak ettim... Belki kafasını kazıtırsa saçları düzgün bir şekilde çıkabilirdi. Kaşları gürleşip kalınlaşıyordu. Vücuduna başka bir incelik geliyordu. Boyu da uzuyordu.

Benim yeniden ağlamaya başlayacağımı sandığından galiba, “Kimseye söylemezsen sana bir şey göstereceğim,” dedi. Ne olduğunu sordum. Gömleğini açarak göğsünü gösterdi. Utangaç utangaç gülümsedi.

“Ne olmuş?”

“Göremiyor musun?”

“Yooo.”

“Kılları görmüyor musun?”

“Nerede?”

“İşte, tam burada.”

Jem benim için daima iyi bir arkadaş ve dost olmuştu. Onun için kırmak istemedim. Çok güzel olduğunu söyledim ama bir şey göremiyordum. “Harikalar Jem,” dedim.

“Koltuk altlarımda da var,” dedi. “Gelecek yıl futbol oynayabileceğim. Scout, halanın seni kızdırmasına izin verme.”

Bana, halayı kızdırmamamı tembih eden o değildi sanki.

Jem, “Biliyorsun,” dedi. “Kız çocuklarına alışık değildir... Hele senin gibi kızlara hiç. Seni bir hanımefendi yapmaya çalışıyor. Dikiş dikmeye veya başka bir şey yapmaya çalışamaz mısın?”

“Dünyada olmaz. Hala beni sevmiyor, sorun bu. Ben de aldırış etmiyorum. Walter Cunningham’a ayaktakımı demesi beni çok üzdü Jem. Yoksa Atticus’un başına dert olduğumu söylemesine aldırış etmedim. Bu

konuyu bir keresinde konuştum. Atticus'a kendisine dert olup olmadığımı sordum. Olmadığımı söyledi. Hatta böyle şeylere kafa yormamamı da öğütledi. Şimdi şu Walter, Jem, hiç de ayaktakımı değil. Ewell'lara benzemiyor ki."

Jem ayakkabılarını fırlatarak çıkardı. Kendini yatağa attı. Sırtına bir yastık dayayıp okumak için kullandığı başucundaki lambayı yaktı. "Biliyor musun Scout?" dedi. "Artık her şeyi düşündüm. Uzun zamandır düşünüyordum. Şimdi bir karara vardım. Dünyada dört çeşit insan var. Biz ve komşularımız gibi normal, orta halli kişiler, Cunningham gibileri, Ewell'lar gibileri ve bir de zenciler var."

"Peki, Çinliler ya da öteki uluslar ne oluyor?"

"Ben Maycomb'dakilerden söz ediyorum. Sorun şurada: Bizim gibiler Cunningham'lardan, Cunningham'lar Ewell gibilerden, Ewell'lar da zencilerden hoşlanmıyor, onları aşağı görüyorlar."

Jem'e sorun buysa, Tom'un jürisinin niçin Cunningham gibilerden oluşturulduğunu, Tom'un neden mahkûm edildiğini sordum.

Jem sorumu çok gereksiz bulmuş gibi eliyle geçiştirdi.

"Bir gün," diye söze başladı. "Atticus'un radyodaki müziğe tempo tuttuğuna ve içki içtiğine tanık oldum."

"Böylece Cunningham'lara benziyoruz," demektir dedim. "Halanın niçin..."

"İzin ver bitireyim. Yine de onlardan bir ayrılığımız var. Bir keresinde Atticus'un halanın ailenin geçmişine neden bunca düşkün olduğunu açıkladığını hatırlıyorum: Çünkü bizim aile adımız var, ama paramız yok. Soyluluğumuz..."

"Anlamıyorum Jem. Bana da Atticus, bu eski aile düşüncesinin saçmalık olduğunu, herkesin ailesinin ötekiler kadar eski olduğunu söylemişti. Zenciler ve İngilizler de buna dahil mi diye sordum, evet dedi."

"Görgü, eski aile demek değildir. Bence bir ailenin bireylerinin ne kadar zamandır okuma yazma bildiği sorunudur. Scout bu konuyu çok düşündüm. Bundan başka neden bulamadım. Finch'ler çok eski zamanlardan beri okumuş kimselermiş. Kadınlar böyle şeylerle övünüyorlar işte. Ne yaparsın."

"Okumuş kimseler olmalarına sevindim. Yoksa ne yapardık?"

"Peki, Cunningham'ların niçin farklı olduklarını nasıl açıklarsın? Bay Cunningham imzasını atmaktan âciz. Biz onlardan daha eski bir zamandan beri okuyup yazmasını biliyoruz."

“Hayır, herkes okuma yazma öğrenebilir. Kimse anasının karnından okuma yazma bilerek doğmaz. Walter, nazik ve terbiyeli bir çocuk olabilecekken okulda geri kalıyor. Çünkü arada sırada babasına yardım etmek için okula gelemiyor. Bence Walter’ın bir suçu yok. Jem bana sorarsan sadece bir tür insan var. O da insanın kendisi.”

Jem dönüp yastığına bir yumruk indirdi. Tekrar sırtını dayadığında yüzü bulutlanmıştı. Kendi içine kapanmak üzereydi. Kaşları çatıldı. Dudakları kapandı. İncecik bir çizgi oldu. Bir süre konuşmadı.

Sonunda, “Ben de öyle düşünmüştüm?’ dedi. “Senin yaşındayken. Bir tür insan varsa niçin birbirleriyle geçinemiyorlar? Hepsi birbirine benziyorsa, niçin birbirlerini kırmak için bu kadar çaba harcıyorlar? Scout, öyle sanıyorum ki, bir şeyi anlamak üzereyim, Boo Radley’in bunca yıl niçin evine kapandığını anlıyor gibiyim... Çünkü evinde kalmak istiyor...”

Yirmi Dördüncü Bölüm

Calpurnia önlüklerinin en kolalısını takmıştı. Elinde bir tepsi çörek vardı. Yaylı kapıya doğru yürüdü. Hafifçe itti. Davranışlarındaki inceliğe ve rahatlığa hayran oldum. Alexandra hala da beğenmiş olacak ki bugün Calpurnia'nın servis yapmasına izin vermişti.

Ağustos ayı, eylüle dönmek üzereydi. Dill yarın Meridian'a dönüyordu. Bugün Jem'le gezmeye gitmişti. Jem, öfkeli bir şaşkınlıkla, Dill'e kimsenin yüzme öğretmediğini öğrenmişti. Jem yüzmeyi yürümek kadar gerekli sayardı. Körfezde yüzüyorlardı. Denize çıplak girdiklerini ileri sürerek beni yanlarında istememişlerdi. Böylece yalnız kaldığım saatlerimi Bayan Maudie'yle Calpurnia arasında geçiriyordum.

Bugün Alexandra halanın dernekteki arkadaşları gelmişlerdi. Nereye gideceğimi bilmiyordum. Yanlarına çıkmakla ortada görünmemek arasında kararsızdım. Kiliseye giderken giydiğim pembe elbisemi giymiştim. Ayakkabılarım ve iç etekliğim de vardı. Üzerime bir şey damlatırsam, Calpurnia'nın yarın için yıkamak zorunda kalacağını biliyordum. Bugün yeterince çalışmıştı. Bu yüzden toplantıdan uzak durmaya karar verdim.

"Sana yardım edebilir miyim Cal?"

Calpurnia kapının eşiğinde durdu. "Oradan kımıldama," dedi. "Geldiğimde tepsiye pastaları yerleştirmeme yardım edersin."

Calpurnia kapıyı açınca içerideki kadın sesleri dışarı taştı. "Alexandra, bu kadar nefis pasta yememiştim... Ben hiç bu kadar gevrek yapamam, hiç... Calpurnia?"

Sonra sesleri kesildi. Hepsine servis yapıldığını anladım... Calpurnia geldi. Annemin ağır gümüş çaydanlığını tepsiye koydu. "Bu çaydanlık hep tuhafıma gider," dedi. "Artık böyleleri yapılmıyor."

"İçeri ben götüreyim mi?"

“Dikkatli olur, düşürmezsen götürebilirsin. Bayan Alexandra’nın yanındaki uzun masaya bırak. Bardakların hemen yanına koy. Bayan Alexandra servisi yapar.”

Calpurnia’nın yaptığı gibi sırtımı kapıya dayayarak açmak istedim. Ama beceremedim. Calpurnia gülerek kapıyı gelip açtı. “Dikkatli ol. Çaydanlığa bakma. Sonra damlatırsın.”

Başarılı bir giriş yaptım. Alexandra hala memnuniyetle gülümsedi. “Burada kal Jean Louise,” dedi. Bana bir hanımefendi olmayı öğretmenin yollarından biri de buydu.

Hanımların hepsi pastel renkli ince keten elbiseler içindeydiler. Hepsi pudra sürmüştü ama allık kullanmamışlardı. Dudakları rujluydu. Mis gibi kokuyorlardı. Sessiz sedasız oturdum. Sandalyenin kenarlarına sımsıkı yapışarak birinin benimle konuşmasını bekledim.

Bayan Maudie’nin altın dişleri ışıldıyordu. “Çok şıksınız bugün Bayan Jean Louise,” dedi. “Pantolonunuz nerede?”

“Etekliğimin altında.”

Bunu komiklik olsun diye söylememiştim. Ama hepsi de söylediğime güldü. Bayan Maudie yüzüme ciddi bir ifadeyle bakıyordu. Şaka yapmadığım sürece o bana asla gülmezdi.

Gülüşmeyi izleyen sessizlikte Bayan Stephanie Crawford, odanın karşı yanından, “Büyüyünce ne olacaksın Jean Louise?” diye sordu. “Avukat mı?”

“Hayır, henüz düşünmedim,” diye cevap verdim. Bayan Stephanie’nin konuyu değiştirmesine sevinmiştim.

“Avukat olmak isteyeceğini sanıyordum. Şimdiden mahkemeleri izleyerek işin uygulamasına geçtin bile...”

Hanımlar yeniden güldüler. Biri, “Şu Stephanie çok komik,” dedi. Bayan Stephanie bundan yüreklendi.

“Büyüyünce avukat olmak istiyor musun?”

Bayan Maudie’nin eli elime değdi. Olabildiğince sakin bir tavırla, “Hayır,” diye cevap verdim. “Yalnızca bir hanımefendi olacağım.”

Bayan Stephanie’nin bakışları üzerimde kuşkuyla dolaştı. Ukalalık etmediğimi, sözlerimin gerçek olduğunu anlayınca, “Daha sık elbise giymezsen pek ileri gideceğini sanmam,” dedi.

Bayan Maudie’nin eli elimi sıkı sıkı kavradı. Cevap vermedim.

Bayan Grace Merriweather solumda oturuyordu. Kendisiyle konuşursam kibarlık etmiş olurum diye düşündüm. Bayan Merriweather,

Maycomb'un en dindar insanıydı. İlgisini çekecek bir konu bulmaya çalıştım. "Bugün öğleden sonra nelerle uğraştınız?" diye sordum.

"Ah, çocuğum, şu yoksul insanlar..." dedi, kesti. Birkaç soru daha sormak gerekti.

Yardım konusunda konuşurken, Bayan Merriweather'ın iri kahverengi gözleri yaşlarla dolardı. Alexandra hala konuklarını ağırlamak için yerinden kalktı. Çevreme bakınıyor, konuşulanlarla ilgileniyordum. Çok geçmeden bunların arasına girecektim. Ama babamın dünyasında çok daha rahattım. Bay Heck Tate gibi arkadaşlar, sizinle eğlenmek, sizi komik duruma düşürmek için sorular düşünüp sormazlardı. Çok aptalca bir şey söylemezsem Jem bile benimle pek alay etmezdi. Kadınlar, erkeklere karşı anlamadığım bir çekingenlik duyuyorlardı. Erkeklere içtenlikle değer vermekten korkuyorlardı sanki. Ama ben erkeklerin dünyasını daha çok seviyordum. Ne kadar kötü, sarhoş, kumarbaz ya da başka bir şey olurlarsa olsunlar, onlarda hoşuma giden bir yan vardı.

Ön kapı çarpılarak kapandı. Holden Atticus'un ayak sesleri duyuldu. Saatin kaç olabileceğini düşündüm. Böyle toplantılar olduğu zaman hava iyice kararmadan eve dönmezdi.

Atticus, konukların oturduğu odanın kapısında dikiliyordu. Şapkası elindeydi. Yüzü de kireç gibi olmuştu.

"Özür dilerim hanımlar," dedi. "Rica ederim rahatınıza bakın. Alexandra, bir dakika mutfağa gelir misiniz? Calpurnia'yı alıp götüreceğim."

Atticus yemek odasından geçmedi. Arkadan mutfağa girdi. Onu Alexandra halayla mutfakta karşıladık. Yemek odasının kapısı açıldı. Bayan Maudie yanımıza geldi. Calpurnia sandalyesinden henüz doğrulmuştu.

Atticus, "Cal," dedi. "Benimle Helen Robinson'ın evine kadar gelmeni istiyorum."

Babamın yüzünde gördüğü bir şeyle telaşlanan Alexandra hala, "Ne var?" diye sordu.

"Tom ölmüş."

Alexandra hala elleriyle ağzını kapattı.

"Vurmuşlar," diye devam etti Atticus. "Kaçmaya kalkışmış. Parmaklığın üstünden atlamaya çalışmış. Diğer mahkûmların gözleri önünde vurmuşlar."

"Engel olmaya çalışmamışlar mı? Uyarmamışlar mı?" Alexandra halanın sesi titriyordu.

“Ah, evet. Arkasından bağırmışlar. Uyarmak için havaya birkaç el ateş de etmişler. Tam parmaklığı geçerken vurulmuş. Eğer iki kolu sağlam olsaymış başaracakmış. O kadar hızlı hareket ediyormuş. On yedi kurşun yemiş. Bu kadar çok ateş etmelerine gerek yoktu. Cal benimle gelmeni, durumu Helen’a anlatmama yardım etmeni istiyorum.”

Cal, önlüğünün kuşağıyla oynayarak, “Peki efendim,” dedi. Bayan Maudie, Calpurnia’nın yanına yaklaştı. Önlüğünü çıkarmasına yardım etti.

Alexandra hala, “Bu haksızlık ama,” dedi.

Atticus, “Herkese göre değişir,” dedi. “Aşağı yukarı iki yüz tanesinin arasında bir zencinin ne değeri var ki? Onlar için Tom, Tom değil, kaçmaya çalışan bir mahkûmdu.”

Atticus buzdolabına yaslandı. Gözlüklerini alnına itti. Gözlerini ovuşturdu. “Elimize ne güzel bir fırsat geçmişti,” diye sürdürdü sözünü. “Kendisine anlatmıştım. Ama elimizdekinin iyi bir fırsattan başka bir şey olmadığını açıklayamamıştım. Galiba Tom, beyazların kaprislerinden bıkmıştı. Kendi başının çaresine bakmak istedi. Hazır mısın Cal?”

“Evet efendim.”

“Öyleyse gidelim.”

Alexandra hala, Calpurnia’nın sandalyesine oturdu. Yüzünü elleriyle kapadı. Bir süre sessiz sedasız oturdu. O kadar sessiz oturuyordu ki, acaba bayıldı mı diye merak ettim... Bayan Maudie’nin sanki dik bir merdiveni henüz tırmanmış gibi sık sık nefes aldığını duydum. İçeriki odada hanımlar sevinç ve mutlulukla dedikodu yapıyorlardı.

Alexandra halanın ağladığını sandım. Ama ellerini yüzünden çekince ağlamadığını gördüm. Yorgun görünüyordu. Konuştu. Sesi düzdü.

“Atticus’un her yaptığını beğeniyorum sanma Maudie,” dedi. “Ama ne de olsa o benim kardeşim. Bütün bunların nasıl sona ereceği beni epeyce düşündürüyor... Kendini harap ediyor. Ne kadar harap olduğunu görmüyor. Ondan başka ne isterler Maudie, ne?”

Bayan Maudie, “Kim ne istiyor Alexandra?” diye sordu.

“Bu kasaba demek istiyorum. Kendilerinin yapmaya korktuğu şeyleri yapması için Atticus’a yükleniyorlar. Sağlığını, hayatını kaybetmesini istiyorlar.”

Bayan Maudie, “Yavaş konuş, duyacaklar,” dedi. “Hiç böyle düşünmüş müydün Alexandra? Maycomb bilsin ya da bilmesin, biz bir insana verilecek en büyük değeri veriyoruz. Atticus’a, hep doğruyu, iyiyi uyguladığı için güveniyoruz. İşte konu bu kadar basit.”

Alexandra hala yerinden kalktı. Korsesinin orasını burasını çekiştirerek düzeltti. Kemerinden mendilini aldı. Burnunu sildi. Saçlarını eliyle geriye attı. “Bir şey belli mi?” diye sordu.

Bayan Maudie, “Bir şey belli değil,” diye cevap verdi. “Sen de geliyor musun Jean Louise?”

“Evet efendim.”

“Öyleyse hadi içeri girelim.”

Bayan Maudie kapıyı açınca, konukların sesi mutfağa doldu. Alexandra hala önümdeydi. Konukların bulunduğu odaya girerken başını dikleştirdiğini gördüm.

“Ah, Bayan Perkins dedi. “Size biraz kahve vereyim.”

Bayan Maudie, “Calpurnia bir işi çıktığı için dışarı gitti Grace,” diyerek yardıma hazırlandı. “Şu pastadan sana bir dilim daha keseyim mi?” Böylece konukluk sürdü. Alexandra halanın gözleri beni arıyordu. Bakışlarımız karşılaşınca bana gülümsedi. Masanın üstündeki bir tepsi çöreğe bakıp başıyla işaret etti. Tepsiyi dikkatle aldım. Hareketlerime son derece dikkat ederek Bayan Merriweather’a yaklaştım. Çörek alıp almayacağını sordum. Böyle bir zamanda Alexandra hala, sakin, tam anlamıyla bir hanımefendi olabildikten sonra ben niçin olamayacaktım.

Yirmi Beşinci Bölüm

“Yapma Scout. Merdivenlere bırak onu!”

“Sen aklını mı kaçırdın Jem?”

“Geri yerine koy onu dedim.”

İçimi çekerek küçük yaratığı merdivene bırakıp yatağıma döndüm. Eylül gelmişti. Ama yanı sıra bir parçacık olsun serinlik getirmemişti. Arkadaki tel kafesli verandada uyumayı sürdürüyorduk. Ateşböcekleri hâlâ dolaşıyorlardı. Tele çarpan gece sürüngenleri ve sinekler, sonbahar geldiği zaman gittikleri yerlere daha gitmemişlerdi.

Küçük bir böcek merdivenleri tırmanmış, kapının altından içeri girmişti sanırım. Karyolanın yanına kitabımı bırakırken görmüştüm.

Yüzükoyun döndüm. Böceğe dokundum. Tortop oldu. Sonra kendini güvende hissetmiş olacak ki düzeldi. Yeniden dokundum. Yeniden tostoparlak oldu. Uykum gelmişti. Oyuna bir son vermek istedim. Elim böceğe uzanmak üzereydi ki Jem’in sesi geldi.

Küfrediyordu. Homurdanıyordu. Bu da Jem’in edindiği yeni huylardandı. Hayvanlara karşı hiçbir zaman kötü davranmamıştı. Ama böcekleri koruyacağını da hiç aklıma getirmemiştim.

“Niçin kızıyorsun?” diye sordum.

Karanlıktan Jem’in, “Sana bir zararları yok ki,” diyen sesi duyuldu. Başucundaki lambayı söndürmüştü.

“Galiba şimdi sivrisineklere, böceklere ilgi duyma dönemindesin,” dedim. “Bu sevdadan kurtulduğun zaman haber ver. Sana şunu söyleyeyim, tahtakurusunu da koruyacak değilim.”

Jem uykulu bir sesle, “Kes artık,” dedi.

Her gün bir parça daha kıza benzeyen ben değil, Jem’di. Yatağıma uzandım. Uykumun gelmesini bekledim. Uykuyu beklerken Dill’i düşündüm. Ayın ilk gününde annesinin yanına gitmişti. Okul biter bitmez

de geleceğine söz vermişti... Artık ailesinin, yaz tatilini Maycomb'da geçirmekten hoşlandığını anladıklarını sanıyordu. Bayan Rachel, Maycomb İstasyonu'na giderken bizi de yanına aldı. Dill gözden uzaklaşıncaya kadar el salladı. Dill'i aklımdan çıkaramamıştım. Onu özlüyordum. Tatilinin son iki gününde Jem ona yüzme öğretmeye çalışmıştı...

Dill'e yüzme öğretmek. Dill'in söylediklerini hatırlayarak gözlerimi alabildiğine açtım.

Körfez, Maycomb'a bir mil mesafede, anayoldan sapılan bir patikanın sonundadır. Yoldan geçen bir pamuk kamyonu ya da başka bir motorlu taşıt bulmak çok kolaydır. Eve dönmek için kestirme bir yol da vardır ama alacakaranlıkta onca yolu yürümek istemez insan.

Dill'in anlattığına göre, anayola çıktıklarında Atticus'un kendilerine doğru geldiğini görmüşler. Ama Atticus onları görmemiş. İkisi birden el sallamışlar. Nihayet Atticus arabasını yavaşlatmış. Dill'le Jem koşarak yanına gitmişler. Atticus'un yanında Cal oturuyormuş. Atticus, "Ben daha eve dönmüyorum, siz başka bir araç bulun," demiş.

Jem karşı çıkmış, yalvarmış, sonuçta Atticus, "Pekâlâ," diyerek razı olmuş. "Bizimle gelin ama arabadan çıkmak yok."

Robinson'lara doğru giderlerken Atticus olanları anlatmış.

Anayoldan dönmüşler. Ewell'ların evinin önünden geçip zenci mahallesine girmişler. Dill'in dediğine göre, Tom'ların ön avlusunda bir yığın zenci çocuk bilye oynuyorlarmış. Atticus arabayı durdurup inmiş. Calpurnia da peşinden gitmiş.

Dill, Atticus'un çocuklardan birine, "Annen nerede Sam?" dediğini, Sam'in, "Stevens'larda Bay Finch, gidip çağırayım mı?" diye cevap verdiğini duymuş.

Dill, Atticus'un bir an düşündüğünü, sonra çocuğa çağırmasını söylediğini anlattı. Atticus, öteki çocuklara, "Siz oyununuzu oynayın," demiş.

Kulübenin kapısına küçük bir kız çıkmış. Saçları ince ince örülüymüş. Her bir örgünün ucunda da parlak renkli kurdeleler varmış. Atticus'a gülümsemiş. Ona doğru gelmek istemiş. Fakat pek küçükmüş. Atticus yaklaşıp küçük kıza elini uzatmış. Merdivenlerden inmesine yardım etmiş. Sonra da Calpurnia'nın kucağına vermiş. Geldiklerinde Sam annesinin yanındaymış. Helen, "Tünaydın Bay Finch," demiş. "Oturmaz mısınız?" Daha fazla konuşamamış. Atticus da bir şey söylememiş.

“Scout,” dedi Dill. “Kadıncağız olduğu yere çöktü. Oracığa yığılıverdi. Sanki bir canavar gelip kocaman ayağıyla üstüne basmış gibi olduğu yere çöküverdi...” Dill olayı iyice anlatabilmek için tombul ayağını yere vurdu.

Atticus’la Calpurnia, Helen’i yerden kaldırıp, yan taşıyıp yarı yürüterek evine sokmuşlar. Bir süre sonra Atticus içeriden yalnız olarak çıkmış. Geri dönerlerken, Ewell’ların pencerelerinden birtakım bağrışmalar duyulmuş ama ne dendiğini anlamamışlar.

Maycomb, Tom’un ölümüyle iki gün ilgilendi; haberin bütün kasabaya yayılmasına iki gün yetti. “Duydun mu? Duymadın mı? Tazı gibi kaçıyormuş...” Maycomb için Tom’un ölümü tipik bir ölümdü. Kaçmaya kalkışmak bir zenciden beklenen hareketti. Bir zencinin geleceğini düşünmemesi, bir plan içinde hareket etmemesi kadar tabii bir şey olamazdı. Hele, Atticus Finch’in onu kurtarmaya çalışmasına ne demeli? Her neyse, zencileri bilirsiniz, kolayca doğar, kolayca ölürler... Tom Robinson, medeni yasayla evlenmesine, temiz bir adam olup düzenli olarak kiliseye gitmesine rağmen yine de bir zenciydi işte... Hiçbirinin farklı davranmasını bekleyemezdiniz... Daima akıllarına eseni yaparlardı...

İşte buna eklenen birkaç haber daha iki gün ortalıkta dolaştı durdu. Bu arada Ewell adı da birkaç kez daha yüreğimi titretmedi desem yalan olur. Bay Ewell’ın, Tom’un ölümü üzerine söylediklerini, dedikodu kanalı Bayan Stephanie Crawford’dan öğrendik. Bayan Stephanie, Jem’in önünde, bir tanesi gitti, geriye iki tane kaldı, demiş. Jem bana korkmamamı söyledi. Bay Ewell’ın bir şey yapacağı yoktu. Sonra bu söylenenlerin bir tek kelimesini Atticus’a aktarmayacaktım. Eğer Atticus, bunları bildiğimi öğrenecek olursa, Jem bir daha benimle konuşmayacaktı.

Yirmi Altıncı Bölüm

Okul başladı. Okulla birlikte Radley'lerin evinin önünden geçmeye başladık. Jem yedinci sınıftaydı. İlkokulun arkasındaki liseye gidiyordu. Ben de üçüncü sınıftaydım. Programlarımız o kadar ayrıydı ki Jem'i yalnız sabahları okula giderken bir de öğle yemeklerinde görebiliyordum. Futbol takımındaydı. Ama oyunculara su taşımaktan başka iş yapamayacak kadar ince yapılı ve küçüktü. Bunu bile heyecanla yapıyordu. Çoğu günler eve, akşam güneş battıktan sonra dönüyordu.

Artık Radley'lerin evinden korkmaz olmuştum. Ancak yine de büyük meşe ağaçlarının altındaki bina eskisi kadar kasvetli, sıkıntılı ve ilgi çekiciydi. Güzel havalarda Bay Nathan Radley kasabaya gidip geliyordu. Boo Radley'in evde olduğunu biliyorduk. Çünkü henüz mezarına götürecek araba kapılarına dayanmamıştı. Bazen eski evin önünden geçerken Boo Radley'e derin bir acı verdiğini umduğum işlere karıştığım için içimde vicdan azabına benzer bir şeyler duyuyordum: Pencere aralığından içeri kâğıt uzatmaya çalışmak, geceleri bahçesinde dolaşmak, evin içerisini gözetlemeye kalkmak...

Ama hatırladığım şeyler de vardı. Üzerinde Kızılderili başı bulunan iki eski para, çiklet, sabunlar, bebekler, paslanmış bir madalya, kırık bir saat ve zincir, Jem bunları bir yere kaldırmış olacaktı. Bir öğleden sonra durup ağaca baktım: Ağacın gövdesi, çimentolanmış oyuğun çevresinde gelişip büyüyordu.

Boo Radley'i bir iki kez görecek durumlara geldik.

Yine de evin önünden geçtiğim her seferinde onu görmek için bakınıyordum. Belki bir gün Boo Radley'i görecektik. Bunun nasıl olacağını hayalimde hep canlandırıyordum: Onu gördüğümde hamağında oturuyor olacaktı. Sanki bütün hayatımca demişim gibi, "Nasılsınız Bay Radley?" diyecektim. O da sanki bütün hayatınca demiş gibi, "İyi akşamlar

Jean Louise," diye cevap verecekti. "Havalar çok güzel gidiyor, değil mi?" "Evet efendim," deyip yoluma devam edecektim.

Bir hayalden başka bir şey değildi bu. Boo'yu asla görmeyecektim. Belki de ay battıktan sonra dışarı çıkıyor, pencereden Bayan Stephanie Crawford'ı gözetliyordu. Ben olsam gözetleyecek başka birini bulurdum. Ama bu konu kendisini ilgilendirirdi. Bizi asla gözetlemeyeceğini biliyordum.

Bir akşam, ölmeden önce bir kerecik olsun, Boo Radley'i görmek istediğime dair bir şeyler söyleyince, Atticus, "Yeniden başlamıyorsunuz ya?" dedi. "Eğer böyle bir niyetiniz varsa, hemen vazgeçin. Ardınıza düşüp sizi Radley'lerin bahçesinden kovalayamayacak kadar yaşlıyım. Sonra tehlikeli de, vurulabilirsiniz. Bay Nathan'ın gördüğü her gölgeye ateş ettiğini biliyorsunuz. O zaman vurulmadığınıza şükredin."

Hemen sesimi kestim. Aynı zamanda hayret de ettim. Atticus ilk olarak, bizim kendisinin bildiğini sandığımızdan daha çoğunu bildiğini sezdiriyordu. Hem de bu olay yıllar önce olmuştu. Yo hayır, daha geçen yaz olmuştu... Hayır, geçen yıldan önceki yaz... Zaman benimle alay ediyor gibiydi. Jem'e ne zaman olduğunu sormalıydım.

Başımıza öyle şeyler gelmişti ki, Boo Radley korktuklarımızın sonunda geliyordu. Atticus, sorunların, büyük yankılar yaratmış olaylarının zamanla durulacağını, unutulup gideceğini söylemişti. Bir zaman gelecek insanlar bir Tom Robinson davası olduğunu bile hatırlamayacaklardı.

Belki de Atticus haklıydı. Fakat yazın olayları, kapalı bir odadaki duman gibi başlarımızın üstünde dolaşıyordu. Maycomb'un büyükleri olayları asla Jem ve benimle tartışmaz, konuşmazlardı. Kendi çocuklarıyla konuşuyorlar ve bir karara varıyorlardı. Atticus'u babamız olarak biz seçmemiştik. Başka türlüsü elimizden gelmezdi. Onun için çocukları her şeye karşılık bizimle konuşmak, arkadaşlık etmek lütfunda bulunmalıydılar. Bizden başımızı dik tutmamız, bir hanımefendi ve beyefendi gibi davranmamız isteniyordu. Tıpkı, Bayan Henry Lafayette Dubose'un döneminde yaşadığımızı yaşıyorduk. Eksik olan onun bağırışları, azarlarıydı. Fakat öyle garip bir yanı vardı ki, bunun bir türlü içinden çıkamıyordum: Bir baba olarak beğenilmemesine karşılık Maycomb'lular Atticus'u o yıl eyalet meclisine seçtiler. Hem de oybirliğiyle. Sonunda insanların garip yaratıklar olduğuna, zorunlu olmadıkça uzun uzun onları düşünmemeye karar verdim.

Ama bir gün okulda buna zorunlu kaldım. Haftada bir kez, güncel olaylar diye bir ders saatimiz vardı. Öğrencilerden her biri gazeteden istediği bir konuyu kesip üzerinde düşünür ve bundan sınıfta söz ederdi. Bu ders, birçok eksikliğin giderilmesine yarardı: Sınıfın kürsüsüne, arkadaşlarının önüne çıkıp konuşmak yetenek gerektirir. Kısa bir konuşma yapmayı öğrenmek kelimelerin yerinde kullanılmasını sağlar; seçtiğin konuyu öğrenmek, belleği güçlendirir; onların önünde konuşma yapmak topluluğa ait olma duygusunu güçlendirir.

Düşünce güzeldi. Ama Maycomb'da uygulanması güç oldu. Bir kere çok az öğrencinin gazete alacak parası vardı. Böylece, güncel olaylar dersi yalnız şehirli öğrencilere uygulanır oldu. Bu da çiftçi çocuklarının, şehirli öğrencilere ayrıcalık yapıldığı duygusuna kapılmalarına neden oldu.

Sonra çocukların çoğu güncel olaylar nedir bilmiyordu. İnekler ve onların bakımı konusunda yüz yıllık bir bilgiye sahip olan Küçük Chuck, bir "Natchell Amca" hikâyesinin yarısına gelmişti ki, Bayan Gates, "Chuck, anlattığın güncel bir olay değil bir reklam," dedi.

Cecil Jacobs güncel olayın ne olduğunu biliyordu. Sırası gelince sınıfın önüne çıktı. "Şu Hitler," diye başladı.

Bayan Gates, "Adolf Hitler, Cecil," dedi. "Konuşmaya hiçbir zaman böyle bir hitapla başlanmaz."

Cecil, "Peki efendim," dedi. "Adolf Hitler, Yahudilerin peşine düşmüş, onları teker teker yakalatıp hapishanelere koymuş. Mallarını mülklerini ellerinden almış. Hiçbirinin ülkeden çıkmasına izin vermemiş. Bütün yarım akıllıları yıkatmış..."

"Yarım akıllıları yıkatmış?"

"Evet efendim. Öyle zannediyorum ki, yıkanmayı akıl edemeyecek kadar aptalmışlar sanırım. Aptallar kendilerini temiz tutmazlar. Her neyse, Hitler bir plan hazırlayarak bütün Yahudileri toplamış, hatta yarım kan Yahudileri de, bir gün gelir başıma iş açarlar diye teker teker öldürtmüş."

Sınıfın arkasından bir parmak kalktı. "Bunu nasıl yapabilir?"

"Çok güzel Cecil." Cecil öfleyip püfleyerek yerine oturdu.

"Kim neyi nasıl yapabilir?" diye sordu Bayan Gates.

"Adolf Hitler, onca insanı nasıl öldürtebilir demek istiyorum," dedi parmağın sahibi.

Bayan Gates, "Hitler hükümettir," dedi. "Ve bir şey öğretmek için eline güzel bir fırsat geçtiğini anlayarak hemen tebeşiri kaptı. Karatahtaya büyük

harflerle DEMOKRASİ yazdı. “Demokrasi,” dedi. “Bu kelimenin anlamını bilen var mı?”

Elimi kaldırdım. Atticus’un bir sözü aklıma gelmişti.

“Ne demek Jean Louise?”

“Herkese eşit haklar tanımak, hiç kimseye ayrıcalıklı davranmamak,” dedim.

“Çok güzel Jean Louise, çok güzel,” diyerek gülümsedi Bayan Gates. DEMOKRASİ kelimesinin başına BİZ BİR kelimelerini yazdı. “Şimdi, hep beraber söyleyelim,” dedi. “BİZ BİR DEMOKRASİ’yiz.”

Söyledik. Sonra Bayan Gates, “İşte Amerika ile Almanya arasındaki ayrım bu. Biz demokrasi, Almanya ise diktatörlükle idare ediliyor. Biz ülkemizde kimsenin işkenceye uğrayacağını, izleneceğini aklımıza getirmeyiz. Aşağılık duygusu olan insanlar başkalarına işkence etmekten hoşlanırlar,” dedi. Sonra dikkatle, “Dünyada Yahudilerden daha mükemmel insanlar olamaz,” diye ekledi. “Hitler’in niçin Yahudilerden hoşlanmadığı benim için büyük bir sorundur.”

Sınıfın ortalarında oturan meraklı biri kalkıp, “Yahudileri niçin sevmiyorlar?” diye sordu.

“Bilmiyorum Henry. Yahudiler yaşadıkları bir topluma uyum sağlarlar. Son derece dindardırlar da. Hitler, dinleri ortadan kaldırmak istiyor. Bu yüzden Yahudileri istemiyordur belki.”

Cecil, “Emin değilim ama,” dedi. “Yahudiler beyazdır, değil mi?”

“Daha büyük sınıflara geçtiğin zaman Yahudileri ve tarihin ilk günlerinden beri işkenceye uğradıklarını öğreneceksin Cecil. Hatta yurtlarından bile kovulmuşlardır. Şimdi artık aritmetik yapalım çocuklar.”

Aritmetik dersinden hiç hoşlanmadığım için zamanı pencereden dışarı bakarak geçirdim. İlk kez Atticus’un öfkelenip küfrettiğini gördüğüm gün radyoda, Elmer Davis haberleri okuyordu. Hemen radyonun düğmesini çevirdi. Bir gün, Hitler’den niçin hoşlanmadığını sordum. Atticus, “Çünkü Hitler bir manyaktır,” dedi.

Sınıf, toplamalarla, çıkarmalarla uğraşırken, böyle bir şey olamaz, diye düşündüm. Bir manyak ve milyonlarca Alman... Hitler onları bir hapishaneye kapatacağına, onlar Hitler’i bir yere kapatmalıydılar. Anlamadığım nokta buydu... Bunu niçin yapmıyorlardı? Bunları babama soracaktım.

Sordum. Cevabını bilmediği için sorumu cevaplandıramayacağını söyledi.

“Ama Hitler’den nefret etmek doğru mu?”
“Doğru değil,” dedi. “Kim olursa olsun, nefret etmek doğru bir hareket değildir.”
“Atticus,” dedim. “Anlamadığım bir şey var. Bayan Gates, Hitler’in yaptıklarını feci bir şey olarak nitelendirdi. Yüzü de kıpkırmızı oldu.”
“Öyle olmalı.”
“Fakat...”
“Efendim?”
“Hiç efendim.” Atticus’un yanından uzaklaştım. Aklımdakini ona açık seçik bir biçimde açıklayabileceğimden emin değildim. Hatta bunun bir sezgiden ileri gidip gitmediğinden de kuşkuluydum. Jem, sorumun cevabını verebilirdi belki. Jem, okuldaki sorunları, Atticus’tan daha iyi anlıyordu.
Jem, o gün su taşımaktan bitkin bir hale gelmişti. Yatağının altında en azından yirmi muz kabuğu vardı. Boş bir süt şişesinin çevresine toplanmışlardı.
“Niçin bu kadar tıkınıyorsun?” diye sordum.
“Antrenör, gelecek yıl değil, daha öbür yıla kadar on iki kilo alırsam beni takıma alacağını söyledi. Kilo almanın en kolay ve çabuk yolu bu.”
“Sana bir şey sormak istiyorum Jem.”
Hemen kitabını bıraktı. Bacaklarını uzatarak, “Sor,” dedi.
“Bayan Gates kibar bir hanım, değil mi?”
Jem, “Elbette,” diye cevap verdi. “Onun sınıfındayken kendisini severdim.”
“Hitler’den çok nefret ediyor...”
“Peki ne olmuş?”
“Bugün Hitler’in Yahudilere yaptıklarının ne kadar kötü olduğunu söyledi. Birine işkence etmek iyi değildir, değil mi Jem? Hatta bunu düşünmek bile kötüdür, değil mi?”
“Tanrı aşkına, ne derdin var senin Scout?”
“Şey... o akşam mahkemeden çıkarken... Bayan Gates bizim önümüzden gidiyordu. Sen görmedin. Bayan Stephanie Crawford’la konuşuyordu. Bayan Gates’in, bunlara bir ders vermenin zamanı geldi, neredeyse bir gün bizlerle evlenmeye kalkışacaklar, dediğini duydum. Jem, Hitler konusunda bu kadar kötü şeyler düşünürken nasıl olur da, kendi ülkesinde, kendi vatandaşlarına karşı çirkin davranışlarda bulunur...”
Jem birden öfkelendi. Yataktan fırladı. Yakamdan yakalayıp beni bir güzel silkeledi. “Mahkemeden söz edildiğini duymak istemiyorum, anlaşıldı

mı, istemiyorum,” diye bağırdı. “Bir daha orası için bana bir tek kelime söyleme. Hadi bakalım, şimdi işine yollan.”

Ağlayamayacak kadar çok şaşırmıştım. Jem’in odasından sessizce çıktım. Kapıyı yavaşça kapadım. Gürültünün sinirlerini yeniden bozmasından korkuyordum. Birden kendimi çok yorgun hissettim. Atticus’u aradım. Oturma odasındaydı. Yanına gittim. Kucağına oturmaya çalıştım.

Atticus gülümsedi. “Artık büyüdün,” dedi. “Artık kucağıma sığmazsın.” Bana sıkıca sarıldı. Kulağıma, “Scout,” dedi. “Jem’in kusuruna bakma. Seni sinirlendirmesine aldırma. Bugünlerde çok güç anlar yaşıyor. Tartışmanızı duydum.”

Atticus, bir şeyi unutmak için Jem’in bütün gücüyle uğraştığını, gerçekte unutmak istediği şeyi içine attığını, sırası gelince bunu ortaya çıkarıp çözebileceğini söyledi. Jem, düşünmeye korktuğu şeyi kabul ettiği anda yine eski Jem olacaktı.

Yirmi Yedinci Bölüm

Atticus'un dediği gibi bir süre sonra işler hale yola girdi. Ekim ayının ortalarına doğru, Maycomb'luların dikkatini üzerine çeken iki şey oldu.

Bir kere, Bay Bob Ewell işinden atıldı. Çalıştığı örgütten kovulan tek kişiydi. Bu da tembelliği yüzünden olmuştu. Ama işi ünü kadar sürdü: Bir gün Bay Ewell, kendisini Tom Robinson kadar unutulmuş ve bırakılmış buldu. Ondan sonra her hafta düzenli olarak yardım çeklerini almak için ortalıkta görünmeye başladı. Verilen parayı duyulması güç bir şeyler mırıldanarak, bu kasaba insanlarının namuslu bir vatandaşa hayatını kazanma fırsatını vermediğini söyleyerek alıyordu. Yardım örgütünde çalışan Bayan Ruth Jones, Bay Ewell'ın, işini kaybetmesine Atticus'un neden olduğunu düşündüğünü haber verdi. Bayan Jones, Atticus'un ofisine gidip duyduklarını söyleyecek kadar telaşlanmıştı. Atticus, Bayan Ruth'a merak etmemesini, eğer Bay Ewell'ın söyleyeceği bir şey varsa ofisinin yolunu bildiğini söyledi.

İkincisi Yargıç Taylor'ı ilgilendiriyordu. Yargıç Taylor pazar akşamları kiliseye gitmekten hoşlanmazdı. Karısı ise tersine çok severdi. Böylece Yargıç Taylor pazar akşamlarını evinde, akrabası olmayan ama olmasını pek çok istediği Bob Taylor'ın yazılarını okumakla geçirirdi. Bir pazar akşamı tuhaf bir ses duyunca şişko köpeğinden geldiğini düşünerek ona, "Hışş," demiş. Sonra birdenbire odada yapayalnız olduğunu fark etmiş. Ses evin arka tarafından geliyormuş. Yargıç Taylor, köpeği dışarı bırakmak için arka verandanın kapısını açmak istemiş. Telin açık olduğunu görmüş. Evin köşesinde bir gölge görür gibi olmuş. İşte bilinmeyen konuğunu ancak bu kadar görebilmiş. Bayan Taylor eve döndüğünde kocası kucağında bir çifteyle koltuğunda oturuyormuş.

Bu olaylar karşısında Alexandra hala, "Çok can sıkıcı, bu işler hiç hoşuma gitmiyor," dedi. "Bu adam davayla ilgili herkese karşı kin besliyor.

Davasından istediği sonucu elde etti. Daha ne istiyor?"

Atticus, "Ben Bay Ewell'ın ruh halini çok iyi anlıyorum," diye cevap verdi. "Maycomb'da, onun da Mayella'nın da sözlerine inanılmadığını kendisi çok iyi biliyor. Bir kahraman gibi karşılanacağını sanmıştı... Katlandığı onca zahmetin karşılığı, pekâlâ, biz bu zenciyi mahkûm edeceğiz ama sen yine çöplüğüne dön, oldu. Zamanla işler yoluna girecektir merak etmeyin."

Ekim ayının sonlarına doğru hayatımız okul, oyun ve ders çalışma şeklindeki normal düzenini buldu. Jem unutmak istediği şeyi aklından çıkarmışa benziyordu. Okul arkadaşlarımız da babamızın gariplikleri̇ni kabullenmişler, üstümüze düşmez olmuşlardı.

Alexandra halanın keyfi yerindeydi. Bayan Maudie bir tek hamleyle kadınlar kolunu susturmayı başarmıştı. Alexandra hala yine kümesin başına geçmiş, idareyi eline almıştı. Maycomb da yine eski Maycomb'du. Geçen ve daha önceki yıldan hiçbir farkı yoktu. Bu yıla kadar Azizler Günü'nde programlı hiçbir eğlence düzenlenmediği halde, bu sefer birtakım hazırlıklar yapılmasına karar verilmişti. Kolejin konferans salonu açılacaktı. Büyükler için ayrı küçükler için ayrı eğlenceler düzenlenecekti. Sonra bir de çocuklar arasında kostüm yarışması yapılacaktı.

Jem'le homurdanmaktan kendimizi alamadık. Jem bu gibi eğlenceler için kendini pek büyümüş sayıyordu. Ben de eğlencelere bu yüzden katılamayacağım diye üzülüyordum. Sonra okula beni Atticus'un götüreceğini düşünerek gönlümü ferah tuttum.

Daha sonra, sahneye çıkmamın istendiğini öğrendim. Bayan Grace Merriweather bir piyes hazırlamıştı. Bu piyeste ben jambon olacaktım. Çocuklardan bazılarının, kasabanın ürünlerini temsil etmelerinin çok güzel olacağını düşünmüştü: Cecil Jacobs, inek kılığına girecekti. Agnes Boone kusursuz bir fasulye olurdu. Başka bir çocuk yerfıstığı olacaktı.

Yaptığım iki provadan anladığıma göre görevimiz yalnız yazar değil aynı zamanda anlatıcı görevini de üstüne alan Bayan Merriweather'ın uyarılarına göre sahnenin sol yanından ortaya çıkmaktı. Bayan Merriweather, "Domuz," dediği zaman, ben, "Maycomb, Maycomb, sana hep bağlı kalacağız," diye şarkı söylemeye başlayacaktım. Bu, temsilin sona erdiğini bildirecekti. Bayan Merriweather bayrakla sahneye çıkacaktı.

Benim kılığım bir sorun çıkarmadı. Terzi Bayan Crenshaw, Bayan Merriweather kadar yetenekli bir kadındı. Bayan Crenshaw birkaç parça teli

bir jambon kangalı şeklinde büktü. Üstünü kahverengi bir kumaşla kapladı. Aslına benzeyecek biçimde boyadı. Ben bunun içine girecektim. Jambon kostümü dizlerime kadar geliyordu. Bayan Crenshaw çevremi görebilmem için baş kısmında iki delik açmıştı. Kusursuz bir iş becermişti. Jem tıpkı ayakları olan bir jambona benzediğimi söyledi. Fakat birkaç sıkıcı yanı da vardı. Hava sıcaktı. Jambon kostümü de vücuduma sımsıkı yapışıyordu. Burnum kaşınacak olsa, kaşıyamayacaktım. Bir kez içine girdikten sonra kostümü yalnız başıma çıkaramazdım.

Azizler Günü geldiğinde bizi izlemeye bütün ailenin geleceğini sandım. Ama yanılmışım. Atticus, olabildiğince beni kırmamaya çalışarak çok yorgun olduğunu, böyle bir eğlenceye katlanamayacağını söyledi. Bir haftadan beri Montgomery'deydi. Eve o gün, akşamüzeri dönmüştü. Rica edersem beni Jem'in götürüp getireceğini söyledi.

Alexandra hala, bütün gün, salonu, sahneyi süslemekle uğraştığından çok yorulmuştu ve erkenden yatacaktı... Bunu söylerken birden sustu. Ağzını kapattı. Sonra bir şey söylemek için ağzım açtı. Ama ses çıkarmadı.

"Neyiniz var hala?" diye sordum.

"Ah, hiçbir şey," diye atıldı. "Şeytan yokladı." İçine ürküntü veren şeyi unutmuş gibi yaparak oturma odasına gelmemi, piyesteki rolümü yinelememi söyledi. Jem, beni jambon kostümünün içine soktu. Kapıda durup, "Domuz," diye tıpkı Bayan Merriweather'ın söylediği gibi seslendi. Ben içeri girdim. Alexandra hala ve Atticus rolüme bayıldılar.

Rolümü mutfakta Calpurnia'ya da oynadım. Olağanüstü olduğumu söyledi. Karşıya geçip Bayan Maudie'ye de göstermek istedim. Ama Jem, onun akşama okula geleceğini söyleyince vazgeçtim.

Ondan sonra, Atticus'un ve Alexandra halanın okula gelmeyecek olmalarına aldırış etmedim. Jem beni götüreceğini söylemişti nasıl olsa. İşte böylece birlikte yaptığımız en uzun yolculuğa çıktık.

Yirmi Sekizinci Bölüm

Ekim ayının son günü için hava fazlasıyla sıcaktı. Ceketlerimizi bile giyme gereğini duymadık. Rüzgâr gittikçe şiddetleniyordu. Jem eve varmadan önce yağmurun başlayacağını söyledi.

Köşedeki elektrik lambası Radley'lerin evine sert gölgeler düşürüyordu. Jem'in hafif bir sesle güldüğünü duydum. "Radley'leri bu gece rahatsız eden çıkmaz," dedi. Jambon kostümünü beceriksizce taşıyordu. Doğrusu, kostümü elimden alıp taşımaya kalkarak büyük bir incelik göstermişti.

"Radley'lerin evi insanın içine ürküntü veriyor, değil mi?" dedim. "Boo Radley'in kimseye zararı dokunmamış ama Jem yine de yanımda olduğuna seviniyorum."

Jem, "Biliyor musun," dedi. "Atticus, okula tek başına gitmene izin vermeyecekti."

"Neden? Uzak bir yer değil ki."

Jem, "O yakın dediğin yer, küçük bir kızın yalnız başına gidemeyeceği kadar uzak," diyerek beni azarladı. "Hayaletlerden korkuyor musun?"

Gülüştük. Güneşin sisi kaldırması gibi, aradan geçen yıllarda, hayalet hikâyeleri, hortlaklar dünyamızdan uzaklaşmışlardı. Jem, "Neydi o?" diye sordu. "Hani hayaletlerden korunmak için bir şey söylerdik."

"Sus," diyerek atıldım. "Radley'lerin evinin önündeyiz."

Jem, "Boo evde değildir," dedi. "Dinle."

Üstümüzden, ağaçların birinin dallarına tünemiş bir kuşun insanın içine huzur veren sesi geliyordu. Köşeyi döndük. Ayağım yola kadar uzanmış bir ağaç köküne takıldı. Sendeledim. Jem bana yardım etmek istedi. Elindeki kostümü de yere düşürmek istemiyordu. Hemen dengemi sağladım. Yeniden yola koyulduk.

Yoldan sapıp okulun bahçesine girdik. Bahçe zifiri karanlıktı.

Birkaç adım ilerledikten sonra, “Nerede olduğumuzu nasıl bileceğiz Jem?” diye sordum.

“Şimdi meşe ağacının altında olduğumuzu söyleyebilirim. Çünkü serin bir yerden geçiyoruz. Dikkat et, yine düşme.”

Sakınarak ilerliyorduk. Ağacın gövdesine çarpmamak için dikkat ediyorduk. Meşe ağacı çok eski, yaşlı bir ağaçtı. İki çocuk el ele tutuşup kucaklamaya çalışsa, kucaklayamazdı. Gövdesi o kadar kalındı. Radley’lerin evlerinin bahçesine çok yakındı.

Uzakta, okulun konferans salonunun ışıkları parlıyordu. O yana bakınca gözlerimiz körleşiyor, görmez oluyorduk. “İleriye bakma Scout,” dedi Jem. “Yere, önüne bak. Düşersin.”

“Fenerini yanına almalıydın Jem.”

“Bu kadar karanlık olacağını bilemezdim. Akşamüzeri hava bu kadar bulutlu değildi.”

Biri üstümüze atladı.

Jem, “Tanrım,” diye bağırdı.

Yüzümüze bir ışık tutuldu. Cecil Jacobs’un keyiften dört köşe olmuş yüzü göründü. “Ha ha ha! Bu yönden geleceğinizi kestirmiştim,” dedi.

“Buralarda yapayalnız ne yapıyorsun oğlum. Boo Radley’den korkmadın mı?”

Cecil Jacobs’u ailesi getirmişti. Cecil bizi salonda göremeyince buradan geleceğimizi düşünüp beklemişti. Yine de Atticus’un yanımızda olacağını düşünmüştü.

Cecil’in yürekliliğini kabul etmek zorundaydık. Bir kere bizi korkutmuştu. Bununla yarın okulda övünecekti.

“Hey,” dedim. “Bu akşam inek olmayacak mısın? Kostümün nerede?”

“Sahneye götürüp bıraktım. Bayan Merriweather daha epey vakit olduğunu söyledi. Sen de kendininkini benimkinin yanına bırak. Biraz oyun oynarız.”

Bu çok güzel bir düşünceydi, Jem de memnun olmuştu. Böylece ben Cecil’le oynarken o da kendi akranlarının yanına gidebilecekti.

Salona varınca Atticus’tan başka bütün Maycomb’un orada olduğunu gördük. Kasabanın hanımları salonu süslemek için ellerinden geleni yapmışlardı. Uzun koridorun iki yanına tezgâhlar kurulmuştu. Bunları görünce, “Ah, Jem,” diye içimi çektim. “Paramı almayı unuttum.”

Jem, “Atticus unutmadı,” dedi. “Al otuz sent. İstediğin gibi harca.”

Cecil ve otuz sentle yetinmeliydim. Cecil'le yan yapıların birinden geçerek sahnenin arkasına gittik. Kostümümü Cecil'inkinin yanına yatırarak son hızla geri döndük.

Cecil'e, "Ne kadar paran var?" diye sordum. Cecil'in de otuz senti vardı. Böylece birbirimize eşittik. İlk beş sentimizi Dehşetler Odası'nda harcadık. Bir kere olsun korkmadık. Sonra daha birçok odaya girip çıktık. Bayan Taylor'ın çöreklerinden bir külah dolusu aldık. Bir başka odaya dalmak üzereydik ki, Bayan Merriweather'ın yolladığı çocuklar geldi. Hemen sahneye gelmemizi söylediler. Konferans salonu dolmaya başlamıştı. Maycomb bandosu sahnenin altındaki yerini almıştı. Sahnenin ışıkları yanmıştı. Kırmızı kadife perde, arkadaki çalışmaların etkisiyle kıpırdıyordu.

Kulisin çocuklarla dolu olduğunu gördüm. Aralarında büyükler de vardı. Çeşitli ürünlerin kostümlerine bürünmüş olan çocuklar bir pencerenin altında toplanmışlardı.

Acıyla, "Biri kostümümü ezmiş," diye haykırdım. Bayan Merriweather yetişti. Telleri düzeltti. Beni içine soktu.

Cecil, "Nasılsın Scout?" diye sordu. "Sesin o kadar uzaktan geliyor ki sanki bir başka yere gitmiş gibisin."

"Sen de pek yakında değilsin," dedim.

Bando milli marşı çalmaya başladı. Konukların ayağa kalktığını duyduk. Sonra işaret verildi. Bayan Merriweather bandonun yanındaki yerini aldı. Temsilin içeriğini anlattı. Cecil, "Sanki söylemese kimse ne olduğunu bilmeyecek," dedi.

"Bütün kasaba biliyor," dedim.

"Çiftçiler de var ama."

Bir erkek sesi, "Susun bakayım," dedi. Sustuk.

Bandonun trampeti, Bayan Merriweather'ın her sözünden sonra çalıyordu. Bayan Merriweather ağlamaklı bir sesle, Maycomb'un devletten daha eski olduğunu, önceleri Mississippi'nin, sonra Alabama'nın bir parçası olduğunu, buraya ilk ayak basanın ünlü bir hazine avukatının büyükbabası olduğunu, daha sonra buraya adını verenin kahramanlığıyla ün yapmış Albay Maycomb olduğunu anlattı.

Bundan sonra Bayan Merriweather yarım saat kadar Albay Maycomb'un yaptıklarından söz etti. Bu arada ben dizlerimi bükersem pekâlâ oturabileceğimi anladım. Oturdum. Bayan Merriweather'ın sesini ve

düzenli aralıklarla çalınan trampeti dinlemeye koyuldum. Çok geçmeden uyuyakalmıştım.

Daha sonra Bayan Merriweather'ın temsili büyük bir jestle bitirmeye hazırlandığını, kendine güvenen bir sesle, "Domuz," diye seslendiğini, birkaç saniye bekleyip bir daha, "Domuz," dediğini, ortaya hiç kimsenin çıkmaması üzerine, avaz avaz, "Domuz!" diye bağırdığını anlattılar.

Bayan Merriweather'ın sesini uykumda duymuş olmalıyım; belki de bandonun çaldığı Dixie Marşı'yla kendime gelmiştim. Bayan Merriweather bayrakla zafer kazanmış gibi sahneye çıktığı zaman ben de ortaya çıktım. Davranışım yerindeydi: Ötekilerin peşine takılırım diye düşündüm.

Daha sonra, Yargıç Taylor'ın, salonun arka tarafına kaçtığını, durmadan dizlerine vura vura güldüğünü, bunun üstüne Bayan Taylor'ın onu zorlukla sakinleştirdiğini anlattılar.

Bayan Merriweather, sanki dayak yemiş gibiydi. Salon gülmekten kırılıyordu, ama Bayan Merriweather beni sahnenin arkasında yakalayarak her şeyi berbat ettiğimi söyledi. Çok canımı sıktı.

Jem beni almaya geldiğinde oturduğu yerden beni pek göremediğini, kostümün içinde kendimi pek iyi hissetmediğimi de fark ettiğini söyledi. Rolümü iyi becerdiğimi eklemeyi de unutmadı. Jem zamanla, işler kötü gittiğinde insanın içine huzur veren, Atticus kadar iyi bir insan oluyordu. Kadar diyorum, çünkü Jem ne yaparsa yapsın beni o kalabalığın arasından geçmeye razı edemezdi. Seyirciler dağılıncaya kadar beklemeyi kabul etti.

"Kostümü çıkaracak mısın Scout?"

"Hayır, dursun," dedim. Utancımı bu şekilde daha iyi gizleyebilecektim.

Biri, "Sizi eve götüreyim mi?" diye sordu. Jem, "Hayır efendim, teşekkür ederiz," diye cevap verdi. "Evimiz yakın." Sonra bana, "Artık kimseler kalmadı Scout," dedi.

Salondan geçip koridora çıktık. Merdivenlerden indik. Okulun bahçesi hâlâ kapkaranlıktı. Kalan arabalar binanın arkasına park edilmişlerdi. Farlarının bir yararı olmuyordu. "Bizim evin olduğu yöne giden olsa, yolumuzu daha iyi görürdük," dedi Jem.

"Ben pekâlâ görüyorum."

"Evet. Ama dengeni yitirebilirsin." Başımda bir ağırlık hissettim. Jem jambonun ucunu tutuyordu anlaşılan.

"Tuttun mu?" diye sordum.

"Hı," dedi.

Önümüzü görmeye çalışarak karanlık bahçede ilerlemeye başladık. “Jem,” dedim. “Ayakkabılarımı unuttum. Sahnede kaldı.”

“Hadi dönüp alalım.” Tam geri dönmüştük ki, konferans salonunun ışıklarının söndüğünü gördük. Jem, “Yarın gelip alırsın,” dedi. Yeniden yürümeye başladı.

“Ama yarın pazar.”

“Kapıcı seni içeri alır... Scout?”

“Efendim?”

“Hiç.”

Jem uzun süredir içine kapanmaktan vazgeçmişti. Acaba yine ne düşünüyor diye merak ediyordum. Bir şey söyleyecek gibi olup vazgeçmişti. Eve döndüğümüzde anlatacağına inanıyordum. Birden kostümün üstünden kafamı kavradığını hissettim. Çok fazla sıkıyordu. Başımı salladım. “Jem, yapma...”

“Bir dakika sus Scout,” dedi.

Konuşmadan yürüdük. “Dakika bitti,” dedim. “Ne oluyor?” Dönüp ona bakmak istedim. Karanlıkta görmem olanaksızdı.

“Kulağıma bir ses gelir gibi oldu,” dedi. “Dur bakayım.”

Durduk.

“Hayır.”

Beş adım kadar gitmiştik ki beni yine durdurdu.

“Bir şey duydun mu?” diye sorulu.

“Jem beni korkutmaya mı çalışıyorsun? Artık büyüdüğümü biliyorsun...”

“Sus,” dedi. O zaman şaka yapmadığını anladım.

Gece sessizdi. Jem’in soluk alışını bile duyuyordum. Arada sırada da çıplak bacaklarıma sert bir rüzgâr değiyordu. Ortalıkta fırtınadan önceki sessizlik vardı. Etrafa iyice kulak kabarttık.

“Bir köpek sesi duydum,” dedim.

“O değil,” diye cevap verdi Jem. “Yürüdüğümüz sırada duyuyorum. Durduğumuzda ses kesiliyor.”

“Kostümüm hışırdıyordun”

Aslında bunu sadece kendimi inandırmak için söylemiştim, çünkü yürümeye başladığımız zaman, Jem’in sözünü ettiği sesi ben de duydum. Kostümün hışırtısı değildi bu.

Jem hemen, “Yine Cecil’in işi,” dedi. “Ona korktuğumuzu belli etmeyelim.”

Santim santim yürümeye başladık. Cecil'in bu karanlıkta bizi nasıl izleyebileceğini sordum. Jem, "Ben seni görebiliyorum Scout," dedi.

"Nasıl olur? Ben seni göremiyorum."

"Bayan Crenshaw, jambonun her yerini yaldızlamış. Onlar parlıyor. Cecil de seni görebilir."

Cecil'e, peşimizden geldiğini bildiğimizi anlatmak için, "Cecil Jacobs kocaman bir korkaktır," diye bağırdım.

Durduk. Korkak kelimesinin okul duvarından geri dönen yankısından başka ortalıkta çıt yoktu.

Jem, "Ben onu yakalarım," dedi. "Hey!"

Jem'in bağırışı okul duvarında tekrar yankılandı.

Cecil'in bu kadar uzun zaman saklanması, ortaya çıkmaması olacak şey değildi. Cecil hoşuna giden bir oyun buldu mu bunu boyuna yapardı. Jem, yeniden ses çıkarmamamı söyledi. Sonra alçak bir sesle, "Sırtındakini çıkarabilir misin?" diye sordu.

"Çıkarırım ama altında pek fazla bir şeyim yok."

"Elbisen bende, al."

"Karanlıkta giyinemem ki."

"Pekâlâ. Dursun."

"Jem, korkuyor musun?"

"Hayır. Neredeyse meşe ağacına geliyoruz. Ondan sonra caddeye birkaç metre kalıyor. Sokağın ışığını neredeyse görürüz." Jem düz bir sesle acele etmeden konuşuyordu. Bu Cecil masalını ne kadar devam ettirecek diye merak ettim.

"Şarkı söyleyeyim mi Jem?"

"Hayır, çok sessiz ol."

Adımlarımızı hızlandırmıştık. Jem de bir taşa çarpmadan ya da tökezlemeden yürünemeyeceğini benim kadar biliyordu. Sonra ben yalınayaktım. Belki de duyduğumuz ses, ağaç dallarının hışırtısıydı. Ama hiç rüzgâr esmiyordu. Büyük meşe ağacından başka ağaç da yoktu.

Peşimizde ya da arkamızda ne varsa sanki ayakkabıları ağır geliyormuş gibi ayaklarını sürüyerek yürüyordu. Ayağında da pamuklu bir pantolon olmalıydı. Çünkü çıkardığı hışırtıdan bu kadarını anlayabiliyordum.

Ayaklarımın altında toprağın serinlediğini hissettim. Demek ki, meşe ağacına gelmiştik. Jem başıma vurdu. Durup dinledik.

Ayaklarını sürüyerek yürüyen bu kez bizimle birlikte durmamıştı. Pantolon paçaları durmadan birbirine sürtünüyordu. Sonra bu ses de kesildi.

Koşuyordu. Bize doğru, çocuk adımlarına benzeyen adımlarla koşuyordu.
Jem, “Kaç Scout! Koş! Koş!” diye bağırdı.
Uzun bir adım attım. Sendeledim. Karanlıkta kollarımın bir yararı yoktu. Dengemi sağlayamıyordum.
“Jem. Jem, bana yardım et Jem!”
Bir şey, beni çeviren tel kafese çarptı. Metalik bir ses çıktı. Yere yuvarlandım. Tel kafesten kurtulmaya çalışarak yuvarlanabildiğim kadar yuvarlandım. Birilerinin itişip kakıştığını duyabiliyordum. Biri üstüme yuvarlandı. Jem’di. Şimşek gibi yerinden fırladı. Beni de birlikte kaldırdı. Başımı ve omuzlarımı kostümden kurtarmıştım ama yine de pek fazla uzağa gidemedik.
Jem elimi bıraktığında neredeyse yola varmıştık. Birinin Jem’i sertçe geriye çekip yere çarptığını hissettim. Boğuk bir çatırtı oldu. Jem bağırdı.
Jem’in sesinin geldiği yana koştum. Birisinin yumuşak, sarkık karnına tosladım. Bir erkek sesi, “Of!” dedi. Kollarımı yakalamaya çalıştı. Fakat kollarım gövdeme yapışmış gibiydi. Adamın karnı yumuşaktı ama kolları çelik gibiydi. Yavaş yavaş soluğum kesilir gibi oldu. Kımıldayamıyordum. Birden adamı birisi geriye doğru çekti. Yere fırlattı. Jem’in ayağa kalktığını düşündüm.
Bazen insanın kafası pek ağır çalışıyor. Sersemlemiş bir halde öylece dikilip kalmıştım. Gürültüler kesilir gibi oldu. Hırıltılı bir ses duydum. Sonra gece eski sessizliğine kavuştu.
Gecenin içinde birinin soluk alışlarından başka ses duyulmuyordu. Adam, güçlükle, ağır ağır soluk alıyordu. Galiba meşe ağacına doğru gitti. Hızlıca öksürdü. Hıçkırığı andıran, insanın içini sarsan bir öksürüktü bu.
“Jem?”
Adamın soluk alışlarından başka ses yoktu.
“Jem?”
Jem cevap vermedi.
Adam dolaşmaya başladı. Bir şey arıyor gibiydi. İnlediğini, sonra ağır bir şeyi yola doğru çektiğini duydum... Sanki ağacın altında dört kişi vardı.
“Atticus?”
Adam, ağır ağır yola doğru yürüyordu.
Çılgın bir halde adamın bulunduğunu sandığım yöne doğru gittim. Ayaklarımla yerleri yokladım. Sonunda birine değdim.
“Jem, sen misin?”

Eğildim. Pantolon kemerinin tokası, düğmeler tanımadığım birinindi. Yüzüne dokundum. Bu Jem değildi. Jem'in yüzü değildi. Burnuma pis bir içki kokusu geldi.

Yola doğru yürümeye başladım. Daha doğrusu yolun olduğunu düşündüğüm yöne doğru. Çünkü karanlıkta o kadar çok yuvarlanmış, dönüp durmuştum ki artık yönümü bulmam çok zordu. Birden ileride sokak lambasının cılız ışığını fark ettim. Lambanın altından bir adam geçiyordu. Ağır yük taşıyan bir insanın adımlarıyla yürüyordu. Köşeyi döndü. Kucağındaki Jem'di. Jem'in kolu bir yandan cansız bir biçimde sallanıyordu.

Köşeye vardığımda adam bizim ön bahçeyi geçmek üzereydi. Ön kapımızın ışığında bir an Atticus'u görür gibi oldum. Atticus merdivenlerden aşağı koştu. Adamla birlikte Jem'i yukarı taşıdılar.

Holden geçtikleri sırada ben kapıya gelmiştim. Alexandra hala bana doğru koştu. "Doktor Reynolds'ı çağırın!" diye seslendi Atticus. "Scout nerede?"

Alexandra hala beni de kendisiyle telefona doğru sürüklerken, "Burada," diye cevap verdi. Kuşkuyla omuzlarıma sarıldı. "İyiyim, bir şeyim yok hala," dedim. "Siz telefon edin."

Ahizeyi eline aldı. "Eula May," dedi. "Doktor Reynolds'ı bulun. Acele edin!"

"Agnes, babanız evde mi? Ah, Tanrım, nerede? Eve gelir gelmez buraya göndermenizi rica ediyorum. Acil bir durum var."

Alexandra halanın kendini tanıtmasına gerek yoktu. Maycomb'da herkes birbirini sesinden tanırdı.

Atticus, Jem'in odasından çıkıp geldi. Alexandra halanın konuşması biter bitmez telefonu eline aldı. "Eula May, bana şerifi verin," dedi.

"Heck? Ben Atticus Finch. Biri çocuklarıma saldırmış, Jem yaralı. Evle okul arasında. Oğlumun yanından ayrılamam. Benim için oraya sen git. Adam hâlâ orada mı bak. Kaçmıştır sanıyorum, ama yine de bir bak. Teşekkür ederim Heck."

"Atticus, Jem öldü mü?"

"Hayır Scout." Tekrar Jem'in yanına giderken Alexandra halaya, "Scout'la meşgul ol," dedi.

Alexandra halanın tel kafesi üstümden çıkarmaya çalışan parmakları titriyordu. "İyi misin tatlım?" diye üst üste soruyordu.

O kostümden kurtulunca yeniden dünyaya gelmiş gibi oldum. Kollarım uyuşmuştu. Üzerlerinde küçük kırmızı benekler belirmişti. Kollarımı ovuşturdum.

"Hala, Jem öldü mü?" diye sordum.

"Hayır... ölmedi tatlım. Sadece baygın. Doktor gelmedikçe durumunun ne olduğunu bilemeyiz. Jean Louise, ne oldu?"

"Bilmiyorum."

Alexandra hala daha çok üstelemedi. Üzerime giyecek bir şey getirdi. Sonra bir daha asla ömrümce unutamayacağım bir şey yaptı: Alexandra hala bana pantolonumu uzattı. "Bunu giy tatlım," dedi. Dünyada en nefret ettiği giysiyi elime tutuşturdu.

Jem'in odasına koştu. Yeniden yanıma geldi. Başımı okşadı. Sonra Jem'in yanına gitti.

Evin önünde bir araba durdu. Doktor Reynolds'ın adımlarının sesini babamınki kadar iyi tanırdım. Jem'i ve beni dünyaya getiren oydu. Sonra Jem'in ağaç evden düştüğü zaman dahil olmak üzere bütün dertlerimizde yanı başımızda bulunurdu. Doktor Reynolds'la olan ahbaplığımız hiçbir zaman bozulmamıştı.

Doktor Reynolds kapıda beni görünce, "Sen hâlâ yatmadın mı?" dedi. Sonra içeri girdi. Evin bütün odalarını bilirdi. Ben hasta olduğum zaman Jem'in de hasta olduğunu çok iyi bilirdi.

Sonsuzluk kadar süren on dakikalık süreden sonra, Doktor Reynolds dışarı çıktı. Ben Jem'in odasının kapısında bekliyordum.

"Jem öldü mü?" diye sordum.

Yanıma diz çökerek, "Jem ölümden bir daha asla olamayacağı kadar uzak," diye cevap verdi. "Tıpkı senin gibi, başı şişmiş, kolu kırılmış. Sanki biri kolunu bükmüş..."

"Demek ölmedi."

"Hayır." Doktor Reynolds ayağa kalktı. "Bu gece fazla bir şey yapamayacağız," dedi. "Jem'i elimden geldiği kadar rahat ettirmeye çalışacağım, o kadar. Yarın kolun röntgenini alacağız. Merak etme iyi olacak."

Konuşurken Doktor Reynolds dikkatle yüzüme bakıyordu. Şişmeye başlayan başımı yoklarken, "Bir yerin kırılmadı değil mi?" diye sordu.

"Demek Jem'in öldüğünü sanmıyorsunuz?"

Doktor Reynolds şapkasını giydi. "Belki yanılmış da olabilirim. Ama Jem şimdi sağ. Bütün belirtiler sağ olduğunu gösteriyor. Gir bir de kendin

bak, karar ver."

Doktor Reynolds'ın adımları çevik ve hareketliydi. Bay Heck Tate'inkiler ise tersine. Ağır çizmeleri verandayı gıcırdatarak kapıyı çaldı. O da doktor gibi kapıyı açar açmaz, "İyisin ya Scout?" dedi.

"Evet efendim. Atticus da Jem'in odasında."

Bay Tate, "Hadi yanlarına gidelim," dedi.

Alexandra hala Jem'in başucundaki lambayı bir havluyla karartmıştı. Jem sırtüstü yatıyordu. Yüzünün bir yanında çirkin bir leke vardı. Sol kolu gövdesinden ayrılmış gibi duruyordu. Dirseği ters yöne doğru hafifçe bükülmüştü. Jem'in kaşları çatıktı.

"Jem?"

Atticus, "Seni duymaz Scout," dedi. "Şimdi baygın. Ayılıyordu ama Doktor Reynolds tekrar uyuttu."

"Peki efendim," diyerek çekildim. Jem'in odası kare biçiminde ve genişti. Alexandra hala şöminenin yanındaki sallanan sandalyede oturuyordu. Jem'i eve getiren adam bir köşede durmuş, duvara dayanmıştı. Tanımadığım biriydi. Belki de okul temsiline gelmiş, bizim boğuşmamızı duyup yardıma koşmuştu.

Atticus, Jem'in yatağının yanında ayakta duruyordu.

Bay Heck Tate, şapkası elinde bekliyordu. Pantolon cebine sokuşturulmuş el fenerinin yarısı dışarıda duruyordu.

Atticus, "İçeri gir Heck," dedi. "Bir şey bulabildin mi? Böyle bir şey yapabilecek birini düşünemiyorum. Umarım adamı bulmuşsundur."

Bay Heck Tate burnunu çekti. Köşede duran adama sert bir bakışla baktı. Başıyla selamladı. Sonra Jem'e, Alexandra halaya ve Atticus'a döndü.

Sakin bir sesle, "Oturun Bay Finch," dedi.

Atticus, "Hep birlikte oturalım," diye karşılık verdi. "Şu iskemleyi sen al Heck. Ben oturma odasından bir tane daha getireyim."

Bay Heck Tate iskemleye oturdu. Atticus oturma odasından aldığı sandalyeyle geldi. Köşedeki adam için de bir tane getirmemesine şaştım. Ama Atticus terbiye kurallarını benden daha iyi bilirdi. Atticus bazı müşterilerini içeri bile almaz, kapıdan konuşurdu. Belki de bu adam köşede ayakta durmayı seçmişti.

Bay Tate, "Bay Finch," dedi. "Ne bulduğumu söyleyeceğim. Küçük bir kız elbisesi buldum... Arabamda duruyor. Senin elbisen mi Scout?"

“Evet efendim. Pembe bir elbisedir.” Bay Heck Tate sanki tanık kürsüsünde oturuyormuşum gibi davranıyordu.

Bay Tate çaresiz bir tavırla elini kalçasına doğru götürdü. Durdu. Jem’in şöminesinin üstündekilere baktı. Parmakları uzun burnuna gitti.

Atticus, “Ne var Heck?” diye sordu.

Bay Tate’in eli ensesine gitti. Ovuşturdu. “Bay Bob Ewell, meşe ağacının altında, kaburga kemiklerine bir ekmek bıçağı saplı olarak yatıyordu,” dedi. “Ölmüş Bay Finch.”

Yirmi Dokuzuncu Bölüm

Alexandra hala yerinden fırladı. Şömineye tutundu. Bay Tate ayağa kalktı. Fakat Alexandra hala yardım istemediğini söyledi. Hayatında ilk defa olarak Atticus'un ikinci bir benlik haline gelen nezaketi, burada yenildi. Oturduğu yerden kımıldamadı.

Nedense, Bay Bob Ewell'ın bir gün Atticus'un canını yakacağına dair sözlerinden başka bir şey düşünemiyordum. Bay Ewell neredeyse isteğine ulaşıyordu. Gerçekten de, dediği gibi bu düşüncesini gerçekleştirmek uğruna canını vermişti.

Atticus, "Heck emin misin?" diye sordu.

"Evet. Artık bu çocuklara bir zararı dokunamaz."

"Bunu demek istemedim." Atticus uykuda konuşur gibiydi. Birden yaşını göstermeye başlamıştı. Çenesinin sert çizgisi yumuşamış, kulaklarının altında kırışıklıklar belirmişti. Kuzguni siyah saçları şakaklarından kırlaşmaya başlamıştı.

Sonunda Alexandra hala, "Oturma odasına geçelim mi?" dedi.

"Eğer bir sakıncası yoksa, Jem'i rahatsız etmiyorsak burada kalmayı yeğlerim," diye cevap verdi Bay Heck Tate. "Bir yandan da Scout'ın olanları anlatmasını istiyorum."

Bay Heck Tate elini kaldırdı. "Siz odanıza gidin Bayan Alexandra dedi. "Ne kadar perişan olduğunuzu görüyorum. Bir şeye de üzülmeyin. Her zaman duygularımıza göre hareket edecek olursak kuyruğunun peşinden koşan kedilere döneriz. Bayan Scout, olanları anlatır mısınız?"

Atticus'un yanına gittim. Hemen bana sarıldığını gördüm. Başımı kucağına gömdüm. "Eve gitmek üzere yola çıktık. Jem'e ayakkabılarımı unuttuğumu söyledim. Tam ayakkabılarımı almak için dönmek üzereydik ki okulun ışıklarının söndüğünü gördük. Jem, yarın gidip alabileceğimi söyledi..."

Atticus, “Başını kaldır Scout,” dedi. “Bay Tate de duysun.” Kucağına çıkıp oturdum.

“Sonra Jem, susmamı istedi. Ben bir şey düşünüyor sandım. Jem bir şey düşüneceği zaman beni hep susturur... Sonra bana bir şey duyup duymadığımı sordu. Biz önce Cecil sandık.”

“Cecil mi?”

“Cecil Jacobs. Gece okula giderken birden karşımıza çıkıp bizi korkutmuştu. Yine o yapıyor sandık. Bir çarşafa bürünmüştü. En iyi kostüm yarışması vardı. Kimin kazandığını bilmiyorum.”

“Sesin Cecil’den geldiğini sandığınızda neredeydiniz?”

“Okuldan yeni ayrılmıştık. Cecil’e bağırdım.”

“Nasıl bağırdın?”

“Cecil kocaman bir korkaktır, diye bağırdım. Cevap alamadık. Jem, hey gibi bir şey dedi. Ölüyü canlandıracak kadar yüksek sesle bağırmıştı. Yine bir şey olmadı.”

“Bir dakika Scout,” diyerek Bay Tate sözümü kesti. “Bay Finch, siz seslerini duydunuz mu?”

Atticus duymadığını söyledi. Radyosu açık olduğu için duymamıştı herhalde... Alexandra hala da odasında radyo dinliyordu. Atticus, kız kardeşinin radyo dinlediğini de biliyordu. Çünkü kendisinden, radyosunu bir parça kısmasını istemişti. “Ben radyomun sesini daima çok açarım,” diyerek Atticus gülümsedi.

“Acaba komşular duydular mı?”

“Sanmam Heck. Çoğu radyo dinler. Dinlemeyenler de tavuk gibi erkenden yatarlar. Maudie Atkinson duymuş olabilir ama yine de sanmam.”

Bay Tate, “Devam et Scout,” dedi.

“Şey, sonra yürümeye başladık Bay Tate. Kostümün içinde hapsolmuş gibiydim ama Jem’in duyduğu sesi ben de duydum. Ayak seslerini demek istiyorum. Biz yürüdüğümüz zaman yürüyor, durduğumuz zaman duruyordu. Jem beni görebildiğini, çünkü Bayan Crenshaw’ın kostümümü yaldızla boyamış olduğunu söyledi. Ben jambondum.”

Bay Tate hayretle, “O da ne?” diye sordu.

Atticus rolümü, Bay Tate’e anlattı. Kostümümün nasıl olduğunu da söyledi. “Eve geldiğinde görmeliydin,” diye ekledi. “Telleri eğri büğrü olmuştu.”

Bay Tate çenesini ovuşturdu. “Acaba Bob Ewell’ın üzerinde niçin öyle lekeler var, anlamıyorum,” dedi. “Elbisesinin kolları küçük küçük delikler

içinde. Kollarında da aynı deliklerden bir iki tane var. Şu kostümü görebilir miyim?"

Atticus gidip kostümü getirdi. Paslı telin üstünde bıçak darbesinin meydana getirdiği uzun, parlak bir çizgi açıkça görülüyordu. "Bob Ewell şaka yapmıyormuş," diye mırıldandı Bay Tate.

Atticus, "Adam aklını kaçırmış," dedi.

"Size karşı gelmek istemem Bay Finch... Bob Ewell aklını kaçırmış değildi. O kadar çok içmişti ki, çocukların canına kıyacak kadar kendini cesur bulmuştu. Sizinle asla yüz yüze gelemezdi."

Atticus başını salladı. "Böyle bir insanın..."

"Bay Finch bu dünyada öyle insanlar var ki, daha merhaba demeye gerek görmeden bir kurşunla canlarını alacaksınız. Böyle kimseler için kurşuna bile yazık. İşte Bob Ewell bunlardan biriydi."

Atticus, "Beni tehdit ettiği gün bütün kinlerinden kurtulduğunu düşünmüştüm. Kurtulmasa bile yalnız benim peşime düşeceğini sanıyordum."

"Küçük çocukları öldürmeyi göze alabilecek kadar aşağılık ruhlu birinin sizinle karşılaşmayı göze alacağını nasıl düşünebilirsiniz," dedi Bay Tate içini çekerek. "Devam etsek iyi olur Scout. Arkanızdan geldiğini duydunuz."

"Evet efendim. Ağacın altına geldiğimizde..."

"Ağacın altında olduğunuzu nereden anladınız?"

"Yalınayaktım, Jem ağaçların altında toprağın daima daha serin olduğunu söyler."

"Jem'i milletvekili seçsek yeridir. Devam et."

"Sonra birdenbire beni biri yakaladı. Yere düştüm... Jem beni buldu. Yola doğru çekmeye başladı. Biri... Bay Ewell, Jem'i çekip yere vurdu galiba. Biraz daha dövüştüler. Sonra garip bir ses çıktı. Jem bağırdı. Demek Jem, kolu kırıldığı için bağırmış. Her neyse, Jem bağırdı. Sonra sustu. Bir daha da duymadım onun sesini. Bay Ewell beni öyle sıkıyordu ki, soluk alamaz olmuştum... Biri Bay Ewell'ı çekti. Jem ayağa kalktı diye düşündüm. İşte bütün bildiğim bu..."

"Peki sonra?" Bay Tate sert set yüzüme bakıyordu.

"Biri soluk soluğa çevrede dolaşıyordu ve ölecekmiş gibi öksürüyordu. Önce Jem sandım. Ama Jem'e de benzemiyordu. Kalkıp Jem'i aramaya başladım. Atticus'un yardımımıza koştuğunu sandım."

"Yardımınıza gelen kimdi?"

“Kendisi şurada duruyor Bay Tate. Size adını kendi söylesin.”

Bunu söylerken köşede duran adamı göstermiştim. Fakat parmağımı hemen indirdim. Atticus her zaman birini parmakla göstermenin ayıp olduğunu söylerdi.

Yabancı hâlâ duvara yaslanmış olarak duruyordu. Kollarını göğsünde kavuşturmuştu. Onu gösterdiğimde kollarını indirdi. Avuçlarını duvara yapıştırdı. Bu eller, güneş yüzü görmemiş, bembeyaz ellerdi. Jem’in krem rengine boyalı aydınlık odasında dikkati üzerine çekiyordu.

Bakışlarım ellerinden tozlanmış haki renkli pantolonuna gitti. Yırtık pırtık kaba pamukludan gömleğine baktım. Yüzü de elleri kadar beyazdı. Yalnız sipsivri çenesinde bir leke vardı. Avurtları içeri çökmüştü. Geniş bir ağzı vardı. Şakaklarında hafif kırlıklar görülüyordu. Kurşuni renkli gözleri o kadar renksizdi ki önce kör olduğunu sandım. Saçları incecik ve seyrekti. Başının tepesinde toplanmışlardı.

Ellerini duvardan çekti. Duvarda ellerinin ıslaklığı kalmıştı. Yabancı, titriyordu da. Ben yüzüne hayretle bakarken, yabancının sakinleştiğini hissettim. Dudakları çekingen bir gülümseyişle aralandı. Komşumuzun yüzü, birden gözlerime dolan yaşlarla bulandı.

“Merhaba Boo,” dedim.

Otuzuncu Bölüm

Atticus, “Bay Arthur de tatlım,” diye düzeltti. “Jean Louise, sana Bay Arthur Radley’i tanıtayım. Kendisi seni tanıyor sanırım.”

Böyle bir zamanda Atticus’un beni Boo Radley’le bu biçimde soğukkanlılıkla tanıştırması... Ne dersiniz, işte Atticus’un işleri.

Boo, içgüdüsel olarak Jem’in yatağına doğru koştuğumu görünce yüzünde aynı utangaç gülümseyiş gezindi. Şaşkınlıktan kıpkırmızı kesildim. Jem’in yorganının altına girmeye çalıştım.

Atticus, “Aaa...” dedi. “Jem’e dokunma.”

Bay Heck Tate, bağa çerçeveli gözlüklerinin gerisinden Boo’ya bakıyordu. Tam konuşmak için ağzını açmıştı ki Doktor Reynolds geldi.

“Herkes dışarı çıksın,” dedi. “İyi akşamlar Arthur. Demin seni görmemiştim.”

Doktor Reynolds’ın sesi adımları kadar hafif, uçucuydu. Elbette, Bay Arthur’la bu kadar doğal konuşmasında şaşılacak bir yan yoktu. Boo da hasta oluyor, doktora gerek duyuyordu herhalde.

Doktor Reynolds, gazeteye sarılı büyük bir paket getirmişti. Paketi, Jem’in masasının üstüne koydu. Ceketini çıkardı. “Artık Jem’in sağ olduğuna inanıyorsun değil mi Scout?” dedi. “Ben sağ olduğunu nereden anladım biliyor musun? Muayene etmek istediğim zaman bana bir tekme savurdu ki sorma.”

Atticus, “Şey,” dedi. Boo’ya bakıyordu. “Heck, biz verandaya çıkalım. Orada bir dolu sandalye var. Hava da serin.”

Atticus bizi niçin oturma odası yerine verandaya çağırıyordu bilmem. Sonra anladım. Boo için endişeleniyordu. Oturma odasının ışıkları çok fazlaydı.

Birer birer dışarı çıktık. Önce Bay Tate çıktı. Onu kapıda Atticus bekliyordu. Atticus, Bay Arthur’u bekleyecek gibi oldu. Sonra vazgeçip

Bay Tate’in ardından gitti.

İnsanların en garip şartlar altında bile günlük davranışları yinelemek gibi bir alışkanlıkları vardır. Ben de bu kuraldan ayrılmış sayılmam. “Gelin Bay Arthur,” dedim. “Evi iyi bilmezsiniz. Ben size yolu göstereyim efendim.”

Bana bakıp başını salladı.

Holden, oturma odasından geçip verandaya çıktık.

“Oturmaz mısınız Bay Arthur? Bu sallanan sandalye çok rahattır.”

Evet, bir parça düşteymiş gibi sanarak, onu Atticus ve Bay Tate’ten uzaktaki sandalyeye oturttum. Orası karanlıkta kalıyordu. Boo karanlıkta kendini daha rahat hissederdi.

Atticus salıncağa oturmuştu. Bay Tate onun yanındaki sandalyedeydi. Oturma odasından gelen ışık dosdoğru onların üstlerine vuruyordu. Ben, Boo’nun yanına oturdum.

Atticus, “Evet Heck,” diyordu. “Yapılacak şey... fakat ben galiba belleğimi yitiriyorum.” Atticus gözlüklerini alnına itti. Gözlerini ovuşturdu. “Jem henüz on üç yaşında bile değil... Hayır, tam on üçünde. İyi hatırlamıyorum. Her neyse, mahkemede her şey ortaya çıkacak.”

Bay Tate, bacaklarını uzatarak, “Mahkemede ne ortaya çıkacak Bay Finch?” diye sordu.

“Bir nefsi müdafaaydı elbet ama yine de araştırma yapmalıyım.”

“Bay Finch, Bob Ewell’ı Jem’in öldürdüğünü mü sanıyorsunuz?”

“Scout’ın anlattıklarını duydun. Bundan kuşkun var mı? Scout, Jem’in ayağa kalktığını, Bob Ewell’ı üzerinden çektiğini söyledi... Belki de karanlıkta Ewell’ın bıçağını eline geçirip adamı vurmuştur... Yarın anlarız...”

Bay Tate, “Durun Bay Finch,” dedi. “Bob Ewell’ı Jem öldürmedi.”

Atticus bir an sustu. Bay Tate’e, söylediklerine teşekkür edercesine baktı. Sonra başını salladı. “Heck, çok naziksin,” dedi. “İyi yürekliliğinden bunu yapıyorsun, biliyorum. Ama böyle şey istemem.”

Bay Tate yerinden kalktı. Verandanın ucuna gitti. Çalılıklara tükürdü. Sonra ellerini cebine soktu. Atticus’un karşısına geçip durdu.

“Böyle şey dediğin ne?” diye sordu.

Atticus, “Sert konuştuğum için özür dilerim Heck,” diye cevap verdi. “Ama kimsenin bu işi örtbas etmesini istemem.”

“Kimsenin bir şey örtbas etmeye çalıştığı yok Bay Finch.”

Bay Tate'in sesi sakindi. Fakat çizmeleri verandanın döşemesine o kadar güçlü basmıştı ki, sanki oradan bir ağaç dal budak salmıştı. Şerifle babam arasında anlayamadığım garip bir çatışma vardı.

Yerinden kalkıp verandanın ucuna gitme sırası Atticus'taydı. O da genzini temizleyip bahçeye tükürdü. Ellerini cebine sokup Bay Tate'in karşısına geçti.

"Heck söylemedin ama ben senin ne düşündüğünü biliyorum. Teşekkür ederim." Bana döndü. "Jean Louise, Jem'in Bob Ewell'ı üzerinden çektiğini söyledin değil mi?"

"Evet efendim. Öyle sandım..."

"Gördün mü Heck? Bütün kalbimle sana teşekkür ederim. Oğlumun hayata böyle atılmasını istemem. Havayı temizlemenin en kolay yolu, bütün pencereleri sonuna kadar açmaktır. Bırak Maycomb sandviçlerini alıp mahkemeye gelsin. Oğlumun ardından fısıldaşmalar olmasını istemem. Hiç kimsenin, Jem Finch'in babası rüşvet vererek onu kurtardı demesini istemem. Bu işi ne kadar çabuk çözersek, o kadar iyi olur."

Bay Tate, "Bay Finch," dedi. "Bob Ewell kendi bıçağının üstüne düşmüş. Kendi kendinin ölümüne sebep olmuş."

Atticus verandanın ucuna gitti. Asma ağacına baktı. İkisi de birbirinden inatçıydı. Önce kimin yenileceğini merak ediyordum. Atticus'un inatçılığı sessizdi. Gösterişli değildi. Ama bazı bakımlardan Cunningham'lar kadar inatçıydı. Bay Tate'in inadı terbiye görmemişti ama babamınkine eşitti.

Atticus olduğu yerden dönmeden, "Heck," dedi. "Eğer bu iş örtbas edilecek olursa, Jem'e karşı büyük bir suç işlemiş olacağım. Arada sırada bir baba olarak yetersiz kaldığımı düşünüyorum. Jem bir başkasına başvurabileceği şeylerde bile hep bana koşar. Ben de, onun gözlerinin içine çekinmeden bakabilecek bir hayat yaşamaya çalıştım... Eğer böyle bir şeyi örtbas edecek olursam, Jem'i yitiririm. Onu ve Scout'ı yitirmek istemem. Çünkü bütün varlığım onlar."

"Bay Finch, Bob Ewell bıçağının üstüne düşmüş. Bunu size kanıtlayabilirim."

Atticus döndü. Elleri cebindeydi. "Heck, anlamıyor musun? Durumu benim açımdan göremiyor musun? Senin de çocukların var. Ama ben senden büyüğüm. Büyüdükleri zaman ben yaşlı bir adam olacağım. Ama şimdi, şimdi bana güvenmezlerse, kimseye güvenmeyeceklerdir. Jem'le Scout olanları biliyorlar. Eğer benim kasabada olanları başka türlü

anlattığımı duyarlarsa, artık benim çocuklarım olmaktan çıkarlar. Kasabada başka evimde başka türlü yaşayamam.”

Bay Tate topukları üstünde sallanarak sabırla, “Bob Ewell, Jem’i yere fırlatmış,” dedi. “Sonra ayağı ağaç köküne takılmış. Bakın, göstereyim...”

Bay Tate elini yan cebine soktu. Uzun bir sustalı çıkardı. O sırada verandaya Doktor Reynolds geldi. Bay Tate, “Ceset meşe ağacının altında doktor,” dedi. “El feneriniz var mı? Bunu alın.”

Doktor Reynolds, “Ben arabanın farlarını yakarım,” dedi. Ama yine de Bay Tate’in fenerini cebine soktu. “Jem iyi. Bu gece uyanmaz. Onun için merak etmeyin. Adamı öldüren bıçak o mu Heck?”

“Hayır efendim. Bıçak hâlâ üstünde. Sapına bakılırsa ekmek bıçağına benziyor. Ken de neredeyse yardımınıza gelir. İyi geceler.”

Bay Tate elindeki sustalıyı açtı. “İşte böyle,” dedi. Bıçağı tutarken sendelemiş gibi yaptı. Öne doğru eğilirken sol kolu büküldü. “Gördünüz mü?” dedi. “Karnına saplanmış. Scout henüz sekiz yaşında. Olanı biteni bilemez.”

“Neler bildiğini bilsen hayret edersin,” diyerek gülümsedi Atticus.

“Yalan söyledi demiyorum, olan biteni iyice bilemeyecek kadar korkmuştu demek istiyorum. Orası son derece karanlık. Mürekkep gibi simsiyah. O karanlıkta bilerek hareket edebilmek için karanlığa alışık olması gerek.”

Atticus sakin bir sesle, “Kabul edemem,” dedi.

“Lanet olsun... Benim düşündüğüm Jem değil.”

Bay Tate’in çizmesi yere öyle hızlı indi ki, Bayan Maudie Atkinson ve Bayan Stephanie Crawford’ın lambaları yandı. Atticus ve Bay Tate karşı evlere, sonra da birbirlerinin yüzüne baktılar. Beklediler.

Bay Tate yeniden konuştuğunda sesi güçlükle duyuluyordu.

“Bay Finch, bu duruma gelince sizinle çalışmaktan hiç hoşlanmıyorum. Bu gece neler çektiğinizi biliyorum. Ama bu işi hemen bitirmeliyiz. Yarın çok geç olur. Bob Ewell’ın böğründe bir ekmek bıçağı var.”

Bay Tate, bundan sonra, Atticus’un, Jem’in yapısında bir çocuğun kırık bir kolla, hem de zifiri karanlıkta kendinden büyük birini bıçaklayabileceğini iddia etmesinin gülünç olduğunu söyledi.

“Heck, elindeki bir sustalıydı,” dedi Atticus birdenbire. “Nereden aldın onu?”

Bay Tate soğukkanlılıkla, “Bir sarhoşun üstünden aldım,” diye cevap verdi.

Hatırlamaya çalışıyordum. Bay Ewell üstüme yüklenmişti. Sonra üzerimden çekilip yere itilmişti. Jem ayağa kalkmış olmalıydı... Öyle sanıyorum.

“Heck?”

“Bu gece kasabada bir sarhoşun elinden aldım demek istedim. Ewell o ekmek bıçağını bir yerlerden bulmuş olacak.”

Atticus salıncağa yaklaştı. Oturdu. Elleri bacaklarının arasında cansızmış gibi sallanıyordu. Yere bakıyordu.

O gece, hapishanenin önünde, sandalyesinden kalkıp bana sonsuza kadar uzun sürmüş gibi gelen hareketlerle gazetesini katlayışı gibi, ağır ağır hareket ediyordu.

Bay Tate verandada dolaşıyordu. “Bu sizin kararınız değil Bay Finch. Benim. Her şey, bütün sorumluluk benim. Bir kerecik olsun olayı benim açımdan görmeye çalışmazsanız sizin için yapılacak bir şey kalmaz. Eğer inat etmeye kalkarsanız, yüzünüze karşı sizi yalancılıkla suçlarım... Oğlunuz asla Bob Ewell’ı bıçaklamadı. Böyle bir şeyi aklına bile getirmedi. Bütün dileği kız kardeşini sağ salim eve getirmekti.”

Bay Tate gezinmeyi bıraktı. Atticus’un önünde durdu. Sırtı bize dönüktü. “Ben pek iyi bir insan değilim,” dedi. “Ama Maycomb’un şerifiyim. Bu kasabada doğdum, burada yaşıyorum. Kırk üç yaşındayım. Burada olan her şeyi bilirim. Hiç sebepsiz yere ölen bir zenci çocuk var. Bu ölümden sorumlu olan kişi de öldü. Bırakın da bu sefer ölüler ölüleri gömsün Bay Finch. Ölüler ölüleri gömsün.”

Bay Tate eğilip şapkasını aldı. Şapka Atticus’un yanında duruyordu. Bay Tate saçlarını geriye itip şapkasını giydi.

“Bir cinayet işlenmesine engel olmaya çalışırken o adamı öldürürseniz suçlu sayılmazsınız,” dedi. “Belki de kasabaya her şeyi benim anlatmamı, hiçbir şeyi örtbas etmememi istersiniz. O zaman ne olacak biliyor musunuz? Benim karım da dahil bütün hanımlar, adamın kapısını çalıp yardım etmek için ellerini uzatacaklar. Bana sorarsanız Bay Finch, bu kasabaya büyük bir iyilikte bulunmuş tek insanı, o çekingen tavırlarıyla ortaya çıkarıp göstermek bence günahtır. Ve ben bu günahı yüklenmek istemiyorum. Söz konusu bir başkası olsaydı, o zaman iş değişirdi. Ama bu adam olmaz Bay Finch.”

Bay Tate ayakkabısının burnuyla döşemede bir oyuk açmaya çalışıyordu. Burnunu çekti. Sonra sol kolunu ovuşturdu. “Ben hâlâ

Maycomb şerifiyim Bay Finch," dedi. "Bob Ewell kendi ekmek bıçağının üstüne düştü ve öldü. İyi geceler efendim."

Bay Tate, sert adımlarla verandadan indi. Bahçeden çıkıp gitti. Arabasının kapısı kapandı. Biraz sonra arabanın uzaklaştığını duyduk.

Atticus önüne bakarak uzun bir süre oturdu. Sonunda başını kaldırıp, "Scout," dedi. "Bay Ewell bıçağının üstüne düştü. Anladın mı?"

Atticus sanki neşelendirilmek isteniyormuş gibi oturuyordu. Koşup boynuna sarıldım. Bütün gücümle öptüm. "Evet efendim," dedim. "Anladım. Bay Tate haklıydı."

"Ne demek istiyorsun?" diye sordu.

"Bu, bülbülü öldürmek gibi bir şey olacaktı değil mi?"

Atticus yüzünü saçlarıma gömdü. Ayağa kalkıp verandanın karanlığında ilerleyince adımlarının eski dinçliğine kavuşmuş olduğunu gördüm. Eve girmeden önce durdu. Döndü. Boo Radley'in önünde, "Çocuklarım için sana çok teşekkür ederim Arthur," dedi.

Otuz Birinci Bölüm

Boo Radley ayağa kalkınca oturma odasının ışıkları alnına vurdu. Her davranışı kararsızdı. Sanki elleriyle ayaklarına güvenemiyordu. O feci öksürüğüyle yeniden öksürdü. Öylesine sarsıldı ki yerine oturmak zorunda kaldı. Elinin içine öksürdü... Sonra alnını sildi.

Bunca zamandır orada oturuyordu ve hiç sesi çıkmamıştı.

Yeniden ayağa kalktı. Bana doğru döndü. Başıyla ön kapıyı gösterdi.

“Jem’e iyi geceler dilemek istersiniz değil mi Bay Arthur?” dedim. “Gelin.”

Holden geçirdim. Alexandra hala, Jem’in başucunda oturuyordu. “İçeri gel Arthur,” dedi. “Jem hâlâ uyuyor. Doktor Reynolds kuvvetli bir uyuşturucu verdi. Jean Louise, baban oturma odasında mı?”

“Evet efendim. Sanırım.”

“Atticus’la bir şey konuşmak istiyorum. Doktor Reynolds bir şeyler bıraktı...”

Boo uzaktan Jem’e bakıyordu. Elinden tuttum. Eli beyazlığıyla ölçülemeyecek kadar sıcaktı. Hafifçe çektim. Jem’in yatağına doğru getirdim.

Doktor Reynolds, Jem’in kolunu çadıra benzer bir şeyin altına koymuştu. Boo eğilip örtünün üstünden görmeye çalıştı. Sanki daha önce hiç çocuk görmemiş gibi yüzünde çekingen bir merak vardı. Ağzı hafifçe aralıktı. Jem’e tepeden tırnağa baktı. Eli havaya kalktı. Ama sonra yanına düştü.

“Okşayabilirsiniz Bay Arthur,” dedim. “Uyanık olsaydı okşayamazdınız ama... İzin vermezdi. Hadi.”

Boo’nun eli Jem’in başı üzerinde kararsızca gezindi.

“Korkmayın, uyuyor.”

Jem’in başını okşadı.

Yavaş yavaş Boo'nun dilini öğreniyordum. Hafifçe elimi sıktı. Bundan artık gitmek istediğini anladım.

Ön verandaya geçtik. Durdu. Hâlâ elimi tutuyordu. Bırakmayı da istemiyor gibiydi.

"Beni eve götürür müsün?"

Bunu fısıldamıştı sanki. Karanlıktan korkan bir çocuğa benziyordu.

Ayağımı merdivenlerin basamağına attım. Durdum. Ona evimizin içinde önderlik edebilirdim ama evine kadar bunu yapabileceğimi düşünmezdim.

"Bay Arthur," dedim. "Kolunuzu şuradan bükün. Şöyle. Tamam efendim."

Benimle kol kola girebilmek için bir parça eğilmek zorunda kaldı. Eğer Bayan Stephanie Crawford üst kat penceresinden baksa, Arthur Radley'in bana tıpkı bir beyefendi gibi arkadaşlık ettiğini görecekti.

Köşedeki elektrik direğine geldik. Dill'in burada kaç kereler durup gözetlediğini, ümit ettiğini, beklediğini düşündüm. Jem'le ben de buradan kim bilir kaç kere geçmiştik. Ama hayatımda Radley'lerin kapısından içeri ikinci kez girdim. Boo'yla verandaya çıkan basamakları tırmandık. Parmaklarıyla yoklayarak kapı tokmağını bulup çevirdi. Elimi yavaşça bıraktı. Kapıyı itti. İçeri girdi. Arkasından kapıyı kapadı. Onu bir daha görmedim.

Komşular biri öldüğü zaman yiyecek, hastalandığı zaman çiçek getirirler. Bu arada birbirlerine ufak tefek şeyler verirler. Boo bizim komşumuzdu. Bize iki sabundan bebek, bozuk bir saatle bir zincir, bir çift şans parası ve hayatlarımızı vermişti. Ama komşular aldıkları gibi verirler de. Biz ağaç kovuğundan aldıklarımızı hiçbir zaman ödeyemedik: Biz Boo'ya bir şey vermedik... İşte içime hüzün veren şey bu.

Eve gitmek için döndüm. Yol boyunca sokak lambaları göz kırpıyor gibiydiler. Mahalleyi bu köşeden hiç görmemiştim. Bayan Maudie'nin evi, Bayan Stephanie Crawford'ın evi ve bizimki... Verandadaki salıncağı görebiliyordum. Geride Bayan Rachel'ın evi vardı. Bayan Dubose'un evini bile görebiliyordum.

Arkama baktım. Kahverengi kapının solunda panjuru aralık bir pencere vardı. Oraya yaklaştım. Önünde durdum. Döndüm. Gündüz, postanenin köşesi bile görünürdü sanırım.

Gündüz... Kafamda gece sona erdi. Vakit gündüzdü. Mahalle canlanmıştı. Bayan Stephanie Crawford son haberleri anlatmak için Bayan Rachel'ın kapısına gitti. Bayan Maudie çiçeklerinin üstüne eğildi.

Mevsimlerden yazdı. Kaldırımda iki çocuk uzaktan yaklaşan bir adama doğru sıçrayarak koştular. Adam elini salladı. Çocuklar adama yetişmek için birbirleriyle sanki yarış ediyorlardı.

Mevsim hâlâ yazdı. Oğlan, ardından bir olta kamışını sürüyerek geldi. Bir adam elleri belinde onları bekliyordu. Yazdı. Adamın çocukları, arkadaşlarıyla birlikte ön bahçede, kendi buluşları olan küçük bir dramı oynuyorlardı.

Mevsimlerden sonbahardı. Adamın çocukları, kaldırımda, Bayan Dubose'un evinin önünde kavga ettiler. Oğlan, kız kardeşinin ayağa kalkmasına yardım etti. Birlikte evlerine döndüler. Çocuklar kaldırımda gidip geldiler. Yüzlerinden günün başarıları, üzüntüleri okunuyordu.

Mevsimlerden kıştı. Adamın çocukları kapının önünde, alev alev yanan bir evi seyrederek tir tir titriyorlardı. Bir adam yolun ortasına çıktı. Gözlüklerini düşürdü. Ve bir köpeği vurdu.

Yeniden yaz geldi. Adam çocuklarının kalplerinin incinmesine tanık oldu. Yeniden sonbahar geldi. Ve Boo... Çocuklar ona gerek duyuyorlardı.

Atticus haklıydı. Bir keresinde, "Bir insanın ayakkabılarını giyip bir süre onlarla gezinmedikten sonra o adamı tanıyamazsınız," demişti. Yalnız Radley'lerin verandasında durmak bile yeterdi.

Sokağın ışıkları, yağan yağmurla tozlanmış gibiydi. Eve dönerken kendimi epey yaşlanmış saydım. Burnumun ucuna baktığımda küçük küçük boncuklar görüyordum. Şaşı baktığımdan başım dönüyordu. Bunun üstüne vazgeçtim. Yarın Jem'e anlatılacak ne çok şey var diye düşündüm. Bu fırsatı kaçırdığı için o kadar üzülecekti ki belki de günlerce benimle konuşmayacaktı. Eve doğru yürürken, Jem'le büyüyeceğimizi, belki de geometriden başka öğrenilecek bir şeyin kalmayacağını düşünüyordum.

Evimizin merdivenlerini koşarak çıkıp içeri girdim. Alexandra hala yatmıştı. Atticus'un odası da karanlıktı. Jem kendine geliyor mu diye baktım. Atticus, Jem'in odasındaydı. Yatağının yanında oturuyordu. Bir kitap okuyordu.

"Jem daha uyanmadı mı?" diye sordum.

"Uyuyor. Sabaha kadar uyanmaz."

"Siz oturacak mısınız?"

"Bir saat kadar. Sen yat Scout. Uzun bir gün yaşadın."

"Ben de biraz sizinle otursam iyi olur."

Atticus, "Nasıl istersen," dedi. Atticus her zamanki gibi düşünceliydi: Daha yanına oturur oturmaz uykum geldi.

“Ne okuyorsunuz?” diye sordum.

Atticus kitabın kapağını çevirdi. “Jem’in kitaplarından, *Gri Hayalet* diye bir şey.”

Birden uykum kaçtı. “Niçin bu kitabı seçtiniz?” diye sordum.

“Bilmiyorum tatlım. Onu almışım işte. Okumadığım kitaplardan.”

“Yüksek sesle okur musunuz Atticus? Öyle korkulu bir romandır ki.”

“Bir süre için korkulu şeylerden uzak dur.”

“Atticus, ben hiç korkmadım ki.”

Kaşlarını kaldırdı. “Bay Tate’e anlatmaya başlayıncaya kadar hiç korkmadım,” diye atıldım. “Jem de korkmadı. Uyanınca sorun. Sonra, hiçbir şey kitaplardaki kadar korkunç değil.”

Atticus bir şey söylemek için ağzını açtı. Fakat vazgeçip kapadı. Kitabına döndü. Yaklaştım. Başımı dizine dayadım. “Hımmm,” dedi. “*Gri Hayalet*, Yazan Seckatary Hawkins, birinci bölüm...”

Uyumamak için dayandım. Ama yağmur öyle güzel yağıyordu, oda öyle ılık, Atticus’un sesi öyle tok ve dizi öyle rahattı ki, uyuyakalmışım.

Bana birkaç saniye gibi gelen bir süreden sonra beni ayağa kaldırdığını, odama yürüttüğünü fark ettim. “Okuduğunuz her kelimeyi duydum,” diye mırıldandım. “Uyumamıştım. İsterseniz anlatayım... Bir gemiden ve Üç Parmaklı Fred ile Stoner’dan söz ediyordu...”

Atticus pantolonumun askılarını indirdi. Beni kendine yaslayıp pantolonu ayağımdan çekip çıkardı. Bir eliyle beni tutup öteki eliyle pijamalarıma uzandı.

Beni yatağıma götürdü. Oturttu. Bacaklarımı kaldırıp örtülerin altına soktu. “Ve Fred’i izlediler, ama hiçbir zaman yakalayamadılar. Çünkü neye benzediğini bilmiyorlardı. Atticus, sonunda onu gördüklerinde, kendilerinin düşündüğü şeylerin hiçbirini yapmadığını anladılar... Atticus, o çok iyi bir insan...”

Atticus örtüleri boynumun altına kadar çekip yanlarımı sıkıştırdı.

“Yakından tanıdığında bütün insanlar iyidir Scout.”

Işığı söndürdü. Jem’in odasına geçti. Bütün gece orada oturup bekleyecekti ve Jem sabahleyin uyandığında Atticus’u başucunda bulacaktı.

Yazar Üzerine

Harper Lee, 1926 yılında Monroeville, Alabama'da doğdu. Huntingdon Koleji ve Alabama Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Birkaç kısa öykü yazdıktan sonra ilk ve tek romanı olan *Bülbülü Öldürmek*'i kaleme aldı.